

**HISTORIA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGENSIS**

OBSAH

- 7 Jan Martínek, Vztahy předních latinsky píšících humanistů v Čechách k pražské universitě. (Hasištejnský, Collinus, Carolides, Campanus).
- 19 Jaroslav Kadlec, Profesor Maxmilián Millauer. Jeho přínos české vlastivědě.
- 39 Jan Havránek, Slovanství Josefa Jungmanna a zásahy rakouské cenzury roku 1915.
- 45 Josef Polák, Karel Čapek na universitě.
- 87 Gustav Hudec, PhDr. Václav Růt — nedoceněná osobnost.

Materiály

- 121 Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské university. Michal Svatoš.
- 161 Soupisy rukopisných textů (Maďarsko, NDR). Josef Tříška.
- 189 Odborná knihovna profesora očního lékařství pražské lékařské fakulty J. Ryby v r. 1837. Ludmila Hlaváčková.

Referáty

- 207 Z posledních děl anglické literatury o universitách. (Kl.)
- 211 Franz Gall, Die alte Universität. (Wiener Geschichtsbücher I.) (Mi. S.)
- 214 Nové práce o Wartburgu 1817. (Hvr.)
- 215 Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919—1969. (Jaroslav Pánek)
- 218 Archiwum nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim. (M. Kb.)
- 219 Ein Kopialbuch der Wiener Universität als Quelle zur österreichischen Kirchengeschichte unter Herzog Albrecht V. (Ivan Hlaváček).
- 221 Z prací k starším dějinám universitního knihovnictví v Anglii. (Ivan Hlaváček).
- 226 Corpus Sceptorum. (Hvr.)
- 229 M. N. Kuzmin, Škola i obrazovanije v Českoslovakii. (Marie Pravdová).
- 231 O. Kodedová — Zd. Uherek, Kapitoly z dějin českého učitelstva. (Marie Pravdová).
- 233 Kopernikovské jubileum v polské historické literatuře (M. Kb. — Kl.)
- 236 Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. (Ivan Hlaváček).

VZTAHY PŘEDNÍCH LATINSKY PÍŠÍCÍCH HUMANISTŮ V ČECHÁCH K PRAŽSKÉ UNIVERSITĚ

(Hasištejnský, Collinus, Carolides, Campanus)

JAN MARTÍNEK

- 18 Jan Martínek, Die Beziehungen der bedeutendsten lateinisch schreibenden Humanisten in Böhmen zur Prager Karlsuniversität.
- 38 Jaroslav Kadlec, Professor Maximilian Millauer.
- 44 Jan Havránek, Das Slawentum Josef Jungmanns und die Eingriffe der österreichischen Zensur im Jahre 1915.
- 85 Josef Polák, Karel Čapek an der Universität.
- 116 Gustav Hudec, PhDr. Václav Růt — Persönlichkeit und Werk.

Materialien

- 160 Jan Reček und seine schriftliche Hinterlassenschaft im Archiv der Prager Universität: Michal Svatoš
- 161 Catalogi textuum manu scriptorum (Hungaria, Germania democratica). Josef Tříška
- 203 Die Fachbibliothek J. Rybas, Professor der Augenhellkunde an der Prager medizinischen Fakultät, im Jahre 1837. Ludmila Hlaváčková

Referaten

V článku „Příspěvek k poznání vlivu university na rozvoj humanistické literární činnosti v českých zemích“¹⁾ jsem si povšiml vztahu Karlova vysokého učení k literární obci českých humanistů a zaznamenal jsem typické případy jejich vzájemných styků s spolupráce v oblasti vědy, pedagogické praxe a literatury. Je však dostatečně známo, že zvláštní postavení vynikajících spisovatelů všech dob a národností se často zakládalo právě na tom, že zvolili v pěstování literatury cestu odlišnou od ostatních, že se stali průkopníky nových směrů a že se podstatně vzdálili od toho, co je možno v písemnictví jejich doby považovat za obecné a typické, a to nejen v zaměření své tvorby, nýbrž i v literárních vztazích k jiným významným osobám a institucím. Proto bylo nutno položit si v daném případě otázku, zda se zvláštní postavení významných českých humanistů, kteří psali latinsky, projevilo také v jejich vztahu k universitě.

Za vůdčí osobnosti mezi latinsky píšícími humanisty jsem označil ve studii „O předních představitelích latinského humanismu v Čechách“²⁾ Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (ca 1461—1510), Matouše Collina (1516—1566), Jiřího Carolida (1569—1612) a Jana Campana (1572—1622). Důvody, proč jsem tak učinil, vyplývají ze zmíněné studie, a nebude je proto nutno opakovat. Je samozřejmé, že při podobném výběru si nemůže žádné řešení činit nárok na absolutní správnost a že je vždy nutno připustit možnost jiných názorů. Na druhé straně nelze popřít, že odlišnost zmíněných humanistů od ostatních soudobých literárních zjevů je tak výrazná, že lze uvedený výběr z mnoha důvodů považovat za relativně dobře podložený. V citovaném článku „O předních představitelích...“ jsem přihlédl k veškeré činnosti čtyř zmíněných autorů, kdežto zde chci věnovat hlavní pozornost tomu úseku jejich působení, který se týkal university a měl vliv na její osudy.

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic stál zcela mimo university. Nikdy na ní nestudoval ani nepůsobil a jeho tvorba nacházela mezi jejími profesory

1) Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Carolinae Pragensis X. 2, 1969, str. 7—16.

2) Zprávy Jednoty klasických filologů 6, 1964, str. 18—25.

a studenty malý ohlas. Universita proto mohla přispět k jeho popularitě v literárním světě jen v nepatrné míře. Přesto se jeho vztah k universitě neprojevil tak výrazně nepřátelsky, jak bychom očekávali. Ve srovnání s tím, co napsal o českém kulturním a náboženském životě a jeho jednotlivých představitelích, ať to již byly osoby nebo instituce, universitu ve svých dílech poměrně ještě ušetřil, ačkoli byla v jistém smyslu nositelkou těch snah, které jinde káral a satiricky zesměšňoval. Dokonce v jednom ze svých nejučtějších spisů, v němž popisuje město Prahu a mravy obyvatel,³⁾ se při zmínce o vysokém učení spokojil s vnějším popisem Karlovy koleje, jejímuž architektonickému vzhledu vzdal nejvyšší chválu.⁴⁾ Ani slovem se při této příležitosti nezmínil o náplni universitních studií. Na jiném místě téhož spisu jen nepřímo naznačuje soudobý úpadek university tím, že vzpomíná jejího rozkvětu za Karla IV.⁵⁾ Za prostředek k její nápravě označil v jiném díle náboženské sjednocení země, podmíněné dorozuměním s papežskou stolicí.⁶⁾ Od opětovného pokatolštění Čech si sliboval, že se Praha opět stane významným kulturním centrem v evropském měřítku a že do ní v hojném počtu znovu zamíří ti, kdo budou toužit po vzdělání.⁷⁾ Hasištejnský se tedy lišil ve svém vztahu k universitě od soudobých utrakvistických humanistů, jako byl Václav Písecký. Ti se snažili změnit její řády, způsob přednášek, obsazování míst profesorů a provést i jiná významná opatření k její nápravě, aniž s tím spojovali náboženskou otázku, kdežto Hasištejnský kladl hlavní důraz na restauraci katolictví, jejíž provedení by podle jeho názoru již samo o sobě znamenalo vyřešení universitních věcí a v důsledku toho její návrat k bývalému rozkvětu. To je jeden z důvodů, proč jsou Hasištejnského stížnosti na adresu university méně důrazné než ty, které vyslovil Písecký.⁸⁾

Hasištejnského vztah k vysokému učení byl vcelku ustálený. Za celé období od mládí, kdy dal přednost italským universitám, až do pokročilejšího věku, kdy si vytvořil mimo hlavní město jakousi vlastní akademii, která plnila zároveň funkci vědecké společnosti i vyšší školy,⁹⁾ nenašel a ani nemohl najít společné zájmy s Karlovou universitou, které by ho k ní těsněji připoutaly. Zato Collinův vztah k pražskému vysokému učení doznal v průběhu času značných změn. Ty nebyly způsobeny ani tak vývojem jeho názorů jako spíše nestálostí poměrů na samotné universitě. Collinus poznal ve Wittenberku Lutherovu a Melanchtho-

3) Bohuslai Hassensteinii a Lobkowicz Epistulae. Ediderunt J. Martínek et D. Martínková, Leipzig 1969, str. 1—12.

4) Str. 3: *Est collegium Caroli, singularis excellentiae domus.*

5) Str. 9: *Carolo regnante nobilissimum Germaniae emporium Praga fuit et nomen eius in omni Europa celebratur. Floreat liberalium artium scola in ea...*

6) Bohuslaus Hassensteinus baro a Lobkowicz, Epistolae. Edidit A. Potuček, Budapest 1946, str. 26, č. 36.

7) Tamtéž. Toto místo je citováno v Listech filologických 93, 1970, str. 41.

8) Vztah Hasištejnského k universitě by měl být podrobněji sledován v samostatné práci. Pokud jde o Píseckého, viz Rukověť humanistického básnictví 4, Praha 1973, str. 185—188.

9) J. Truhlář, Humanismus a humanisté, Praha 1894, str. 121.

novu nauku a pod jejím vlivem se přihlásil po návratu do Čech k novoutrakvistickému směru, jemuž zůstal v zásadě věrný až do smrti. Naproti tomu prodělala universita za jeho působení v Čechách nemálo změn, ať již spontánním vývojem nebo mocenskými zásahy. Lze říci, že období, kdy se Collinovy zájmy a snahy shodovaly s úsilím university, bylo ve srovnání s dobou jeho pražského působení, zabírající více než čtvrtstoletí (1540—1566), poměrně krátké. Trvalo teprve od poloviny padesátých let, kdy se na universitě začal ve větší míře uplatňovat novoutrakvistický směr,¹⁰⁾ a bylo násilně přerušeno roku 1558 zásahem Ferdinanda I., který Collinovi odňal požitky z nadace, založené Janem Francem pro výklad Homérových básní. Ve čtyřicátých letech narážel Collinus při své činnosti na neporozumění svých kolegů na universitě i staroutrakvistických kněží, kteří měli možnost zasahovat přímo nebo nepřímo do universitních věcí. Rok 1558 znamenal Collinův definitivní rozchod s universitou, protože veškeré úsilí o odvolání panovníkova rozhodnutí vyznělo naprázdno. Collinovi však příliš záleželo na možnosti veřejně šířit své literární, pedagogické a náboženské názory, než aby se dal odradit těmito překážkami. Své snahy uplatňoval nejen na universitě, nýbrž i prostřednictvím své soukromé školy, kterou založil brzy po příchodu do Prahy a kterou udržoval i po svém sesazení z universitního lektorátu,¹¹⁾ dále jako přední člen družiny Jana Hodějovského a redaktor sbírek básní, napsaných jinými příslušníky této literární společnosti, a v neposlední řadě vydáváním učebnic. Universita poutala jen určitý zlomek jeho tvůrčích vědeckých a literárních sil, protože mu politické a náboženské důvody nedovolovaly soustředit veškeré své úsilí k povznesení Karlova vysokého učení. Přesto byl Collinův vliv na utváření poměrů na universitě značný. Projevil se především v urychlení její přeměny v duchu humanistických názorů i v tom, že vyučující považovali od čtyřicátých a zvláště padesátých let 16. století humanistickou literární činnost a zejména latinské básnictví za nedílnou součást svého kulturního poslání. Před Collinem se psaní humanistických veršů na universitě příliš neuplatňovalo. Nositeli těchto snah byli spíše odpůrci university, jako byl Martin Kuthen,¹²⁾ nebo ti, kdo se již svým katolickým zaměřením vylučovali z okruhu jejích učenců, jako Šimon Fagellus Villaticus. Od dob Collinových kvetla humanistická literatura na universitě nepřetržitě až do bělohorské katastrofy.

Collinus usiloval po celou dobu svého působení o sblížení s universitou, ale jeho snahy byly odmítány jednak samotnými universitními představiteli, kteří nepřáli do té míry jako on humanistickým reformám, jednak staroutrakvisty, katolíky a panovníkem z obavy před šířením novoutrakvistických názorů. Na-

10) Rukověť humanistického básnictví 1, Praha 1966, str. 419.

11) Tamtéž, str. 420.

12) Rukověť 3, Praha 1969, str. 116n. — Verše z roku 1535 *Pro Simone suo* jsou napsány do kalendáře Šimonu Načeradskému, na jehož straně stál Kuthen ve sporu o právo vydávání kalendářů.

opak měl Jiří Carolides, který dosáhl obou universitních hodností v Praze, příležitost založit svou vědeckou a literární kariéru na vztahu k vysokému učení, kde se již tehdy do důsledku uplatňovala humanistická orientace. Překážkou nebyla v jeho případě ani náboženská otázka, protože neměl v této věci tak vyhraněné stanovisko jako Collinus. Ostatně se i poměry na universitě od dob Collinových podstatně změnilly. Za těchto okolností je pozoruhodné, že se Carolides naopak během svého působení na universitě spíše odcizil. Je to tím nápadnější, že vedle uvedených skutečností zde byly i další předpoklady, které mohly Carolidovi činnost na universitě usnadnit. Byl to především jeho vztah k sídlu university — městu Praze. Málokterý významný humanistický básník měl na přelomu 16. a 17. stol. tak výrazné spojení s českou metropolí jako Carolides. To, že značný počet humanistů pocházel z venkovských měst a že téměř všichni velmi často střídali učiliště a působiště, nežádka v ročních i půlročních lhůtách, způsobuje, že autora, který setrval po celou dobu života v jediném místě, považujeme za vzácnou výjimku. Mezi ně tedy patří na prvním místě Carolides, který se v Praze narodil, získal základní i universitní vzdělání, působil jako učitel partikulární školy a žil zde po odchodu ze školské služby jako zámožný měšťan. Jediným přerušením jeho pražského pobytu bylo, pokud víme, krátké učitelské působení v Písku.¹³⁾ Carolides měl svým vzděláním — získal hodnost mistra — a nadáním všechny předpoklady k tomu, aby středoškolské učitelství zaměnil za universitní profesuru. Jeho významná literární činnost by jistě byla dalším důvodem, usnadňujícím jeho přijetí na universitu. Carolidovi však dovolovala zámožnost rodičů a později zděděný majetek po nich, aby neaspiroval na toto povolání, které bylo u některých jiných humanistů dalším stupněm v kariéře a předpokladem k dosažení vyšších cílů, k nimž patřila účast v městské správě a konečně získání městského práva a majetku v některém z královských měst, k čemuž docházelo zpravidla sňatkem.¹⁴⁾ Toto odmítnutí universitní kariéry mělo za následek, že Carolidovo působení v literární obci, hlásící se k pražské universitě, nebylo tak výrazné a suverénní, jak by odpovídalo jeho schopnostem a významu jeho tvorby. Ani zaměření jeho spisovatelské činnosti jeho postavení v této literární obci neposilovalo.

Carolides věnoval řadu svých spisů i jednotlivých básní šlechticům,¹⁵⁾ ačkoli představiteli humanistických snah na universitě a partikulárních školách, hlásících se k ní, byli skoro výlučně měšťané. V jeho díle mají významné místo verše na šlechtické erby a hesla významných osob, kdežto typickým projevem universitního básnictví byly sborníky k promócím, kam Carolides přispíval jen vzácněji. Ačkoli téměř každoročně vycházelo několik takových sborníků,¹⁶⁾

nacházíme jeho verše zpravidla jen v jediném za jeden kalendářní rok a v některých letech nesložil básně k těmto příležitostem vůbec.¹⁷⁾ Psal s oblibou doporučující verše do spisů náročných,¹⁸⁾ kdežto těžiště literární práce humanistů, soustředěných kolem university, spočívalo ve vydávání levných kolektivních publikací příležitostné povahy, jimiž bylo možno pohotově reagovat na společenské události a které vydatně upevňovaly svazek mezi jednotlivými články universitního společenství právě tím, že byly vydávány téměř denně a tvořily tak nepřetržitou řadu. Carolides provázal svými latinskými básněmi i knihy české,¹⁹⁾ kdežto snahy vysokého učení směřovaly spíše k posílení latinského písemnictví, i když ani tam nešlo o uvědomělé pěstování antagonismu mezi latinskou a českou literaturou, z nichž každá byla určena jiné skupině čtenářů. Naproti tomu jsou Carolidovy příspěvky do latinských publikací a celá čistě latinská složka jeho tvorby dokladem rozsáhlých zahraničních styků a inspirace z cizích zdrojů,²⁰⁾ kdežto universita se v těchto ohledech obracela i při zdůrazňování latinského jazyka k českému prostředí.

Přes tyto z universitního hlediska odstředivé tendence uznávala literární obec, jejímž centrem byla universita, Carolida za předního a vůdčího básníka, dokud nepřišel jiný spisovatel, který věnoval veškerou svou energii pěstování humanismu ve sféře universitní a téměř nikdy nepřekročil její hranice. Mám na mysli Jana Campana. Díky Carolidovu společenskému postavení, titulům, vyznamenáním a stykům s významnými osobnostmi u Rudolfova pražského dvora a díky Campanově smířlivosti bylo leckdy i potom ponecháno aspoň formálně první místo Carolidovi — stávalo se tak zejména při určování pořadí básní v kolektivních publikacích —, ale přitom bylo zcela jasno, že skutečný poměr mezi vážností a popularitou obou předních humanistů je opačný.²¹⁾ Úpadek Rudolfovy moci a nepokojná léta na sklonku jeho vlády vedla k dalšímu oslabení Carolidova postavení, založeného do jisté míry na stycích s příslušníky panovníkova dvora. Carolides jako hodnostář v městské správě a zámožný měšťan nemohl nepostřehnout energický postup a podnikavost, s níž Němci, přicházející do Českého království, zaujíмали významné hospodářské a společenské postavení. I když se tak stávalo legálně, vidělo v tom domácí obyvatelstvo právem ohrožení svých zájmů. Pro Carolida, který vyšel ve své tvorbě z německých podnětů²²⁾ a založil svou literární kariéru také na vztazích k německým autorům, zejména k altdorfskému okruhu,²³⁾ bylo toto poznání antagonistických zájmů zdrojem vnitřních rozporů a zklamání, které nemohlo zůstat bez vlivu na jeho tvorbu. Jiní cizinci

17) Tamtéž, str. 341—345.

18) Viz předchozí poznámku.

19) Viz pozn. 17)

20) Srov. tamtéž 328 (*Satellitium*), 331 (*Farrago*), 333 (*Sententiae*) (poznámka o Rittershusiově sbírce sentencí) atd.

21) Srov. Zprávy Jednoty klasických filologů 6, 1964, str. 22n.

22) Rukověť 1, str. 333 (*Aureae... sententiae, Sententiae LVI*) a jinde.

23) H. Kunstmann, Die Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen, Köln-Graz 1963.

13) Rukověť 1, str. 326.

14) Jako příklad lze uvést životopis Štěpána Prunera, Rukověť 4, str. 265.

15) Srov. Rukověť 1, str. 328 (*Satellitium*), 330 (*Ionas propheta, Fundatio*), 331 (*Farrago*), 333 (*Praecepta*), 338 (*Praeparatio*), 342, 343.

16) Tamtéž, str. 306—325.

zase naopak sami odmítli Carolidovy snahy o navázání těsnějšího literárního přátelství.²⁴⁾ Naproti tomu poskytovala spisovatelská obec, soustředěná kolem pražské university, Campanovi relativně jistější a stálejší podmínky pro dobývání literární slávy. Na této půdě nedocházelo tak často k nutnosti revidovat vlastní názory a vztahy k literárním spolupracovníkům a přátelům. Taková situace nastala až při výrazné názorové diferenciaci a mocenských zásazích do činnosti Karlovy university pro roce 1620.

Campanus se neodchýlil po dobu svého působení od sféry školských a literárních zájmů pražské university. Narodil se ve Vodňanech, vzdělával se v rodišti, v Klatovech, v Domažlicích a působil na partikulárních školách v Teplicích, v Hradci Králové, v Praze a v Kutné Hoře, tedy vesměs ve městech, na jejichž školství a literární ruch měla rozhodující vliv pražská universita. Tuto kariéru dovršil Campanus téměř dvacítiletým působením na samotném vysokém učení. Pouze za studijního pobytu na jihlavské škole se dostal mimo hranice převážného vlivu pražské university. Je však třeba vzít v úvahu, že se to stalo právě před započítáním universitních studií v Praze. Od jihlavské školy, kde se uplatňoval vliv zahraničních universit, zejména frankfurtské, byla obecně očekávána dobrá průprava pro vysokoškolské studium, lepší, než mohly poskytnout partikulární školy, řízené pražskou universitou. Ostatně přispěl i pobyt v Jihlavě nepřímo k utužení Campanových vztahů k pražské akademii, a to tím, že se tam seznámil s Vavřincem Benediktem z Nedožer, který se později rovněž stal významným představitelem tohoto vysokého učení.²⁵⁾

Ani ve své tvorbě nevynechal Campanus žádnou příležitost, aby navázal na universitní tradice a přispěl k posílení její autority. Inspiroval se ve své tvorbě z jejich rukopisů,²⁶⁾ zpracovával náměty, které se jí týkaly,²⁷⁾ věnoval své spisy universitním hodnostářům a psal prosebné básně těm, na nichž závisel její štěstí.²⁸⁾ Jeho díla vyjadřovala ty myšlenky, na nichž zakládala universita své působení, a to jak po stránce náboženské, tak zejména po stránce národnostní. V Campanově tvorbě se najde relativně málo dedikací cizincům a rodové šlechtě, pokud nešlo o universitní funkcionáře nebo její ochránce a podporovatele literárního snažení na akademické půdě. Šlechtické přídomky, uváděné v jeho věnováních, náleží většinou erbovním měšťanům. Zato se dovedl neobyčejně sít s rozsáhlou literární obcí, kterou tvořili vzdělaní lidé, působící na universitě a v českých a moravských městech, kde byly partikulární školy personálně obsazovány vysokým učáním. Za doby svých studií a učitelského působení na latinských školách i jako universitní profesor poznal velký počet studentů, kteří později zaujali významné místo mezi humanistickými spisovateli. Jako hodnostář Kar-

24) B. Ryba, *Westoniana*, *Listy filologické* 56, 1929, str. 17.

25) *Rukověť* 1, str. 182.

26) Tamtéž, str. 278 (*Nemo vir perfectus*).

27) Tamtéž, str. 275 (*Calendarium*).

28) Tamtéž, str. 280 (*Elegia de optimo victoriae genere*).

lova vysokého učení, které konfirmovalo své absolventy na partikulární školy, se zřejmě seznámil s agendou, týkající se těchto konfirmací, což vedlo k dalšímu prohloubení jeho vědomostí o personálním obsazení jednotlivých škol i o životních osudech učitelů. V té věci by bylo možno jeho přehled o osobních poměrech na školách srovnat se znalostmi o stavu učitelů na středních školách, které si v dobách nedávno minulých osvojoval při výkonu své funkce zemský školní inspektor. To vše umožňovalo Campanovi pohotově reagovat na významné události v životě členů tohoto společenství a při každé takové příležitosti zrekapitulovat jejich dřívější osudy. Dovedl také využít svých vědomostí o významných představitelích humanistického literárního snažení v jednotlivých městech k tomu, aby připojil k svým příležitostným projevům výstižnou charakteristiku literární situace v městě, kde se oslavovaná událost konala. Jako promotor měl zajištěno místo hned v titulu gratulačních sborníků k magisterským a bakalářským promócím. Do těchto publikací napsal kromě toho zpravidla ještě verše. Tato účast na radostech a strastech literárních přátel, která často vyplynula z opravdového zájmu o jejich osudy a nebyla proto vždy jen formální, jak tomu jinak za humanismu často bývalo, neobyčejně zvýšila Campanovu popularitu, k níž přispěly i jeho osobní vlastnosti, zejména kolegiální vztah k níže postaveným osobám, smířlivost, skromnost a nenáročnost, projevující se chladným postojem k počtám vyznamenáním a významným stykům, které byly pro ostatní humanisty značně přitažlivé a žádoucí.

V předchozích odstavcích byl shromážděn materiál, který umožňuje podat v druhé části této studie určité závěry a srovnání.

Viděli jsme, že mezi čtyřmi významnými latinsky píšícími humanisty, zmíněnými v tomto článku, byly značné rozdíly, a to jak v zaměření jejich literární činnosti, tak v jejich vztahu k universitě. Tyto rozdíly lze vysvětlit, jak již bylo naznačeno, zaměřením jejich vzdělání, zájmy a názory a ovšem také častými proměnami poměrů na universitě. Bylo by snad možno očekávat, že bude vysloven požadavek, aby byl při vysvětlení těchto rozdílů vzat ohled také na délku života jednotlivých spisovatelů, protože je známo, že universitních hodností a vůbec významných výsledků v činnosti na vysokých školách se zpravidla dosahovalo až v pokročilejším věku po nabytí určitých zkušeností a průpravy, kterou bylo možno získat učitelstvím na nižších školách nebo jinou intelektuální činností. Tato připomínka však v daném případě neobstojí, protože se tři ze čtyř významných humanistů, jmenovaných v tomto článku, dožili zvláštní shodou okolností téměř stejného věku. Collinus a Campanus zemřeli v padesátém roce věku, Hasištejskému chyběl k dosažení tohoto jubilea patrně jediný rok. Ani Carolides se od nich stářím podstatně nelišil; zemřel ve 43. roce věku. Daló by se snad vytknout, že obvyklý věk, kdy humanisté začínali literárně tvořit, byl jiný v době Hasištejského, jiný v době Collinově a opět jiný v předbělohorském období, kdy působili Carolides a Campanus, poněvadž se s pokračujícím šířením humanismu posunovala doba literárních počátků do mladších let. Nelze však

zapomínat, že Hasištejnský studoval v italském prostředí a Collinus na wittenberské universitě, kde měl za učitele Melanchthona, takže se oba seznámili se snahami a cíli humanismu relativně dříve, než by je byli mohli poznat za studií na domácích školách, a přibližně ve stejném období života, jako dva pozdější básníci Carolides a Campanus, kteří studovali v Čechách resp. na Moravě již za plného rozkvetu humanistického školství a literatury.

Je příznačné, že dva starší humanisté, Hasištejnský a Collinus, získali své vzdělání v zahraničí, kdežto významní latinsky píšící autoři pozdějšího období na domácí půdě. Je to jedno z mnoha svědectví o výrazné přeměně českého školství v období humanismu. Po jejím ukončení byly domácí školy schopny poskytnout svým studentům takové vzdělání, které jim umožňovalo zaujmout vůdčí postavení mezi českými latinsky píšícími autory, a to i v konkurenci s absolventy škol cizích, kam i za pozdního humanismu stále ještě odcházeli posluchači z českých zemí. Nelze ovšem nepřipomenout, že právě kvalifikace získaná doma usnadňovala, jak jsme viděli, činnost v literární obci, soustředěné kolem pražské university, a výjimečně nadaným básníkům dopomáhala k zaujetí vůdčího postavení v této literární sféře. Lze tedy říci, že ceteris paribus měli domácí absolventi určitou přednost, danou tím, že se za nepřetržitého pobytu a činnosti v okruhu působení pražské university literárně sžili s příslušníky její obce, kteří je za to odměňovali zájmem o jejich tvorbu a přispívali tak k jejich literární proslulosti. I při této vzájemnosti, která vedla k poskytování zmíněných výhod spisovatelům z řad domácích absolventů, nelze tehdejší české literární veřejnosti upírat určitou míru objektivitu a vkusu. Jestliže tedy za pozdního humanismu zaujali vůdčí postavení ti spisovatelé, kteří získali obě universitní hodnosti v Praze, nebylo to jen díky jejich školským a literárním vztahům k domácímu prostředí, nýbrž také v důsledku toho, že rozdíl mezi pražskou akademií a zahraničními universitami nebyl již v té době tak markantní, i když přijetím humanismu nebyly ještě zdaleka vyřešeny všechny otázky, které vznikaly v souvislosti s dlouhotrvajícím úpadkem pražského vysokého učení.

Bylo mluveno o sféře školského i literárního vlivu Karlovy university. Dalo by se očekávat, že tato sféra byla vnitřně diferencována, protože universitní absolventi, zdržující se v Praze, mohli mít k svému vysokému učení daleko výraznější vztahy než ti, kteří působili na venkově. Měli totiž příležitost stýkat se denně s vysokoškolskými profesory, konat na universitě i jako učitelé pražských partikulárních škol disputatione, účastnit se promocií a jiných universitních slavností a díky tomu, že většina tehdejší literární produkce vycházela z pražských tiskáren, získat informace o knižních novinkách ihned po jejich vyjití i o přípravě nových publikací, o jejichž odevzdání do tisku a korektury pečovali často universitní představitelé. Bylo by proto možno říci, že absolventi Karlovy university, žijící v Praze, tvořili jakýsi základ celé literární obce, kdežto její venkovští členové zaujímali jen postavení okrajové, což bylo dáno obtížnějším stykem s universitou jakožto centrem kulturního snažení. Toto konstatování však neplatí bez výhrady.

Jedním z názorných a přesvědčivých dokladů o jeho omezené platnosti je případ Carolidův.

V Praze působilo v jeho době několik literárních společenství navzájem oddělených. Spisovatele, soustředěné kolem Karlova vysokého učení, celkem nezajímaly tvůrčí snahy profesorů a studentů klementinské koleje. Zde bylo dáno vymezení zájmu náboženskými ohledy, i když v Klementinu studovali také někteří nekatolíci. Větší pozornost pražských mistrů a absolventů, zdržujících se v tomto městě, upoutalo společenství básníků a vůbec spisovatelů, které se vytvořilo kolem Rudolfova pražského dvora a v němž zaujímali významné místo autoři slezského původu, jako byli Hieronymus Arconatus, Caspar Cunradus a Balthasar Exner, kteří se sice zdržovali v Praze jen přechodně, ale udržovali se svými pražskými přáteli trvalé literární styky. Přestože bylo toto společenství i ve vztahu k inteligenci výběrové v tom smyslu, že vyšší studium a akademické hodnosti samy o sobě ještě nezaručovaly právo účasti v něm, neuzavíralo se úplně nadaným absolventům pražské university, kteří dosáhli svou činností významného postavení a vážnosti. Bylo pro ně přitažlivé, protože slibovalo všechno to, oč humanisté usilovali: vlivné známosti, štědré odměny a honoráře, vyznamenání, tituly, styk s cizinci a tím možnost šíření vlastní literární produkce do zahraničí.

Naopak neměla literární obec vytvořená kolem pražské university ve venkovských městech, kde převládalo české nekatolické obyvatelstvo, prakticky žádnou konkurenci. Tamní humanisté, sami absolventi Karlovy akademie, se stýkali téměř výhradně s těmi učiteli, úředníky, hodnostáři v městské správě a ostatními vzdělanými měšťany, kteří vděčili za své vzdělání téměř vysokému učení. Sami byli pod dohledem a jurisdikcí pražské university a připravovali své žáky ke studiu na ní. Ve věcech, týkajících se jejich učitelského povolání, a se žádostmi o doporučení literárních výtvorů veřejnosti se obraceli na pražské mistry. Přístup k Rudolfovu dvoru byl pro ně obtížnější a literárním stykům s humanisty v českých a moravských městech s převahou obyvatelstva německé národnosti se stavěla do cesty orientace tamního kulturního života, na niž měly rozhodující vliv zahraniční university. Ostatně byla města, hlásící se zaměřením školského a literárního života k pražské akademii, zpravidla oddělena od oblasti vlivu německých universit územím s národnostně smíšeným obyvatelstvem, kde se pěstování latinské literatury uplatňovalo slaběji.²⁹⁾

Z toho, co bylo řečeno, nelze vyvozovat, že těžiště Carolidových literárních snah bylo v oblasti literárního společenství kolem Rudolfova dvora. Takové tvrzení by ani zdaleka neodpovídalo pravdě. Jeho styky s tímto společenstvím však byly relativně výrazné a vedly k určitému tříštění jeho literárních zájmů a cílů a k oslabení jeho vztahu k universitě, kde získal vzdělání a v jejíž literární obci i nadále významně působil.

²⁹⁾ Srov. Listy filologické 94, 1971, str. 71.

Položíme si nyní otázku, který ze jmenovaných čtyř autorů stál universitě nejlépe. Bez dalšího podrobnějšího zdůvodňování můžeme vyloučit Hasištejnského a Carolida, zbývá tedy Collinus a Campanus. Collinovo působení na universitě bylo časově ohraničené a v tomto omezeném období nepoutalo, jak jsme viděli, ani zdaleka jeho veškeré síly. Na jeho vzdělání se universita podílela jen nepatrně. Její přímé působení v tomto ohledu nelze prokázat vůbec a nepřímé působení prostřednictvím nižších škol je možno předpokládat jen ve skromné míře. Zato u Campana bylo sepětí s universitou v době jeho studijních let i učitelského a literárního působení takové, že si u tak mimořádně nadaného a vzdělaného autora nemůžeme představit výraznější. Tyto osobní předpoklady totiž umožňovaly, jak bylo naznačeno hned v úvodu, nastoupit v literatuře vlastní cestu, méně závislou na jiných osobách a institucích.

Z podaného řešení nelze vycházet při zkoumání problému, kdo ze zmíněných humanistů nejvíce působil na literární vývoj na universitě. V úvahu samozřejmě připadá opět dvojice Collinus, Campanus. V tomto případě je však nutno s odkazem na dříve uvedená fakta konstatovat, že Collinus vykonal za relativně kratší období svého působení na akademii v tomto smyslu více než Campanus, který byl dovršitelem universitních snah na poli literárním, ale jeho cílem nebyla výrazná změna zaměření latinského písemnictví, které se pěstovalo na pražské akademii. Bylo to dáno objektivně, ale též subjektivně. V době Collinově bylo nutno humanistickou orientaci university prosazovat, kdežto za Campana bylo o zaměření university již rozhodnuto. Collinus byl průbojnější a dovedl své vyhraněné stanovisko hájit i za cenu konfliktů, které pro něho znamenaly ztrátu osobních výhod, kdežto Campanus směřoval spíše ke kompromisům. Pokud snad literární vývoj na universitě v něčem neodpovídal jeho představám, měl sotva dostatek energie, aby svému názoru dopomáhal k vítězství jinak než příkladem, který svou tvorbou veřejnosti poskytoval. Literárním polemikám i střetnutím mimo literární pole se vyhýbal také tehdy, když k nim byl vyzván, a za situace, kdy by se jiný humanista na jeho místě chopil příležitosti k satirickému výpadu proti svému odpůrci.³⁰⁾

Je tedy nutno konstatovat, že jsme zde došli k podobným závěrům, jako v článku o předních představitelích...³¹⁾ Tam byla uznána Collinova zásluha o rozšíření humanismu v Čechách vůbec, kdežto zde zdůrazňujeme Collinův podíl na uskutečňování změn v humanistickém duchu na universitě.

Ze srovnání Carolida s Campanem, které bylo podáno stručně v Rukověti I na str. 326 n., obsírněji v článku citovaném v předchozím odstavci a se zřetelem k universitě v této studii, by se dalo usuzovat, že i z dnešního hlediska je nutno přiznat vítězství v literárním souperení Campanovi tak, jak mu je přiznali již současníci, když se k němu jako ke koryfeji latinského písemnictví obraceli

³⁰⁾ Rukověť I, str. 254.

³¹⁾ Viz poznámku 2).

s žádostmi o doporučení svých prací veřejnosti. Ve skutečnosti není řešení této otázky tak jednoznačné. Doposud podaná srovnání neměla jiný cíl než uvést příčiny, pro které se Campanus dostal přesto, že se vyhnul literární polemice s Carolidem, spíše bezděčně a takřka proti své vůli do čela literární obce, soustředěné kolem Karlova vysokého učení. Je však třeba mít zároveň na zřeteli, že Carolides zvolil obtížnější cestu. Ačkoliv se tak stalo též ve snaze dosáhnout počt, vyznamenání, vlivných přátelství a popularity v zahraničí, tedy z důvodů, které vnitřně nesouvisely s literárními zásadami a cíli, byla tato cesta i z literárního hlediska v jistém smyslu plodnější než Campanovo setrvávání ve vyježděných kolejkách a využívání literárního prostředí, které vytvořila universita, k snadnějšímu a rychlejšímu získání básnické proslulosti. Nebylo by ovšem správné označovat Campanovu tvorbu jednoznačně za úpadkovou a stagnující nebo za takovou, která byla úzce zaměřena k podpoře universitních zájmů a vyjadřovala ve verších to, co bylo již dříve formulováno v universitních vyhláškách, přednáškách a jiných prozaických projevech. Campanus dovedl umělecky ztvárnit vše, čím universita žila, dovedl vytvářet nové literární hodnoty a nespokojil se pouze mechanickým přejímáním a řemeslným zveršováním námětů, které mu poskytovalo universitní prostředí. Na druhé straně nelze popřít, že směr zvolený Campanem mohl vést u jeho méně nadaných a vzdělaných následovníků k skutečné stagnaci, k vytvoření takové literární situace, která by znamenala ulpívání na dosažené úrovni a která by prohlubovala v oblasti písemnictví osamocení university, které se projevovalo po celé období jejího úpadku ve všech oborech jejího působení. Naproti tomu vedl Carolidův postup k překonání mezí, v nichž se tradičně pohyboval latinský humanismus závislý na universitě, k navázání významných styků s příslušníky jiných společenství a k využití výhody, kterou poskytoval společný latinský jazyk, pro konfrontaci názorů v širším než zemském měřítku. Tím, že Carolides působil současně v literární sféře university i mimo ni, zprostředkoval — i když často bezděčně a nepřímou — také universitě literární podněty ze zahraničí a literární styky s cizími učenci. Jeho činnost měla tedy pro akademii v uvedeném smyslu větší význam než působení Campanovo, v němž se projevuje — přihlédneme-li k neobyčejnému rozsahu jeho tvorby — relativně menší zřetel k literárním oblastem, které (míněno teritoriálně) obklopovaly a prostupovaly sféru vlivu pražské akademie.³²⁾

³²⁾ Ve výkladu o mimouniversitních a zahraničních vztazích českých humanistů jsem se zmínil jen o Carolidovi a Campanovi, protože jde o významné představitele humanistické literatury, jichž se týká tento článek. Je však nutno mít na paměti, že mnozí spisovatelé, které jinak nelze řadit k významným zjevům v literárním životě té doby, překonali rozsahem svých mimouniversitních a zejména zahraničních styků (chápaným ovšem relativně vzhledem k celkovému rozsahu jejich tvorby) nejen Campana, nýbrž i Carolida.

Die Beziehungen der bedeutendsten lateinisch schreibenden Humanisten in Böhmen zur Prager Karls-Universität

{Hassensteinius, Collinus, Carolides, Campanus}

ZUSAMMENFASSUNG

Die Beziehungen der bedeutendsten böhmischen Humanisten, die sich auf dem Gebiet der lateinischen Literatur auswirkten, zur Prager Karls-Universität waren sehr verschieden. Bohuslaus Hassensteinius von Lobkowitz (ca 1461—1510), der seine Bildung den italienischen Schulen verdankte, stand der utraquistischen und dazu damals noch sehr vernachlässigten Akademie fern. Auf der anderen Seite hat Johannes Campanus (1572—1622) in seiner Tätigkeit den Wirkungsbereich der literarischen Gemeinschaft, deren Zentrum die Universität war, kaum überschritten. Die übrigen zwei Humanisten haben zwar durch ihre Schriften das literarische Streben der Karls-Universität unterstützt, aber ihre Wirkung hat sich nicht auf diese Sphäre beschränkt. Die Gründe für dieses Verhalten sind jedoch bei diesen zwei Schriftstellern unterschiedlich. Matthäus Collinus (1516—1566) mußte seine Tätigkeit an der Universität wegen seiner Neigung zum Luthertum aufgeben, während Georg Carolides (1569—1612), dem der akademische Boden zugänglich war, sich nicht auf diesen Kreis beschränken wollte, sondern im großen Maß die Verbindungen mit den ausländischen Humanisten und mit den Adeligen suchte. Gerade das war aber die Ursache, warum er im Kampfe um die führende Stellung unter den Humanisten dem Campanus unterlag. Im Wettbewerb mit den fremden Schriftstellern konnte er sich nicht so überzeugend, wie er vielleicht gehofft hatte, durchsetzen, während die literarische Gemeinschaft der Prager Akademie dem Campanus eine ausgezeichnete Gelegenheit bot, Ruhm und Popularität unter zahlreichen Absolventen dieser Universität zu gewinnen. Obwohl Campanus der bedeutendste Sprecher der Karls-Universität unter den lateinischen Humanisten war, hat er nicht auf ihre Orientierung so stark gewirkt wie Collinus, der während seiner verhältnismäßig kurzen Tätigkeit zur Wandlung dieser Akademie im humanistischen Sinne sehr viel beigetragen hat. Zur Zeit des Campanus war diese Umwandlung schon vollzogen. Übrigens war seine Wirkung nicht von dieser Art. Seine Meinungsäußerungen waren zu mild und versöhnlich, als daß sie neuen literarischen Strömungen zum Sieg hätten verhelfen können. Obwohl er dank seiner Einstellung zur Universität mehr Erfolg hatte, war der Weg des Carolides für das humanistische Schrifttum nicht ohne Bedeutung. Er hat neue Beziehungen angeknüpft, die über die Grenze des akademischen Wirkungskreises reichten und die weitere literarische Entwicklung wesentlich beeinflussten.

PROFESOR MAXMILIÁN MILLAUER

Jeho přínos české vlastivědě

JAROSLAV KADLEC

Od třicátých let 18. století podílela se dosti živě na veřejném životě českobudějovickém rodina Millauerova.¹⁾ Jiří Josef Millauer, narozený 16. dubna 1703, syn staroměstského podkováře Jindřicha Millauera, majitele „Staré pošty“ (+ 10. května 1725), a jeho manželky Magdaleny (+ 30. dubna 1721), se stal 1. října 1730 po studiích na krumlovském gymnasiu písařem primátorského úřadu, po sedmi letech písařem v pivovaře a začátkem roku 1751 přijal místo hospodářského správce v Ostrolově Újezdě. Zůstal tam jen dva roky, načež se vrátil do rodného města jako městský kasír, r. 1761 byl povolán do městské rady a ve funkci radního setrval až do zřízení magistrátu. Byl jedním z oněch členů městské rady, kteří složili velký dar na zřízení gymnasia v Českých Budějovicích. Pracoval též literárně, zejména napsal kronikářské doplňky městské kroniky Lukáše Bernarda Schneidera. Při oslavě svatořečení zakladatele piaristů Josefa Kalasanského dal k světcově počtě provozovat od městských hudebníků 28. srpna 1768 oratorium. S manželkou Marií Markétou, roz. Heidlerovou, měl tři syny. Nejstarší Karel Walter Josef, narozený 4. ledna 1744, byl první Budějovičan, který jako absolvent piaristického gymnasia vstoupil k piaristům a působil pak jako profesor na moravských ústavech této kongregace. Druhý syn, Antonín, se stal převorem dominikánského kláštera ve Znojmě. Nejmladší, Vavřinec Eusebius, se přidržel dráhy světské. Nejprve byl městským tajemníkem, od r. 1818 pak nejstarším radním při magistrátě a zároveň zemským advokátem. Svou funkci na radnici zastával za významné éry Doudlebského a Strandlovy a český historiograf František Palacký si poznamenal do svého Každodenníčku, že se v létě r. 1826 za svého pobytu v Českých Budějovicích se starým radním Millauerem přátelsky stýkal.²⁾ Vavřinec Eusebius Millauer se oženil s dcerou pražského advokáta Jana Nep. Faltina a měl s ní syna Františka Xavera, známějšího řádovým jménem Maxmilián, jemuž je věnováno toto pojednání.

¹⁾ Data o ní shromáždil Rudolf Strnad, Maximilian Millauer. Zvl. otisk z Jihočeských listů, České Budějovice 1940, 14 stran.

²⁾ Františka Palackého korespondence a zápisky. K tisku připravil V. J. Nováček. I. Autobiografie a zápisky z roku 1863. Praha 1898, str. 161, 162.

František Xaver Millauer³⁾ se narodil 17. prosince 1784, prožil v rodišti mládí a studoval tam na piaristickém gymnasiu, kde si jeho lásku získal zvláště profesor poetiky Albert Eglseer. Učil se velmi pilně, takže si mezi 16 žáky udržel první místo a požíval od první gramatické třídy iure loci stipendium 35 zl. Další studia musel konat v Praze, protože filosofický ústav v Českých Budějovicích ještě neexistoval. Studium bylo tříleté a mladý Millauer je absolvoval v letech 1799—1802. V Praze se též rozhodlo o jeho dalším životním osudu. Mezi posluchači filosofie bylo totiž několik chovanců cisterciáckého kláštera vyšebrodského. Millauer se s nimi i s jejich představeným P. Dr. Xaverem Falkem, který přednášel na theologické fakultě dogmatiku, důvěrně seznámil a rozhodl se, že vstoupí do cisterciáckého řádu. Profesor Falk mu zprostředkoval přijetí do vyšebrodského kláštera. Dne 13. listopadu 1802 byl Millauer přiděn řádovým rouchem a po jednorocním noviciátě se vrátil v listopadu 1803 do Prahy, aby tam studoval teologii. Pracoval velmi usilovně a přepínal síly, takže v březnu 1804 onemocněl nervovou chorobou, která se protáhla až do června. Od podzimu téhož roku pokračoval v studiu theologie, a to jednak v Českých Budějovicích, kde biskup Jan Prokop hrabě Schaffgotsche právě otevřel kněžský seminář, jednak v Praze, kde 27. června 1806 s úspěchem podstoupil rigorosum z pastorálky, katechetiky, pedagogiky a morálky. Dne 2. prosince téhož roku složil v klášteře slavné sliby a přijal jméno Maxmilián, jehož pak výhradně užíval.

Tehdy již Millauer přednášel na domácím theologickém studiu vyšebrodském církevní dějiny a církevní právo. Příliš horlivým plněním této povinnosti znovu ohrozil své zdraví a počátkem roku 1807 musel opět na několik měsíců ulehnout.

³⁾ Millauer se sám postaral, aby jeho životopis byl veřejnosti dobře znám. Za jeho života byl uveřejněn v *Oesterreichische National-Encyklopädie* 3. B., Wien 1835, str. 686; doplňky k němu jsou v rkp. knihovny vyšebrodské č. 1003. Po smrti Millauerově odevzdal nejmenovaný řeholník vyšebrodského kláštera v bytě člena Královské české společnosti nauk a českobudějovického rodáka Matyáše Kaliny z Jäthensteina jeho životopis, který byl Kalinou odeslán sekretáři Společnosti Františku Palackému. Napsal jej asi sám Millauer. Rukopis se nezachoval, ale čerpal z něho J. W. S(ommer), který uveřejnil *Životopis Xavera Maximiliana Millauera* v Časopise pro katolické duchovenstvo 15 (1842), str. 147—161. Krátká zpráva o Millauerově úmrtí je již ve 13. ročníku tohoto časopisu (1840), str. 394—395. Z pera Ant. Ferd. Spirka jest *Nekrolog des ordentlichen Mitgliedes der kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften Maximilian Millauer*, otištěný v *Abhandlungen der königlichen Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, 5. Folge, 1. Band (von den Jahren 1837—1840), Prag 1841, str. 37—47. Jiný životopis Millauerův otiiskl *Rafael Pavel* v pojednání *Gelehrte, Schriftsteller, Künstler und Kunsthandwerker* (totiž vyšebrodského kláštera) v *Xenia Bernardina III.*, Wien 1891, str. 356—363. Kratší životopisy má *Riegrův slovník V.*, str. 333, *Ottův slovník naučný XVII.*, str. 350, a *Wurzbach, Biographisches Lexikon XVIII.*, str. 316—320. Důležitým a zde ponejprv užitým pramenem pro poznání života Millauerova a jeho osoby jsou zbytky jeho korespondence v Literárním archivu Národního muzea, sign. P 4 C 13, 2 G 25, 3 A 7, 2 E 45, v archivu kláštera vyšebrodského, uloženém ve Státním archivu v Třeboni, příhrádka 117 (list Dlabáčův), a v knižně obsažené vyšebrodského, rkp. č. 903, 917, 1000. Posledně jmenovaný rukopis obsahuje přepis Millauerových dopisů Františku Kurzovi, ale není dnes na svém místě. Mikrofilm originálů z archivu kláštera St. Florian u Lince mi opatřilo rukopisné odd. Universitní knihovny v Praze, jehož správě, stejně jako správě archivu v St. Florian vzdávám za tuto laskavost i zde upřímné díky.

Přesto však již v říjnu 1807 vykonal další rigorosum a zároveň konkursní zkoušku z církevního práva a z církevních dějin. O něco později, 22. listopadu 1807, přijal z rukou biskupa Schaffgotsche kněžské svěcení a 8. prosince sloužil v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích za účasti rodičů a četných hodnostářů a měšťanů slavnou primicí.

Opat Isidor Teutschmann si přál, aby se novokněz seznámil s venkovskou duchovní správou, a poslal jej na klášterní inkorporovanou faru v Studánkách (Kaltenbrunn). Ale již 16. května 1809 Millauer Studánky opustil, neboť vzhledem k tomu, že dobře ovládal oba zemské jazyky, biskup Schaffgotsche jej ustanovil duchovním tří oddílů zeměbrany v klatovském kraji. Po skončení tohoto úkolu stal se Millauer 7. srpna 1810 duchovním správcem v Boršově u Českých Budějovic. Zanedlouho vykonal i zbývající rigorosa z biblického studia a z dogmatiky a po úspěšné inaugurační disputaci 23. listopadu 1810 byl čtyři dni později spolu s řádovým druhem Josefem Emanuelem Davidkem promován na doktora theologie. Pak znovu přednášel na řádovém učilišti ve Vyšším Brodě, jemuž se zatím dostalo nejvyššího schválení, církevní dějiny a právo, od r. 1811 morálku, pastorálku, katechetiku a pedagogiku, a zároveň zastával funkci klášterního bibliotékaře a archiváře,⁴⁾ od r. 1812 i funkci opatova sekretáře.

Velký význam pro určitější vědecké zaměření Millauerovo měl rok 1813, kdy do vyšebrodského kláštera zavítal řeholní kanovník ze sv. Floriána u Lince a významný rakouský historik František Kurz. Tento učenec těžko snášel výtku laických kruhů, že řeholníci nechávají bez užitku tlet své archivní poklady,⁵⁾ a když poznal nevšední nadání vyšebrodského archiváře, snažil se jej nadchnout pro studium historie a jejích pomocných věd. Protože byl prakticky založen, udělal též vše, co bylo v jeho silách, aby Millauera do odborné práce uvedl. Naučil jej základům paleografie, nabádal ke kritickému postupu v historické práci,⁶⁾ doporučoval mu a půjčoval literaturu.⁷⁾ Vybral také svému žákovi vhodná

⁴⁾ V té době pořídil v klášteře: *Supplementum Catalogi Generalis Bibliothecae Altovadense concinnatum a Xav. Maximiliano Millauer*; rkp. knihovny vyšebrodské č. 815. — *Catalogus incunabulorum bibliothecae Altovadense (usque ad a. 1535)*; rkp. knihovny vyšebrodské č. 858 (popsáno 772 inkunabulů). — *Calendarium Altovadense, continens dies memoriales nativitatis, professionis etc.* (do r. 1812); rkp. knihovny vyšebrodské č. 759.

⁵⁾ Dne 5. srpna 1814 píše Kurz Millauerovi: „Wir wollen den schmachtvollen Vorwurf, als liessen die Klosterleute litterarische Schätze unbenützet vermodern, durchaus nicht gelassen ertragen, sondern ihn durch Werke widerlegen. Vielleicht gelingt es uns, noch Einige aus dem Schlafe zu wecken, sie einer schlimmen Indolenz zu entreißen und für die gute Sache zu gewinnen. Wir trachten, die Liebe zu Urkunden möglichst zu verbreiten und dadurch der Geschichte den schönsten Gewinn zu verschaffen“; rkp. knihovny vyšebrodské č. 903. O Františku Kurzovi viz E. Mühlbacher, *Die literarischen Leistungen des Stiftes St. Florian* (1905), str. 116—225.

⁶⁾ Dne 6. února 1815 píše Kurz Millauerovi: „In Rücksicht ihrer Eremiten (paulánského kláštera ve Výtoni) müssen Sie dem Hagek nur mit vieler Vorsicht trauen, denn dieser Author ist jung, äusserst unkritisch und grössten Theils mehr ein Dichter als ein Geschichtsschreiber, wie es Dobner selbst für Ungläubige bis zur Evidenz bewiesen hat“; rkp. knihovny vyšebrodské č. 903.

⁷⁾ Tak např. 10. června 1814 mu doporučil, aby si obstaral Jos. Hellwiga *Zeitrech-*

témata. Pro začátek navrhoval, aby zpracoval starší období dějin svého kláštera, potom se měl pustit do práce obsáhlejší, která by mu zjedнала jméno ve vědeckém světě, totiž vylíčit české dějiny od nastoupení Albrechta Rakouského do smrti Jiřího z Poděbrad. Na tuto myšlenku přišel, když za své návštěvy ve Vyšším Brodě podnikl s Millauerem a rožmberským farářem Štěpánem Lichtblauem, rovněž velkým nadšencem pro historii, studijní cestu po jihočeských archivech. V Třeboni byl přímo ohromen nepřeborným, prvořadým a dosud nedotčeným materiálem pro české dějiny 15. století, uvědomil si, jakou vzácnou příležitost k vědecké práci by tu jeho mladý přítel měl, a od té doby neustával písemně i ústně při vzájemných příležitostných návštěvách ve Vyšším Brodě a ve Sv. Florianu mu připomínat, jaký úkol musí vykonat.⁸⁾

Jednu chvíli se zdálo, že se Kurzovi jeho žák zpronevěří. Na podzim r. 1814 se odchodem profesora Františka Faulhabera do Vídně uprázdnila stolice pastorálky na theologické fakultě pražské university, Millauer si o ní podal žádost, v konkursu dobře obstál a 11. června 1815 byl císařským rozhodnutím jmenován profesorem, takže v zimním semestru 1815 mohl v Praze zahájit přednášky.⁹⁾ Kurz chápal, že Millauer využil příležitosti, aby se lépe uplatnil, ale přece jen těžce nesl, že člověk tak schopný by měl být pro historii ztracen. Na věci se ovšem nedalo nic měnit a rakouský historik se musel spokojit Millauerovým ujštěním, že mimo vlastní obor na fakultě bude dál pěstovat i historii.¹⁰⁾ Na

nung zu Erörterung der Daten in Urkunden für Deutschland (Wien 1787), Dollinerův Codex epistolaris Primislai Ottacari II. (Wien 1802), 26. září mu poslal k studiu díla Hüllmannova a Antonova. O Hüllmannově spisu Deutsche Finanzgeschichte des Mittelalters píše 27. října 1814: „Sie müssen dieselbe nicht nur lesen, und aus ihr Auszüge machen, sondern manche Paragraphe ordentlich auswendig lernen, wenn sie ein braver Historiker werden wollen.“ Tamtéž.

⁸⁾ Dne 19. října 1814 píše Kurz Millauerovi: „Ich bitte Sie, mein vielgeliebter Freund, zuerst Ihre Hausgeschichte bis zum 15. oder 16ten Jahrhundert herab fortzusetzen, dann aber alle übrige Zeit zur Sammlung und Ordnung der Materialien zu verwenden, die Ihnen zur Erreichung des schönen Zieles nöthig sind, das wir miteinander festgesetzt haben. Sie müssen die Geschichte von dem Tode des Ladislaus Posthumus (jindy se zmiňuje i o Albrechtovi) bis zum Tode G. Podiebrads für Böhmen schreiben. Sie in diesem schönen Vorhaben eifrigst zu unterstützen wird mir wahre Herzensfreude seyn; und vielleicht kann ich hierin noch vieles leisten. Untersuchen Sie zuerst nur fleissig alle gedruckten Werke. Mit den aus denselben gemachten Auszügen in der Hand wandern Sie dann in das Archiv zu Wittingau, Wien u. s. w.“ Tamtéž.

⁹⁾ Dne 18. listopadu 1815 píše Kurzovi o tehdejšímu stavu theologické fakulty. Přednášky z pastorálky navštěvovalo 28 posluchačů národnosti německé, 16 národnosti české a 8 nevyhraněné (utrakvistické). V případě, že budou zrušeny diecézní semináře (k tomu ovšem nedošlo), stoupl by počet posluchačů na 150. Millauer měl plat 800 zl. se 150% přídavkem, tedy celkem 2000 zl., k tomu menší příspěvek z kláštera (výši dosud nezná) a promoční, rigorozní a disputační taxy. Bydlel v Jiřské ulici v domě osekého kláštera se svým nejmladším bratrem. Orig. archivu kláštera St. Florian.

¹⁰⁾ Dne 6. prosince 1814 píše Kurz Millauerovi: „Ich kann mich mit dem Gedanken gar nicht aussöhnen, dass ich in Hohenfurt die glimmende Asche aufgeweckt; der Geschichte einen Mann voll der schönsten Hoffnung angeworben; mit ihm und für ihn einige Tausend noch unbenützter Urkunden entdeckt, aber alles diese auch bald wieder gänzlich verloren habe. Kommen sie nach Prag oder Grätz, so wird ohne allen Zweifel die Diplomatie von Ihnen aufgegeben, und Hohenfurt hat wieder keinen Mann

jaře 1816 se vynořily pověsti, že profesor Faulhaber zanechá na vídeňské universitě přednášek a stane se kanovníkem v Litoměřicích.¹¹⁾ Kurz nasadil ihned všechny páky, aby se na uprázdněnou stoličku ve Vídni dostal Millauer, protože tam by jej mohl více připoutat k historické práci.¹²⁾ Pokus však selhal a Millauer zůstal v Praze trvale.¹³⁾

Jako profesor pastorálky byl Millauer dosti zaměstnán. Mimo vlastní přednášky, jež konal latinsky, byl povinen zkoušet kandidáty na místa farářů, prakticky uvádět posluchače do duchovní správy a konat s nimi v jejich mateřštině cvičení homiletická. Protože přednášel též katechetiku a pedagogiku, Millauer pokládal za svou povinnost všimnout si soustavně i otázek školských a od r. 1816 vydával za tím účelem ve čtvrtletních lhůtách časopis *Schulfreund Böhmens*. Nezapomínal ani na slib daný Kurzovi a našel si čas i na studium historie. Dějiny doby poděbradské však nenapsal, třebaš jej Kurz k tomu stále pobízel a varovně upozorňoval, aby nikde neprozřetelně neprozradil, jaké vzácné poklady lřeboňský archiv skrývá, protože by jej někdo čilejší mohl předejít.¹⁴⁾ Neodhodlal se ani k excerpcování dosavadní literatury, vymlouvaje se, že mu knihovny dělají při vypůjčování knih potíže; patrně se obával, že by práce byla marná, protože by uobstála před Metternichovou censurou.¹⁵⁾ Volil si raději taková témata, o nichž

mehr. Wenn Sie im Stande sind, diese gerechten Besorgnisse vollkommen zu beseitigen, so will ich mich wieder beruhigen lassen.“ Dne 6. února 1815 již píše radostněji, potěšen Millauerovým slibem „dem Paniere der diplomatischen, quellenmässigen Geschichte nie ungetreu zu werden“, a připojuje povzbuzení: „Nur wacker fortfahren, lieber Sohn! denn das ist der Weg, sich dem ignobile vulgus zu entreissen und nach wenigen Jahren nicht ganz und gar begraben und vergessen zu werden. Zu dem gehören Sie einem zahlreichen Körper zu, dem Sie eben dadurch einen guten Ruf und Ruhm verschaffen, welches in unseren Tagen allerdings berücksichtigt werden muss, weil es zur festeren Existenz beyrägt. Wer dieses nicht begreift, der ist blind und taub, ein Klotz. Mich wird es immer freuen, dass ich wahrscheinlich vieles dazu beygetragen habe, dass Sie sich wohlgemuth zur historischen Compagnie anwerben liessen, mit Freude exercierten und nun bereits schon Dienste tun;“ rkp. knihovny vyšebrodské č. 903.

¹¹⁾ Millauer se o tom zmiňuje Kurzovi v dopise z 18. března 1816; originál archivu kláštera St. Florian.

¹²⁾ „Kommen Sie als Professor wirklich nach Wien“, píše 16. května 1816 Millauerovi, „so ist einer meiner vorzüglichsten Wünsche erfüllt, denn nur alsdann darf ich es ganz sorgenlos erwarten, dass Sie auf der betretenen historischen Laufbahn verbleiben und rühmlich vorwärts schreiten werden;“ rkp. knihovny vyšebrodské č. 903.

¹³⁾ Dne 8. ledna 1828 píše Millauer Kurzovi, že odmítl návrh, aby podal žádost o katedru pastorálky na vídeňské universitě. Orig. archivu kláštera St. Florian.

¹⁴⁾ Dne 3. dubna 1818 schvaluje Millauerovi jeho úmysl sbírat listiny o Janu Žižkově, ale pokračuje: „Befinden sich darunter auch Wittingauer Urkunden? In diesem Falle steht zu befürchten, dass Sie durch derselben Bekanntmachung Diplomatiker und Historiker aufregen, nach Wittingau zu wallfahrten und selbst nachzusehen, wodurch Ihr Plan, Podiebrads Geschichte zu schreiben, gar leicht scheitern könnte. Oder ist vielleicht schon wieder aufgegeben worden? Das verriethe einen kalten Eifer, oder, was noch schlechter wäre, eine Verzagtheit, etwas Mühevollereres zu unternehmen und auszuführen; beydes würde einen Mann entehren;“ rkp. knihovny vyšebrodské č. 903.

¹⁵⁾ „Angenehm wird es mir seyn, wenn Sie das Censuredict wegen Podiebrad mittheilen werden,“ píše Kurz 19. listopadu 1819 Millauerovi. „Indessen werden Sie doch wohl thun, wenn Sie fortfahren Materialien zur Geschichte derselben Zeit zu sam-

měl jistotu, že proti nim nebude námitek. Práci měl usnadněnou tím, že Kurz, který se všemožně snažil jej uvést do vědeckého světa,¹⁶⁾ jej seznámil s předními rakouskými pěstiteli historie, jako byli arcivévodové Jan a Karel, ministr hrabě Jan Chotek, dvorní rada Josef von Hammer-Purgstall a zejména Josef svobodný pán Hormayr, ředitel vídeňského tajného státního archivu, který uveřejňoval Millauerovy práce ve svém časopise Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst, upozorňoval na ně v Jahrbücher der Litteratur a přičinil se o to, žc Moravskoslezská společnost pro vzdělávání orby, přírodopis a zeměpis přijala Millauera 11. června 1818 za člena. Prostřednictvím archivu seznámil se Millauer se svobodným pánem von Strambergem a v Praze přibýly další známosti se všemi předními českými učiteli, jmenovitě s Josefem Dobrovským,¹⁷⁾ Františkem Palackým, Josefem Jungmannem, Janem Bohumírem Dlabačem, Václavem Hankou,¹⁸⁾ s šlechtickými příznivci vědeckého bádání, hlavně se Šternberky, s brněnským spisovatelem Josefem Horkým a s žitavským evangelickým arcijáh-nem C. A. Peschkem. S pražskými učiteli se stýkal hlavně v obou tamních vědec-kých společnostech, v Královské české společnosti nauk a ve Vlasteneckém museu, jež mu též ve svých časopisech poskytl další publikační možnosti.

Za člena Královské české společnosti nauk byl Millauer přijat 6. června 1819 a od 26. prosince 1821 do 29. prosince 1822 byl jejím direktorem. Byl činný v oboru historickém, v němž konal přednášky, a se vzornou pilí obstarával i leckteré úřední práce.¹⁹⁾ V 8. svazku Abhandlungen (1823) otiskl Uibersicht sämtlicher in den bisherigen Bänden von Abhandlungen der k. böhmischen

meIn, denn politische Gesetze dauern nicht ewig.“ Tamtéž. Millauer tedy učinil asi nějaký pokus psát dějiny doby poděbradské, ale bližšího nelze o tom nic zjistit, protože v zachovalých listech Millauerových Kurzovi je právě mezi léty 1819 a 1825 mezera.

¹⁶⁾ Zmínil se Millauerovi i v předmluvě svého spisu Oesterreich unter den Königen Ottokar und Albrecht I., Linz 1818: „Bleibt dieser junge eifrige Mann der historischen Fahre treu, zu der ihn eine grosse Vorliebe hinzog, so sind wir zu schönen Hoffnungen berechtigt, welche seine glücklichen Talente erregen.“ rkp. knihovny vyšebrodské č. 903.

¹⁷⁾ Stojí za zmínku, jak si historik Kurz vážil Dobrovského. Dne 24. února 1818 píše Millauerovi: „Sie lesen manchmal dem ehrwürdigen Veteran, Herrn Dobrowsky, Fragmente aus meinen Briefen vor. Solche Männer gehören nicht Ihrer Nation allein, sondern der ganzen cultivirten, vorzüglich aber der historischen Welt zu, der auch ich anzu gehören das Vergnügen habe. Melden Sie ihm meinen Respect mit dem Beysatze, dass ich einer von den vielen Hunderten sey, die seine hohen historischen Verdienste ehren und schätzen. Sollte ich einmal nach Prag kommen, so müssen Sie mich bey diesem Grosspapa der Historiker aufführen.“ A opět 14. srpna 1819: „Dass uns Dobrowsky besuchen will, habe ich mit Vergnügen vernommen, denn ihn und den Veteran Cornova kennen zu lernen habe ich von jeher gewünschet. Es ist doch immer schön und merkwürdig sagen zu können: Ich habe Denis, Schmidt, Hammer, Hormayr u. s. w. gekannt und gesprochen; Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Unter Zahl der mir theuren Männer nehme ich vorzüglich auch meinen lieben Mil(lauer).“ Tamtéž.

¹⁸⁾ Hanky jako vědce si příliš nevážil — 1. srpna 1838 v dopise Kurzovi vytýká Hankovi nepřesnost v popise mincí hraběte Šlika, uveřejněném v muzejních Verhandlungen. Orig. archivu kláštera St. Florian.

¹⁹⁾ Josef Kalousek, Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejich z oboru filosofie, historie a jazykovědy. Praha 1885, str. 98, 101, 102.

Gesellschaft der Wissenschaften vorkommenden Aufsätze (celkem 58 stran), v ročníku 1822 a 1824 a v 2. svazku nové řady (1830) téže publikace podal obsáhlé výtahy ze schůzí Společnosti z let 1819—1823, 1827—1830. Přičinil se též, že Společnost jmenovala Františka Kurze r. 1831 přespólním členem.

„Veliký milovník starožitností českých“, jak Millauera nazval Jan Jeník rytíř z Bratřic,²⁰⁾ nemohl přirozeně zůstat stranou, když se r. 1818 přikročilo k budování Musea.²¹⁾ Hned na samém počátku zasáhl příznivě do jeho vývoje. Národně uvědomělá mladší česká generace s Jungmannem v čele, toužící po ryze českém Národním museu, se obávala, že aristokratické Vlastenecké museum nebude sloužit novým českým ideálům buditelským, zvláště když nejvyšší purkrabí hrabě Kolovrat se v Provolání z 15. dubna 1818 ani slovem nezmínil o pěstování české řeči a literatury. V deputaci, která měla v této věci zjednat jasno, byl spolu s Jungmannem a Janem Svatoplukem Preslem i profesor Millauer. Nejvyšší purkrabí svou vlídností a zvláště krásným výrokem: „Vzdýt jsme ještě národ“ všechny obavy zaplašil, takže Jungmann jeho Provolání otiskl česky v 17. Nepolitickém listě Krameriových Novin a doprovodil jej nadšeným vlastním doslovem. Millauer zase v Hormayrově Archivu č. 100 z července 1818 v článku Nationalmuseum des Königreiches Böhmen podal zprávu o založení Vlasteneckého musea, určeného k tomu, „aby synům vlasti usnadnilo studium přírody i umění, jakož i domácích starožitností a dějepisu, založeného na diplomatice, a oživilo větší měrou národního ducha tak blahodárně působícího, zároveň však také cizímu badateli podávalo přehled toho, co Čechy vytvořily, mají a poskytují, a tím zemi ještě často a v mnohé příčině zneuznávanou ukázalo v její zasloužené ctihodnosti“, s pochvalou se též zmínil o Jungmannově výborném překladu Provolání k zřízení Musea, ježto „zkušenost ukázala, že k srdcím Čechů se lze nejsnáze dostati, mluví-li se k nim mateřským jazykem“. Hormayr se od té doby o Museum stále zajímal. Millauer byl od počátku činným členem tohoto ústavu a zároveň jedním ze sběratelů pro Prahu. Sám mu věnoval četné rukopisy, zvláště známý rukopis Pernštejnský; četné staré tisky, listiny a kresby, a kromě toho sehnal příspěvky od deseti kněží. Proto není divu, že byl 23. prosince 1822 zvolen do musejního výboru, kteroužto funkci podržel až do smrti. Z počátku byl též revisorem sbírek. Když kníže August Longin Lobkovic byl jmenován krajským hejtmanem v Českých Budějovicích, převzal po něm prozatímně a od 31. března 1824 definitivně jednatelství Musea a tuto funkci zastával do 12. dubna 1829; v těchto letech psal pravidelné čtvrtletní zprávy o činnosti výboru do Prager Zeitung a měsíční a výroční zprávy do musejního časopisu Monatschrift. Jako jednatel se dostal do pravidelného styku s Františkem Palackým, ale nespřátelil se s ním, neboť je dělily silné povahové a názorové rozdíly. Mnohem bližší mu byl Josef Dobrovský. Spolu s ním zasáhl do prvních sporů o Rukopisy

²⁰⁾ ČČM 71 (1897), str. 320.

²¹⁾ Viz Josef Hanuš, Národní Museum a naše obrození I—II. Praha 1921, 1923; mnoho zmínek o Millauerově činnosti je v 2. díle.

brzy po jejich objevení a úsudek obou badatelů nevyzněl, jak známo, pro pravost Rukopisů. Dobrovský si vyžádal Millauera jako pomocníka k přípravám k vydávání českého diplomatáře a k přípravám v pokračování Dobnerových Monumenta historica a Pelclových a svých Scriptorum rerum Bohemicarum, ale k uskutečnění těchto plánů nedošlo. Když bylo r. 1826 rozhodnuto, aby Museum vydávalo časopisy „v obou jazycích, v něž se národ dělí“, totiž zvláštní český a zvláštní německý,²²⁾ byl jednatel Millauer s Dobrovským a J. Steinmannem povolán do komise, jež měla stanovit nutné modalities a předběžně zkoušet příspěvky, určené k otištění v časopisech. Jednatel Millauer se živě účastnil výborových porad.²³⁾ Na jeho doporučení Museum přijalo r. 1824 Františka Kurze za čestného člena. Na začátku r. 1827 podal Millauer návrh na zavedení přispívajícího členství. Dne 12. dubna 1829 se vzdal jednatelské funkce, omlouvaje se churavostí a přílišnou zaměstnaností. Vlastní příčina byla asi jiná, jak napovídá zpráva protokolu, podle níž Millauer 17. listopadu 1829 oznámil, že nemůže dále platit roční příspěvek 20 zl. k. m., a v důsledku toho přestal chodit do výborových schůzí. Od 25. května 1830 se však opět schůzí účastnil a po smrti Steinmannově r. 1833 byl znovu přechodně do r. 1834 jednatel.

Maxmilián Millauer měl též přátelské styky s českými theology, jmenovitě s Václavem Mich. Pešinou, Karlem Al. Vinařickým, svatohorským proboštem F. X. Jedinou a královéhradeckým profesorem J. L. Zieglerem. S Zieglerem byl spřátelen z dob společných universitních studií a shodou okolností jej 10. listopadu 1818 promoval na doktora theologie. Ziegler se k němu často obracel o radu, např. když chtěl vydávat dětský časopis Přítel mládeže, Millauer mu zase dával své články k otištění v Dobroslavu a v Milíně a byl by jej rád uviděl v Praze jako kolegu pro stolicí morální theologie. Když začal vycházet Časopis pro katolické duchovenstvo, Millauer se stal jeho odběratelem počínaje třetím ročníkem a později v něm otiskl několik prací.

Profesor Millauer dosáhl vysokých akademických hodností. R. 1820 a 1826 byl děkanem theologické fakulty a r. 1833 jej akademický senát poctil jednomyslnou volbou za rektora university na studijní rok 1833/34. Millauer si této pocty velmi vážil, jak výmluvně svědčí rukopis vyšebrodské knihovny č. 904, obsahující podrobné záznamy o všech jeho úředních rektorských úkonech a 40 řečí, jež jako rektor university pronesl. Se zvláštní hrdostí zdůrazňoval, že jest prvním Budějovičanem, jemuž se takové pocty dostalo.

Ačkoliv tehdy Millauer nedosáhl ani padesátky, léta jeho života byla již sečtena. Od r. 1827 trvale churavěl, a protože se nešetřil a přepínal síly, jeho

²²⁾ F. L. Čelakovský podezíral Dobrovského a Millauera, že vydávání českého časopisu nepřejí. Pokud se týče Dobrovského je zjištěno, že tvrzení je nepravdivé a že jeho původcem je V. Hanka. Ani o Millauerovi to nelze s jistotou tvrdit. Viz **Jos. Hanuš, Národní museum II.**, str. 310, 311.

²³⁾ Podrobnosti uvádí výše uvedená kniha Hanušova. Výtah z významnějších zápisů z protokolů o schůzích musejního výboru mi laskavě pořídil archivář Národního muzea dr. Rudolf Vindiš, jemuž za to srdečně děkuji.

stav se stále horšil a projevoval se předrážděností a nedůtklivostí. Úmrtí matčino 19. března 1828 a otcovo 30. července 1833 působilo naň velmi nepříznivě a citelně se ho dotkla i prohra při opatské volbě v květnu 1828, kdy s 24 hlasy zůstal za protikandidátem Valentinem Schopperem, který dostal 28 hlasů. V takových depresivních náladách učenec odmítal i vědecká vyznamenání zahraničních korporací, jako členství v Kodaňské společnosti pro starožitnosti a Hornolužické společnosti nauk. Dostal se i do konfliktu s některými předními domácími osobnostmi, jmenovitě s Palackým. S Palackým sice nikdy nežil ve zvláštní shodě, ale rozešel se s ním pro otázku Matice, fondu zřízeného při Museu k podporování české řeči a literatury.²⁴⁾ Millauer příliš lpěl na Museu a obával se, že nová instituce mu bude ubírat přízně a podpory veřejnosti. Když pak se jeho předtuchy splnily a na Matici se scházelo více příspěvků než na Museum, zanevřel na ni a nikde se netajil svým odmítavým stanoviskem k ní. Matice však měla jiné a vlivnější nepřátele, kteří oklikou přes Vídeň brzdili její činnost, roztrušující o ní, že je to tajný a státu nebezpečný spolek. Palacký se domníval, že šířitelem těchto pověstí je Millauer. Z korespondence F. L. Čelakovského, který Millauera neměl rád, ovšem vidíme, že viníkem byl někdo jiný, ale nedůvěra k Millauerovi měla oporu v jeho dřívějším chování, když běželo o vydávání některých starých českých písemných památek. Millauer se stavěl proti vydání Masticáře, až se Jungmann musel proti němu dovolávat autority nejvyššího purkrabí, a příkře vystoupil i proti vydání Májového snu v Starobylých kládáních.²⁵⁾ Tím si způsobil mnoho nepřátel, ačkoliv byl v svém jednání veden důvody povahy morální a nikoli snad protičeským smýšlením, jež mu bylo cizí více než se má zato. Od konce let třicátých se Millauer bez jakékoliv omluvy přestal účastnit schůzí Královské české společnosti nauk, takže měl být podle znění stanov vyloučen. Výbor Společnosti se však spokojil tím, že jej dále do schůzí nezval; patrně přihlédl k jeho plicní chorobě.²⁶⁾

Zdravotní stav Millauerův se neustále zhoršoval, chrlení krve se opakovalo vždy častěji, až jej konečně zdolalo. Dne 14. června 1840 Millauer vydechl naposledy. O dva dny později se konal z arcibiskupského semináře jeho pohřeb. Celý akademický senát, posluchači a četní přátelé a titelé jej doprovodili na malostranský hřbitov, kde byl uložen po boku svého někdejšího příznivce a rádového spolubratra Xavera Falka.

Maxmilián Millauer byl velmi plodný spisovatel.²⁷⁾ Kromě jedné drobné povíd-

²⁴⁾ O tom obšírně **Jos. Hanuš, Národní museum II.**, str. 424—426.

²⁵⁾ Podrobnosti uvádí **Fr. Gabriel, Hankova aféra s „Májovým snem“**. Listy filologické 59 (1932), str. 49—52.

²⁶⁾ **Jos. Kalousek, Děje Král. české společnosti nauk**, str. 160—161.

²⁷⁾ Millauer sám vedl přesné soupisy své literární činnosti. V Literárním archivu Národního musea je pod sign. 15 A 9 vlastnoručně psaný **Verzeichniss meiner sämtlichen theologischen und historischen Aufsätze** z r. 1819. Jiný soupis, psaný cizí rukou a Millauerem doplněný, je v rkp. knihovny vyšebrodské č. 826 a sahá do r. 1837. Několik rukopisných prací, které se mi nepodařilo nalézt, označuji v dalším hvězdičkou. Vyšebrodský rukopis č. 1003 obsahuje seznam Millauerových prací do r. 1839; je jich

ky²⁸) a několika referátů²⁹) uveřejnil neb v rukopise zanechal na 150 větších a menších vědeckých prací, z nichž něco přes třicet je obsahu theologického,³⁰) ostatek pak je věnován historii.

Historické práce Millauerovy můžeme rozdělit do několika skupin.

První, dosti obsáhlou skupinu tvoří práce z pomocných věd historických. Víme již, jaký důraz kladl Millauerův učitel Kurz na znalost pomocných věd historických, protože v nich právem spatřoval předpoklad hodnotné práce historické. Millauer toho dbal velmi úzkostlivě a nevyhnul se ani jedné z pomocných disciplín. Zabýval se chronologií,³¹) diplomatikou,³²) sfragistikou,³³) epigrafikou,³⁴) spolupracuje v tomto oboru velmi pilně zejména s dvorním radou

celkem 89. Soupisy literárních prací Millauerových jsou též ve všech jeho životopisech, uvedených výše v pozn. 3). Rafael Pavel v životopise, otištěném v Xenia Bernardina, uvádí některé Millauerovy práce, jež v jiných soupisech uvedeny nejsou. Nikde jsem je nenalezl. V dalším užívám zkratek: Abh. = Abhandlungen der Königlichen Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften; Archiv = Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst; ČKD = Časopis pro katolické duchovenstvo; Hesp. = Hesperus; Jahrbücher = Jahrbücher des böhmischen Museums für Natur- und Landeskunde, Geschichte, Kunst und Literatur; LANM = Literární archiv Národního musea; M = knihovna Národního musea; Monatschrift = Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen; PZ = Prager Zeitung; SA = Státní archiv; VB = knihovna kláštera vyšebrodského.

²⁸) **Karlínka**; otištěna v Dobroslavu III, sv. 1, str. 78—85, pod pseudonymem M. Mlýnský.

²⁹) Referát o spise V. Sedláčka, **Grundlagen der Physik und angewandten Mathematik I**, Archiv 1825, č. 44; referát o díle F. Kurza, **Schicksale des Passauschen Kriegsvolkes in Böhmen bis zur Auflösung desselben im Jahre 1611**, Jahrbücher 1831, str. 369—371; podle soupisu Millauerových prací v rkp. VB č. 826 má být v časopise Hesp. 1821, č. 26, **Eine literarische Anzeige über Pilsen**, ale nic jsem tam nenalezl.

³⁰) Jsou uloženy jednak v rukopisech VB 313 a 1003, M XII F 20, LANM č. 18 D 18, jednak otištěny v časopisech Theologische Zeitschrift 1 (1813) — 12 (1824, Neue theologische Zeitschrift 5 (1832), Schulfreund 1 (1817) — 4 (1820) a Quartalschrift für die katholische Geistlichkeit 1814. Nejvýznamnější theologickou prací Millauerovca jsou **Praelectiones ex Institutione pastoralis**, zachované rukopisně ve VB č. 313 a v M č. XII F 20.

³¹) **Denkwürdigkeiten. (Ein Beitrag zu Hellwigs Zeitrechnung zur Erörterung der Daten in Urkunden für Deutschland.** Wien 1787.) Archiv 1821, č. 36, str. 142.

³²) **Diplomatische Anfrage.** Archiv 1825, č. 55, str. 385; **Die grösste Urkunde in Böhmen a Räthselhafte Daten in böhm. Urkunden** — obě pojednání, dnes neznámá, nabídl Millauer Zieglerovi v dopise z 31. října 1822, LANM, sign. 3 A 17; **Die Kirche zu Bohnitz. Ein Beitrag zur vaterländischen Religions- und Kirchengeschichte.** Abh., neue Folge 2 (1830), 15 str. v osmerce (popis a výklad vzácné autentiky z r. 1158, nalezené v oltáři jmenovaného kostela); **Kaiser Ludwigs Tod.** Archiv 1825, č. 20—21 (zabývá se listinou, zapsanou v jednom rukopisu oseckém, jímž císař Karel oznámil představitelům města Prahy smrt svého soka).

³³) **Das Siegel des Meisters Johann Hus.** Monatschrift 1827, August str. 61—63 (o Husově pečeti na listině universitního archivu z 29. dubna 1411); **Ueber einen angeblichen Siegel-Stämpel des heil. Bernard.** NthZ 12 (1831), str. 140—143; **Das alte Siegel des Klosters Schwatz** v spise „Teplitz im Jahre 1832 oder Almanach für die Teplitzer Kurgäste auf das Jahr 1833“ str. 95—100; popis pečeti krále Přemysla Otakara II. na jedné listině klášterního archivu vyšebrodského (latinsky, bez nadpisu), SA Třeboň, příhr. 117; **Rosenberg'sche Sigille**, SA Třeboň, příhr. 117 (3 str.).

³⁴) **Der römische Grabstein in Königswart.** VB rkp. č. 1003, seš. 4, str. 10—16; **Denkmale der Vorzeit im Stifte Tepl.** VB rkp. č. 1003, seš. 4, str. 1—6 (o dvou místech a o starém nápisu na kameni); **Das Schlaner Wahrzeichen**, Hesp. 1820, č. 8, str.

Hammrem, všiml si bedlivě i nápisů na zvonech³⁵) a mnoho úsilí věnoval numismatice,³⁶) etymologii³⁷) a genealogii, v tom zejména studiím o příslušných rodu přemyslovského a rožmberského.³⁸)

Millauer se zájmem pátral po různých zapadlých pěstitelích domácí historie a pořizoval si jejich krátké životopisy.³⁹) Zájem o historii nezapřel ani na cestách,

63—64; na dotaz barona Friedricha Karla v Strombecka vysvětlil v *Curiositaeten der physisch-literarisch-artistisch-historischen Vor- und Mitwelt*, B.10, Weimar 1823, str. 29—30, v článku bez titulu nápis na staré křtitelnici ze sev. Islandu.

³⁵) **Die Grossgeritzer Glocke.** Hesp. 1820, č. 22, str. 176; **Die Inschrift der grössten Glocke im Pfarrthurme zu Dobrey auf der Reichenauer Herrschaft im Königgr. Kreise Böhmens.** Hesp. 1821, č. 20, str. 158; **Auflösung des antiquarischen Räthsel.** Hesp. 1819, č. 69; **Ein Beitrag zu Schallers Topographie** 5. B., S. 172. Hesp. 1820, č. 7, str. 56 (rozluštil nápisy na dvou zvonech ze 16. stol. v Ústí n. L., z nichž jeden nesl obraz Husův); **Die alte Glocke im Stifte Emaus.** Jahrbücher 1831, 2. Heft, str. 219—220; **Die Lenschauer Glockeninschrift.** Tuto dnes neznámou práci nabídl v listě z 31. října 1822 k otištění Zieglerovi (LANM, sign. 3 A 17).

³⁶) **Ueber einen alten (für böhmisch gehaltenen) auswärtigen Denar.** Jahrbücher 1830, 1. B., str. 417—419 (opravuje údaje Voigtovy); **Die Legenden auf einem Nummus des Herzogs Boleslaw (?).** Jahrbücher 1830, 3. B., str. 328; **Ueber neuentdeckten herzoglich Boleslawischen Silberdenar.** SA Třeboň, příhr. 117, 4 str.; **Ueber das Wort OMERITZ auf den ältesten böhmischen Münzen.** SA Třeboň, příhr. 117, 4 str.; **Beitrag zur österreichischen Münzkunde.** Archiv 1825, č. 48, str. 343—344 (o některých mincích kláštera wilherinského); **Die Plasser Denkmünzen.** Archiv 1825, č. 36, str. 187—188 (o pamětních mincích, vydaných plaským opatem Ondřejem Trojerem při konsekraci tamního kostela r. 1688); **Beiträge zur böhmischen Münzkunde. Ueber das Münzrecht der ehemaligen böhmischen Herren von Rosenberg.** LANM, sign. 18 D 18, 2 listy; **Die Rosenberger Familienmünzen**, snad totožné s **Rosenberg'sche Kupfermünzen.** SA Třeboň, příhr. 117, 2 str.; **Beiträge zur Kenntnis der Familien-Münzen und Medailen des Hauses Rosenberg in Böhmen.** SA Třeboň, příhr. 117, 15 str.; **Kurze Beschreibung der Rosenberg'schen Kupfermünzen, welche im Besitze des Med. Dr., k. k. Rathes und Kaufm. Kreisphys. Molitor in Prag waren**; popis některých mincí ze sbírky hraběte Fr. ze Sternberka (bez nadpisu). SA Třeboň, příhr. 117, 2 str., 3 listy přílohy; **Eine gräflich Notzische Familienmünze aus der (auch in der Prager k. k. Bibliothek vorhandenen) Schrift: Monnoies en Or, qui composent une des differentes parties du Cabinet de S. M. l'Empereur à Vienne.** Trattner 1759, fol. 210. LANM, sign. 18 D 18.

³⁷) **Einige Woke der Vorzeit.** SA Třeboň, příhr. 117, 10 str.; **Ueber den veralteten slavischen Taufnamen Wok.** SA Třeboň, příhr. 117, 21, 8 str.; **Der Name Hroznata.** VB; rkp. č. 1003, seš. 4., str. 7—9; **Der Name Chwal, Der Name Ogirž-Hoyger** — neznámá práce, již v dopise z 31. října 1822 nabídl k otištění Zieglerovi, LANM, sign. 3 A 17; **Der Name Ottakar.** Hesp. 1820, příl. k č. 28, str. 222—223; **Ueber das Wort Pfaff.** Hesp. 1818, č. 44, str. 349; **Ueber den Namen Wok.** PZ 1815, č. 22 a 70; **Ueber die Bedeutung des Namens Závist (Nemesius).**

³⁸) **Genealogische Ausbeute für den böhmischen Regentenstamm der Přemysliden.** SA Třeboň, příhr. 117, 10 str.; **Antwort über das Majorat der böhmischen Herren von Rosenberg.** Hesp. 1820, č. 7, str. 54—56; **Peter der I. von Rosenberg.** Hesp. 1817, č. 15, str. 113—118; **Zawisch von Rosenberg.** Archiv 1825, č. 55, str. 382—383; **Der böhmische Reichs-Baron, Gubernator seines Hauses, Oberst-Burggraf und Ritter des goldenen Vlieses, Wilhelm von Rosenberg.** Archiv 1826, č. 5—6, 8—9, 10; **Genealogische Berichtigung.** Archiv 1824, č. 140—141 (týká se Rožmberků z počátku 16. stol.); **Die Ritter von Poresching im Süden Böhmens.** Abh. 8. B. (1823), 36 str. v osmerce (probírá rod rytířů z Pořešína do jeho vyhasnutí na sklonku 15. stol.); **Ueber das Geschlecht der Riesenburge.** Hesp. 1818, č. 33, str. 257—259; **Einige Ahnen der Grafen von Harrach.** Archiv 1820, č. 39, str. 167—169; **Die Herren von Walch in Oberösterreich** — má být podle seznamu v rkp. č. 826 VB v Hesp. 1820, č. 139, ale tento údaj není správný.

³⁹) **Georg Wahner**, VB rkp. č. 1003, 4 stránky (o knězi — pracovníku v české církevní topografii); **Waclawiczek Wenzel Wilhelm.** LANM, sign. 15 A 9; **Norbert Heliodor Waniek** — tamtéž; **Lebensbeschreibung des Mag. Trojanus Nigellus ab Oskorzina.**

ani v lázních, v nichž hledal úlevu ve své chorobě. Mnoho drobných prací věnoval Teplícím,⁴⁰⁾ po jedné studii Šternberku u Slaného⁴¹⁾ a Karlovým Varům.⁴²⁾ Z lázní občas podnikal výlety po bližším a širším okolí a všude si dovedl nalézt vhodné téma. Psal o různých památkách v Chebu,⁴³⁾ v Litoměřicích⁴⁴⁾ a na Mělníce,⁴⁵⁾ v cisterciáckém klášteře oseckém si opsal a pak vydal řeč Hilaria Litoměřického k Plzeňským.⁴⁶⁾ Tím méně mohl nechat bez povšimnutí památky pražské, jež měl neustále na očích. Psal o koruně a berle, jíž užívaly abatyše u sv. Jiří při korunování českých královen,⁴⁷⁾ snesl všechny dostupné zprávy o tom, kde byli pohřbíváni čeští panovníci od nejstarších dob až do sklonku 18. století,⁴⁸⁾ sebral též zprávy o obléhání Prahy vojskem švédským r. 1648,⁴⁹⁾ zabýval se staroměstskou mosteckou věží,⁵⁰⁾ Ivy na Karolinu⁵¹⁾ a v pojednání

Prag 1818; srv. též VB rkp. č. 746: *Skizzen der Biographien einiger berühmter Männer des Alterthums aus Funkes's neuem Real-Schul-Lexicon gesammelt (und geschrieben) von Xav. Max. Millauer und dem Abte Isidor Teutschmann zum Namensfeste gewidmet (1809).*

⁴⁰⁾ *Denkmale der Vorzeit in Teplitz: a) Der alte Taufbrunn. b) Die alte Glocke.* VB rkp. č. 1003, seš. 3, 4 strany; *Teplitz vor 300 Jahren oder der böhmische Dichter Thomas Mitis und seine Idylle über Teplitz: das älteste Dokument und des erste Stück der Literatur über diese Badestadt: mitgetheilt von einem dortigen Kurgaste* (v předmluvě podepsán M. M.) und herausgegeben von Andreas Chrisog. Eichler, k. k. Rath und Ritter des k. preuss. roth. Adlerordens. Prag. 1836, 52 str. v osmerce; *Vaterlandskunde. Bruchstücke aus meinem Tagebuche.* Hesp. 1819, č. 40 (I. Der Name Teplitz. II. Das Rathaus. III. Der Schlossgarten. IV. Der Gottesacker) a č. 44 (IX. Die Riesenburg. X. Herrlich. XI. Vgezd. XII. Dur), nr. V—VIII. schází; *Teplitz im Jahre 1832 oder Almanach für die Teplitzer Kurgäste auf das Jahr 1833.* Vom k. k. Rath A. Eichler. Prag 1833 (s Millauerovými příspěvky: *Das alte Siegel des Klosters Schwatz* — str. 95—100, *Der Mileschauer Berg (nach Balbins Beschreibung vom Jahre 1679)* — str. 100—102, *Die übrigen Teplitze in der Welt* — str. 102—105); v též Almanachu z r. 1835, str. 42—45, je Millauerův příspěvek: *Die Teplitzer Gelehrten.*

⁴¹⁾ *Sternberg bei Schlan in Böhmen. Ein Taschenbuch für die dortigen Kurgäste.* Vydáno pod pseudonymem Maximilian Meitl, Badeinspektorats-Adjunkt, Prag 1833, 68 str. Spisek jedná o Šternberku po stránce historicko-topografické a stručně i po stránce fyzikálně-lékařské.

⁴²⁾ *Bruchstücke aus einem Briefe von und über Karlsbad im Herbste 1829.* Monatschrift 1829, Nov. str. 435—441.

⁴³⁾ *Der schwarze Turm in Eger.* Hesp. 1820, příl. č. 27, str. 203—204.

⁴⁴⁾ *Vlastenecké vzácnosti.* Dobroslav 3 (1823), sv. 4, str. 87—93. Na str. 87—89: *Rolandova socha na radním domě v Litoměřicích*; na str. 89—93: *Druhý prsten papeže Pia druhého.*

⁴⁵⁾ *Der Melniker Becher.* Jahrbücher 1831, 2. Heft, str. 219—220.

⁴⁶⁾ *Sermo Hillarii Litomericensis ad Senatum Populumque Plznensem. E codice Osecano.* Prague 1820, 51 str. v osmerce.

⁴⁷⁾ *Ueber einige kirchlichen Alterthümer Böhmens. Der Hirtenstaab und die Fürstenkrone der ehemaligen Abtissinen zum hl. Georg am Prager Schlosse.* NthT 10 (1837), 2. B., str. 3—12; český překlad v ČKD 1838, str. 592—603: *O některých církevních starobylostech v Čechách. O koruně a berli abatyši u sv. Jiří v Praze při korunování královen českých užívaných.*

⁴⁸⁾ *Die Grabstätten und Grabmaeler der Landesfürsten Böhmens. Mit einem lithograph. Grundriss des Prager Doms.* Prag 1830, 96 str. v osmerce. Vyšlo jako 2. sv. nové řady Abh.

⁴⁹⁾ *Beiträge zur Geschichte der Belagerung der kön. Hauptstadt Prag durch die Schweden im Jahre 1648.* Monatschrift 1827, str. 12—38; *Fernere Beiträge zur Geschichte der Belagerung der k. Hauptstadt Prag durch die Schweden im Jahre 1648.* Jahrbücher 1828, Juni, str. 427—454, Oktober, str. 283—302.

⁵⁰⁾ *Der Prager Altstädter Brückenthurm.* Hesp. 1820, příl. k č. 27, str. 204.

⁵¹⁾ *Die Löwen am Karolin.* Tento dodnes neznámý článek nabídl Millauer v dopise

o Rolandově soše na Pražském mostě přinesl obsírnější popis sochy na jižním ohlavi šestého pilíře Karlova mostu (počítajíc od Malé Strany), jejíž torso stálo na tomto místě až do roku 1884 a pak bylo nahrazeno nynější sochou od Ludvíka Šimka.⁵²⁾ Mýlil se ovšem, když v soše spatřoval Rolanda — ve skutečnosti to byl kamenný dokument, v němž Staré město plasticky vyjadřovalo svá vrcholná práva, dosažená v době jagellonské — ale proti Schallerovi správně rozpoznal, že běží o dílo pozdně gotické, a učinil i některé jiné cenné postřehy.⁵³⁾

Zvláštní skupinku tvoří některá drobná díla širšího významu, namnoze velmi vtipná, jako *Der böhmische Feldherr Pandobes*⁵⁴⁾ (pan Dobeš, jinak Tobiáš z Boskovic, český válečník z doby Matyáše Korvína), nebo *Meister Wenzel Gai*⁵⁵⁾ (litec, který podle Dlabáče a Schallera zhotovil r. 1402 cinovou křtitelnicí pro kostel v Podskalí, ale ve skutečnosti autorem křtitelnice je mistr Wenceslaus Glattovinus ze 16. století, jak svědčí správně přečtený text nápisu: Hoc — fecit — Magister — Wenceslaus — Qui — crediderit — et — baptizatus — fuerit), pojednání o studentských handlech v minulosti,⁵⁶⁾ o někdejších formách pokrývek hlavy,⁵⁷⁾ o nočních bezpečnostních opatřeních v starých dobách,⁵⁸⁾ zpráva o vraždě dvou poutníků r. 1412 a o jejím potrestání⁵⁹⁾ a nástin článku, určeného pro Časopis katolického duchovenstva, o významnějších nápisech na sochách sv. Jana Nepomuckého.⁶⁰⁾ Dvě zprávy o pádu meteorů dokládají, že Millauer si všiml i neobvyklých přírodních úkazů.⁶¹⁾

Nejvíce času a úsilí věnoval Millauer jako historik třem tématům: klášteřu vyšebrodskému, jiným domácím klášteřům cisterciáckého řádu a vůbec české monasteriologii, dále rodnému městu Českým Budějovicím a jiným významnějším památkám a osobnostem jihočeským, konečně milované pražské universitě, na jejímž rozkvětu mu tolik záleželo.

Pojednání *Der Ursprung des Zisterzienser - Stiftes Hohenfurt in Boehmen* (Prag 1814, VIII + 120 stran osmerkového formátu) jest jeden z prvních Millauerových historických spisů vůbec. Jest psán pod přímým vedením učitele Kurze a má trvalou hodnotu. Autor odmítá nesprávná tvrzení a pověsti o zalo-

z 31. října 1822 k uveřejnění Zieglerovi (LANM, sign. 3 A 17).

⁵²⁾ *Vlastenecké vzácnosti. Rolandova socha na Pražském hradě.* Dobroslav 3 (1822), 3. sv., str. 37—49.

⁵³⁾ *Cyril Merhout, Brunecvík na Karlově mostě.* Praha 1941.

⁵⁴⁾ Archiv 1825, č. 19, str. 98—100.

⁵⁵⁾ Archiv 1825, č. 20—21, str. 110—111.

⁵⁶⁾ *Der Studentenhandel.* Hesp. 1819, č. 14, str. 110.

⁵⁷⁾ *Vlastenecké vzácnosti. České klobouky.* Milna 1825, str. 17—18.

⁵⁸⁾ *Nächtliche Sicherheits-Anstalten der vaterländischen Vorzeit.* Monatschrift 1827, April, str. 42—45.

⁵⁹⁾ *Die strenge Sühne.* Monatschrift 1827, März, str. 29—32.

⁶⁰⁾ *Sammlung einiger wichtigeren Inschriften auf öffentlichen vaterländischen Statuen des heil. Landes-Patrons Johann von Nepomuk.* VB, rkp. č. 1003.

⁶¹⁾ *Ueber ein elektrisches Meteor am 27. Jänner 1814.* PZ 1814, č. 16; *Uebersicht der bisher bekannt gewordenen böhmischen meteorischen Metall- und Stein-Massen.* Verhandlungen der Gesellschaft des vaterlaendischen Museums in Böhmen 1825, Heft 3, str. 48—61.

žení kláštera r. 1212, dokazuje, že vyšebrodský klášter založil teprve Vok z Rožmberka, a otiskuje zakládací listinu s výkladem v poznámkách pod čarou a ještě dalších 26 listin, z nichž vysvítá hmotný vzrůst kláštera do sklonku 13. století; v závěru pak připojuje regesta sedmi listin, jimiž papežští legáti, biskupové a arcibiskupové obdařili klášter milostmi duchovními. Pozdější vydavatel vyšebrodského listináře a listáře M. Pangerl, který se též pokusil o výklad zakládací listiny kláštera, se dopustil těžkých omylů a Jan Peisker je mohl vyvrátit jen návratem k zapomenutému již spisu Millauerovu, jemuž vzdal zaslouženou chválu.⁶²⁾ K založení vyšebrodského kláštera se Millauer vrátil ještě jednou v stručném úvodu k baladě Karoliny Pichlerové *Die Entstehung der Zisterzienser-Abtey Hohenfurt in Boehmen*,⁶³⁾ napsané na podnět Kurzův, jenž básničku charakterisoval jako „nejmoudřejší a zároveň nejskromnější z žen snad celého mocnářství.“⁶⁴⁾ Podle původního záměru měl Millauer vylíčit celé starší dějiny Vyššího Brodu, ale k tomu se nedostal a zpracoval pouze některá dílčí témata. V rukopise se zachovalo pojednání *Das morgenländische Kreuz in Hohenfurt*⁶⁵⁾ o pověstném Závišově kříži, chovaném v klášterním pokladě. Moderní historikové umění, kteří toto pojednání přehlédli, se s ním shodují v tom, že se kříž do majetku Závišova dostal prostřednictvím jeho královské manželky Kunhuty a předtím býval v majetku uherských králů, jeho vznik však kladou až do středu 13. století, kdežto Millauer zůstal při zjištění, že kříž nebyl zhotoven před 7. nebo 8. stoletím.⁶⁶⁾ V rukopise zůstaly též *Die merkwürdigsten Urkunden des Cistercienser-Stiftes Hohenfurt in Böhmen aus dem XIV Jahrhundert*,⁶⁷⁾ jen obsah listiny z 2. února 1373 byl uveřejněn.⁶⁸⁾ Cenná je též posloupnost vyšebrodských opatů⁶⁹⁾ a edice zlomku starého nekrologu.⁷⁰⁾ Kromě toho jest uvésti několik pojednání o předních osobnostech a významnějších památkách kláštera.⁷¹⁾

⁶²⁾ Jan Peisker, *Pomezny hvozď a nejnovější spisy o něm*. Rezkův Sborník historický 3 (1885), str. 119, k svému předcházejícímu výkladu, opravujícímu nesprávné údaje Pangerlovy o zakládací listině vyšebrodské, praví: „Zasluhu o to má geniální Millauer, jehož mistrovské práce bohužel tak dalece zamlkly, že jich pomíjejí i nejznalejší znatelé české historiografie. Ony však jednou z prachu vstanou jako kámen uhelný veškerého místopisu jihočeského.“

⁶³⁾ Hesp. 1818, č. 2, str. 9—11.

⁶⁴⁾ V dopise Millauerovi z 28. října 1816. VB, rkp. č. 903.

⁶⁵⁾ VB, rkp. č. 1003, seš. 5., 16 stran.

⁶⁶⁾ K. Chytil—A. Friedl—N. P. Kondakov—Fr. Slavík, *Kříž zvaný Závišův v pokladu kláštera ve Vyšším Brodě v Cechách*. Praha 1930; *Byzanské emaily Závišova kříže ve Vyšším Brodě*. Praha 1930, Seminarium Kondakovianum.

⁶⁷⁾ SA Třeboň, příhr. 117, str. 26—120.

⁶⁸⁾ *Vichzucht des 14. Jahrhunderts im Süden Böhmens*. Hesp. 1820, příl. č. 28, str. 223—224.

⁶⁹⁾ *Reihenfolge der Aebte des Cistercienser-Stiftes Hohenfurt*. Monatschrift 1828, Febr. 1828, str. 166—168. Je to výtah z obsírnější práce, zachované v rukopise v SA Třeboň, příhr. 117 (92 stran).

⁷⁰⁾ *Fragmente aus dem Nekrolog des Stiftes Hohenfurt*. Prag 1819, Abh. sv. 6., 70 stran v osmerce.

⁷¹⁾ *Nekrolog des Hohenfurter Abtes Isidor Teutschmann*. Monatschrift 1828, Jänner, str. 90—94; *Catalogus Religiosorum S. Ord. Cisterciensis Monasterii B. V. Mariae Altovadi*. Budvici 1817 (soupis soudobých vyšebrodských řeholníků se životopisnými

Drobnou stať věnoval Millauer původní knihovně cisterciáckého kláštera v Zbraslavi,⁷²⁾ rozebral zakládací listinu nejmenovaného cisterciáckého kláštera (*Codex diplomaticus Moraviae* č. 30), ukázal, že neběží o klášter osecký, nýbrž o jiný klášter z Oseka založený, aniž dospěl k jeho určení⁷³⁾, a sebral též několik příspěvků k životopisu velkého cisterciáka sv. Bernarda.⁷⁴⁾ Z ostatních řeholí zajímaly Millauera především řády rytířské. V stati *Der Orden des Todtenkopfes* si povšiml rytířského řádu *Ordo Calvariae* z počátku 17. století, jehož členem podle jedné malby ve Vyšším Brodě byl též Petr Vok z Rožmberka.⁷⁵⁾ Ke knize Josefa Wilhelma Grafa, *Geschichte der Tempelherren in Böhmen und ihres Ordens überhaupt*, vydané v Praze 1825, připojil pod čarou na str. 105—108 kritickou poznámku k předcházející stati o klášteře v Mnichově Hradišti a ukázal, že v tomto klášteře sídlili benediktini a potom cisterciáci, kdežto o templářích nemůže být řeči. Sám pak věnoval tomuto řádu obsáhlejší pojednání *Böhmens Denkmale der Tempelherren*.⁷⁶⁾ V předmluvě prohlašuje, že podle jeho mínění „templáři bývají ponejvíce toliko mystikové“, že však, jak doufá, nalezl klíč k jejich mysteriím. Potom předkládá výsledky svého bádání, z nichž vysvítá, že mnohé z domnělých památek templářům připisovaných od nich nepocházejí a u jiných že není dostatečného důvodu, aby se jim připisovaly. O slíbené vysvětlení templářských znamení se pokouší zvláště při tzv. zvířeti královéhradeckém a při koni košířském, dvou bronzových předmětech, které nejsou nic jiného než starobylé akvamanilie, jež uvádí ve vztah k templářům zcela bezdůvodně. Překvapuje, jak si počíná při výkladu maleb na skle ve zrušeném kostele sv. Anny; věnuje jim 8 stran a dochází k závěru, že majetník tohoto kostela „ty malby na skle asi před 10 lety dle svého vlastního návrhu dal zhotovit.“ Josef Kalousek ve své kritice právem píše: „Kdyby opravdový a dokonce ne satirický charakter Millauerův proti tomu nemluvil, mohli bychom celou tu rozpravu pokládati za parodii k tomu určenou, aby zevrubně, avšak daremně, poněvadž

daty]; *Alterthümliche Gemälde im Stifte Hohenfurt*. SA Třeboň, příhr. 117, 7 stran, a jiný koncept tamtéž, 4 str.; životopisy vědeckých pracovníků, vzešlých z kláštera vyšebrodského (latinsky, bez nadpisu). SA Třeboň, příhr. 117, 7 stran, originál poslán r. 1811 guberniálnímu sekretáři Cerronimu do Brna k otištění v *Bohemia literata*; *Die Rosenberg'sche Familiengruft*. SA Třeboň, příhr. 117, 17 str.; *Memorabilia de Altovado*, jež obsahovaly: a) *Excerpta ex C. Jongelini Notit. abb. Ord. Cist. Lib. V. pag. 10 b) Genealogia G. ac M. D. Rosensium ex Tabellario stemmatographico Bohem. Balbin. c) Consignatio Rosensium in crypta Altovadensis sub presbyterio quiescentium. d) Series Abbatum Altovadensis, partim ex Jongelino, partim ex inscriptionibus imaginum. e) Catalogus Parochorum Altovadensis Patronatus. f) Excerpta ex chronologica serie antiquorum Religiosorum Altovadensis a V. P. St. Lichtblau collectorum.*

⁷²⁾ *Die ursprüngliche Königsaal Bibliothek*. Monatschrift 1828, Mai, str. 387—391.

⁷³⁾ *Gründung eines unbekanntenen Cistercienser-Stiftes in Böhmen*. VB rkp. č. 1003, seš. 6., 16 stran a 1 vločka.

⁷⁴⁾ *Beiträge zur Lebensgeschichte des hl. Bernard*. NthZ 10 (1837), str. 297—302. — Opsal si také: Steinbacht's von Kranichstein, Otto, Abten von Saar, Bibliographie. Aus der seltenen Druckschrift Oesterreichische Biedermanns-Chronik. Freyheitsburg bei Gebr. Redlich, 1784.

⁷⁵⁾ *Der Orden des Todtenkopfs*. Archiv 1825, č. 125—126.

⁷⁶⁾ Spis vyšel r. 1822 v 8. sv. Abh. a má 56 str. v osmerce.

docela bezvysledné učenarství bylo persiflováno.⁷⁷⁾ Větší štěstí měl s dějinami řádu rytířů německých. Nejprve se tímto řádem zabýval v kratší přednášce⁷⁸⁾ a pak mu věnoval obsáhlou práci, jež dosud nebyla novějším spisem nahrazena.⁷⁹⁾ Když pojednal o tomto řádě všeobecně, vypravuje na základě pramenů o jeho příchodu do Čech, o jeho statech, komendách a farách, jakož i o nesnázích, jež řád přiměly, aby v letech 1400—1420 Čechy opustil; v dodatku jest otištěno 36 listin z let 1217—1534. Je to práce důkladná a záslužná a na újmu jest jí jen to, že se příliš zabývá vyvracením omylů různých nekritických spisovatelů, kteří se řádem dříve zabývali. Pěkná je též stať o bývalé poustevně ve Výtoni, jejíž majetek později přešel do rukou vyšebrodských cisterciáků.⁸⁰⁾ Konečně sem patří jubilejní spisek *Das dritte hundertjährige Jubel-Fest von der Stiftung des jungfräulichen Ordens der Heiligen Ursula: nachträglich gefeyert vom Prager Konvente jenes geistlichen Ordens am 26. Nov. 1837.* Prag 1838, 125 stran v osmerce. Pojednává o kanonisaci Angely Merici i o jejím životě a založení kongregace Voršilek, dále o oslavě jubilea v pražském klášteře, o stavu kláštera a jeho škol a v dodatku podává data o kláštorech Voršilek v Rakousku a v Německu.

Rodnému městu Českým Budějovicím věnoval Millauer rozpravu *Uiber die Erbauung der k. Berg- und Kreis-Stadt Budweis in Böhmen.* Prag 1817, 30 stran v osmerce.⁸¹⁾ V metodě práce je vidět ještě nováčka, který se pracně prodírá nekritickým nánosem starších spisovatelů, ale posléze přece proniká k poznání skutečnosti ze spolehlivých pramenů. Českých Budějovic se týká aspoň nepřímo též drobná stať *Das Testament des vaterländischen Gelehrten Johann Mathias a Sudetis.*⁸²⁾ U řeholníka dosti překvapuje, že jej zaujal též husitský vůdce Jan Žižka z Trocnova. Věnoval mu obsáhlé pojednání *Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Žižka von Trocnow.* Prag 1824, 62 stran v osmerce.⁸³⁾ V úvodě kriticky přehlíží dosud známé listiny o trocnovském hrdinovi a pak jedná o jeho jméně, stáří, znaku, o jeho životě před propuknutím husitské revoluce, o místě, kde se narodil, o jeho manifestu vilémovském, o jeho úmrtním dni, konečně o jeho způsobu boje a o jeho zobrazeních. Je to první novodobá práce o Žižkovi, jež byla antikvována teprve spisem Tomkovým. Její cenu zvyšuje edice čtyř českých listů Žižkových, jež jsou otištěny na konci knihy. Mimo dříve zmíněné četné práce o rodě rožmberském týkají se jižních Čech články o významnějších jihočeských hradech, např. o Dívčím Kameni, Pořešíně

a Zvíkově,⁸⁴⁾ o náhrobku hraběte Karla Bonaventury Buquoye v Rožmberku⁸⁵⁾ a o koňské dráze, vedoucí z Českých Budějovic do rakouského Mauthausenu.⁸⁶⁾

Podnětem k historickým studiím Millauerovým o pražské universitě byla kniha Mikuláše Ad. Voigta, *Versuch einer Geschichte der Prager Universität*, vydaná v Praze 1776. Millauer v ní našel řadu nesrovnalostí a v *Kritische Beiträge zu Voigts Versuch einer Geschichte der Prager Universität*, Prag 1820, 48 stran v osmerce⁸⁷⁾ přinesl celkem 20 oprav, jejichž hodnota záleží v původních citátech tam obsažených. Ve výkladu nově nalezeného materiálu se však zmýlil, když juristickou universitu, která se r. 1372 od Karlovy university oddělila, pokládal za její pátou fakultu. Millauer potom uspořádal universitní archiv⁸⁸⁾ a studoval dějiny Karlovy university soustavně. Z této práce vyrostlo několik spisů: *Ueber die ältesten Rektoren der Prager Universität*,⁸⁹⁾ *Series Rectorum Universitatis Pragenae ab unione academiaram, Carolinae et Ferdinandae* (od r. 1654 do r. 1832)⁹⁰⁾ a několikeré dodatky k nim,⁹¹⁾ rozbor matriky právnické fakulty,⁹²⁾ pojednání o řetězu universitních rektorů,⁹³⁾ referát o programu odstupujícího rektora Helda z r. 1827, jednajícím o vystěhování německých studentů z Prahy r. 1409,⁹⁴⁾ a referát o akademické slavnosti r. 1839.⁹⁵⁾ Největší zájem měl Millauer přirozeně o fakultu theologickou. Nejdříve prozkou-

⁸⁴⁾ *Die Ruine Maidstein.* Monatschrift 1827, April, str. 45—48; *Diploma super erectione castris Helfenberg.* *Diploma ad erectionem castris Maidstein.* Rkp. knihovny Strahovské DK III 8; *Die Ruine Poresching.* *Ein Beitrag zur Topographie Böhmens.* Hesp., März 1819, str. 121—124; *Klingenberg.* Archiv 1817, č. 156—157, str. 629—631. Článek o Zvíkově se Millauerovi nepovedl. Ve značkách vytesaných na věži spatřoval runové písmo, ale profesor gynekologie MUDr. Antonín Jungmann, bratr Josefa Jungmanna, ukázal, že běží jen o kamenické značky (Hesp. 1819, č. 17, str. 96).

⁸⁵⁾ *Des Grafen Carl Bonaventura von Buquoy Tod, Grab und Reste.* Archiv 1818, č. 126, str. 497—499.

⁸⁶⁾ *Böhmens Eisenbahn.* Archiv 1825, č. 125—126, str. 754.

⁸⁷⁾ Vyšlo v 7. svazku Abh.

⁸⁸⁾ Tato práce však neznamenala žádný pokrok. Millauer opustil věcný způsob jeho uspořádání a zavedl chronologický, kromě toho pak na 100 listin odevzdal archivu musejnímu.

⁸⁹⁾ *Jahrbücher* 1831, 1. Heft, str. 60—77.

⁹⁰⁾ *Pragae* 1834, typ. Filiór. Haase, 56 S. im 8° mit Umschlag als Programm beim Austritte aus dem Rektorate im Oktober 1834.

⁹¹⁾ *1ter Nachtrag zur Reihenfolge der ältesten Prager Univ. Rektoren.* SA Třeboň, příhr. 117, 15 str.; *Nachtrag zur Reihenfolge der neuesten Rektoren der Prager Universität.* VB, rkp. č. 1003, sešit 1., 16 stran, z nichž první čtyři jsou prázdné. Mimo doplňky k *Series* ze starších let uvádí stručná data o rektorech z let 1834—1840. Snad je tato práce totožná se spisem, který uvádí R. Pavel, Xenia str. 362 ad 11, *Nachtrag (zweiter) zur Reihenfolge der neuesten Rectoren der Prager Universität* 1839.

⁹²⁾ *Die Original-Matrik der Prager juridisch-canonischen Fakultät an der Carolinischen Prager Universität.* Monatschrift 1827, Oktober, str. 60—77.

⁹³⁾ *Die Kette des Prager Universitäts-Rektors.* VB, rkp. č. 1003, 2. sešit, 6 stran, neukončeno.

⁹⁴⁾ *Uiber Dokt. Helda Program.* Monatschrift 1827, November, str. 65—67. Pojednání, které má název *Tentamen historicum illustrandis rebus a 1409 in universitate Pragenae gestis*, napsal pro Dr. Helda František Palacký. Viz F. M. Bartoš, *Zapadlá obrana Husa z pera mladého F. Palackého* v knize *O Husa a o Husovi.* Praha 1935, str. 76—82.

⁹⁵⁾ *Akademische Feyerlichkeit (am 9ten Juli 1839).* NthZ 12 (1839), str. 131—136.

⁷⁷⁾ Jos. Kalousek, *Děje Král. české společnosti nauk*, str. 131.

⁷⁸⁾ *Ueber den deutschen Ritter-Orden in Böhmen.* Abh., neue Folge, 1. B. (1825).

⁷⁹⁾ *Der deutsche Ritterorden in Böhmen.* *Ein Beitrag zur Reichs- und Kirchengeschichte Böhmens.* Abh., neue Folge, 3. B. (1832), 208 str., v osmerce.

⁸⁰⁾ *Diplomatische Nachrichten über das ehemalige Eremitenkloster Heuraffel in Böhmen.* Hesp. 1816, č. 39, str. 305—310.

⁸¹⁾ Spis vyšel jako 5. sv. Abh.

⁸²⁾ Monatschrift 1828, April, str. 339—343.

⁸³⁾ Spis vyšel jako 1. svazek nové řady Abh.

mal stav theologického vzdělání v Čechách před založením university⁹⁶) a pak napsal obsáhlé *Geschichte der Theologischen Fakultät an der k. k. Karl Ferdinand'schen Prager Universität*.⁹⁷) Do úvodu přejal právě uvedenou práci o theologickém studiu před založením university; je v ní řeč o dřívějších vzdělávacích ústavech pro přípravu kněžského dorostu, o jejich povaze a o významnějších theoretických i praktických spisovatelích theologických té doby, a to na základě dosavadní literatury. Vlastní spis má dva díly. První je věnován vzniku a zařízení fakulty (vznik theologické fakulty a význam slova fakulta, patronové fakulty, pečeť fakulty, její tituly, přednost před ostatními fakultami, inventář, jmění, koleje a nadace), druhý jedná o členech fakulty, a to především o jejich představených v minulosti i v době přítomné (direktor, prodirektor, děkan, representant, zkušený komisař, senior, vicesenior), o profesorech (o obsazování stolic v jednotlivých obdobích, o předepsané přísaze a instalaci, o profesorských důchodech, výsadách, působnosti, o místě a době přednášek a o jednotlivých profesorech podle období a oborů), o doktorech theologie (imatrikulace, výsady, výčet všech známých doktorů podle období) a posléze o jiných osobách, jež příslušely k theologické fakultě (historiograf, adjunkti, posluchači, pedel). Pro dobu předhusitskou a husitskou je toto dílo zcela překonáno pozdějšími spisy, ale pro dobu novější, počínaje obdobím jezuitským, má stále cenu a třebas jeho dispozice není ideální, zůstane nepostradatelnou pomůckou pro příštího historika theologické fakulty. Až na nepatrné ukázky, otištěné v Hormayrově Archivu,⁹⁸) dílo zůstalo v rukopise. R. 1821 vyšel *Entwurf einer Geschichte des Studiums der Pastoraltheologie an der k. k. Karl Ferdinand'schen Prager Universität zu Prag*;⁹⁹) podává rovněž krátký přehled theologického studia, pak se zmiňuje o synodě arcibiskupa Berky z Dubé r. 1605, o tzv. *patentes vernaies* a obsírně pojednává o pražských profesorech pastorálky počínaje Pitrosem a v závěru otiskuje soupis vlastních dosavadních prací. Cenné jsou životopisy a přehledy literární činnosti 46 profesorů theologické fakulty z konce 18. a z prvních desetiletí 19. století, otiskované nejdříve v musejní *Monatschrift* a pak česky v *Časopise pro katolické duchovenstvo*.¹⁰⁰)

⁹⁶) *Ueber den Zustand der theologischen Bildungsanstalten im Königreiche Böhmen von der Einführung der Christenthums bis zur Errichtung der Karolinischen Universität, d. i. von 845 bis 1347*. NthZ 12 (1839), str. 38—50, 181—191, 355—363. Rukopis práce je v M, sign. VII B 1.

⁹⁷) Zachovaly se čtyři rukopisy tohoto díla: VB, rkp. č. 758 z r. 1821, 272 folií a větší počet vložek, autograf; M, rkp. VII A 5; čtvrtý rukopis ve Státním ústředním archivu. Popis díla, jak jej podává Ad. Franz, *Der Magister Nikolaus Magni*. Freiburg i. B. 1898, str. 33—34, není přesný. — SA Třeboň, příhr. 117, obsahuje Millauerův *Plan zur Geschichte der theologischen Fakultät an der k. k. Karl-Ferdinand'schen Prager Universität* o 8 stranách.

⁹⁸) *Proben aus einer noch ungedruckten Geschichte der Prager theologischen Fakultät an der k. k. Carl-Ferdinandischen Prager-Universität*. Archiv 1821, č. 124, 125, 126.

⁹⁹) Spis vyšel v Praze 1821 o 48 stranách, bez autorova jména, podruhé tamtéž 1832 o 52 stranách se jménem autorovým.

¹⁰⁰) *Nekrolog der im gegenwärtigen Jahrhunderte verstorbenen Mitglieder der Pra-*

Jest mimo jakoukoliv pochybnost, že Maxmilián Millauer byl osobností významnou. S mimořádným nadáním, jež dostal do vínku, dovedl dobře hospodářit. Byl úžasně pilný a neznal odpočinku. Povinnosti řeholní i úřední plnil až názkostlivě přesně. Občasné jeho podráždění a strohé jednání¹⁰¹) lze vysvětlit do značné míry přepracovaností a zhoubnou chorobou. V mravním ohledu byl rigorista.¹⁰²) Německý původ nezapíral, ale národnostně byl snášenlivý a o budoucnosti české řeči, již dokonale ovládal, smýšlel optimisticky. Proti opačnému názoru Pelzlovu, vyslovenému v *Kurzgefaste Geschichte Böhmens*, že čeština vyhyne, protože Češi se snadno odnárodňují (i jeho vlastní předci Kožíškové se proměnili v Pelzly), napsal Millauer r. 1819 článek,¹⁰³) v němž zdůraznil, že čeština má dobré vyhlídky: Patriotická šlechta mluví česky, čte české knihy, ano též česky koresponduje, jsou pořádány veřejné české deklamace, hrány české divadelní hry, v Praze i v jiných městech se konají kursy češtiny a také na školách se dbá (podle dvorního výnosu z r. 1816), aby učitelstvo umělo česky a aby čeští žáci se dále cvičili v mateřtině, a do úřadů jsou v českých zemích přijímáni s přednostním právem ti, kdož ovládají češtinu. Církev měla v Millauerovi oddaného služebníka, který zůstal zcela nedotčen osvícenstvím i v mírnější jeho formě,¹⁰⁴) jak ji představoval Millauerův současník Bernard Bolzano. Ani u Millauera historika není onoho osvícensko-racionálního podbarvení, jež vyznačuje historické uvažování Dobnerovo a také Pubičkovo, nýbrž spíše historický tradicionalismus Balbínův, ovšem již na vyšším stupni, neboť jako mezičlen přistoupila zde tradice bratří Pezů, zprostředkovaná Františkem Kurzem — to znamená větší zřetel diplomaticko-kritický. Millauer je veden více méně uvědoměle postuláty, které později vylou-

ger theolog. Fakultät. Monatschrift 1827, Juli, str. 73—80, September str. 75—80, Dezember str. 49—57; 1828, März, str. 251—259, Juni str. 485—488, November str. 460—465; ČKD 1839, str. 180—184, 394—402, 579—591, 798—801; 1840, str. 188—189, 382—390, 567—572, 763—766; 1841, str. 151—157, 358—362, 729—731.

¹⁰¹) František Hampeys píše 2. prosince 1833 Karlovi Al. Vinařickému: „Též známo činím, že naši školu p. mělnický děkan Hnojek navštívil, zde ale hrubostí došel. Neb po přednášení ubíral se p. Millauer k panu děkanovi uprostřed nás sedícímu a jal se tato slova promlouvat: Wer sind Sie? Hnojek: Der Dechant von Melnik. Millauer: Bei uns ist die Sitte sich beim Professor zu melden, wenn man das Collegium besuchen will. Hnojek: Das war mir unbekannt. Millauer: Für die Zukunft merken Sie sich das, sonst würde unser Collegium zu einem Taubenschlag. Potřebí bylo ještě jeho tvárností vyobraziti, kterou dával na jevo, když takto s důstojným p. děkanem nakládal.“ *Václav Otak. Slavík, Karla Aloisa Vinařického korespondence a spisy pamětní II*. Praha 1909, str. 42.

¹⁰²) Kromě toho, co bylo řečeno výše o Millauerově stanovisku k Mastičkáři a Májovému snu, viz, co vypravuje *Ant. Novotný, Naposlady o Praze F. L. Věka*. Praha 1948, str. 258: „...na oltářním obraze arkýřové kaple sv. Kosmy a Damiána v Karolinu, kde Millauer občas cerebroval, byl malý, asi tři coule vysoký andělek, který necudně vystrkova obnažená „posteriora“. Pohled na něj Millauera rozčiloval, takže si vyžádal u rektora Dra Helda, aby povolal malíře, který by vodovými barvami andělka přioděl.“

¹⁰³) *Ueber böhmische und deutsche Sprache in Böhmen*. Hesp. 1819, č. 16, str. 125—126.

¹⁰⁴) Svědčí o tom jeho spis *De rationalismo theologico*, pojednávající o pramelech a příčinách racionalismu, o jeho škodlivých důsledcích a o prostředcích proti němu. VB rkp. č. 1003 z r. 1821 o 8 stranách, vlastní rukou psaný.

zi! Ch. de Smedt jako kritickou linii bollandistickou, jež se stala základem pozdější medievalistiky. Leckterá Millauerova práce byla již nahrazena novými a dokonalejšími studii, mnohé jeho spisy a témata mají dnes význam spíše průkopnický a iniciativní než trvalou cenu vědeckou, ale jako celek jeho dílo představuje výkon úctyhodný. Obsáhlejších prací tu mnoho není, naopak velký počet drobnějších zpracování. Skoro se zdá, že by Millauer ani nebyl stačil na velké a soustavné dílo a že tedy dobře udělal, jestliže r. 1818 odmítl čestnou a významnou nabídku — pokračovati v Pubičkově Chronologische Geschichte Böhmens. Millauer se ovšem nepodceňoval; nabídka, aby se stal historiografem království Českého, jej velmi potěšila, ale odmítl ji z obavy, že na směrdatných místech nenajde — jako Pubička — dosti porozumění a podpory.¹⁰⁵⁾ Tím uvolnil cestu mladšímu Františkovi Palackému a sám pracoval, kde se mu nabízely příznivější podmínky. I tu, zejména v zpracování četných témat jihočeských, vykonal dílo zasloužné. Ještě to je třeba podotknouti, že si vychoval mezi duchovenstvem celou historickou školu, již děkujeme za množství dobře vedených pamětních knih, v nichž se zachovala aspoň v opise mnohá česká paměť, jež by byla jinak vzala zcela za své.¹⁰⁶⁾

JAROSLAV KADLEC

Professor Maximilian Millauer

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel befasst sich mit einem Lebensbild und einer kritischen Analyse des Werkes M. Millauers, Professor und Historiker der theologischen Fakultät und in den Jahren 1833-34 Rektor der Universität. Millauer widmete sich seit seiner Jugend der historischen Heimatkunde und veröffentlichte eine Reihe Abhandlungen über die historischen Hilfswissenschaften, Topographie, Nachrichten über Denkwürdigkeiten und über vergangene Bräuche. Zu seinen grösseren Arbeiten gehören die veröffentlichte Abhandlung „Der Ursprung des Zisterzienser-Stiftes Hohenfurt in Böhmen“ und die als Handschrift erhaltene umfangreiche Geschichte der theologischen Fakultät seit der Gründung der Karls-Universität bis in die dreissiger Jahre des 19. Jahrhunderts. Millauers Werk ist besonders von historischem Traditionalismus erfüllt, er knüpft auch an Balbin an, übertrifft ihn aber durch eine grössere Berücksichtigung der Urkundenkritik der Quellen. Zum kritischen Rationalismus der Aufklärung, der für viele seiner älteren Zeitgenossen charakteristisch war, konnte er sich aber nicht durcharbeiten. Dessen ungeachtet enthält sein Werk eine Reihe Abschriften aus Quellen, die heute nicht mehr zugänglich sind.

¹⁰⁵⁾ Vysvítá to z Kurzova dopisu Millauerovi z 9. ledna 1819: „Dass Sie Pubitschkas Fortsetzung abgelehnt haben, finde ich der abschreckenden Hindernisse halber gar recht gethan. Wenn das Vaterland die Arbeit seines Geschichtsschreibers nicht nur nicht befördert, sondern sogar noch erschweret, so verdient es nicht einen zu haben. Endlich einmal wird hoffentlich auch dieses sich noch ändern, und auf einen langen, erstarrenden Winter ein belebender Frühling kommen; dann werden sich auch ganz gewiss auch Marone finden, wenn Mäcenate vorhanden sind.“ VB, rkp. č. 903.

¹⁰⁶⁾ Jan Peisker, *Místopisná studie*. Rezkův Sborník historický 1 (1883), str. 30.

**SLOVANSTVÍ JOSEFA JUNGMANNA
 A ZÁSAHY RAKOUSKÉ CENZURY ROKU 1915**

JAN HAVRÁNEK

Když před 100 lety v r. 1873 vydal Václav Zelený ke štému výročí Jungmannovu svůj klasický „Život Josefa Jungmanna“, netušil, že kniha, která bez potíží prošla cenzurou po výrazném úspěchu vídeňského centralismu a s ním spojené německé liberální buržoasie, se po více než čtyřiceti letech stane při svém dalším vydání obětí cenzorovy modré tužky.¹⁾ Vlastně se obětí vyhocené cenzurní praxe v letech první světové války nestal jenom Václav Zelený, ale také — a to především — Josef Jungmann. Zostřená rakouská válečná cenzura zřetelně ukazovala, kterým směrem by se byla bývala brala kulturní politika habsburské říše, podřízeného spojence císařského Německa, v případě takového konce první světové války, který by byl pro ústřední mocnosti příznivý nebo alespoň přijatelný.

Věnujme však nejprve pozornost tomu, jaké názory Zeleného a přímo Josefa Jungmanna pobouřily úřední místa v r. 1915. Václav Zelený v úvodu totiž píše právem o tom, že často reprodukuje pouze názory Jungmannovy.²⁾

První zásah cenzorův se týkal strany 16—17 prvního vydání. Vyškrtl zde zmínku o tom, že František Martin Pelcl při své nástupní přednášce prvního profesora české řeči a literatury na pražské universitě dne 13. března 1793, jak píše Zelený, „jako nový učitel češtiny odvážil se i toho, že ukázal na samém císaři Josefu II., jaké neštěstí neúplná znalost jazyka národního uvaliti může na zem připomínaje, kterak povstání selské v Čechách r. 1775 odtud vzniklo, že císař Josef II. sedlákům různé stížnosti přinášejícím dal za odpověď: „Jděte na pány“.

Těžko říci, co zde pobouřilo více, zda náznak toho, že Josef II. neuměl dobře česky, či skutečnost, že vlastně jemu byla připsána vina za selskou rebelii, anebo

¹⁾ Po prvním vydání z r. 1873 vyšlo v r. 1881 druhé vydání, vydané K. Tieftrunkem jako 87. svazek Urbánkovy Bibliotéky paedagogické, opatřené jmenným a věcným rejstříkem od Františka Bílého. V r. 1915 vyšlo v knižnici „Umělecké snahy“ vydané A. Hlavatkou jako svazek 18. nové vydání této knihy, označené jako „Školní vydání“, které upravil a 5 stránkami poznámek (vlastně doslovu) opatřil František Tichý. Autor sám vypustil str. 102—115 a 354—362 původního textu. Vynechány jsou výtahy z Jungmannovy korespondence týkající se Slovníku, které se zdály vydavateli příliš podrobné a kapitola týkající se Jungmannova zájmu o věci veřejné, zvláště slovanské, v pozdějším období jeho života. U této kapitoly se jedná patrně o vydavatelovu snahu předejít očekávaným zásahům cenzury.

²⁾ V. Zelený, *Život Josefa Jungmanna*, Praha 1873, str. II: „Jungmann líčí se tu nejčastěji vlastními slovy svými.“

přílišné zdůrazňování významu „úplné znalosti jazyka národního“ se strany vládních úřadů.

Právě tak jako nástupní přednáška Pelcova byla cenzorovým zákrokem postižena i řeč, kterou Jungmann v listopadu 1810 zahájil v Litoměřicích v biskupském semináři své „uvedení k čtení z mluvníku a literatury české“. Rukopis přednášky uveřejnil Zelený z Jungmannovy pozůstalosti (str. 38–40). Cenzor tu postihl po úvodní frázi Zeleného, že Jungmann líčil moc a budoucnost Slovanstva, vlastní slova Jungmannova: „Může-li který národ vypínati se svou ve světě rozšířeností a velebností jazyka svého, má k tomu Slovan největší právo. Jedna čtvrtina celého okrsku země náleží Slovanům. Z Litoměřic až do Chyny skrze samé Slovany jíti můžeme. Jazyk jejich, řeckému a latinskému příbuzný na veliký stupeň vykvěsti může a s Bohem vykvete. Jemu jest dáno i v rytmu a skladu starožitných jazyků zpívati, jemu bude časem v operách nad vlašský se zdvihnouti, poněvadž jemu v líbeznosti blízký, v síle jeho mocnější a jakožto původní jazyk daleko nad něho živější jest. Posud Slovan byl sluhou druhým národům. Věčně obíhající kolo osudu přinese milou Slovanům změnu, a my, budme jen praví Slované, z toho jména se právem radovati můžeme.“

U tohoto místa rozhodoval při cenzurním zásahu zřejmě veliký důraz kladený na soudržnost Slovanstva a především obrazně vyslovená naděje, že slovanské národy „věčně obíhající kolo osudu“ vynese z podřízeného, závislého postavení do řad svobodných národů. Avšak nejen to, ani Jungmannova výzva k osvojení si znalostí jiných slovanských jazyků nenašla milosti v očích cenzora a tak ve vydání z r. 1915 chybí i následující odstavec:

„Hleďte pomaličku i jiným jazykům slovanským se přiučiti, zvláště ruskému a polskému, bez jejich znalosti dokonalými Čechy Vám státi se nelze; jejich ale znalost světlo v českém jazyku Vám jasné otevře a v nový svět Vás uvede, svět slovanský, již pro své jméno Čechovi sladký, svět rozšířený a na všeliké spisy a literární umění bohatý, jehož Germánů oko nevidalo, ucho neslychalo a o němž na srdce Němců nikdy nevstoupilo, ač že jim veliký Schlötzer, Herder a Jenisch a jiní výborní mezi nimi mužové dosti hlasitě volají, aby se slovanštiny pilněji chápali. Však přijde čas, tak prorokuje učený muž Schlötzer, že když ne slovenskému vůbec, aspoň ruskému zvláště Evropané dychtivě se učiti budou jako nyní franckému se učí“. (str. 39). Neobstála-li tato Jungmannova výzva, pak tím spíše musela propadnout i jeho závěrečná apostrofa: „Přijďtež brzo zlatí časové! Rozkvět slávo Slovenská[!] v této mé milé vlasti české, jakož mezi lepšími nás Slovany, Rusy, Poláky a Srby rozkvétáš!“ (str. 39)

Následuje pak v knize řada kapitol věnovaných Jungmannově literární a jazykovědné práci v době jeho působení v Litoměřicích. Zde celkem nebylo místa, které by mohlo vzbudit nelibost rakouských úřadů. Toto místo se našlo až tam, kde Zelený hodnotí básně Jungmannova nejbližšího přítele Antonína Marka, zejména jeho „Poslání Josefu Jungmannovi“, „nejodvážlivější od obnovení literatury po onu dobu tištěnou báseň v jazyku českém“, jak ji oceňuje V. Zelený

(str. 122). Myšlenky této básně sice prošly cenzurou na sklonku napoleonských válek, nikoliv však o 100 let později, kdy obsah básně hovořící o společné matce Slavii, opatrující Čechy i Rusy, byl pozastaven. Vyškrtnuta byla slova: „Tu slyšeti strašnou kletbu na kruté utiskovatele a s tváří na východ obrácenou věstiti strýzněnému národu doby slavnější. Před pěvcem Slávy Dcery zpíval nadšený Turnovan s nemenší vroucností a silou, ač nikoli s rovnou lahodou o společné matce Slavii, ano neostýchal se ukazovati radostně a hrdě k mocnému synu jejímu na východě, jakožto strůjci lepší budoucnosti plemeni slovanskému“. Václav Zelený hned v následující větě poznamenává, že i v této básni tlumočil Marek vlastně myšlenky Jungmannovy.

Propadla-li cenzuře i drobná politická narážka, byť i vyslovená velmi naléhavě, nemohla před ní obstát ani celá hlava dvanáctá, jejíž podtitul hlásá: „Jungmann stopuje věci veřejné. Smýšlení jeho politické. Smýšlení slovanské. Styky jeho s vojskem ruským r. 1812“. (Str. 139–146). Na osmi stránkách tu Zelený zřekapituloval politické názory Jungmannovy z let 1809–1815 zvláště na základě Jungmannových listů posílaných Antonínu Markovi. Osobní, možno říci až přísně soukromé názory Jungmannovy svědčí o tom, co měl v srdci, i když ne vždy jako učitel stejné myšlenky vykládal svým žákům. Nicméně však nemohly jeho výklady pedagogické zůstat zcela stranou jeho vnitřního myšlenkového světa. Léta 1809–1813 byla naplněna zoufalým úsilím habsburské říše vyzbrojit se duchovně i prakticky pro další zápas s Napoleonovým císařstvím. Bylo již jasno, že Ruská říše je jediným státem na evropském kontinentě, který je s to postavit se na odpor Napoleonovi a po porážce francouzských vojsk v Rusku v zimě 1812–1813 byla ruská vojska pro Habsburky spojencem, kterého bylo nutno respektovat. Právě v tomto údobí nebyly Jungmannovy myšlenky zdaleka tak nepřátelské vůči Vídni, jak byl jejich ohlas ve chvíli, kdy Rakousko spolu s Německem válčilo proti carskému Rusku, na něž s nadějí pohlíželi slovansky smýšlející čeští měšťáci politikové i mnozí prostí lidé v Čechách.

Jaké myšlenky Josefa Jungmanna reprodukuje jeho životopisec ve zkonfiskované kapitole? Především tu máme zjištění, že: „Hlediště, z něhož Jungmann díval se celému rozvoji věcí veřejných, bylo čistě slovanské; cokoli se dělo na poli válečném nebo diplomatickém, jediná jeho myšlenka byla vždy, kterak prospívati bude Slovanům. Mohutné Slovanstvo bylo mu nejjistějším rukojemstvím, že i národ Český unikne konečně útrap jej svírajících“. (str. 139)

Jungmannovo slovanské smýšlení nebylo však jednostranné. Po míru vídeňském r. 1809 radoval se Jungmann alespoň z toho, že „Polanům nastává jak slyším brzké vykoupení z otroctví“. Jeho radost nad tím, že „zase částka Slovanů z jha německého osvobozena jest — v Polště“ (str. 140), nenašlo slitování v očích cenzora státu, který právě v roce 1915 se snažil využít polského národního hnutí na podporu ústředních mocností vytvořením polozávislého polského státu. Jungmann neviděl, nebo aspoň nedoceňoval rozpor, který v jeho době byl mezi dvěma nejpočetnějšími slovanskými národy, či přesněji mezi jejich vládnoucími tří-

dami a politickou reprezentací. To se projevilo zvláště v jeho hodnocení války r. 1812: „Soucit jeho provázel ovšem Rusy ‚naše bratry‘ proti Napoleonovi, jehož ‚bohdejž vězili‘, Ale i kdyby světoborce zvítězil, jest mu aspoň to útěchou, že ‚vždy jedna strana Slovenská[!] zvítězí. Buď Polská monarchie v celosti vzkvete pod králem Jozeffem Napoleonoem . . . , buď, což by snad ještě lépe bylo, Rusové Evropy polovici zatopí a větší díl ještě Slovan spolčí a sloučí‘. Když pak přítel A. Marek, rozhodnější přítel Rusův proti takovému názoru činil námitky, vyslovuje Jungmann ještě světleji a určitěji mínění své, dne 30. pros. 1811: ‚Rusům ovšem i já nade všecko přeji, to však mne ještě poněkud zpokojuje, že nevyhrají-li oni, — Poláci vzrostou a tam ti — přece nezaškoudnou‘. (V listě 10. srpna 1811.) A dne 6. ledna 1812 píše za obecných již příprav k válce: ‚Tedy Slované na všechny strany pohlídneme-li, v úplném jsou pohybování. Bohdej, aby se jen zachovali; vyproštění z německých klepet nemine‘. (str. 140—141)

Byla to právě ona snaha zbavit se pro Čechy tak tíživé německé nadvlády, která určovala stanovisko, ze kterého Jungmann na celou problematiku slovanskou pohlížel. Není divu, že v situaci, v níž se tehdy nacházelo české národní hnutí, doufal Jungmann v pomoc, odkudkoliv by jen mohla přijít.

Úzkost, s níž Jungmann sledoval postup Napoleonových vojsk do Ruska a naopak radost, s níž sledoval jejich porážky a vyhnání ze země, neobstály před válečnou cenzurou. A stejně se stalo i nadšeným slovům Jungmannovým z 9. června 1813: ‚Rusové mají pochvalu v celé Evropě a jisté, že napotom nikdo se neodváží jich barbary nazývat. Buď již jak buď, oni se zachovají a slovanské jméno zvýší‘ (str. 142). Vadila-li i tato mírná chvála říše, která před sto lety vrátila habsburskému císaři mnohá již ztracená teritoria a především vlastní panovnickou sebedůvěru, pak tím více musela vadit kritická slova, jimiž Jungmann ve své době častoval politiku Vídně, až po výkřik „Ó slepota Rakouska!“ (str. 142)

Ze Zeleného knihy muselo pak zmizet i vyprávění o válečných událostech na Litoměřicku na podzim 1813, o stycích Jungmanna s ruskými důstojníky i zmínka Zeleného o tom, že: „Důvěrné obcování vojsku ruskému, spojenci vojska rakouského, nemělo tehdy ovšem ničeho nebezpečného do sebe, ano sympatie ruské nepokládaly se nikterak za předmět policii podezřelý a nadšená óda opěvující velikušného císaře Alexandra tištěna s ochotou a okázalostí v příloze k cis. kr. privilegovaným Novinám Vídeňským Hromadkovým v ‚Prvotinách pěkných umění‘“ (str. 145). Také výklad o tom, že Jungmann dostal od krajského úřadu litoměřického pochvalný dekret za služby tlumočnické, byl v r. 1915 vynechán, a rovněž tak závěrečné hodnocení Jungmannovo o významu válečných událostí z let 1812—1814: „Zdejší Němci a Nedoněmci zlobí se náramně na noviny, že vždy jen o Rusích hovoří! všecko prý oni!! Ta válka Slovanský svět zvelebila a nemálo přispěje k jejich vydokonalení. Ne nadarmo naučila se Evropa je a oni Evropu znáti. Budou tuším za málo let po vši Evropě bukvárek lépe než posud poznávají; a nyní jisto, že múzy sobě sídlo v Severu zarazí“. (str. 146)

Zdá se, že toto konstatování Jungmannovo vystihuje dobře jeden zásadní zvrat, který přinesla porážka Napoleonova ruskými vojsky. Politický význam carské říše, jakkoliv negativní z hlediska rozvoje společenských řádů, byl významnou posilou nejen psychologickou, ale v jistém směru i politickou pro rozvoj jazyků a kultury těch slovanských národů, které byly pod panstvím habsburské dynastie.

Pregnantní výraz toho, co nejvíce vadilo v roce 1915 rakouským úřadům na dávných názorech Jungmanna a jeho přátel, najdeme v jediné větě, vyškrtnuté cenzurou na str. 215. Je to citát z korespondence mladého Františka Ladislava Čelakovského: „Němci nad tím vládnou a hňupové chtějí, by jim Čechové podružil!“ Vskutku toužili němečtí nacionalisté v roce 1915 asi uvědoměleji než o sto let dříve po tom, aby Češi, jejich jazyk a kultura, se vrátili na místo podřadné, do postavení podruhů. Zásahy cenzury v Jungmannově životopisu tomu plně nasvědčují.

Nebyly to jistě zásahy ojedinělé, praxe válečné cenzury byla taková, že postihovala projevy českého nacionalismu vůbec a slovanských sympatií zvláště. Tak např. již 11. října 1914 zakázána přednáška, kterou pořádal Svaz osvětový v Praze, a která měla s pomocí diapositivů přiblížit život Ukrajinců ve východní Haliči a v Bukovině, tedy ještě na území rakouském. Vůbec cenzurní zásahy vůči osvětové činnosti této, jak policejní ředitelství zjistilo, nezávadné a loajální organizace umožňují srovnání se zásahy, jakými bylo postiženo nové vydání Jungmannova životopisu. Policejní ředitelství si vyžadovalo od výboru Svazu osvětového, v jehož čele stál prof. František Pastrnek, texty velkého počtu připravovaných přednášek a jeho opatření ukazují směr cenzurní praxe.³⁾ Po přednášce o Ukrajincích (pod názvem „Halič — Malorusové“) byla zakázána i diapositivы doprovázená reportáž „Obrázky z Belgie a Paříže“. Rok 1915 přinesl Husovské jubileum. Sbor osvětový uspořádal cyklus přednášek věnovaných M. Janu Husovi a jeho době, všechny z nich byly sice policií povoleny, ale u některých z nich v textu předloženém ke schválení byly udělány značné škrty. Tak přednáška adjunkta archivu hlavního města Prahy dr. Václava Vojtíška „Praha doby Husovy“ byla sice povolena jako „čistě historická“, ale nepřipustnými byla shledána tři místa, zejména pak dlouhá, asi třístránková doslovná citace Husova kázání. Podobně byla proškrtána i přednáška dr. Antonína Uhlíře.⁴⁾ Později byly postihovány především básně, celé nebo závadné verše v nich. Tak při akademii na počest Husova jubilea, která byla uspořádána dne 4. července 1915 ve Smetanově síni Obecního domu, byl schválen projev J. V. Klímy „M. Jan Hus a jeho význam“ i hudební program, ale v Macharově básni „Hus“ musel recitující Eduard Vojan vynechat verš: „Po slavných bojích s hrabivými Němci.“⁵⁾ Praxe povolování přednášek a literárních večerů se však zdála být některým lidem na

³⁾ Spisy uloženy v SÚA ve fondu PP 1908-15 pod sign. V/33/10 a ve fondu PP 1916-19 pod sign. V/33/10.

⁴⁾ tamtéž, čj. 1931 z r. 1915

⁵⁾ tamtéž, čj. 19056 a 19271 z r. 1915

policejním ředitelství příliš mírná — byly totiž povoleny i literární večery Turgeněva, Čechova a Dostojevského a dokonce i cyklus přednášek Františka Sekaniny o Aloisu Jiráskovi, zakázán byl jen večer Zolův a na jiných večerech nebyl připuštěny některé básně — např. Čelakovského Ilja Muromec, Svatopluka Čecha Mládeži a také celá Nerudova Romance štedrovečerní.⁶⁾ Námitky proti mírnosti cenzury vtělil policejní rada R. Demartýn do ostré připomínky svému podřízenému komisaři Al. Skřivanovi, jemuž vyčítal, že povolil cyklus o Jiráskovi a žádal, aby alespoň poslední přednáška, věnovaná jeho historickým románům z doby husitské, byla zakázána. Jeho argumentem bylo, že mírná praxe policejního ředitelství se nesrovnává s postupem jiných úřadů, např. zemské školní rady, která odstranila Jiráskovy články z čítanek.⁷⁾ Přednáška se však nakonec konala.

Cenzurní zásahy vůči literárním a osvětovým přednáškám mají shodnou tendenci se zásahem tiskové cenzury vůči Jungmannovu životopisu. Jsou však přece jen mírnější a ukazují na to, že výrazné slovanské sympatie Jungmanna i autora jeho biografie V. Zeleného byly v době 1. světové války rakouskými úřady pokládány za mimořádně nebezpečné.

JAN HAVRÁNEK

Das Slawentum Josef Jungmanns und die Eingriffe der österreichischen Zensur im Jahre 1915

ZUSAMMENFASSUNG

Obwohl Josef Jungmann zu seinen Lebenszeiten auch von amtlichen österreichischen Stellen anerkannt wurde, bildeten später verschiedene literarische Bearbeitungen seines Lebensweges öfters die Zielscheibe der Zensur. Dem österreichischen Staate waren besonders die slawischen Gedanken im Werke Jungmanns ein Dorn im Auge. Am charakteristischsten erschien diese Tatsache im Verlauf der Konfiskation der dritten Ausgabe des Buches von Václav Zelený, *Život Josefa Jungmanna* [Das Leben J. Jungmanns], im Jahre 1915. Die Eingriffe der Zensur bezogen sich nicht nur auf solche Stellen, die als entfernte Anspielungen gegen österreichische Monarchen aufgefasst werden konnten, sondern besonders gegen die Betonung der Grösse des Slawentums und die Stellen, an welchen Jungmanns Ansichten rekapituliert wurden, die das russische Volk in der Periode seines Kampfes gegen Napoleon verherrlichten. Die Zensur strich aber gleichfalls auch solche Stellen, die die polnische Nation feierten. Selbst Jungmanns Aufforderung slawische Sprachen zu studieren, wobei er sich auf führende deutsche Denker seiner Zeit berief, verfiel Zensureingriffen. Die Eingriffe der österreichischen Zensur deuten die Richtung der Kulturpolitik an, welche das Habsburger Reich im Falle eines für Deutschland günstigen Ausganges des ersten Weltkrieges beschritten hätte.

⁶⁾ tamtéž, čj. 4834, 4148, 12108 aj. z r. 1916

⁷⁾ tamtéž, čj. 3253/S II z r. 1916

KAREL ČAPEK NA UNIVERSITĚ

JOSEF POLÁK

O Karlu Čapkovi vyšla již slušná řádka knih, ale dosud o něm nemáme kritickou životopisnou monografii, která by zveřejnila všechna podstatná fakta a uvedla je do souvislosti a spojitosti s tvorbou publicistickou, kritickou, vědeckou a beletristickou.

Jednou z nejasných, nedoceněných a takřka neprostudovaných etap bylo studium na universitě, přesněji řečeno na třech universitách.

Prohlížíme-li seznamy studentů, kteří počátkem studijního roku 1909/10 vstupovali s Čapkem na pražskou filosofickou fakultu, jsme překvapeni značným počtem osobností, které zaujaly význačné postavení v různých oborech vědy, umění a veřejného života. (Tenkrát se ještě přednášely na filosofické fakultě i disciplíny přírodovědecké. Čapkův zájem o přírodní vědy, projevující se markantně i v díle, souvisí patrně s dobovou atmosférou a snad i s tehdejší orientací a náplní studia filosofické fakulty.)

Čapkovu generaci, a vůbec jeho universitní spolužáky, i když nebyli přesně téhož věku, bychom mohli nazvat „silnou generací“. Prošla tvrdou gymnasiální drezúrou, takže měla pevné základy humanitního vzdělání na základě intenzivního studia latiny a řečtiny.

Pražská filosofická fakulta měla od obnovení university v r. 1882 již svůj vyhraněný profil a vysokou vědeckou úroveň, kterou bylo možno kvalifikovat jako světovou.

Byla však součástí monarchistického školství a kapitalistického systému, a proto ovládána konzervativismem a idealistickými koncepcemi. I když se uplatňovala názorová diferenciací vývojová, mezi spolužáky Čapkovými, které uvedeme, nebyli prakticky takoví, kteří by se stali stoupenci světového názoru dělnické třídy v době, kdy žil K. Čapek. Tímto prostředím byla nepochybně ovlivněna (a v dalším vývoji na antifašistické pozice i zdržena) filosofická a politická orientace Čapkova.

Je také samozřejmé, že rychleji šli vpřed ti studenti, kteří nebyli poháněni existenční potřebou co nejdříve dostudovat a dostat zaměstnání.

To je právě případ Karla Čapka, který měl dost klidu, aby se mohl nerušeně věnovat svým zálibám. Nemusil se plahočit za kondicemi a nemusil se dít na státnice, jako kandidáti profesury. Mohl universitnímu studiu věnovat šest krás-

ných let svého mládí, z toho rok pobýt na dvou universitách zahraničních, totiž třetí a čtvrtý semestr, čímž nabyt vynikajícího přehledu a možnosti srovnávat, nemluvě o prohloubení jazykových znalostí.

Spolu s Karlem Čapkem se do zimního semestru studijního roku 1909/10 na pražskou filosofickou fakultu zapisovali například: Vladimír Buben, Ivan Bureš, Emil Dlak, Josef Dobiáš, Emil Felix, Alois Gregor, Karel Handzel, Dr. Vladimír Svobodný pán Helfert, Jaroslav Heyrovský, Karel Híkl, Jaroslav Hora, Karel Hrdina, Bedřich Hrozný, Štěpán Jež, Vladimír Jindra, Karel Kazbunda, Jiří Klecanda, Josef Kolář, Bohuslav hrabě Kolovrat, Vratislav Lom, šlechtic z Olšova, Vojtěch Martínek, Bohumil Mathesius, Antonín Opravil, Vilém Pražák, Miroslav Rutte, František Ryšánek, Antonín Salač, Hugo Sářka, Jan V. Sedlák, Vladimír Smolák, Rudolf Souček, Karel Stloukal, Lotar Suchý, Karel Svoboda, Karel Šlecht, František Trávníček, Viktor Trkal, Tomáš Trnka, Bedřich Vaníček, Miloš Weingart, Antonín Veselý, František Wollman, Bohumil Vydra, Vlastislav Zátka, Vojtěch Zelinka, Jaroslav Zich a jiní. (Vědci předkládali nad umělci.)

S některými z těchto spolužáků Karel Čapek později úzce spolupracoval, například s Miroslavem Ruttem a Štěpánem Ježem v redakci Národních listů a Lumíra.

V prvním roce studia, kdy měl zapsáno hodně přednášek, hledal zřejmě K. Čapek svůj směr studia i budoucího svého povolání. Jeho index by nasvědčoval tomu, že si nechce zatarasit cestu ani k středoškolské profesuře, že se rozhlíží a vybírá.

V prvním semestru si nezapíše ani jednu filosofickou přednášku, ale jazyk německý, francouzský a anglický s příslušnými dějinami literatur. Nechybí ani trojhodinovka Soustavná mluvnice hornoněmecká a dvouhodinovka Německé tvarosloví historické, obojí u dr. Josefa Janka.

Pro příští krystalizaci zájmů a pro specializaci je v prvním semestru významná trojhodinová přednáška Otakara Hostinského Dějiny estetiky a teorie umění a dvouhodinové bezplatné Cvičení v literární kritice na dílech moderní německé literatury u Arne Nováka.

V semestru druhém zapisuje si Čapek první filosofickou přednášku, a to Drtinův Úvod do dějin novověké filosofie, a soustřeďuje se na německou literaturu, kterou tehdy na pražské filosofické fakultě přednášeli Václav Emanuel Mourek, Arne Novák, Otokar Fischer a Arnošt Kraus.

Čapek tehdy poslouchal dvojí dějiny německé literatury, přednášené jednak Mourkem, jednak Krausem. Kromě toho si vybral tři germanistické přednášky o velkých jevech německé kultury: V letním semestru studijního roku 1909/10 probíral O. Fischer s posluchači Goethova Werthera, A. Novák vykládal Möricka a Fischer Nietzscheho ze stanoviska literární historie. Francouzskou literaturu si už nezapsal. Rovněž si nezapísal dějiny české literatury, ale zajímal se o **kritické metody vůbec**, proto ve druhém semestru navštěvoval seminář Jaroslava Vlčka, kde se probírala „**novočeská kritika literární**“.

Při zápisu na filosofickou fakultu pražskou do **zimního semestru** studijního

roku 1909/10 uvedl Karel Čapek mezi daty, že je náboženství římskokatolického, domovskou obcí že je Úpice u Trutnova, že bydlí u otce, MUDr. Antonína Čapka, obvodního lékaře na odpočinku, v Praze III., Říční ul. 11.

„Aby imatrikulován aneb zapsán byl“, vykazuje se vysvědčením dospělosti s vyznamenáním z c. k. akademického gymnasia v Praze I. (vysvědčení má číslo 2). Stipendia nepožívá. Pokud jde o vojenskou povinnost, předkládá osvědčení c. k. okresního hejtmanství v Trutnově.

„Seznam přednášek, které studující slyšeti míní“ a „předmět, jak slovně ohlášen jest“:

Na prvním místě je původně zapsána Masarykova jednodinová přednáška Dějiny filosofie, ale je škrtnuta a nahrazena anglickou gramatikou u Junga (2 h). Potom následují jednotlivé disciplíny v tomto pořadí:

Mluvnice jazyka francouzského	3 h	Dr. Křepinský
Soustavné dějiny francouzské literatury	4	Dr. Tille
Historie literatury německé	3	Dr. Mourek
Dějiny německé literatury	3	Dr. Kraus
Soustavná mluvnice hornoněmecká	3	Dr. Janko
[Dvouhodinová Cvičení staroněmecká u Dr. Krejčího škrtnuta.]		
Cvičení v liter. kritice na dílech mod. něm. literat.		
[Gratis.]	2	dr. A. Novák
Německé tvarosloví historické	2	Dr. Janko
Grammaire française (Publice)	2	Lektor Feller
[Škrtnuty čtyřhodinové Exercices pratiques u téhož lektora.]		
Dějiny estetiky a theorie umění	3	Dr. Hostinský
Section inférieure	2	Pichon
Soust. dějiny angl. literatury	3	Mathesius
[Škrtnuta dvouhodinová Anglosaská cvičení u téhož učitele.]		
Prakt. cvičení v něm. konvers.	2	Fischer

Ve 2. semestru studia (letní běh 1910) vyplnil Čapek příslušný tiskopis takto:

Úvod do dějin novověké filosofie	1	Dr. Drtina
Historie německé literatury	3	Dr. Mourek
Histor. mluvnice jaz. německého	2	Dr. Mourek
Dějiny německé literatury	3	Dr. Kraus
Soustavná mluvnice hornoněmecká	3	Dr. Janko
Literatura staroněmecká	2	Dr. Janko
Eduard Möricke	2	Dr. Novák
[Úředníkovou rukou škrtnuta původně ohlášená přednáška Bratří Grimmové.]		
Fr. Nietzsche ze stanoviska liter. historie	2	Dr. Fischer
Soustavné dějiny angl. literatury	3	Dr. Mathesius
Anglická mluvnice	2	Lektor Jung
Proseminář german. Cvičení ústní a písemná	2	Dr. Janko
[Čapkem škrtnut dvouhodinový Seminář germ. Cvičení na textech 18. stol. u dr. Krause.]		
Seminář slovan. Novočeská kritika liter.	2	Dr. Vlček
Četba a výklad Werthera [publice]	2	Dr. Fischer
Division inférieure [publice]	2	Lektor Pichon

Ve studijním roce 1910/11 Čapkovy jméno chybí mezi posluchači filosofické fakulty pražské. Slovník českých spisovatelů z r. 1964 o tomto období praví: „V l. 1910—11 byl na studijní cestě v Berlíně a společně s bratrem Josefem ve Francii.“ To je však údaj velmi nepřesný.

Bližší údaje zaznamenal Karel Čapek do tiskopisu, když se zapisoval do pátého semestru studia opět na filosofické fakultě v Praze do zimního běhu 1911/12. Do rubriky „Učiliště, na němž studující v posledním půlletí zapsán byl“, uvedl: Sorbonna. Důležité údaje vepsal do rubriky další („Čím se studující prokazuje, aby imatrikulován aneb zapsán byl“): Exmatrikulační vysvědčení z universit: Pražské (12. 8. 1910, N. 4. 463), Berlínské 7. III. 1911 a Pařížské (19. VI. 1911, N. 3. 176).¹⁾

Průkaz ve příčině povinnosti vojenské: Místodr. potvrzení o podstoupeném odvodu.

Zapsané přednášky a cvičení (tříhodinová Mourkova přednáška Historie německé literatury je škrtnuta):

Dějiny německé literatury	2	Prof. dr. Kraus
Úvod do filosofie	2	Prof. dr. Drtina
Systém psychologie	4	Dr. Fr. Krejčí
Základy psychologie	4	Dr. Čáda
Logika elementární	3	Dr. Rostohar
Moderní směry v esthetice	2	Dr. Zich
Soust. dějiny anglické literatury	3	Dr. Mathesius
Shakespeare v Německu	2	Dr. Fischer
Praktické výklady o české lyrice	2	Dr. Novák
Čtení Goetheova Fausta	2	Dr. Kraus

V 6. semestru studia (Čapek omylem uvedl semestr pátý), označeném jako letní běh 1912, jsou zapsány tyto disciplíny:

Dějiny filosofie nejnovější	4	Dr. Fr. Krejčí
Nauka o počítku	4	Dr. Čáda
Vývoj sociálního myšlení	3	Dr. Foustka
Moderní směry v aesthetice	2	Dr. O. Zich
H. von Kleist	2	Dr. Fischer
Cvičení. (Seminář.)	2	Dr. Čáda
Cvičení. (Seminář.)	2	Dr. Fr. Krejčí
O citech idejních	1	Dr. Krejčí

[Tato poslední přednáška je připsána rukou úředníkovou, škrtnuta je jednogodinová přednáška Michelangelo (Publice).]

¹⁾ Údaje o studiu na berlínské universitě nejsou t. č. známy. — „Na můj dotaz odpověděla Académie de Paris, že se jména bratří Čapků nevyskytují ani v seznamu posluchačů filosofické fakulty ani ve zkušebních protokolech za období 1911—1917. [Odpověď ze dne 6. 10. 1972, podepsán Paule René-Bazin, Conservateur aux Archives Nationales en mission à l'Université de Paris.]

O Čapkově studijním pobytu na Sorbonně napsal O. Vočadlo: „Tu bychom čekali, že si vybere především francouzskou literaturu a filosofii, ale s úžasem zjišťujeme, že dal přednost francouzské anglistice... Využil tedy pařížských možností, aby doháněl, co mu Praha nemohla poskytnout. Průkazné svědectví podává exmatrikulační list ze Sorbonny z r. 1910—11, kde čteme jména E. Legouis, L. Cazamian a dokonce i jméno lingvisty R. Huchona. Čapkův výběr přednášek ukazuje, že byl jako obvykle dobře informován. Prof. Emile Legouis byl vynikající znalec života a díla Wordsworthova i doby Shakespearovy a právě uveřejnil (1910) monografii o Chaucerovi. Není divu, že Čapka upoutaly též výklady Louise Cazamiana. Byl to znalec myšlenkových proudů doby viktoriánské a jejich vlivů na sociální román. Oba později společně sepsali příručku dějin anglické literatury (1924). René Huchon sice napsal studii o realistickém básníkovi Crabbeovi (1906), ale na universitě přednášel o historické mluvničce anglické. (První svazek jeho Histoire de la langue anglaise vyšel však teprve r. 1923.) O deset let později jsem se sám na Sorbonně seznámil s těmito znamenitými odborníky.“ (Z chystané edice, týkající se Anglických listů a příslušné Čapkovy korespondence.)

V 7. semestru (zimní běh 1912/13, v rubrice o vojenské povinnosti čteme: služby prost) Čapek zapisuje:

Dějiny filosofie od Descartesa po Kanta	4	Dr. Fr. Krejčí
Filosofie náboženství	1	Dr. Fr. Krejčí
Psychologie citu	3	Dr. Čáda
Experimentální psychologie	4	Dr. Rostohar
Esthetika spojených umění	3	Dr. Zich
Tizian a umění benátské	1	Dr. Chytil
Methoda Lessingovy kritiky literární	1	Dr. A. Novák
Friedrich Hebbel	2	Dr. Fischer
Cvičení. (Seminář.)	2	Dr. Čáda
Cvičení. (Seminář.)	2	Dr. Krejčí
[Připsáno úředníkovou rukou.]		
Literárně-historická cvičení	2	Dr. A. Novák

V 8. semestru studia (letní běh 1913) Karel Čapek si zvolil tyto disciplíny:

Elementární jevy duševní	4	Prof. Dr. Fr. Krejčí
Psychologie vůle	4	Prof. Frant. Čáda
Aristotelova filosofie	1	Prof. Frant. Čáda
Moderní stát	3	Dr. Bř. Foustka
Z literárních dějin něm. individualismu	2	Dr. O. Fischer
Filosofický seminář	2	Prof. Krejčí
Filosofická cvičení (seminář)	2	Prof. Čáda
Filosofie náboženství	1	Prof. Fr. Krejčí

Čapkův 9. semestr (*zimní běh 1913/14*) měl tuto náplň:

Úvod do filosofie	2	Prof. dr. Drtina
Nauka o paměti a pozornosti	4	Prof. dr. Krejčí
Schopenhauer a voluntarismus (Publice)	1	Prof. dr. Krejčí
Krejčí. Seminář filos.	2	Prof. dr. Krejčí
Logika	3	Prof. dr. Čáda
Čáda. Seminář filos.	2	Prof. dr. Čáda
Praktická filosofie	4	Doc. dr. Foustka
Vybrané partie z německé lyriky	2	Doc. dr. Fischer
Morálka a sociologie	1	Doc. dr. Beneš

V 10. semestru (*letní běh 1914*) vybral si Čapek ze seznamu přednášek:

Theorie vědy	3	Prof. dr. Čáda
Seminář filosofický (gr.)	2	Prof. dr. Čáda
Nové proudy idealistické	1	Prof. dr. Krejčí
Seminář filosofický (gr.)	2	Prof. dr. Krejčí
Pragmatismus	1	Doc. dr. Beneš
Novější směry vs. filosofii	1	Doc. dr. Rostohar

V 11. semestru (*zimní běh 1914/15*) měl Čapek zapsány následující přednášky a semináře:

Seminář filosofický	2	Prof. dr. Krejčí
Nauka o metodě	3	Prof. dr. Čáda
Seminář filosofický	2	Prof. dr. Čáda
Umění století devatenáctého	2	Prof. dr. Chytil
Román. sloh a ranní gotika v Praze	2	Prof. dr. Chytil
Seminář	2	Dr. Chytil

[Čapkův zápis Seminář pro dějiny umění 2 Prof. dr. Chytil je škrtnut a rukou úředníkovou je připojeno pouhé Seminář.]

Svoje univerzitní studia zakončil Karel Čapek 12. semestrem, tedy *letním během 1915*:

Seminář filosofický	2	Frant. Krejčí
Problémy noetické	3	Frant. Čáda
Seminář filosofický	2	Frant. Čáda
Umění v Praze XVIII. věku	2	K. Chytil
Uvedení do dějin umění	2	K. Chytil
Seminář pro dějiny umění	2	K. Chytil

[Poněvadž byla válka, musel se Čapek prokázat dokladem o osvobození od vojenské povinnosti, jehož číslo zapsal úředník dosti nečitelně: Certif. G/415 prost, případně lze číst 9/415 prost.]

Po odevzdání a uznání disertace (obhajoby tehdy neexistovaly) vykonal Karel Čapek „odborné dvouhodinové rigorosum z estetiky a dějin umění“ (tzv. velké)

dne 6. listopadu 1915 s prospěchem „jednohlasně“ výborným. (Examinátoři byli profesoři Čáda, Krejčí a Chytil.)

Dne 27. listopadu absolvoval jednohodinové rigorosum z filosofie (tzv. malé) se stejným výsledkem u profesorů Drtiny a Krejčího. (U obou rigoros obdržel celkem pět výborných.)

Promován byl dne 29. listopadu 1915. Promotorem byl prof. dr. Josef Veleňovský, rektorem prof. dr. Rudolf Dvořák, děkanem prof. dr. Jaroslav Bidlo.²⁾

Čapkovu disertaci *Objektivní metoda v estetice se zřením k výtvarnému umění* posuzovali profesoři Fr. Krejčí a Fr. Čáda. Krejčí ocenil rozhled po bohaté literatuře předmětu, samostatnost úsudku i „značnou spisovatelskou rutinu“ a podotkl, že by se „docela dobře hodila do tisku“.

V podrobnější recenzi konstatoval druhý recenzent, že se kandidát obírá „metodologicky základními otázkami estetiky“ a že se vyslovuje pro estetický subjektivismus. Nato Čáda sledoval Čapkův postup a velmi případně vyzvedl dialektický způsob Čapkova myšlení: „Správné jádro celé úvahy tkví v myšlence, že krása nezakládá se ani jen v subjektu, ani jen v předmětu, nýbrž že skutečně zahrnuje obé a jest zjištělná jen v hloubce celé oné ‚situace‘.“ V závěru ocenil také „obezřetný kritický úsudek ve sporných otázkách“, ale vytkl jazykové nedostatky. (Text obou posudků otiskujeme v příloze.)

Disertace je psána perem na 123 číslovaných stránkách. Čapek si sám napsal prvních 8 stran bibliografie předmětu, citace a odkazy po straně vlastního textu, do něhož zasahoval opravami. Disertaci mu někdo opsal.

Pročetl celkem 195 knižních nebo časopiseckých studií a sám je rozdělil podle oborů takto: 1) dějiny estetiky (4 čísla), 2) estetika, obecná věda o umění, atd. (157 položek), 3) psychologie (3 díla), 4) teorie hodnot, předmětosloví, systematická filosofie, atd. (17 čísel), 5) dějiny umění (14 studií).

Profesor Krejčí vytkl ve svém posudku, že Čapek neuvedl téměř nic z domácí literatury původní i překladové, avšak to bylo spíše kladem práce, v níž se snažil seznámit s estetickým ruchem v cizině, reagovat na nejnovější monografie a názory, čímž se distancoval od ztrnulé durdíkovské tradice. I v naukové oblasti chtěl být moderním autorem světového rozhledu, takže disertace tvoří rovnocennou dobu Čapkova beletristického díla.

Mezi studijní četbou jsou uvedeni například Emil Utitz (5 prací), Max Dvořák, B. Croce (Aesthetika vědou výrazu a všeobecnou linguistikou. Přel. dr. Emil Franke. Světová knihovna, Praha 1907), Charles Lalo (L'esthétique expérimentale contemporaine, Paris 1908), Hippolyte Taine (Filosofie umění. Přel. prof. O. Sýkora. V Praze 1913), Zd. Nejedlý (Krise estetiky, Česká kultura, I, 1912, s. 19–23, 212–217, 76–78; diskuse, Bericht über den Kon-

²⁾ Protokol o přísných zkouškách k dosažení hodnosti doktorské na filosofické fakultě c. k. české university v Praze, fascikl Rigorosa II, poř. č. 805; týmž číslem je označena i disertace. [AUK.]

gress für Aesthetik, s. 2, 27 a n.), Jaroslav Hruban (Úvod do esthetiky, Plzeň 1915) a jiní. Hostinský a Šalda citováni nejsou.

Čapkova disertace svou orientací, rozhledem, důkladností a samostatností byla solidním přínosem v tehdejší české estetické myšlení, a byla by jím i dnes, kdyby byla vydána (to pokládám za žádoucí), neboť některé její aspekty jsou dosud aktuální.

Práce kromě toho dokumentuje určitý vývojový stupeň evropské či západoevropské a středoevropské estetiky v roce 1915, po němž došlo vlivem války ke stagnaci a k zapomenutí podnětů, které přinášela, oživovala, aktualizovala nebo kriticky hodnotila.

Cenná byla také orientace k uměleckému výtvoru a k analýze uměleckých děl vůbec. I když podtitul disertace zdůrazňuje zřetel k výtvarnému umění, které pochopitelně poskytovalo, hmotnější hmatatelnější a zřetelnější materiály i podněty, Čapkovy stylizace jsou tak uvážené, kritické a zobecňující, že postihují oblast vědy o umění vůbec. V tomto ohledu nepochybně pomohly doktorandovi i jeho zkušenosti aktivního umělce, literárního, divadelního a výtvarného kritika.

U každého problému Čapek uvádí, jak jej interpretují jednotlivé kapacity a jak on sám.

Zaslouží obdivu, jak pětadvacetiletý doktorand dovedl z každé monografie vyhmátnout to nejpodstatnější a neutonout ve spleti detailních poznámek, názorů a metod, číhajících téměř ve dvou stovkách časopiseckých a knižních studií.

To platí zejména o úvodních partiích disertace, zabývajících se psychologickými výklady vnímání uměleckého díla. Psychologická literatura byla velmi rozsáhlá, bylo by dokonce možno hovořit o nadvládě psychologismu ve vědách o umění (z této éry se zrodila psychologická metoda Otokara Fischera), a tak není divu, že se Karel Čapek dal upoutat psychologismem v umělecké kritice a že problematice, aniž tomuto pojetí podlehl, věnoval více místa, než zasloužila v celkových proporcích disertace.

To však neubralo na významu celé úvaze, která by podle nynějších kritérií a zkušeností musela být uznána nejméně za disertaci kandidátskou.

V úvodu disertace se autor zamýšlel nad rozdílností estetického oceňování, nad vkusem a jeho analýzami i nad jeho psychologickým studiem. Poukázal na závěry analytické psychologie, že „vkus je jenom jméno pro jistou relativní stejnost estetických dojmů a reakcí u jedince nebo u skupiny lidí. Vpravdě existují jen jednotlivé estetické zážitky. Analyzovati zážitky je věcí psychologie; tím se estetika dostává konečně do kolejí psychologie...“ (S. 12 rukopisu.)

Úkol psychologické estetiky hodně dlouho nebyl jasný, posléze ale „psychologie estetického prožitku se stává estetikou vůbec, jedinou a vyčerpávající naukou o kráse vůbec“ (13).

Opíraje se o B. Croceho (Estetika) a H. Wirtze (Die Aktivität im ästhetischen Verhalten) připomínal Čapek, že „každé nazírání je vyjadřování, formování,

duchová činnost, tvoření; umělec formuje své intuice; ale každý člověk intuitivně zírá a tedy i tvoří“.

S odvoláním na Zdeňka Nejedlého (Krise estetiky, diskuse, Bericht) formuloval Čapek nejvyšší úkol estetiky: Je jím „konstrukce teoretického uměleckého typu v jeho vnitřním životě a v jeho uměleckém tvoření“ (14).

Kromě osobního prožívání, subjektivního požitku a relativního vkusu existuje estetická objektivita, kterou postulujeme uznáním umělce. (15)

Pak nastupuje specifický zájem o krásu: „Je to teoretický zájem, jehož úkol je ozřetelniti si krásu objektu a získat ji pro vědomí v její předmětné určitosti. I pro něj je krása objektivní, takže s ní nakládá jako se skutečností schopnou objektivních determinací.“ (17)

Čapek potom uvádí různá pojetí, např. transcendentálních idealistů, podle nichž je pravda uznání normy, takže estetický soud může být pravdivý, je-li v něm uznána norma krásy. Upozorňuje na rozdíl mezi obecnou platností a souhlasem a dochází k tomuto stanovisku:

„Ukazuje se, že v živoucí kultuře stále se hýbá a rodí dissidence, duch odporu, opouštění uniformity a žádost svobody... Umění samo je stálým tvořivým odporem proti takovému zobecnění; ale existuje kritické souzení, jež ruší dosaženou formalitu a staví proti ní svou svěží původnost; a toto souzení je telologicky příliš důležité, než aby mohlo být pomíjeno.“

Nejvyšší hodnoty jsou vylučné, nesociální, individuální. Ale význam hodnot vůbec zdá se tkvít v tom, že jsou získávány a produkovány, že nejsou nám prostě dány, nýbrž že je vždy potřeba našeho původního činu k jejich uskutečnění; pravá hodnota je něco stále nového, vždy znovuzrozeného z individuálního nitra.“

Význam estetického dissensu je právě ten, že udržuje věčnou novost a život krásy. (45)

Podle Čapka „estetický soud musí být originální, má-li vůbec být estetický; každý musí jej tvořit s naprostou původností; čistý estetický soud je neopakovatelný.“ (44) Dodává nakonec, že „hluboce založené estetické soudy jsou absolutní, i když jsou zcela osobní a prosté nároku na vyšší platnost“. (46)

Závěr kapitoly vyzněl takto:

„Estetickým soudem je připsána předmětu jistá hodnota; kdežto předmětné poznatky určují jeho vlastnosti; hodnota pak není vlastnost objektu, nýbrž souhlas nitra s objektem. Čistě objektivní poznání hodnoty není tedy možno; objektivní soudy mohou vystihnouti předmět, ne však jeho hodnotu pro nás, a tedy také ne jeho vlastní estetickou povahu.“ (49)

Čtvrtou kapitolu, nadepsanou *Estetická hodnota*, začíná Čapek tvrzením, že „hodnota je typickou relativní“. (50) „Jedná se tedy o to, a to je vlastní axiologický problém, fundovat tyto hodnoty na podkladu spolehlivějším než je individuální subjekt.“ (51)

Ve druhé kapitole sledoval autor problematiku estetického dojmu po stránce strukturální a funkcionální (vcítění), různé koncepce a výklady, z nichž případný byl zejména Christiansenův: „Estetický objekt vzniká teprve syntézou, která zajisté nespadá vjedno se smyslnou recepcí, i když tuto předpokládá“ (Philosophie der Kunst, 50) nebo Schmiedův-Kowarzikův: „Musí být přijat nový druh zažití, jehož obsahem je uvědomění tvarové jednoty, tj. organizující syntéza“ (Institution, 135).

Čapek zde podrobil kritice několikere pojetí vcítění a přiklonil se k tomu, podle něhož vcítění spočívá „podstatně“ na s o u d u. Soud se však neobejde bez popisu, a proto věnoval pozornost jeho metodologické stránce. Tuto pasáž pokládáme za pozoruhodnou pro výchovu budoucích kritiků, historiků a teoretiků umění, pro práci v seminářích a proseminářích a proto z ní citujeme:

„Skutečný popis je hledání a objevování, heuristická činnost, cesta od neurčitosti k jasnosti, od nerozčleněného kontinua k rozčleněnému celku. Estetický předmět není dán, je problémem popisu. Jedná se ovšem výlučně o e s t e t i c k ý p o p i s, který přihlíží čistě jen k estetickým faktorům a účinkům objektu. Takovýto popis není nic jiného než konstituce estetického předmětu: jeho úkolem je objeviti, co ze žitého množství dat patří k věci, co předmětu náleží, co jej charakterizuje po jeho stránce strukturální i funkcionální.

V povaze čisté teoretické deskripce však leží postuláty, jež překračují vše, co je dosud řečeno.

První požadavek rozvíjí Dessoir. Při popsání uměleckých děl, praví, vybíráme podstatné a vyřizujeme nepodstatné. Při tom nezáleží na tom, vypočítat části, nýbrž spíše ukázat souvislost, tj. simultánnost vzájemně se podmiňujících činností v organismu uměleckého díla.

Věc samu, obraz sám nemůžeme přenést identicky do slov; zato však z á k o n o s t, která v něm je, může být pojmově vyjádřena . . .

Přirozeným cílem popisu je takové vystižení věci, aby po všech stránkách byla odlišena od všech jiných věcí, aby byla vyzdvížena ve své samostatnosti z masy toho, co existuje. Každý popis je individualizace a srovnávání. Odlišování popisovaného předmětu od jiných je vlastní heuristický princip popisu.

Tedy druhý veliký postulat popisu je samostatnost a srovnatelnost estetického předmětu.

Vždy tu jde o estetický objekt v protivě k pouhému dojmu krásy. Ale tato objektivita není dána, je právě cílem pozorování, souzení, zpracování, ji hledáme, a nemá tedy evidence bezprostředního nálezu . . . Každý popis jednoho uměleckého díla dopadne jinak.“ (Dessoir, Anschauung und Beschreibung, 51 n., 64–65.)

Ve třetí kapitole, nadepsané *Estetický soud*, zamýšlí se Čapek nad otázkou „je vůbec možný objektivní popis estetického předmětu, je možno o kráse objektivně souditi?“

Zprvu uvažuje o podmínkách takové situace: „Aby byla možná věda o kráse, je nutno, aby krása byla prismatem platných a správných teoretických soudů“

(ne tedy subjektivních, pozn. J. P.). „Jedná se tedy o důkaz, že obecně platné správné nebo pravdivé soudy estetické jsou možné.“ (33)

Přiznává, že dějiny kritiky nepotvrzují nadindividuální platnost estetických soudů, uznává jejich relativnost a dochází k této koncepci:

„Také veškerá krása záleží v situaci, jejíž členy jsou „já“ a předmět . . . v okamžiku, kdy zažívám krásu, není esteticky lhostejno, kdo a jaký jsem, jaký je můj charakter, zkušenost a život . . . Nemá tedy smysl zakládati estetickou hodnotu buď jen na předmětu nebo jen na subjektu; krása fakticky zahrnuje obě a je změřitelnou v hloubce celé situace. Krása je událost, které je nutno rozuměti jako celku: pak není třeba odmítati ani ten dotyčný subjekt ani jeho předmět, neboť oba stojí „na vyšší situace“.

Tím je míněno, že krása nepotřebuje být označena „normou“, transcendentálním patentem dignity; je singulární a nese svou hodnotu sama v sobě, ve svém okamžiku; je skutečná a nikoliv ideální, je zcela individuální a nikoliv obecná. Taková je v empirické skutečnosti; a skutečnost má být poslední normou idealismu.“ (Pozn. J. P.: Důraz na skutečnost napovídá, že idealismem je zde míněna dokonalost.)

Autor probírá různé názory na objektivní hodnotu: Lze ji získati srovnáním; „hodnota je něco, co přispívá k udržení nebo stupňování života, všechny skutečné hodnoty jsou biologické;“ Ch. Lalo Čapka poučil, že „estetická hodnota nějakého díla neexistuje: vzniká, děje se, žije nebo umírá ustavičně.“ (56)

V individuálním čili osobním hodnocení Čapek rozeznával hodnoty subjektivní (singulární, neměřitelné), objektivní (pokládáme je za stálé a neměnné veličiny) a ideální (jsou cílem).

K problematice zaujímá tento postoj:

„Esteticky objektivní je estetický předmět, totiž úhrn všech v estetickém zažití vystupujících představ, které „patří k věci“ a jsou relevantní pro zakušenou krásu. Esteticky objektivní je dále estetický soud, který tento předmět rozvíjí a tím fixuje v platných poznacích. Konečně esteticky objektivní jsou ty předmětné momenty, jichž reálná existence je evidentní, ale jejichž vztah k estetické hodnotě je prvotně kladen jen zažitím krásy.

Estetická objektivita je založena na bezprostřední a individuální estetické zkušenosti, ale není v ní obsažena: především proto, že k jejímu nalezení je třeba opustiti bezprostřední danost dojmu a nastoupiti cestu souzení a hledání; a za druhé proto, že jednou přesně stanovena musí býti od každého uznána za objektivně skutečnou a zároveň za relevantní pro každé adekvátní estetické zažití daného předmětu.“ (65)

Ve shrnující formulaci pravil Čapek, že „estetický předmět nám není prostě dán, nýbrž musí býti založen zvláštní teoretickou činností“ (66).

V páté kapitole (*Estetický předmět*) konstatuje autor, že jsou různé typy estetické recepce, „pronikají se navzájem a mohou se ze sebe vyvíjet v jednom procesu estetického zažití“ (67):

1. „První třída je fenomenální. Přijímáme prostě dané počítky nebo představy s bezprostředním citovým přízvukem . . . Nikoliv, co daný předmět je, nýbrž jak se nám je v í . . . To je sféra estetických impresí . . . bez jakékoliv další reakce.

2. Předmětem čistého požívání je kontinuum jevů... Na druhém stupni estetické recepce jsou tedy prezentovány objekty posuzujícímu subjektu.

3. Porozumění, metoda, metodická recepce estetického předmětu. Neobrací se jen k smyslům, ale rovněž ne jen k rozumu: je to estetický předmět, objekt citění, jenž dochází splnění jen v účasti celé mé osobnosti... Teprve takto doplněný předmět je umělecké dílo jako celost či jednota, jako vlastní estetický objekt.“ (67–72)

Na závěr kapitoly připojil Čapek poznámku k nově vyšlé práci St. Witaska Über esthetische Objektivität, v níž se krásno hodnotí jako znak estetického předmětu a estetický znak jako imanentní. Substrát se stává estetickým předmětem jen ve spojení s estetickým znakem. Estetično je výlučně subjektivní povahy a tkví jen v subjektu.

Proti tomu K. Čapek namítá, že vlastní předmět soudu je „to“, nikoliv „krásno“: „Jelikož předmětný zájem estetického souzení se obrací právě k tomu to reálnému a existujícímu předmětu, jenž není imanentní nebo aspoň není naskrze imanentní, je zcela neoprávněno pokládat celou estetickou oblast za říši imanence a subjektivnosti. Úhrnem tedy z imanence krásna neplyne imanence a subjektivnost estetického předmětu. Objektivnost estetického předmětu však není dána, nýbrž vzniká a roste postupem objektivní prezentace.“ (73–74)

Kapitolu šestou, nazvanou *Estetické porozumění*, začíná Čapek známou zkušeností, že často pochopíme a odhalíme strukturu a organizaci díla, jeho individuální zákonitost a charakter až po hlubším seznámení s uměleckým dílem. „Rozumění má velmi často spíše ráz invence než recepce... Zde však je rozuměním myšlena jistá metoda myšlení. Rozumění není hodnocení... Avšak ježto je objevitelské, ježto nalézá objektivní komplexy a souvislosti dotud nepoznané, dává neustávající příležitost k novým reakcím subjektu, k novým hodnocením, a tím k růstu a pohybu hodnot... Jeho výtěžkem je vědění, ale je to vědění ve sféře hodnot, poznání toho, co je hodnoceno: ...**objektivní prezentace je ta, která je zaměřena k předmětu všemi prostředky zkoušky, kontroly a srovnávání, a tím překračuje bezprostřední subjektivní estetickou recepci směrem metodické objektivizace.**“ (Podtrhl J. P.) Rozumění se stává „estetickou pojmotvorbou“. Má vylučovat nahodilé faktory a srovnávat, například díla jednoho autora nebo celých škol, dále umělecké směry, žánry ap. (75–77)

Pro rozumění užívá Čapek označení **objektivní metoda estetická**: „Je výhradně zaměřena k samotnému estetickému objektu a tedy se co možná podle něho spravuje. Proti tomu subjektivní nebo subjektivistická je ta metoda, která pojímá estetický předmět jen jako psychologickou součást subjektivní estetické recepce, a proto studuje jenom proces požívání... estetická zákonitost... nedá se nikdy a nikterak ztotožňovat s psychologickou, spíše musí být uznána za objektivní vlastnost estetického bytí. Nese-li v sobě estetické bytí zvláštní zákonitost, má tím objektivní skutečnost.“ (Dessoir, Objektivismus, 9–11.)

Zákonitost uměleckého díla není nic jiného, než vnitřní, individuální nebo

stylová souvislost znaků, a tedy jednota a vnitřní organizace estetického objektu. Umělecké dílo stává se nám tedy do té míry esteticky objektivním, v jaké postihujeme jeho organizaci a uzákoněnost.

... Vskutku se objektivní cestou vzdalujeme od bezprostředního vlastnictví krásy, ne však od skutečnosti. Rozumění je vysokou měrou heuristické. Vpravdě objektivní je jen ta cesta, která nás vede ke skutečným, to jest k možným vztahům a faktům jinak nepřístupným. Ale ani plnost konkrétního předmětu se při objektivní metodě neztrácí: neboť rozumění nemá konce a vyčerpání; v estetickém objektivismu má umělecké dílo plnost jakožto konkrétní problém.“ (75–78, podtrhal J. P.)

Potom Čapek objasňuje individualizující metodu estetickou opíraje se o Wolfa Dohrna: „Umělecké dílo je jednotlivý individuální útvar, struktura, jedinečná umělecká událost. Stanovení základního principu takové analýzy je úkol individualizující estetiky. Analýza uměleckého předmětu předpokládá subjektivní zážitek... Objektivní metoda je rozlišovací a srovnávací, neizoluje, nýbrž nalézá vztahy. Umění lze definovat jako ideálně úplný obsah objektivní metody estetické, jako úhrn všeho, co může být předmětem estetického rozumění. A přece je to metoda neztenčeně individualizační. I když je jejím předmětem něco poměrně obecného a abstraktního, třeba ‚gotika‘, není to jenom generalizace, něco jako druh nebo rod v přírodopise; nýbrž gotika sama je individuum určité konkrétní povahy, k němuž se katedrály v Chartres, Amiensu, Ulmu, atd. mají jako výrazy a projevy jednoho člověka k jeho povaze.“

V závěru kapitoly, nadepsaném *Kritická metoda*, Čapek shrnul: „Objektivní nebo individualizující estetika je vskutku výlučně estetika umění, naukově rozšířená kritika umění, a proto lze ji jmenovati kritickou metodou.“ (79–82)

I když se Čapek opíral o různé estetiky, dospěl k ucelené, originální koncepci, která znamenala *zvědečtění* kritiky (tohoto termínu sám neužívá).

Jeho myšlenkový postup byl nedogmatický, snažil se postihnout všechny aspekty uměleckého díla a sblížit kritiku s estetikou i postupovat důsledně dialekticky.

Konfrontace s jeho umělecko-kritickou praxí by ukázala, jak sám aplikoval vysoce náročné postuláty objektivní estetiky.

V osmé kapitole *Objektivní estetické poznání* je uloženo tehdejší Čapkovy pojetí kritiky (v podkapitole Kritika umění):

„Teoretická cena veškeré umělecké kritiky je přinejmenším pochybná. Její historie je bezmála historií omylů, křivd, vládnoucích názorů, atd. Ovšem i kritika má své stupně, je lepší nebo horší, má svůj ideál dokonalosti; ale na všech stupních hodnotí, je subjektivní, jednostranná nebo konečně stává se přezítkem, když vývoj umění přinese nové směry a nová měřítká.“

Pravá cena umělecké kritiky zdá se býti praktická, cosi jako obhajoba umění v konfliktech života a kultury. Proto potřebuje zasazení se celé osobnosti, vysokého interese a temperamentu, dále však i autority, desek zákonů, pravidel vkusu, ideálů, požadavků, atd. — všeho, čím lze ovládnout přítomnou situaci a obrátit v určitý směr napjetí (sic) chvíle. Kritika je aktuální, její cena je hodnota přítomnosti: to jí klade neširoké hranice, ale zároveň to jí ukládá nejvyšší zodpovědnost a především úkol: prohloubiti tuto přítomnost, býti spíše aktivní spolupráci na ní než autoritativním souzením o ní, a tam, kde uniká čistě teoretické kázni, podstoupiti jinou kontrolu: ethickou. Pokud je kritika praktickým působením na přítomnost, je povinna působiti na ni ve smyslu co nejlepším pro tu chvíli a pro lidstvo vůbec: odtud nutné požadavky na kritiku.

Ale přes to vše je kritika základem a začátkem teoretické objektivní metody. Kritika je překročení dojmu, přejití požitku ve prospěch objektivní prezentace, radikální obrat zřetele k estetickému předmětu. Popis, analýza a spořádání uměleckého díla jsou její první teoretické úlohy; individualita díla, povaha a podstata věci, tvořivý výkon umělce jsou její poslední problémy. Kritika je první rozvinutí objektivní metody v její celosti. Její účel může být praktický; ale pokud si klade umělecké dílo v jeho estetické povaze a zvláštnosti za svůj problém, je tím určen její postup: je to obecný postup estetického porozumění.

Dle Fr. Ad. Schmid a lze čistou estetiku založiti jen na apriorních elementech estetického souzení; neboť obecná platnost estetických soudů může spočívat jen na apriorních formách chápání umění čili na estetických kategoriích. Při tom nejde o hodnotící soudy vkusu, — není absolutního vkusu: nýbrž o kritiku čistých, tj. metodu uměleckého tvoření chápajících a srovnávajících soudů o umění. Jsou to soudy, jež jsou pronášeny s úmyslem, analyzovat akty umělecké tvorby, — jedním slovem v protívě k soudům vkusu jsou to kriticko-estetické zjišťovací soudy (čili podle našeho pojetí soudy umělecké kritiky). Úkol estetiky není tedy zkoumati umělecká díla, nýbrž sbíratí estetické zjišťovací soudy o uměleckých dílech v celém okruhu umělecké zkušenosti. Srovnáváním těchto soudů mají vzniknouti apriorní pojmy teorie umění. Tedy nejprve je nutno sebrati bez volby kritické soudy; jich prohlédnutí ukáže, že všechny takové soudy jsou zaměřeny na už neveliký počet hledisek posouzení. Spočívá živá, o filosofické teorie se nestarající výměna estetických zjišťovacích soudů na bezpečném předpokladu jistých pevných, beze všeho každému imputovaných stanovisek (Einstellungsweisen) k objektu estetického soudu: čili apriorních forem estetického uchopování objektu.*) Načež Schmid staví tabuli právě devíti estetických kategorií.

„Estetické uchopování objektu“ je však zvláštní postup čili metoda, a všechny formy nebo kategorie jsou založeny v povaze této metody; nejsou apriorně dány, nýbrž jsou to produkty určitého metodického zpracování. Teprve postupem této

práce samotné nabýváme takových určení jako „výraz“, „styl“, „shoda“, — čili Schmidových apriorních pojmů; ale takových metodicky získaných pojmů je neomezené množství. Tak třeba Schmid stanoví jakožto „čisté pojmy“ vztahu uměleckého jevu k pojmu prostoru dvě kategorie: symetrie a členění; to však nestačí ani na geometrický ornament; každé prostorové umělecké dílo je „esteticky uchopováno“ pod dalšími kategoriemi dominanty, pohybu, hranic, barvy, atd; malířské dílo pod dalšími kategoriemi perspektivy, modelace, linie, atd. do nekonečna. „Kategorií“ je neobsáhlé a rostoucí množství; pak ale nejsou to apriorní, nýbrž metodicky a empiricky získávané pojmy. — Z toho zároveň plyne, že naprosto není třeba vybíratí estetické pojmy z kritických soudů. Kritika je nalézá tím, že se obrací a přibližuje k umění; stačí tedy co možná přihlížeti k umění, aby vždy byly nalezeny. Rozhodující je tu studium uměleckých děl a nikoliv zkoumání soudů o nich.

Kritika ve skutečném a běžném smyslu: kritika posuzující, bojující, aktuální, je ovšem v teoretickém ohledu — subjektivní; ale subjektivnost není ještě nedostatek a nečinnost. Existuje subjektivnost plodná, tvůrčí a hluboká, nebo povrchní a všetečná, ale nikdy ne „pouhá“ subjektivnost. Záleží jen na tom, kdo je tím subjektem, — při žádném hodnocení není lhostejno, jaká osoba, jaké nitro a jaký zážitek vstupuje ve hru.

Úkol kritiky je přiblížiti se umění nebo přiblížiti lidem umění. Toto přiblížení může býti citové a subjektivní; přitom však umění nebo každé umělecké dílo je objektivní a nefalšovatelný estetický předmět, nezávislý ve své skutečné povaze na libovůli kritika. Kritika je objevitelská, nalézá objektivní jednotu a individualitu tam, kde požívání nalézá jen kontinuum impresí. Kritika je kulturní korektiv hedonismu. Požitek se nestará o jádro požívané věci, bere z ní, co je mu libo, bez dalších otázek. Zde znamená kritický duch pozitivní opak.

Nicméně jsou případy, kdy zcela naivní zážitek je zároveň neadekvátnějším rozuměním, kdy to, co je uloženo v uměleckém díle, žije v nitru požívatele jako bezprostředně jeho, jako jeho osobní obsah. Tak aspoň si konstruujeme ráj „životní jednoty“ v primitivních kulturách*), ale tak, zdá se, působí umění ve všech dobách jednotného stylového vědomí. Ostatně v každé době se rodí od případu k případu zcela vnitřná a původní shoda požívatele s umělcem, — snad je to vůbec nejvyšší typ estetické recepce. Ale je to právě jen šťastný okamžik, pravidlem je naopak diferenciacce, zrušení jednoduchých vztahů a tím i růst problematičnosti; odtud nutnost reflexe, kritiky a složitě, nenaivní orientace. Estetické poznání, jako každé poznání, jest množství odpovědí na mnoho otázek; ale aby se člověk ptal, musí ztratiti mnohé evidence jednoduchého a jednotného života.

Umělecká kritika je plod estetické krize moderní doby.“

☆

*) C o h n, Autonomie der Kunst, 93-4.

*) S c h m i d, Sechs Betrachtungen, 47, 51.

Ve druhé kapitole (*Dějiny umění*) poukázal Čapek na to, že dějiny umění mohou být pojaty jako disciplína jen historická, nebo „jako dějinné objektivace citu krásy“. „A zde dějiny umění buď pěstují subjektivní hodnocení, nebo musejí nastoupiti objektivní metodu estetickou.“

Podle Čapka hledají dějiny umění této doby spíše druhou orientaci, což je doloženo četnými interpretacemi a citacemi z různých autorů (Strzygowski, Wölfli, Eichner, Wickhoff, Riegl, Schmarsow, Tietze, Max Dvořák, Dessoir, Hamann, Hoernes, Frischeisen — Köhler, Justi, Guyau, Taine, Grosse, Hausenstein, Cohn, Burckhardt, Hildebrand, Riehl, Waezold, Fiedler, Cornelius, Britsch, Corwegh).

Karel Čapek všude hledá poučení, ale obezřetně se orientuje ve směsici různých názorů, aby dospěl k citlivému dialektickému pojetí problematiky:

„Mezi historickou a estetickou metodou je poměr součinnosti. Dějiny umění nemohou zůstat bez estetického rozumění; vývoj umění je změna p o v a h y umění, a tedy poznání vývoje předpokládá znalost estetické povahy jednotlivých stylů nebo děl. Na druhé straně studium vývoje umění obsahuje analýzu uměleckých děl; historie nalézá stejnosti, změny, nové momenty, atd., — už tím dostává se uměleckým dílům vnitřního rozčlenění.“

Dále historie poznává původce, vznik a prostředí díla; to vše není beze vztahu k povaze výtvaru. Věříme, že život a osobnost umělce nejsou něco cizího dílu; jsou nepřímou klíčem k němu, alespoň tam, kde nestačí přímá recepce nebo potřebuje kontroly. Mezi historií a estetikou umění je tedy vždy možná spolupráce.“ (S. 112.)

Čapek poukázal na stanovisko doktrinálního formalismu a vtipně dodal, že „v každé formální analýze tkví, byť nevědomě, kus formalismu: vždy tu je umělecké dílo pojato jako autonomní útvar, jehož zákony jsou tvárné a žádné jiné“ (117).

Závěr kapitoly obsahuje důležité stanovisko: Čapek tu z a ř a z u j e a n a l ý z u f o r m y d o p o m o c n ý c h m e t o d :

„Obsahové a formalistické pojetí jsou ovšem koncepce zcela různé; i když se nevyklučují, je každé umělecké dílo touto dvojitostí hlediska dirimováno, roztrženo ve formu a obsah, a to jak pro estetické, tak pro historické studium... Historie překračuje estetický zřetel jak po stránce obsahové, tak formální. Proti tomu estetické studium přihlíží jen k tomu formálnímu, co spoluurčuje estetickou povahu díla, a zabývá se obsahem nebo významem díla jen potud, pokud dochází objektivně formálního vyjádření v názorné konfiguraci díla. Historická ikonografie a historická analýza formy nemají přímého spojení a jdou mimo sebe: proto nabývají rázu metod pouze pomocných. Proti tomu obsah a forma v estetickém studiu na sebe navzájem odkazují, k sobě se vztahují, takže studium formy vyčerpává i estetický obsah díla, a naopak pod hledisko estetického obsahu spadá i výrazovost formy, takže dirempce formy a obsahu je — aspoň v ideálním

případě — zrušena. Tím opět se estetická metoda přimyká ke skutečnosti těsněji než historické hledisko.

Tedy aporie dějin umění odkazují ku zvláštní estetické nauce, která přivádí estetické hledisko, v historii umění mnohonásobně zastírané, k metodické ryzosti.“

Ve třetí kapitole cituje Čapek hlasy o potřebě nové vědy o umění, která není totožná s estetikou. Opírá se o názory Dessoirovy, Hamannovy, Fischerovy [Aloys] a hlavně Utitzovy. Je nutno zdůraznit, že se v této spojitosti fenomenologie, teorie hodnot atd. nestávaly hlavní metodou nebo dokonce světónázorovým principem, ale měly fungovat jen jako pomocné elementy:

„Obecná věda o umění vychází ze studia podstaty umění.*) Žádné jiné hledisko dle U t i t z e na to nestačí: tvoření umělce, otázka po původu umění nebo jeho postavení v domácnosti života, změny stylu atd. jsou specifické otázky vědy o umění. Zajisté potřebuje věda o umění k své výstavbě dalekosáhlé pomoci ze strany teorie hodnot, kulturní filosofie, psychologie, fenomenologie a dějin umění a především též estetiky, ale nerozplývá se v těchto disciplínách, nýbrž posunuje vše pod své hledisko: právě pod hledisko umění. Její cíle nejsou nikdy snad psychologické nebo historické, nýbrž vždy jen umělecko-vědecké. Před námi stojí úhrnný jev umění; k obecné vědě o umění náleží celý okruh problémů, který vyplývá z obecného faktu umění. Odtud vyrůstá jí cíl a směr bádání. Hodnota umění není jen estetická a nemůže tedy být vyčerpána obecnou estetikou: Základní problémy umění nejsou čistě estetické problémy, a přiměřená dispozice studia zde není estetická.“***) (S. 118—119.)

Je pozoruhodné, jak Čapek vytykal tříštění názorů o proponované vědě, jak výborně byl informován o plánech Utitzových i jak samostatně problematiku posuzoval a kritizoval: „Utitz chystá se (v druhém dílu své obsírné práce) pojednávatí předně o typech uměleckého požitku a typech umění a o tvoření umělce, a za druhé o původu umění, zákonitosti jeho vývoje, jeho hodnotě a jeho postavení v úhrnu kulturního celku. Aloys Fischer připisuje teorii umění otázky o podstatě, původu, příčinách, účincích a účelech umění. — To jsou ovšem problémy mimoestetické, jež nejsou zahrnutelný ani pod estetický subjektivism ani pod objektivism; problémy především kulturní, sociologické, axiologické atd.; v celku filosofie umění, oprávněný pokus vřaditi umění do kontextu světového názoru; nikoli však zvláštní odborná věda.“ (S. 120.)

Neméně kritický byl závěr podkapitoly: „Přitom i pod novým jménem hrozí staré vady: buď úplná abstraktnost a tím i ztráta estetické reality; nebo naopak dogmaticnost; tak třeba ‚plastika vůbec‘ se mimovolně zúží v ‚pravou‘ nebo ‚správnou‘ plastiku, od níž odchylky znamenají tolikéž poklesků proti dokonalosti.

*) Utitz, Aesthetik u. allgem. Kunstwiss., 103.

**) Utitz, Grundlegung, 9—13, 39.

Postulát vědy o umění je oprávněný a nutný; jenom touha po ‚vůbec‘ by měla být opuštěna tam, kde se jedná o empirickou nauku. Má být poznáno umění, to jest všechna umělecká díla, a nikoliv ‚umění vůbec‘; to právě je svéráz estetikého objektivismu, jehož se ‚obecná věda o umění‘ může zříci jen k vlastní škodě a se ztrátou bezpečné metodické orientace.“ (S. 121.)

Z pětiřádkové zmínky o Dessoirově názoru lze soudit, že podstata strukturalismu byla formulována nezávisle na ruském nebo českém formalismu, před ním a tedy i před vznikem českého strukturalismu, který se nám v této souvislosti jeví jako nepůvodní a v světových relacích opožděný: „Dle Dessoirova pozdějšího mínění studuje obecná věda o umění strukturu objektu pode dvojím hlediskem: že povstal z uměleckého chtění a je určen pro umělecký požitek; tato nauka o struktuře vychází z celku, jehož členění sleduje a jehož jednotu nalézá ve funkcionálním řádu spojovacích hodnot.“*) (S. 10–121, podtrhl J. P.)

☆

Disertace neformuluje teze ani jednoznačné závěry, ale v poslední podkapitole (*Objektivní estetika*) obsahuje zamyšlení nad probranou tematikou. Klade se zde důraz na to, že v umění není vzestupná tendence, ale snaha po novém a jiném, teoretické poznávání umění se však zdokonaluje a zjemňuje:

„Objektivní estetika tedy je teoretické studium uměleckých děl, přibližující k jejich estetické, individuální, skutečné povaze. Podle toho každá kritika dosahující čirě teoretické úrovně, všechny formální analýzy a monografické studie uměleckých děl náležejí do objektivní estetiky...“

Tedy první úkol vskutku vědecké objektivní estetiky jest, zakládati fond trvalých nebo kontinuálního zpracování schopných poznatků o uměleckých dílech; to znamená dojíti odborného sebevědomí, důvěry ve stálý naukový postup, přesvědčení o tom, že i zde, jako všude jinde, je dosažitelná vždy úplnější pravda cestou spolupráce a ustavičného pokroku.

... Prozatím stačí, že vskutku existuje, roste a upevňuje se směr a metoda myšlení, jež je základem každé vědecké a estetické nauky o umění.

Nic nebylo nutno popřít z předpokladů subjektivismu. Ale jako všude, existuje i v okruhu estetických věcí vzestup od subjektivity k objektivnosti. Jeho směr je udán ideou estetického předmětu. Tím přestává kontraverze s psychologismem. Psychologie je v právu, přisvojuje-li si studium estetického dojmu a hodnocení. Krása jakožto zážitek je skutečností psychologickou. Jen estetický objekt uniká psychologii.

Ale také nebylo nutno uchýlit se ke skutečnostem mimoestetickým, jako činí

hlavně estetika normativní. Krása jako příkaz, jako soud není estetickou realitou, krása nemá co činit s obecnou platností, neboť není soudem. Normativní estetika nejedná ani o kráse objektivní ani o kráse v zažití; jí jde o člověka sama, jenž i ve věcech krásy má překonat svou relativnost.

Zbývá tedy jiná cesta. Je-li vše, co je nám esteticky bezprostředně dáno, subjektivní, zůstává ještě celý okruh toho, co nám není bezprostředně dáno: soudu popisné a analyzující, kritika a rozumění, a prezentovaný obsah těch intelektuálních činností, estetický předmět. Zde tedy lze založiti estetiku nepsychologickou, jež pracuje nikoliv s dogmatickým nebo naivním předpokladem, nýbrž s metodickým cílem objektivnosti. Tím, že objektivita v estetických problémech není předpokládána, nýbrž naukově hledána, jsou odstraněny noetické potíže, jež posud vázaly každý pokus o vykročení z estetického subjektivismu.

Při tom všem nešlo o založení zbrusu nové vědy, všeobšáhle objektivní estetiky, která by činila zbytečným každé jiné zpracování estetických problémů. Věda zde míněná existuje, byť v seberoztříštěnější formě; její poznatkový výtěžek může sám dokazovati její objektivnost i její hranice; zde šlo spíše jen o to, ukázati faktický vzestup od estetické subjektivnosti k estetickému objektivismu, jenž je schopen nekonečného rozvíjení.

V umění samotném není pokroku; nemůžeme se honositi, že naše umění je lepší a hodnotnější než umění před sto nebo tisíci lety; je jenom jiné. Ale ani subjektivní estetický život nestává se v době vyšším a vyspělejším, spíše naopak. Jediné pokroku schopné ve věcech krásy je rozumění; samo jsouc moderního data, stává se stále méně naivním a méně povšechným; formální analýzy nabývají jemnosti a určitosti, kritéria se množí a zostřují, poznatky jsou postupně podrobnější a soustavnější. Nejspíše je to viděti tam, kde dosud jediné kritika umění byla pěstována vědecky, totiž v moderní historii umění. Tento fakt vývoje je nejlepším potvrzením obecných položek naší práce.“

☆

Profesoři Čáda a Krejčí nebyli pouhými recenzenty Čapkovy disertace, ale také vynikajícími vychovateli, kteří svého žáka ovlivnili. Zdá se, že méně slavnější Čáda působil na Čapka pronikavěji, a to především důrazem na relativismus v noetice a etice, na metodu, odbornost, přesnost a bohatost vědění.

Proslulejší profesor Fr. Krejčí, autor spisů Svoboda vůle a mravnost (1907), Náboženství a mravnost (1909), O filosofii přítomnosti (1904) a Filosofie posledních let před válkou (1918) atd. získal Čapkovy sympatie vírou v exaktní, zkušenostní poznání a vědění i v možnost učinit z filosofie nástroj praktického, mravného jednání, atd.

Ale poslechněme raději, jak K. Čapek sám vylíčil svého učitele u příležitosti jeho šedesátých narozenin:

„Profesor Krejčí vždy patřil k filosofům, pro které není propasti mezi myšle-

*) Dessoir, Bericht, 54.

ním a praktickým životem. V teorii necchvějně zůstal věren osvícenskému pozitivismu, jemuž prakticky — jinde jako u nás — odpovídá liberalism a pokrokovost směru význačně sociálního — tak u Comta a Spencera a tak i u Krejčího; proto jej nalézáme v prvních řadách politického realismu, proto jej vidíme statečně se zastávati Volné myšlenky (1907) a dnes se zasazovati myšlenkově i činně o věc českého socialismu.

Než účelem těchto řádků není vzpomínati veřejné, zdaleka ještě neuzavřené činnosti prof. Krejčího, nýbrž užší a důvěrnější jeho práce v kruhu jeho žáků. Pravda, tento kruh, jak tomu bývá právě v oboru filosofie, se měnil neobyčejně rychle: nové myšlenky, kdekoli se vynořily, rozněcovaly mladé hlavy, všechny možné soustavy, hlavně ty idealistické, nacházely zde zastánce stejně horlivé jako nekritické; a s celým tímto typickým životem filosofické učebny nezapomenutelně kontrastovala přesvědčená, nekolísavá, pochyb nezající jistota, kterou prof. Krejčí čerpal ze svého pozitivismu.

Dvojí jest, abych tak řekl, hlubina pozitivistické bezpečnosti: předně není poznání jiného než poznání smyslové, a není tedy v moderním myšlení místa pro metafysiku a noetický idealism; a za druhé, jen exaktní, zkušenostní věda nám dává správné poznání světa i člověka. Tyto dvě věty nabyly u prof. Krejčího přízvuku — nevím ani, jak říci: tak osobního, tak charakterního a bezvýhradného, že zněly skoro jako vyznání věřícího; a pod skeptickou noetikou pozitivistickou mohli jste pak zahlédnouti neobyčejně silný osobní **idealism viry**, který vtiskuje veškeré myšlenkové práci prof. Krejčího svéráz nejosobitější. A tu mohu snad říci za mnohé jeho žáky: leckdy, hlavně pod střídajícími se dojmy nových, oslňujících filosofických systémů, připadá nám pozitivism učitelův jaksi šedý, a jak se rádo říká, „překonaný“; ale když pak docházelo k vyjádření, tu mnohý abstraktní argument tak nějak zvetšel, mnohá subtilní dialektika pozbyla skvělosti před prostou, nekličkující, homogenní jistotou učitelovou. Tu učili jsme se mimoděk mysliti prostěji a příměji, dáti spíše na přesvědčení než na pochybné důvody, pojímati filosofii jako fakt životní a ne pouze slovní. Jestliže tolik z mladších českých filosofů směřuje k tomu, převésti filosofii z teorie v praktické skutky, ve veřejný a národní život, je to — vedle prof. Masaryka — ve veliké míře vliv a zásluha prof. Krejčího. Jeho evoluční, ve značné míře materialistický, bojovný pozitivism byl u nás nejradikálnějším odporem proti akademické, státem podporované filosofii; ale celá jeho osobnost v přednáškách, v diskusi i životě protestuje proti myšlenkovému akademismu s jakýmsi až drsným samoroststvím.³⁾

Neméně výstižný portrét máme i o druhém recenzentovi Čapkovy disertace: Tento portrét nám pomůže lépe pochopit ta beletristická díla, v nichž se uplatnilo hledisko relativismu:

„Byl **polyhistorem** v nejkrásnějším slova smyslu. Obsáhl v sobě téměř celé

³⁾ K. Č.: *Prof. Fr. Krejčí slaví dne 21. srpna své šedesátiny* ... Cesta 11, 1919, sešit 12 (bez datace), s. 331—332.

vědění našeho století. Znal stejně dokonale celou fyziologii a přírodopis, jako ovládal znamenitě vyšší matematiku a byl přísedícím z francouzštiny, atd. atd.

Na **odbornictví**, na nutnost specializace a dělbu vědecké práce kladl velikou váhu, a požadoval i od filosofa více, než pouhé metafysické blouznění, totiž **tuhou vědeckou kázeň**, pevnou, cílevědomou **metodu** a důkladnou vědeckou **přípravu**. Metafysiky přímo nenáviděl a všechny takové pokusy předem jako utopistické zavrhoval. Nevěřil v „zázraky“, násilné rychlé převraty, v povrchní romantické blouznění, nýbrž v **drobnou vytrvalou práci**, a **patrný nenáhlý vývoj a pokrok**.

A s tohoto hlediska pochopíme celé jeho životní a mravní snažení. Jest **relativistou** v noetice i etice. Celý náš život jest zaklet v relace, tout est relatif, toto heslo Comteovo stalo se základem jeho filosofického světového názoru. Relativní, omezené jest naše poznání, které se pohybuje jen v relacích, z nichž na prvním místě stojí relace existence. Říci, že něco existuje, mohu jen **ve vztahu** k něčemu druhému, co už nebo ještě neexistuje.

Ale Čáda jde dále: prohlašuje za relativní i všechny naše činy a snahy, všechna jednání, celou svou etiku.

Tak může mluvit jen velký **kritik** a hodnotitel činů, pro něhož je přítomné stanovisko už **překonaným**, který posunuje svoji normu, svůj ideál opět daleko výše, aby propast mezi **skutečností** a **ideálem** se udržovala stále stejná. Všechno jest relativní, vše se může k ideálu svému pouze blížit, aby zůstávalo od něho opět na míle vzdáleno.

Čáda jest především skeptikem, tj. **kritikem**, který sice klade našemu poznání a snažení jistou člověku dostupnou **mez**, již však vždy dovedl strhnouti a novou **inetu** vykáhati. Jeho ideálem jest i „jen malý pozitivní úspěch“ (jest pozitivistou!), který nám už stačí k naší maličké osobní nesmrtnosti. Tato nerozhodná, kritická attituda, která stojí nikoli mimo dobro a zlo, nýbrž zaujímá pozici současně na obou stranách, kolísá mezi oběma, zavinila, že Čáda zakončil svoji systematickou práci filosofickou svým prvním a posledním dílem ryze filosofickým: Noetickou záhadou u Herberta a J. Stuarta Milla (1895), a věnoval se od té doby činnosti pouze **filosoficko-výchovné** a odborné. Specializoval se na pedopsychologii, kterou pomáhal s jinými evropskými odborníky osamostatňovateli (sic!). Studoval s mravenčí pílí **dětskou řeč**, **žakovskou individualitu**, rozšířil svoji činnost i na péči o zanedbanou **mládež** a o slabomyslné, a v posledních letech se vrhl s celou vervou své bytosti vlastní na teorii i **praxi eugeniky** . . .

Avšak Čáda, uzavřev svoji literární činnost, zesílil svůj vliv pedagogický, jako **vychovatel** naší budoucí filosofické generace; ba jako vychovatel českého národa vůbec . . . Neuznává pouze výchovu mladších staršími, nýbrž uznává i vliv dětí na dospělé. Spatřuje nejdůležitější úkol pedagoga ne ve „vkládání“, vtloukání cizích elementů do žakovské individuality, nýbrž v plném a harmonickém **rozvíti** této. Výchova, toť návod k sebevýchově, pouhý podnět, počátek

k tomu, aby individuum pracovalo samo na svém zdokonalení celého svého ani-
málního i duševního života.

Výchova jest Čádovi celou etikou a tato celou eugenikou, jež není nic jiné-
ho než celá pedologie do praxe uvedená...

Závěrečná slova portrétu jsou tak sugestivní, že si je maně vztahujeme i na
Čádova posluchače Karla Čapka:

„Třebas nebyl Čáda tvůrcem velkého filosofického systému, k němuž měl
vědeckou erudici jako málokdo u nás, trebas nepoklonil se před jedinou velikou
Myšlenkou, byl vždy a bude nám velkým filosofickým Vychovatelem, jehož
mocný vliv a působnost pronikne řadu generací.“⁴⁾

Čapkova disertace přesvědčivě prokázala nadprůměrný rozhled doktorandův
po evropské filosofii a estetických teoriích. Není proto divu, že ji prof. Čáda
pokládal za přípravu k habilitaci a Čapka za budoucího profesora estetiky na
pražské universitě.⁵⁾

☆

Tři roky po promoci vyšel *Pragmatismus čili filosofie praktického života*.⁶⁾ Pů-
vodně to byla seminární práce, která vznikla před disertací.

V dějinách vysokého školství se zřídka kdy stává, aby studentovi vyšla se-
minární práce tiskem. Publikování textu (pravděpodobně doplněného) opět
potvrdilo Čapkův vynikající rozhled, tentokrát po světové filosofii, zejména
americké.

K. Čapek si ne zvolil téma z dějin myšlení, ale problematiku zcela žhavou,
přítomnou, která podávala určitý návod k jednání, zejména v otázkách mravních,
společenských, praktických.

Podobně jako v disertaci šlo autorovi i zde o otevření nových myšlenkových
obzorů a o protiváhu k dosavadní převládající orientaci na německou či rakou-
skou filosofii, takže v dobové válečné situaci byl to od studenta Čapka čin
protirakouský, vyslovující sympatie s protirakouským a protiněmeckým spoje-
neckým světem.

V tomto smyslu je Čapkovo úsilí odněmčovací (na poli filosofie, estetiky,
překladatelství ap.) faktickým pokračováním lumírovských snah, a pokud jde
o francouzskou poezii, přímým navázáním na odkaz Jaroslava Vrchlického.

Pohotovost Čapkova vyplývá již z toho, že si téma vybral nedlouho po smrti
jednoho z hlavních představitelů pragmatismu W. Jamese (1842—1910; jeho
Pragmatism: a New Name for Some Old Ways of Thinking, vydaný v New

4) Ferd. Pelikán: *Fr. Čáda a jeho filosofické myšlení*. Cesta 1¹, 1919, s. 758—759,
sešit 28 (bez datace).

5) A. Matuška: *Člověk proti zkáze*. Přel. J. Kintnerová. Praha 1963, s. 11.

6) F. Topič, Praha. *Duch a svět*. Spisy populárně naučné. Pořádá Jan Emler, 34.
Tiskem Unie v Praze 1918. (Druhé vydání vyšlo roku 1926.)

Yorku r. 1907, vyšel česky r. 1916 v překladě Josefa Špačka), takže Čapkovo
zpracování nepostrádalo aktuálností.

Čapkův zájem o pragmatismus byl přirozený vzhledem k názorům, působení
a vlivu prof. Čády. Pragmatismus byl svým způsobem pokračováním poziti-
vismu a byl blízký těm, kdo věřili nebo byli ochotni věřit v relativnost pravdi-
vosti i pravdy. I když to bylo učení dosti neurčité, umožňující značnou volnost
hodnocení a rozhodování v praktickém jednání, přece jen učilo zamýšlet se
nad mravními otázkami a normami a nad postavením jedince ve společnosti.

Čapkův Pragmatismus je dosti dobře znám z dvojího vydání, takže není
nutné zabývat se podrobně obsahem knížky, která zaznamenala i bohatou
literaturu předmětu. Zajímají nás však místa, která mají vztah k literární tvorbě.

Užitečné je sledovat, jak Čapek interpretuje pragmatismus a jak mu jde o hod-
noty a hodnocení, přičemž nespouští se zřetele svou oblíbenou myšlenku heroismu:

„Nelze přece, namítá proti pozitivismu třeba Heidelberská skupina novokan-
tovců, vyložití celý svět jako příčinné, a mechanickou nutností se rozvíjející
přírodní procesy; heroický skutek jeví se nám v jiném, vyšším smyslu nutný
než čin bázně: je žádoucí, je hodnotný, čili účelově nutný. Filosofie právě má
co činiti s hodnotami, jež byly by sníženy, kdyby byly pojaty jako pouhé pro-
dukty přírodních nebo psychických podmínek. Zde tedy se filosofie povznáší
k poznání bezpodmínečna a ústí v idealistickou metafysiku: potřeby srdce tu
rozhodly.“ (S. 7.) Čapkovi šlo o mravní stránku, o smysl a řád života, o du-
ševní život:

„Ale tyto ‚potřeby srdce‘ hrají ve skutečnosti svou roli ve všech velikých sou-
stavách idealistických; není snad ani nutno jíti příliš hluboko, abys pod tkání
nejdovednějších racionelních dedukcí objevil pia desideria duše filosofovy, jeho
morální potřeby, úzkost víry, boj o smysl a řád života. Ale to vše je opět jen
zkušenost: citová ovšem a zcela vnitřná, ale neméně přesvědčivá a v mnohých
případech i naléhavější než zkušenost čidel. Tak i metafysické soustavy, byť
nedoznaně, stojí na ‚zkušenostech‘, a celý noetický spor mezi empirismem a idea-
lismem se odsouvá dále: nejde tu o prostý rozpor dvou protilehlých tvrzení,
nýbrž o boj dvou zkušeností, o stálý konflikt mezi životem vnějškovým a nit-
rým.“ (S. 7., kapitola Moderní filosofie.)

V kapitole Moderní skepse čteme formulace, přímo volající po literárním
zpracování:

„Vědecké myšlení není tedy obrazem reality, ba ani se neshoduje se zkuše-
ností, nýbrž účelně ji zjednodušuje;...“

Sám způsob života nutí dnešního člověka býti trvale ve střehu a odkázán sám
na sebe; sama historie dnešku připravuje mu stálá zklamání v heslech, důvěrách
a očekávání; jeho přirozený stav je empirická skepse.“ (S. 9—10.)

Ve třetí kapitole se Čapkovi podařilo přehledně vystihnout dějiny pragmatismu.
U osobností, jež uvádí, zaujmou nás především Mách a Avenarius, proti nimž
polemizoval Vl. I. Lenin svým spisem *Materialismus a empiriokriticismus* (1909):

„Skutečný začátek filosofickému hnutí zvanému pragmatism dal před čtyřiceti lety americký filosof Charles Sanders Peirce několika myšlenkami v *Popular Science Monthly* r. 1878. Jediným úkolem myšlení, psal tehdy Peirce, je vyvolat víru nebo přesvědčení, čili zříditi zvyky pro jednání...“

Vlastní pragmatism najde se tedy teprve dvacet let po Peircovi u Williama Jamese, Johna Dewye a F. C. S. Schillera (profesora v Oxfordě), k nimž přibyli jiní víceméně pragmatisté v Americe a Anglii, jako A. W. Moore, Armstrong, H. W. Stuart, romanopisec H. G. Wells, J. H. Lloyd, D. L. Murray, J. E. Russel, H. Health Bawden a četní jiní; záhy přistupují stoupenci i na evropské pevnině... v Německu Vaihinger, Simmel, Mach a Avenarius, Ostwald, ba i Eucken; ve Francii Blondel, Bergson, Boutroux, Duhem, Poincaré, Le Roy, Wilbois;“ (s. 12)

Karel Čapek bývá neprávem diskvalifikován jako filosof pragmatismu. Jeho seminární práce podávala informace o novém jevu, který u nás nebyl dostatečně znám; měla čelit zkreslování, avšak nikde v ní nenajdeme ani zmínky o tom, že by Čapek tuto metodu schvaloval nebo dokonce akceptoval. Čapek výslovně podotýká, že to není filosofie, ale metoda, a z toho, jak ji interpretuje, vyplývá, že v ní spatřoval jednu z možných pomocných metod, které by mohly člověka orientovat ve spletitých životních situacích. I když to výslovně nepraví, zdá se, že podle Čapka nebyla tato metoda vázána na určitý světový názor, ale mohla být použita stoupenci různých filosofických soustav, kteří měli možnost odhadnout podle ní, jak se chovat v určitých sporech podle toho, co bude jejich výsledkem a jaké následky z toho vzniknou pro jedince i pro společnost.

Šlo tenkrát již o jakousi „futorologii“, o jistý druh taktiky a strategie. Jisté je, že se takových metod používalo odedávna v politických záležitostech na celém světě; nyní však šlo o propracování metody, o její systemizaci, vymezení a pojmenování.

Ve čtvrté kapitole (Pragmatická teorie pravdy) Čapek o věci napsal: „Pragmatismus v užším slova smyslu není nauka nebo soustava, nýbrž určitá metoda. W. James vyslovuje ji takto: Pragmatismus je především metoda dovolující řešiti spory, jež jinak byly by nekonečné; v takovém případě pragmatismus hledí přetlumočiti každý ze sporných názorů podle jeho praktických následků... Nepodává žádné řešení, podává metodu k němu;“ (s. 16)

Čapek dále seznámil čtenáře s dalším pojetím pragmatismu jakožto teorie poznání, ale tuto koncepci jednoznačně odmítl a uznával pouze morální stránku pragmatismu: „Ale pragmatism je zároveň určitou teorií pravdy, k níž dává základ kritika věd. Je to myšlenka, že většina vědeckých zákonů, ba snad všechny naše zákony, jsou pouhé přibližnosti... To jest instrumentální teorie pravdy, že pravdivost našich myšlenek tkví v jejich schopnosti vykonati jistou práci.“ (s. 16)

Čapek interpretoval W. Jamese takto: „„Pravda“ záleží prostě v tom, co je výhodné (expedient) pro naše myšlení, podobně jako „spravedlivost“ záleží

v tom, co je výhodné pro naše chování.“ (S. 19–20) ... Pragmatická teorie pravdy týká se uznání, nikoliv poznání pravdy. (21) ... Pravda „neznamená“ nic skutečného, nýbrž jest něco prakticky skutečného, totiž skutečná práce, skutečný prospěch, skutečná hodnota.“ (22)

Je nutno — proti mylnému převládajícímu mínění — klást opětovný důraz na to, že Čapek neuznával význam pragmatismu pro vědu a filosofické myšlení: „Prospěšnější a účelnější pro pokrok vědy je uchovati — aspoň v ideálu — neodvislost vědy od praktických nároků. Pragmatism není s to splniti tuto potřebu moderního myšlení, a tedy selhává jako teorie poznání; jeho cenný obsah je však jiný, a sice morální.“ (24)

Touto kritikou vrcholí Čapkovo pojetí pragmatismu. Avšak i v jednotlivostech najdou se v této seminární práci pozoruhodné myšlenky a postřehy, například: „Jádrem moralismu Jamesova je: udělati svou věc na světě co možno nejlépe.“ (s. 56)

☆

Otištěné dokumenty napovídají, že nedocenená a badatelsky opomíjená etapa Čapkových universitních studií má základní význam pro jeho činnost v oboru kritiky (literární, výtvarné, divadelní), pro vznik jeho disertace i knížky Pragmatismus čili filosofie praktického života (1918), inspirované zřejmě přednáškou dr. Edvarda Beneše z letního semestru studijního roku 1913/1914.

Studia filosofie, logiky, psychologie, etiky, noetiky, sociologie atd. využíval Karel Čapek jako povídkář, romanopisec a dramatik.

Nejednou přenáší filosofické problémy do beletrie („zaobaluje“ je) nebo promýšlí paralelně, odborně i beletristicky (například s relativismem a pragmatismem souvisí Boží muka 1917 a Trapné povídky 1921). Jeho záliba v detektivním žánru mu umožňuje i napínavé zvládnutí filosofického problému nebo motivu prostřednictvím společného rysu záhadnosti a tajemství.

Znalost vědecké a filosofické problematiky mu usnadňuje napsání utopických děl, jako jsou RUR (1920), Továrna na Absolutno (1922) a Krakatit (1924).

Konečně měl Čapek ve svých studiích na třech universitách vynikající základ pro svou činnost překladatelskou, přičemž od původního převládajícího zájmu o německou literaturu se přeorientoval — ve shodě s vývojem událostí (vítězství Francie nad Německem) a se sympatiemi nové Československé republiky — na oblast literatury francouzské (Francouzská poezie nové doby, 1920).

☆

Čapkův index svědčí o neobyčejně svědomité přípravě k doktorátu filosofie a o promyšleně systematicky řízeném růstu vlastní osobnosti.

Na konci svých vysokoškolských studií dosáhl Karel Čapek takové odborné

úrovně, že byl schopen habilitace v několika oborech (dějiny literatur, filosofie, estetika, psychologie), avšak spontánní zájem o praktický společenský život a žurnalistická činnost jej odváděly od vědeckých aspirací k praxi, kterou však nadále a stále konfrontoval s filosofickými a estetickými naukami. Ve vědě hledal pomoc a odpovědi na složité a palčivé otázky.

Proto jej zaujal pragmatismus, který měl být „filosofií praktického života“, a v estetice problém objektivních metod a objektivního hodnocení uměleckých děl, čili zase ústřední otázky denní kritické praxe. Proto se soustřeďoval na studium metod uměnovědných oborů. V této oblasti nabyt důkladného přehledu a vědomostí nejen od učitelů literární vědy, ale také od mladého hudebního skladatele, docenta a gymnasijského profesora Otakara Zicha (1879—1934), který jako učitel byl věkově i temperamentem posluchačům blízký, navíc jim imponoval svými všestrannými vědomostmi a uměleckými zájmy.

Literární historie si dosud nepoložila otázku vlivu a působení Zichova na Karla Čapka. Folklorista Zich, „zakladatel české hudební estetiky psychologické“, mohl na Čapka působit přednáškami, studii časopiseckými a knižními, jako byly *O typech básnických* (1918), *Hodnocení estetické a umělecké* (1926) a *Estetika dramatického umění* (1931). (O. Zich přednášel na pražské universitě jako docent od r. 1911 do r. 1920, kdy se stal profesorem estetiky v Bratislavě, v r. 1924 se vrátil do Prahy jako profesor estetiky a ředitel estetického semináře Karlovy university.)

Karel Čapek rozšiřoval postupně svůj zájem na studium výtvarného umění. Lze v tom spatřovat i vliv bratra Josefa, který založil a v letech 1911 až 1912 redigoval *Umělecký měsíčník* a potom *Volné směry* (1912 až 1913). I jako kritik výtvarný byl K. Čapek odborně připraven studiem estetiky a dějin výtvarného umění.

S tím ostatně souvisí i architektonický a „kunsthistorický“ interes o Prahu, zejména starou, projevující se zapsáním Chytilových přednášek, zároveň to ale nyslím svědčí o Čapkově vrůstání do Prahy, o hlubším zakotvení venkovana z Podkrkonoší v hlavním městě Čech.

☆

Mladší Čapek psal své básně v próze, fejetony a eseje společně s bratrem Josefem již v letech 1908—1911, tedy před vstupem na universitu a na začátku vysokoškolského studia, jak svědčí soubor *Krakonošova zahrada* (1918).

Jejich pokračováním z let 1910—1912, tedy z období „universitního“, jsou *Záživé hlubiny a jiné prózy* (1916). Obě knížky jsou společným dílem Josefovým a Karlovým.

Je však načase shledávat i stopy uměleckého hledání a růstu i v oblasti verše, v němž se musil K. Čapek nepochybně rovněž záhy cvičit, jak možno usuzovat z jeho mistrovských překladů *Francoouzská poezie nové doby* (1920).

Poučná je v tomto ohledu Čapkova účast v *Almanachu na rok 1914*. (Podle údajů na poslední stránce byl vytištěn v září 1913. Úpravu provedl V. H. Brunner, kresby V. Špála.)

Tento almanach má svou vývojovou důležitost už například tím, že to byl pokus o praktické a teoretické sdružení literatury, výtvarnictví a hudební teorie, při němž musíme myslet na „estetiku spojených umění“, přednášenou Otakarem Zichem v zimním semestru studijního roku 1912/13.

Bratři Čapkové pomýšleli původně jen na výtvarný almanach a psali dne 1. září 1913 St. K. Neumannovi: „Vaše blahovůle dává nám naději, že by se tato morální spolupráce literátů a výtvarníků, po které toužíme, jistě uskutečnila.“

Podobně v polovině září 1913 připomíná Josef Čapek svou koncepci slovy „moje stará myšlenka o připojení literatury do [Volných] Směrů“.

Již dne 29. prosince 1912 zvali Čapkové Neumanna k účasti na *Almanachu na rok 1914* přiznávající jeho protišaldovské zaměření:

„Několik autorů vědomých určité vzájemné směrové příslušnosti hodlá na podzim roku 1914 vydat almanach moderní poezie... Je to především sejití se autorů zásadně neoficiálních a stojících mimo družinu Šaldovu, Moderní revuei atd.; dále autorů mladých, přičemž počátek je dlužno vzít u iniciátorů mladé poezie, jako jste Vy; a konečně autorů určitého duševního směru, k němuž dovolujeme si počítati Vás.

Tento směr je ovšem těžko ostře vyznačit, neboť lze jej spíše cítit. Prozatím není to žádný „ismus“; jsou to snahy o volný verš, o moderní koncepci poezie, o volnou a neklasicickou krásu. Je to směr, který u Vás byl krásně a jasně vysloven v básních, jež jsme Vám upřímně chválili, jako Pytláci, Složil jsem vesla, Dubisko padlo atd., ve Vašich básních, jež mají silný a přirozený výdech uvolněného verše a svobodného ducha... Jistě Vy patříte nepoměrně více k mladé poezii než lidé mnohem mladší než Vy; zdá se nám, že almanach moderní poezie bez Vás byl by vždy neúplný... Umělecký měsíčník nesplnil očekávání, že stane se novou centralizací mladé poezie; Šaldova družina usychá ve svém vlastním klasicizujícím a romantizujícím kádru a nemá lidí skutečně mladých; o Moderní revuei lze říci totéž a Lumír je příliš neutrální, než aby měl potřebné pozitivní ražení.“

Dne 3. října 1913 psal K. Čapek, že se chystá vystoupit proti tradicionalismu, tj. proti Arne Novákovi a F. X. Šaldovi.⁷⁾

Generace *Almanachu na rok 1914* byla označena jako „pragmatistická“ (heslo S. K. Neumann v Masarykově slovníku naučném), ale to je velmi nepřesné.

Vhodnější je název „předválečná moderna“ (Slovník českých spisovatelů. 1964) za předpokladu, že je korigován konstatováním, že nejde o jednu generaci (K. Čapek je o 15 let mladší než St. K. Neumann) a že toto slovo není totožné se slovem „moderní“. Do almanachu se kromě prvků nových dostaly i některé rysy překonané epochy dřívější, tj. let devadesátých a Moderní revue (srov. např. příspěvek Jana z Wojkowicz).

⁷⁾ Viktor Dyk — St. K. Neumann — Bratři Čapkové: *Korespondence z let 1905—1918*. Praha 1962, s. 54, 55, 57, 50—51, 63. K vyd. přípr. St. Jarošová, M. Blahynka a Fr. Všetická. Úvod Eva Strohsová. Edičně připravila M. Chlěbcová.

Z hlediska životní situace K. Čapka souvisel almanach s universitním prostředím — posluchač filosofické fakulty vystoupil tu se svými učiteli O. Fischerem a A. Novákem, z čehož lze soudit, že uznávali jeho autoritu.

Tím byl do jisté míry dán akademický a novoklasicistický ráz této publikace, s níž sympaticky kontrastovaly tři radostné básně Neumannovy (Dub, Střevlice, Cirkus); z nich první dvě souvisely se soudobou sbírkou *Kniha lesů*, vod a strání (1914). V almanachu byl autor podepsán jako Stanislav Karel Neumann.

Publikace obsahovala hlavně verše (St. Hanuš: *Shledání*, *Poledne v říjnu*, *Pálnoc*; O. Fischer: *Na pomezí*, *Noc*, *Z hlubin*; K. Čapek: *Ve věku mladého života*; O. Theer: *Zázraku života!*, *Vzpomínka na mrtvou*, *Na kříži*; Jos. Kodíček: *Ode dne proměny*; J. z Wojkowicz: *Hudba sfér*), ale také prózu beletristickou (A. Novák: *Příchod jižního jara*; J. Čapek: *Tři prózy*) a esteticko-kritickou (Vl. Hofman: *Duch přeměny v umění výtvarném*; V. Štěpán: *Včerejšek a dnešek hudební formy*).

Novákova próza má — přes beletristickou formu — jádro filosofické. Líčí rozmluvu Karla IV. s Petrarcou v Mantově roku 1354. Petrarca vášnivě obhájí dědictví antiky, Vergilia, varuje Imperátora před „barbary“; Karel IV., který pocituje dualismus svého postavení a rozpor dvou kultur, hájí svou českou vlast, která si vytvoří svou krásu a vlastní své hrdinství.

Další rys publikace byl dán účastí výtvarníků (V. Špála jej vyzdobil čtyřmi kresbami). Redaktor není uveden. Organizačně se o celý podnik staral Josef Čapek s bratrem Karlem.

Již tituly některých příspěvků naznačovaly, že Almanach na rok 1914 usiloval o zachycení toku a rytmu doby, v níž se přerозovali lidé i umění. Staré nebylo ještě poraženo a nové se teprve ukazovalo na obzoru. Revoluce z roku 1905 pohrozila, proto se valná část umělců bála podívat do ran společnosti a orientovala se na přírodu, erotiku, umění, hlavně výtvarné, na hudbu, a také na vše, co dávalo zapomínat na starosti doby.

Za necelý rok od vytištění Almanachu vypukne světová válka, za čtyři roky vzplane Velká říjnová socialistická revoluce!

Stopy krize, rozvratu a hrozící revoluce bylo lze vytušit i zachytit — : Pohlédnout skutečnosti tváří v tvář vyžadovalo odvahy. Proto se autoři včetně K. Čapka zamýšleli nad životem, nad jeho záhadami, smyslem, plynutím, mnohdy až brezirovsky košatým, rozvázným (a také již zastaralým) veršem. Ve srovnání s tím nutno znovu zdůraznit, že Neumann se odvracel od „šedé teorie“, aby se dal unášet svými smyslovými zážitky a svým chtivým, žízňivým vztahem k životu.

Poezie Almanachu inklinuje k filosofování, ale pohybuje se na nejisté půdě. Doba těhotná nebezpečí se nemůže stát tématem, společenská skutečnost nedává jistotu opory. Odtud zesílená důvěra ve výtvarná umění, která se mohla opírat aspoň o hmotnou realitu a materiál, avšak zde byl hrozivý náboj skutečnosti

rozložen do ploch a geometrických obrazců; tím se oslabila životnost reality, její protikladnost a dialektičnost, tedy revoluční prvky vývoje.

Výsledný dojem státnosti vyhovoval, neboť byla obava pohnout skutečností, uvést ji do revolučního pohybu a zvratu, o jehož konci a cíli nebylo tušení.

Velmi poučný a charakteristický byl příspěvek Hofmanův, který operoval pojmy konstrukce, struktura, funkce; proto jej můžeme zařadit k rodomenu strukturální estetiky, k předchůdcům Pražského lingvistického kroužku, pokud jde o okruh uměnovědné problematiky.

Vlastislav Hofman (1884—1964), který proslul jako jevištní výtvarník, zdůrazňuje význam umělcevo názoru pro organizování látky:

„Moderní doba jest povahou protinaturalistická: přemáhá přírodu, zmocňuje se jí a stvořuje umělý svět, svět řízený mocnými schopnostmi člověka... Naturalism se nedovede předmětů zmocnit než napodobením jich...; naproti tomu principiálnost je jako matematika, jež se zmocňuje velikosti a objemu předmětů jich rozdělením na diferenciály s nově vyabstrahovaným objemem integrovaným...“

Moderní umění jest silná touha zmáhati realitu; již tím, že jest principiální, odtrhuje se od živého a syrového podkladu skutečnosti, a veškero jeho úsilí jest přehodnotiti masivní dynamiku života do konstrukce a abstraktního povrchu, oduševnělého průchodem ducha. Jeho postup je zduchovnění a zformování, přeměnění světa ve stav ideality, v úhrn autonomních forem. Ale slovo forma nabývá v něm odlišného smyslu: neznamená již formu ozdobnou, neboť v tom bylo by pro moderního ducha málo praktického, čistotného a odborného; rovněž ne formu přírodní, napodobenou podle přírodních věcí a odkoukanou z průběhů fyzického světa. Moderní forma jest *věcná*; není ani imitací předmětů, ani symbolem věcí, nýbrž sama *jest* věcí, je s ní nakládáno, jako se zcela samostatnou věcí, velmi nezávislou na tom, je-li nebo není-li podobna nějakým naturálním předmětům. Tedy zvláštní povaha moderního umění jest jednak cit, stav emoce, jednak jasné a bezpečné vědomí principiálnosti, jakási vědomá racionální logika uměleckého tvoření, a konečně odvažování se, vynalézání a zkoušení nových výrazů lákavých pro novost samu. Toto troje jsou dané a určité veličiny v neurčité rovnici současného umění; neurčitou a proměnlivou hodnotou je hluboká originalita prvních představ, tajemný účinek moderního prostředí, základní instinktivnost a pocity povahy básně, až hloubavé. Jest zřejmo, že moderní umění jest souhrn lidských duševních sil nebývalé složitosti a že vniterný pochod, kterým vzniká, se velmi liší od snadného umění naturalistického.“

Hofman dále přiznal, že nové umění má v jeho představě charakter samoučelnosti, abstraktnosti, odtrženosti od jevové skutečnosti, a tedy, dodejme, formalismu a idealismu:

„Základem moderního umění jest domáhání se formy o absolutní a principiální jistotě; nástroji jsou tu prostředky, jako barva, prostor a zvuk. Tak třeba kubismus má svůj „astrální“ prostor bez atmosféry, zbavený kouzla i lepkavosti naturalistických šfáv; není to prostor, ve kterém dějí se motivy živelnosti a vášnivých přírodních sil, nýbrž je to princip samohybný a čistý, zakládající jakýsi druh *l'art pour l'art*ismu v nejlepší smyslu, jakým bylo (ovšem v jiném stylu) hudební dílo Bachovo na rozdíl od Wagnerova...“

Impresionismus vymanil se aspoň z hmotnosti přírody a dal jí rychlost a jemnost psychologického dění; ale tím nebylo ještě zasaženo hlouběji do povahy umění, a zbývalo učiniti rozhodný krok, totiž nahraditi ve tvorbě přírodu *umělostí*, autonomním řádem lidským a plnou autoritou umělé hmoty tak, aby forma, útvar duchový, nahradila přírodní věc. Moderní umění dává věcem monumentální odění, a pak je možno dosaditi za skutečnost tento monumentální princip samostatně a autonomně; forma umění děje se tedy jiným pochodem, než pouhým přenesením skutečnosti.

To, co bych nazval uměleckou *substitucí* věci, jest abstraktní povrch a forma prostá naturalismu, citová a umělá... To, čeho umění hledí dosáhnouti, je *idealita formy*, pro niž vynalézáno je nesčetně prostředků a pokusů. Neboť uskutečnění této ideality není věcí snadnou; umělec nenajde jí ve světě hotovosti, nýbrž musí ji připravovat; moderní umění je *činěno*, ne sněno; musí pronásledovat svou myšlenku cestou logiky i tušení, podivně zahrátí s věcmi světa, chytře a s jasností využít světový názor ve prospěch formového názoru, aby se tak stvořila nová krása a nová umělost. Jakmile tato krása je zrozena, nemá ještě obecného uznání... Avšak fakt, že autonomie formy tu už je, uskutečněna v novém umění, nemůže být oslaben ani tím, že je tak nepohodlná očím zvyklým na eklektické a naturalistické umění.“

Dualistickou či pluralistickou povahu nového umění charakterizoval Hofman takto:

„Tak nalézáme v novém umění jakýsi *dualism*: snahu po plné realitě předmětové a úsilí po plné idealitě formy. Nový zákon o moderním umění jest dosíci takové ideality formy, která by byla schopna plně a synteticky zastoupiti věc. Naše umění, jsouc takto uloženo mezi dvěma stejně silnými, novými a nutnými požadavky, jest problémem, který připouští neomezený počet řešení; v tom jest zdroj nevyčerpatelného bohatství, které vidíme v budoucnosti nového umění.“

Zaujat propagací nové tvůrčí metody zakončil Vlastimil Hofman svou úvahu poněkud pateticky, zapomínaje, že i nová metoda bude pod vlivem tradice a reality:

„V nebývalé hojnosti dějí se výboje a tlaky, jež nutně prorážejí všechny hráze, udržované eklektickými tradicionalisty. A jako toto hnutí rozrušilo svou intenzitou mnohé pojmy a estetické celky, jež platily za hotové a absolutní, tak rozložilo již i mechanickou homogennost děje veršem uvolněným, který se nově organizuje a hledá svou zákonnou vazbu, tak rozložilo i prostor v umění kubistickém v malířské substitute a tak rozložilo melodii v disparátní a samočinnou soustavu tónovou. Avšak toto rozložení není rozumovou analýzou; je rozložením a roztažením křídel k nejodvážnějšímu vzletu, ke kterému se chystalo celé století.“

Těchto názorů nenásledovali bratři Čapkové mechanicky: Nenahrazovali realitu její abstraktní dekomponovanou náhražkou, ale využili myšlenky kubismu k tomu, aby místo dekompozice provedli analýzu, hlubší nahlédnutí do jevů a veškeré skutečnosti, kterou však nadále viděli jako celek. Využili i zjednotušení, které nová metoda (ovšem až druhotně) umožňovala.

Jinak však byly Hofmanovy názory naturelu Karla Čapka cizí.

Pozdější ustálený „čapkovský“ styl bychom sotva poznali v básni *Ve věku mladého života*, kdyby nebyla podepsána jménem Karla Čapka: Autor se vzrušeným veršem vyznává ze své osamocenosti uprostřed věni a dění světa. Sleduje hrubou a tvrdou zem, tvořící tvář světa, po které chodí a trápí se, a přece ji označuje za skvělou. Doléhají na něho přčetné neviditelné změny, bolesti, fantomy, zástupy. Vteřiny prchají, a tak si (snad pod vlivem Goethova Fausta) klade otázku, zdali by byl schopen říci „Dost, jsem syt — ?“.

Filosoficky nevykrystalizované vidění chaosu nekončí rezignací, ale touhou ochutnat všeho, procítit a promyslet pohyb atomů, souvislost minulosti, přítomnosti a budoucnosti:

A proto veškeru chuť na jazyk neúnavný,
veškerý úžas před očima! Nesmírné množství a rozložení,
křik hlasů nesčíslných, stoupání bez souzvuku,
zrychlení bez souladu,
mávání praporem světla a mnohost bez omezení,
nátlak a náraz všeho, křik naléhající vteřiny,
příchod, přítomnost a nekonečný proud částí!

Takovou „žízni po životě“ i po jeho hlubokém proniknutí a filosofickému pochopení bylo prodchnuto celé Čapkovovo dílo.

Studium na pražské filosofické fakultě dalo této spisovatelově touze křídla a jemné nástroje, umožňující realizovat toto úsilí v maximální míře.

K. Čapek jistě nebyl básníkem, písčím pro tzv. absolutní krásu nebo jen pro emocionální efekt. Převládal v něm duch přemýšlivý, racionální, jak to ostatně sám naznačil v dopise Neumannovi v druhé polovině prosince 1913:

„Mýlíte se v jednom, nezříkám se děláním veršů a jmenovitě ne proto, že bych snad byl rozladěn několika nepříjemnostmi, které mne opravdu málo žerou. Ale já skutečně nejsem básník než jen z dobré vůle a z neskromnosti; jsem tuze tlačen k filosofii vnitřními okolnostmi, hlavně tvrdošijností, která mne nutí dožvýkat, co jsem nakousl; jsem takový pedant, že docela z vnitřních pohnutek potřebuji nějaké plné odbornosti. Ostatně má filosofie by byla asi estetika, a kdybych měl jen dva měsíce času, napsal bych o estetice knížku, která by Vám ukázala, že už jsem nevyhlášeně propadl Vám jistě nesnesitelné ‚odbornosti‘. Ale i přitom snad udržím si tolik lásky a neucty k literatuře, že se občas zase dopustím veršů stejně exemplárních a nepěkných, jako byly dosavadní.“⁸⁾

Adresát S. K. Neumann napsal o Almanachu na rok 1914:

„Tento Almanach je kniha závažná, poněvadž sdružuje poprvé k vystoupení jaksi reprezentačnímu řadu umělců, kteří se domnívají, že mají něco společného a toto něco že jest nové...“

⁸⁾ V. Dyk — St. K. Neumann — Bratři Čapkové: Korespondence z let 1905—1918, s. 72—73.

Ovšem, zúčastnění umělci jsou většinou teprve nebo znova hledající. Myšlenky a principy, které teď propagují na všech stranách, a vidiny, které chtějí tělem učiniti svou tvorbou uměleckou, spějí teprve k nejvlastnějšímu cíli: *k českému tvaru*. . . . Boje o nové umění již počaly, a teď, po vydání Almanachu, vzplanou ovšem vesele a vysoko jako jarní zeleně.⁹⁾

Do tohoto procesu však zasáhla rušivě první světová válka.

Neumannem originálně a bystře vytyčená meta nebyla dosud literární vědou objasněna. Proč chtěl Neumann umění nové, zacílené k českému tvaru?

Historický vývoj a daná situace plně jeho požadavek zdůvodňovaly: Po obrozenských rozběhách dosáhlo české umění ideálního národního charakteru v díle Havlíčkově, Nerudově, Sládkově, Mánesově, Alšově a Smetanově.

V devadesátých letech byl však tento rozmach „klasického“ demokratického umění národního rozrušen novými směry a metodami i novým estetickým vztahem ke skutečnosti, v němž princip myšlenky jen národní již nepostačoval.

Když však odezněly (nebo zevšedněly či zobecněly) tyto nové „— ismy“ (symbolismus, impresionismus, později kubismus atd.), stalo se zřejmým, že nové metody odvedly pozornost od tematiky skutečnosti jako celku, atomizovaly ji a že bude třeba spatřovat v nových metodách a směrech nikoliv cíl, ale pouze prostředek. Za této složité situace vyvstal před umělci nový úkol: Hledat a novými metodami a prostředky vyjadřovat nový vztah ke skutečnosti, nespokojovat se s jejími částmi a s dekompozicí, ale vidět ji jako celek; tím byl dán úkol filosofický, neboť celek skutečnosti obsahoval různé vztahy a zákonitosti společenského a tedy i politického charakteru. To přirozeně ovlivňovalo i kompoziční stránku tvorby. Jinými slovy: šlo o novou syntézu.

V Neumannově tvorbě se toto směřování rýsovalo již v Českých zpěvech (1910) a pokračovalo (jsouc posilováno předválečnou i válečnou atmosférou) přes Knihu lesů, vod a strání (1914) a Nové zpěvy (1918, současné byly Sovovy Zpěvy domova a Dykova sbírka Anebo) po Rudé zpěvy (1923), v nichž se nové „české zpěvy“ dostaly na vyšší kvalitativní stupeň tím, že spojovaly národní charakter s myšlenkou internacionální.

☆

Do období „universitního“ spadá i *Loupežník*, odbojná hra, poznamenaná hledáním a různými vlivy, například zbytkem anarchismu. Domníváme se, že kromě impulsů životních mohly při jejím vzniku působit podněty literární, jako byla hra *Jánošík* (1910) příslušníka anarchistické generace Jiřího Mahena (1882–1939). „Loupežnické téma“ je u Čapka transponováno do roviny milostné a generační. (Mahen je autorem hry *Generace*, která měla premiéru a vyšla v roce 1921.)

⁹⁾ SKN: *Dva almanachy*. = In: *Ať žije život*, 2. vyd. Praha 1971, s. 81–82. Edičně připravila, doslov a ediční poznámku napsala M. Chlbcová.

Jiří Levý upozornil jednak na to, že koncepce a technika této hry není zcela jednotná („snad již proto, že se autor k dramatu několikrát vracel v dlouhém časovém rozmezí mezi původním nápadem z roku 1911 a definitivním zpracováním z roku 1920“), jednak na vztah k Shakespearovi:

„Již balkónová scéna milostného rozhovoru Mimi s loupežníkem, když se na počátku 2. dějství setkají poprvé po loupežníkově souboji s Miminým nápadníkem, uvádí diváka do ovzduší milostných scén Shakespearových. Na balkónovou scénu Romea a Julie upomíná nejen podobnost situace (Julie se svým milencem hovoří z balkónu před jeho soubojem s Tybaltem a je také zevnitř odvolána chůvou), ale i blankvers, do něhož po několika prozaických replikách dialog přechází, a obrazy tmy a hvězd, které se objevují v bezprostředním spojení s loupežníkem, podobně jako jsou příznačné pro Shakespearova Romea.“

Levý se také pokusil vysvětlit Čapkův poměr k anglickému dramatikovi:

„Je zřejmé, že nejde o „vliv“ nějaké konkrétní hry, ale že zde mladý dramatik, který Shakespeara zcela určitě dobře znal, podléhá chvílemi jeho dramatickému stylu jako celku — snad v okamžicích, kdy situace na jevišti nutně navodí spojitost s obdobnými motivy u Shakespeara . . . Role loupežníka jako celek je v mnohém ohledu role Hamleta obrácená naruby: ke konfliktu ve hře dochází nikoliv mezi Hamletem, v němž intelekt rozbil životní elán, a bezohledným stářím, ale mezi otcem Mimi, jež také intelekt připravil o nejcennější životní hodnoty, a živelným mladíkem, který jde bezohledně za svým cílem! Oba dramatikové vidí tedy obdobné situace z jiných hledisek, a to je ještě důležitější než styčné body . . . Sympatie autorovy jsou jasně na straně loupežníkově, ale děj končí jeho porážkou. V rozporu mezi těmito dvěma koncepcemi se Čapek i filosoficky opírá o Shakespeara proti subjektivismu a skepsi své kulturní epochy.“¹⁰⁾

V závěru své úvahy vyslovil Levý domněnku, že Čapek mohl hledat u Shakespeara oporu technickou a ideovou proto, že inscenace *Loupežníka* v r. 1920 měla obdobu se situací v Anglii kolem r. 1600 (vítězství Anglie nad Španělskem, Čechů nad c. k. Rakouskem, založení církve anglikánské a u nás československé, ap.).

Jestliže na Shakespeara upomene pouze „balkónová“ scéna, a to tím, že do hry náhle vstoupí verš a atmosféra milostné lyriky („básnický“ však mluví převážně Mimi, Loupežník je v dané pasáži stručnější), k domácí tradici se hra hlásí hlavními postavami: Zrazená Lola je moderní obdobou Viktorky a Loupežník „černého myslivce“ z Babičky Boženy Němcové.

Toto navázání na literární tradici kraje, doposud nikým nekonstatované, je podtrženo tím, že Čapek položil děj do severovýchodních Čech a dal lidovým postavám hovořit nářečím svého rodného kraje.

¹⁰⁾ Levý, J.: *Čapkův Loupežník a Shakespeare*. = In: *Bude literární věda exaktní vědou?* Praha 1971, s. 327–333.

Kontrast zkosnatělého profesora (a jemu nahrávajícího mluvky učitele — Sokola) s ostatními postavami, hlavně s Loupežníkem, je naprostý.

Mladičká Karel Čapek promýšlel otázku dvojího životního stylu, dvojí lásky: Loupežník si lásku dravě bere, profesor na ni trpělivě čekal, a tím prohrál život; na konci svého manželství se musí vzdát iluze, že jeho manželka s ním byla šťastna. Paní profesorová, ovlivněna a uchváčena aktivním vztahem Loupežníkovým k Mimi, pronáší před svým manželem slova zklamání a lítosti, že jí nebylo popřáno poznat a prožít velkou lásku.

Také vesničtí strejcové sympatizují s Loupežníkem a stávají se jeho spojenci a protektory. V pointě „komedie“ profesorovic služka Fanka, která na Loupežníka střílela, se přiznává, že se jí „tůze“ líbil a že ho chtěla zastřelit proto, že už není mladá a že zalitovala svého ztraceného mládí.

Loupežník se stal provokativním symbolem mládí i generačního utkání. Autorovy sympatie k dobyvačnému donjuanství jsou vyváženy poukazem na tragické důsledky takové bezohledné požívačské lásky v postavě Loly, svobodné matky.

Spisovatel se distancoval od měšťáckého pojetí lásky, ale neztotožnil se ani s koncepcí Loupežníkovou. Domyšleno do důsledku, krátké sexuální vzplanutí by připomínalo páření v přírodě (srovnej motýlí scénu ve hře Ze života hmyzu). Z komedie Loupežník prozařuje autorský názor, že velká láska je krátkodobý proces. (Lola praví: „Láska je, co tě opustilo, láska je to, co pominulo, láska se nikdy nevrátí; sedni si na břehu, natrhej květin, neplač a házej je do černého proudu, ať každý vidí, co je láska! Ať každá vykřikne, běda mně, běda, snad já už opustil! Ach, děvče, opustil už v té chvíli, kdy po prvé mluvil o lásce, nešťastná Mimi!“)

Základem hry byl však solidární obdiv a vzpomínka na „kamarády svobody“ z mládí (stejnomená Mahenova hra vyšla r. 1909), na jejich donjuanské kousky, jak svědčí předmluva k Loupežníkovi z r. 1920:

„Myšlenka a první verze této hry vznikla v Paříži r. 1911; zrodila se z touhy po domově, z obtíží strávití Paříž a z prudkého obolavění cizinou; vyrostla vzpomínka na mladost a svobodu, na rodný kraj a kamarády, prostě na domov. Ale nebyla jen vzpomínkou, nýbrž i loučením.

Kamarádi z doby tehdejší, dosvědčte autorovi, není-li tento Loupežník aspoň trochu podobnou vás samotných, vás, kteří jste tančili v Zátíší, sahalí po každém děvčeti, utrhli každou růži a současně zvedli odboj proti stávajícímu vkusu v umění; ta veselá zvůle a životnost, jež tehdy oslňovala mladé oči, neztrácí na své síle ani ve vzpomínce. Jaká radost a jaký pych je to, cítit se mladou generací! Cítit se novotářem, dobyvatelem, loupežníkem života! Jak svěží je nezákonnost, jak hrdinně se nese tíha neodpovědnosti! Ale když se k vám autor vracel s první verzí v kapse, viděl, že také vy jste se rozloučili s onou mladostí. Loupežník zůstal troskou, již scházel konec.

Dvakrát ještě vracel se autor k Loupežníkovi; po prvé, aby ho přeměnil na amerického dobyvatele, nabitého činnou energií jako leydenská láhev; po druhé, aby ho předělal na symbolickou osobnost, na boha mladosti se všemi zázračnými znaky pri-

mitivního božství. Naštěstí oba projekty ztroskotaly. Za války vracela se autorovi touha po myšlence loučení; avšak tu se ukázala naprostá nepravděpodobnost děje o loupežníkovi ve chvíli, kdy by tento veliký, silný chlapík musel být na vojně.

A tak teprve po osmi letech pokusil se autor o rekonstrukci prvotního plánu, neměně pokud možno nic na jeho mladém rázu; jen sám loupežník, který byl tehdy dvacetiletý, má nyní už svých třicet let.“

Avšak rekonstrukce, podmíněná výhradou „pokud možno“, se nemůže zcela krýt s výtvozem dvacetiletého mládíčka. Vždyt třicetiletý autor sám píše o „odpovědnosti“ Loupežníka i o svém loučení, tj. s mládím dvaceti let.

Čapkův Loupežník musí utéci, ale není poražen. Autorova sympatie s ním však nikterak neovlivnila vlastní Čapkův životní styl — ve svém soukromém životě i Karel Čapek nevybojně čekal na lásku podobně jako jeho strohý profesor moralista.

A tak premiéra Loupežníka v pražském Národním divadle dne 2. března 1920 byla jednak oslavou výbojného mužného mládí, jednak (z autorova životního stanoviska) i loučením se dny mladosti. (Hru režiroval Vojta Novák. Rudolf Deyl hrál Loupežníka, Eva Vrchlická Mimi, Karel Želenský profesora a Marie Hübnerová Fanku.)¹¹⁾

K. Čapek rád konfrontoval velká slova s drobnými činy. Ctil nejvíce opravdové hrdinství, a proto rád demaskoval hrdiny jen slovní, povrchní, literární a papírové, neskutečné či jen fingované. Naproti tomu ukazoval, jak plnění denních „obyčejných“ povinností bývá nezřídka spojeno s větším úsilím a vypětím než pouhé efektní gesto, že tedy vedle oslavovaných hrdinů „romantických“ jsou i bezejmenní hrdinové všedního pracovního dne. Toto čapkovské pojetí oponuje fakticky oné vznešené koncepci „ctění“ hrdinů, jakou hlásal Thomas Carlyle (1795—1881).

Nutno proto vnímat, chápat a vykládat Čapkovy „obyčejné“ hrdiny a jejich drobné starosti a činy jako kontrast a protiváhu hrdinství patetického, romantického a gestovitého. Část literární kritiky a historie však izolovala a absolutizovala čapkovskou tematiku drobných lidí jako oslavu maloměšťáctví, čímž problematiku posunula do jiné roviny a tímto nedialektickým a necitlivým přístupem učinila z Čapka oslavovatele maloměšťáctví.

V bibli, v Shakespearovi a ve světové literatuře vůbec nacházel K. Čapek dosti veleslavných postav. Vynalezl si žánr „apokryfů“, aby jím zbavoval tradiční osobnosti svatozáře, aby je ukazoval jako obyčejné lidi a pozměňoval či vyvracel vžité dějové momenty a schemata.

Tak například ve třicátých letech napsal tři shakespearovské apokryfy (Romeo a Julie 1932, Goneril, dcera Learova 1933, Hamlet 1934).

V apokryfu Romeo a Julie se mladý Angličan při návštěvě Verony dohaduje s farářem o skutečném charakteru Romea a Julie. Farář tvrdí, že Julie se vdala

¹¹⁾ K. Čapek: Loupežník. Praha 1955. K vydání připravil a doslov napsal J. Kolár.

za Parise, kdežto Romeo prý prchl do Mantovy. Na rozdíl od Angličana nevidí kněz hrdinství a štěstí v tom, že si dva lidé vezmou život: „Veliká láska? Já myslím, že to je, když dva lidé se dovedou snášet po celý život . . . oddaně a věrně . . . Julie byla vzácná paní, drahý pane. Vychovala osm dětí a dosloužila svému manželu až do smrti.“¹²⁾

Čapkova studia na třech gymnasiích a na třech universitách poskytla přemýšlivému absolventovi dostatek zkušeností a postřehů, aby mohl odpovědně posuzovat situaci i potřeby našeho školství i vědy z hlediska společenské potřeby a užitečnosti.

Stručně, ale velmi případně podotkl, že gymnasiá, na kterých studoval, měla velmi různou tradici.¹³⁾

Čapkův trvalý zájem o úroveň českého školství, vědy i kultury byl zvýšen v roce 1930, když ministerstvo školství publikovalo materiály o reformě středního školství. Tehdy Čapek napsal: „Řekl bych to asi tak, že chceme-li reformovat střední školu, musíme začít s reformou na universitách. Jinak to asi nepůjde z místa.“ Podle vlastních zkušeností rozdělil středoškolské profesory na velmi dokonalé učitele, na řemeslné kantory a na živoucí postrachy, kteří dovedli znechutit příslušný předmět. Doporučoval universitám, aby připravovaly své posluchače na budoucí učitelské povolání, „na praktické využití vědy pro výchovu lidí“. Bystře postřehl, že vedle *t r a d i c e* existuje i *d u c h* jednotlivých ústavů, zejména universit: „Tuto reformu nemůže ovšem provést žádné ministerstvo, nýbrž cosi, čemu bychom řekli *d u c h* university. Je-li něco nemoderního a nepružného v našich středních školách, obáváme se, že to znamená, že tkví něco nemoderního a nepružného v našich universitách.“¹⁴⁾

K. Čapek se problémem zabýval již v roce 1923 v souvislosti s mezinárodním sjezdem, na kterém se diskutovalo o tom, „má-li být středoškolský profesor hlavně pedagog či hlavně odborník“. Velmi výstižně tehdy charakterizoval jednotlivé typy středoškolských profesorů a k chystané reformě střední školy podotkl, že sebelepší osnovy nezmění špatného učitele na dobrého:

„Je to příliš stará pravda, že ve vyučování osobnost je vše; ale té se nelze učit v pedagogických kursech.“

Mnoho by v tomhle směru mohla učinit universita; ale to je zas takové vysoké gymnasium, kde se občas vyskytnou zas ti školometi a přednáškoví živnostníci — proboha, nezlobte se, že to říkám; ale bývají tam tuze divní patroni. Tedy chci říci, že universita, jež si konečně může vybírat, by mohla být opravdu sborem osobností, tvůrčích a plodných odborníků a filosofů, z nichž by linulo světlo pořádného vědění

¹²⁾ K. Čapek: *Kniha apokryfů. Spisy bratří Čapků sv. XLVII*, Praha 1945, s. 232. Uspořádal a k vydání připravil M. Halík.

¹³⁾ *Reforma školy (1930)*. = In: *Místo pro Jonathana! Uspořádal, vysvětlivkami a ediční poznámkou doplnil dr. M. Halík. Doslov napsal M. Marušiak. Praha 1970*, s. 18.

¹⁴⁾ Tamtéž s. 18 a 20.

a poznávací radosti až do poslední venkovské primy. Ta pravá pedagogika se začíná docela nahoře na katedrách universitních profesorů. Jen ji nezbyrokratizovat! **Aktivovat ji tvořivě, vědeckou úrovní našich universit.** (Podtrhl J. P.) Chcete-li lepší střední školu, musíte začít s lepší a nejlepší universitou.“

V závěru Čapek připomněl krásnou tradici a ozdobu některých gymnasií, vědecký regionalismus, jak se projevoval v badatelském úsilí středoškolských učitelů:

„V naší literární a vědecké historii můžeme nalézt tu a tam pěkný rys: vědecký regionalismus. Svého času zářilo elitní akademické gymnasium v Praze, svůj slavný věk mělo gymnasium v Litomyšli a Hradci Králové a nevíme kde ještě; byly to malé, ctižádostivé a pyšné koleje, které si na sobě dávaly náramně záležet. Kdyby i dnes každá střední škola jako celek závodila o své vavříny, mělo by to větší pedagogický a kulturní význam než všechny ministerské ankety. Takto ctižádostivější a odbornější učitel přechá z venkovských ústavů do hlavních měst; a nemůže-li, je otráven a poklesá na mysl. Podle toho vypadá střední škola na venkově; žák je rád, že jí ukáže záda, a učitel je rád, že jednou umře. Učitel se fakticky dostane do nebe a žák na universitu, aby z ní vylezl zase rád, že už to má jednou provždycky odbyto. A to je normální curriculum vzdělání, a to nespraví ani ministerstvo, ani pan profesor Chlup.“¹⁵⁾

Tak realisticky viděl situaci školství spisovatel světového rozhledu a významu, který na základě bohatých zkušeností tvrdil, že „nejlepšími pedagogy byli skoro bez výjimky ti, kteří byli nejlepšími odborníky“.

V roce 1923 napsal Čapek čtyři zásadní úvahy o problémech školy. Kromě citované Odborné výchovy dva články o výchově náboženské, v nichž se vyslovil pro školu bezkonfesijní, ovládanou duchem snášenlivosti, a úvahu Mravní výchova, v níž doporučoval výchovu prací, příkladem a kolektivem:

„Dávno už nejsem záček; ale kdykoliv mluvím s nehloupým člověkem kteréhokoliv oboru práce, vždycky odcházím poučen — prakticky i eticky. Nezáleží na slovech, nýbrž na příkladu zkušenosti, který by se rozvinul žákům před očima. Byly by to různé okruhy příkladů; etika ženy vždy by se nesla k životu rodinnému, etika dobrého lékaře by nerozlučně srůstala s hygienou, etika hospodářského člověka by se starala o podnikání a peníze, etika komunálního pracovníka o veřejné otázky a etika soudce by mluvila o zákonech; a kdyby se nadto našel rozumný a jemný učitel, který by dovedl žákům krátce rekapitulovat a zařadit smysl vypravovaných zkušeností a zásad, bylo by to už to nejkrásnější, co lze dospívajícím lidem v okruhu mravouky dodat.“

K. Čapek myslel i na různorodost takového výchovného působení příklady z různých oborů lidských profesí a zájmů a domníval se, že lze působením dospělých vytvářet z toho všeho jednotnou základní etiku, avšak neřekl, jak orientovanou (myslel pravděpodobně v duchu demokratickém a humanitním).

¹⁵⁾ Odborná výchova. = In: *Místo pro Jonathana!*, s. 15 a 17–18.

My dnes máme jasno, pokud jde o cíl, kterým je formování socialistického člověka, avšak prostředky a metody, jaké doporučoval a formuloval K. Čapek, mohou dobře sloužit i nám:

„Páni pedagogové, nikdo z nás nenapíše takovou mravoučnou knížku, která by všemu rozuměla a dovedla jakžtakž spojit křížící se etické zájmy tohoto světa. Mravní poučení, jehož by se dětem a žákům takto dostalo z různých úst, by jistě nebylo stejnorodé a jednosměrné; ale něco by z toho v mladých hlavách zůstalo, a táta doma, učitel ve třídě, život na ulici by to pomalu doplňoval a vyjasňoval; ani maličký člověk se neučí z jediného slabikáře, přes všechny výchovné osnovy. Ano, je, má a musí být jedna základní etika pro všechny lidi stejná; ale tuto základní etiku neskládá žádný filantrop, nýbrž všichni lidé dohromady svým denním a pracovním životem. A aby ta byla podána konkrétně, názorným vyučováním, příkladem a ne poučkami, to by bylo tak dobře, že to ani nedovedu vřeleji říci.“¹⁶⁾

Když se v roce 1933 vynořily plány na zrušení některých universitních fakult z důvodů úsporných, vystoupil K. Čapek na obranu university a přesvědčivě kvalifikoval tento záměr jako krátkozrakost i jako barbarství a ukázal, kde by se mělo šetřit:

„Pokud jde o úspory vůbec, vítali bychom především úspory produktivní: ty, které by zjednodušily a zlevnily nutné státní funkce; které by racionalizovaly těžkopádnou a nákladnou službu veřejnou; které by udělaly konec prebendám a žlabům, okázalému přepychu, politickým prezentům a všelikým sustentacím špatného hospodaření. . . Zrušit fakulty znamená zničit je; už by nešlo je po čase obnovit, musely by se znovu zakládat od začátku. Kdybychom viděli majitele panství, který by vysázel za těžké peníze les a za dvě léta by řekl: to mlází nic nenese, vysekejte je, — řekli bychom, že to je blázen nebo barbar. Takto se nenakládá s věcmi, které jsou dělány pro budoucnost.“

Čapkoví universita nebyla nějakým tabu, současně ji v témže článku ostře kritizoval a poukázal na faktory, které snižují její význam:

„Jistě jej snižují habilitace, které nejsou podloženy nejlepší vědeckou kvalifikací; snižují jej stolice, ze kterých po léta letoucí nevyhází žádná vědecká práce, a kde se i výkon učitelský omezuje na přečtení přednášek dávno hotových. Přečíst přednášky, to by dovedl i pedel; v době tisku nebo hektografu je to mrhání časem profesora i posluchače. Buď pořádná věda nebo pořádná výuka, která by nebyla odbývána mechanicky a pedantně: to někdy chybívá některým oborům na našich vysokých školách k tomu, abychom na ně pohlíželi s náležitou vážností.“

Článek zakončil přáním, „aby bylo vědeckou prací našich vysokých škol víc a přesvědčivěji vidět; to závisí na nich, na jejich osobách i řádech. Pak by se nemohla vynořit povážlivá otázka, nemáme-li snad vysokých škol a stolic příliš mnoho; nezaplacená vědecká tvorba by na ni byla odpověď umlčující.“¹⁷⁾

O dva roky později se zamýšlel nad vědní specializací a srovnával ji se starou učeností universalistickou, současně ale upozorňoval na profesionální deformaci, na rozbíjení jednoty osobnosti, na nebezpečí degenerace a nekulturnosti vycházející z faktu, že moderní věda „přestává být součástí obecného vzdělání; není už věcí kultury, nýbrž profese“:

„Všichni jsme víc a víc profesionálně deformováni; ztrácíme schopnost pozorovat cokoli nebo odpovídat na cokoli, co se netýká naší zájmové oblasti. Nežijeme ve světě, nýbrž ve svých profesionálních oborech. Odvrat od universalismu je zjev obecný; ale domyšlen do svých konců, znamená úpadek kultury. Muž, který by sebelépe ovládal jenom výkon, by nám stěžil byl příkladem člověka schopného a duševně plně vyvinutého. Specializace, jež jednostranně zdokonala jednu schopnost, se nesmí stát degenerací nebo recesí druhých schopností; jinak bychom přes všechno zvyšování výkonů postupovali od deseti k pěti.“

Velmi případně Čapek upozornil, jak v demokratickém řádu nemůže občan fakticky spolurozhodovat, jak vlivem přívalu informací roste potřeba nového universalismu a jaká je povinnost vědy:

„Stát za nás a v našem jménu hospodaří s výchovou, s hygienou, s technikou, s právními pojmy i se samostatnou vědou; a my o nich neznáme nic nebo skoro nic. Jsme povoláni kontrolovat věci, o kterých jsme informováni málo nebo špatně. Nikdy v dějinách světa nebylo tolik možností a tak naléhavá potřeba universálního vzdělání; a právě v té době selháváme my, a selhává i věda, která nám to vzdělání má dát. Vědění nebude k ničemu, nebude-li stále a pozorně obráceno v obecné vzdělání. Má-li věda vyvádět lidi nejenom z jejich nevědomosti, ale i z mezí jejich životní specializace, musí začít sama u sebe; musí hledat cesty k tomu, aby nezůstala jen profesí odborníků, nýbrž znovu se stávala součástí kultury. Dřív se tomu říkalo popularizace vědy; to znamená, že se věda snažila být populární a zábavná. Dnes jde o něco víc: aby věda byla dělná a životně aktivní, aby pomáhala utvářet život a odpovídat na jeho otázky; pročež rekneme tomu raději demokratizace vědy.“¹⁸⁾

Citované pasáže a myšlenky svědčí jasně o tom, že Karel Čapek si uchoval vřelý zájem o vysoké školy, že dobře viděl do jejich chodu a slabin, že je kritizoval se vzácnou objektivitou a v souvislosti s potřebami společnosti a kultury. Proto mnohé jeho postřehy a návrhy neztratily dodnes svou aktuálnost i platnost.

☆

¹⁶⁾ Mravní výchova. = In: Místo pro Jonathana!, s. 14–15.

¹⁷⁾ Starost o university (1933). Místo pro Jonathana!, s. 20–23.

¹⁸⁾ Věda a život (1935). Místo pro Jonathana!, s. 23–26.

Posudek disertační práce kand. Karla Čapka:

„OBJEKTIVNÍ METHODA V AESTHETICE
SE ZŘENÍM K VÝTVARNÉMU UMĚNÍ“

Podaná práce obírá se metodologicky základními otázkami estetiky, k nimž odpovídá vesměs ve smysle objektivismu estetického.

V první kapitole stanoví si kandidát poměr hlediska subjektivního k otázkám estetickým, odbavuje psychologism a subjektivism v estetice, načež v dalších oddílech určuje si poměr objektivního hlediska k estetickému dojmu, soudu a hodnotě. Estetický předmět není nám prostě dán, nýbrž jest třeba, aby tu byla pro něj zvláštní theoretická činnost. A ptáme-li se, jak se má k sobě předmět bezprostředně daný v požívání a předmět „estetický“, odpovídá kandidát případně distinkcí rozličných způsobů, jak jest předmět zážitku dán našemu vědomí, a podle toho stanoví si tři typy estetického chování, uznáváje konec konců, že estetický předmět jest problemem metody porozumění. „Rozumění“ pak značí myšlení, které směřuje k povaze předmětu a jí se řídí i přizpůsobuje se k ní co nejdokonaleji. Rozumění pak estetické jest objektivně estetické zamíření k předmětu estetickému a jemu co nejvíce se přizpůsobující.

Objektivní neboli individualisující estetika jest výlučně estetika umění; jest naukově rozšířená kritika umění a proto jí lze také zvatí „kritickou methodou“. Oblast estetického objektivismu nemá mezí, nic není z ní vyloučeno, ale jen nepřesně mluví se o „kráse přírody“, versus „kráse umění“; příroda sama o sobě jest esteticky indifferenční a toliko v umění můžeme hledati estetickou realitu, jen umělecké dílo jest esteticky objektivní.

V poslední kapitole probírá se hodnota kritiky umění, pojem a význam historie umění a její poměr k práci estetické, uvažuje se dále o „obecné vědě o umění“ a posléze stanoví se vlastní pojem objektivní estetiky jakožto theoretického studia uměleckých děl, které přihlíží k jejich estetické, individualní a skutečné povaze.

Správné jádro celé úvahy tkví v myšlence, že krása nezakládá se ani jen v subjektu, ani jen v předmětu, nýbrž že skutečně zahrnuje obé a jest zjistitelná jen v hloubce celé oné „situace“.

Kandidatova práce jeví velice svědomité a obsáhlé promyšlení hlavních otázek estetiky i prozrazuje také velikou znalost příslušné literatury odborné a obezřetný kritický úsudek ve sporných otázkách. Jen kandidatova čeština vykazuje mnoho nedokonalostí, ba i hrubších poklesků.

Poněvadž jinak velmi dobře vyhovuje tato práce, lze kandidata připustiti k předepsaným přísným zkouškám doktorským.

V Praze dne 13. října 1915

František Čáda

Posudek o práci p. Karla Čapka:

„OBJEKTIVNÍ METHODA V AESTHETICE
SE ZŘENÍM K VÝTVARNÉMU UMĚNÍ“

Auktor zvolil téma velice nesnadné: naléztí v oboru jevů, jež obvykle vyhradzují se estetice, něco objektivního, co by mohlo tvořiti východisko a předmět

vědeckého postupu a tak učinilo možnou vědu o kráse a umění. Při řešení této úlohy musil auktor dotknouti se téměř všech základních problémů estetických a objasnití je s jednoho hlediska.

Učinil to s náležitým rozhledem po rozsáhlé literatuře, s náležitým ovládním materiálu, se značnou spisovatelskou rutinou a projevil tolik samostatného úsudku, že práce, zbavena případnými zkratkami některých zbytečných rozvláčeností (způsobených četnými a dlouhými citáty) docela dobře hodila by se do tisku.

Vytýkáme některá opomenutí v soupisu literatury (nedbáno skoro nic domácí literatury původní i překladové — Mantegarra —; Tumarkinova uvedena jako muž, a článek její o Einfühlung opomenut, neuvedena Wundtova Völkerpsychologie vedle Grundzüge, ani Lippsova Psychologie, potom některé nepřesnosti psychologické [na str. 11. 19. 23 — oduševnění nazývá citem! — 45]).

Tudíž práce tato účelu svému jako disertace vyhovuje velmi dobře.

Dr. Frant. Krejčí

☆

Děkuji pracovníkům Archivu University Karlovy, zejména dr. Janu Havránkovi, CSc. a dr. Josefu Tríškovi, CSc., za pomoc při hledání materiálů a prof. dr. O. Vočadlovi za souhlas s citováním pasáže ze studie o K. Čapkovi.

JOSEF POLÁK

Karel Čapek an der Universität

ZUSAMMENFASSUNG

Die Abhandlung verfolgt das Studium K. Čapeks an der philosophischen Fakultät der Karls-Universität in den Jahren 1909-10 bis 1914-15 und enthält die erste Veröffentlichung der von ihm eingeschriebenen Vorlesungen und Seminare, wodurch Zusammenhänge zwischen Studium und Schaffen des Schriftstellers angedeutet werden konnten und informiert den Leser über die Dissertation Čapeks. In diesem Sinne enthält der Artikel als Beitrag zum Lebenslauf Čapeks weitere Anregungen für die Forschung.

Vom Sprachstudium und der Literatur kam K. Čapek zu einem tieferen Interesse um die Philosophie und die Ästhetik und erhielt so eine ausgezeichnete Vorbereitung für seine Tätigkeit als Kritiker auf dem Gebiet der Literatur, des Theaters und der bildenden Künste.

Als Hochschulstudent organisierte K. Čapek mit seinem Bruder Josef die Vorbereitungen eines Almanach für das Jahr 1914, in dem er mit seinen Universitätslehrern (O. Fischer, Arne Novák), mit den Malern (V. Spála, J. Čapek) und den Kunsttheoretikern (Vl. Hofman, V. Štěpán) auftrat, unter welchen Hofman schon im Jahre 1913 mit den Begriffen Konstruktion, Struktur und Funktion operierte. Unter den Beiträgen aus dem Gebiet der Poesie dominierte die Persönlichkeit von S. K. Neumann. Die Bemühungen K. Čapeks richteten sich damals gegen die Stagnation der Kunst und waren gegen den Traditionalismus und Eklektizismus orientiert.

In fachlicher Hinsicht schloss K. Čapek sein Universitätsstudium mit der Dissertation „Die objektive Methode in der Ästhetik mit Berücksichtigung der bildenden Kunst“ (1915) ab, die noch nachträglich veröffentlicht werden sollte; das Buch „Pragmatismus oder Philosophie des praktischen Lebens“ (1918) ist aus einer Seminararbeit entstanden.

PhDr. VÁCLAV RŮT - NEDOCENĚNÁ OSOBNOST

Pokus o medailon jeho života a tvorby

GUSTAV HUDEC

Jméno Václava Růta pravděpodobně mladší generaci nic nepřipomíná — zato vrstevníkům velmi mnoho. Je to osobnost nedoceněná a zasluhuje proto, aby byla nejen pro dnešek, ale i v budoucnu znovu objevena. Pokusím se vystopovat a v hlavních rysech načrtnout jeho profil životní i tvůrčí, načrtnout obraz jeho, žel, předčasně uzavřeného života.

Václav Růt, narozený 23. ledna 1908 ve Vrdech u Čáslavi, pocházel z učitelské rodiny. Otec Václav byl řídícím učitelem a matka Žofie učitelkou. Své rodiče ale záhy ztratil. Otec mu zemřel v r. 1911 a matka v r. 1917. Po smrti otce žil s matkou v Čáslavi a po její smrti se ho ujal strýc učitel, rovněž z Čáslavi. Od roku 1919 žil v rodině otceva bratra MUDr. Josefa Růta, vojenského lékaře v Jičíně.¹⁾

Středoškolák

Středoškolská studia konal V. Růt v Jičíně na Státním vyšším gymnasiu. Nebyl to ústav koedukační. Vstoupil přímo do 2. třídy ve škol. r. 1919/20. Po celou dobu studoval s vyznamenáním. Také zkoušku dospělosti složil v červnu 1926 s vyznamenáním.²⁾

Tak jako mnoho jiných psal Růt již jako středoškolák básně. „Vatra na Tatrách“, „Aeroplán“, „Den“ byly básně, které publikoval pod společným názvem „Písničky starého Rutula“ v časopise **Studentstvo**, který byl orgánem severovýchodočeské župy studentské a vycházel jako příloha místního **Jičínského Obzoru** (vždy 2. sobotu každého měsíce)³⁾. Po zániku tohoto časopisu objevuje se

¹⁾ Personální akt PhDr. Václava Růta z filosofické fakulty UK — Archiv University Karlovy (dále jen AUK).

²⁾ „Výroční zpráva Státního vyššího gymnasia v Jičíně za školní rok 1919—1920“ a za léta další (nákladem Státního vyššího gymnasia v Jičíně) — ve sbírce výročních zpráv ve Všešudentském archivu v AUK. Dále „Památník Lepařova gymnasia v Jičíně“ (1933, nákl. Podpůrného spolku, str. 288 + 88) — V. Růt je uveden v seznamu maturantů na str. 57.

³⁾ „Studentstvo“. Orgán Severovýchodočeské župy studentské, roč. II., čís. 3, 14. 6. 1925.

PhDr. VÁCLAV RŮT

Růtova báseň „Žeň“ v měsíčníku *Okna*, který vycházel rovněž v Jičíně s podtitulem „Kulturní list“⁴⁾. — Nejvíce se ale Růt jako středoškolák uplatňuje v činnosti divadelní. Nejdříve již jako septimán v Dramatickém kroužku jičínských středoškoláků a později, když tento kroužek nemohl vystupovat na veřejnosti samostatně a musel se připojit k místnímu studentskému spolku Akademické čtenářské jednotě (AČJ) v Jičíně, rozvíjí Růt svou činnost na poli studentského divadelního ochotnictví v tomto spolku. V Dramatickém kroužku středoškoláků, který se ustavil v únoru 1924, bylo v r. 1925 sdruženo asi 150 členů (Jičín byl v té době městem mnoha škol). Již v tomto kroužku se Růt uplatňuje také jako režisér a režíruje Skružného veselohru „Žabec“ (22. 4. 1925). Při představení Ibsenovy „Heddy Gablerové“ pořádaném AČJ v Jičíně 28. 2. 1925, se Růt podílí jako inspicient. V této hře vystoupil také jako host JUC. H. Thein z Pardubic, pozdější operní režisér Národního divadla v Praze. Zmíněný měsíčník *Okna* v článku, v němž se zabývá divadelní činností jičínských středoškoláků a AČJ, píše „Jistě velkou zásluhu zde má V. Růt, v němž vyrůstá nám dobrý režisér“⁵⁾. Po začlenění středoškoláků do AČJ stává se Růt jednatelem jejího Dramatického odboru. Zmíněný časopis *Studentstvo* uveřejňuje jeho „Výtah ze zprávy Dram. odboru AČJ za období škol. roku 1924/1925“⁶⁾. V dalším ročníku časopisu *Studentstvo* nacházíme společný článek V. Růta a F. Škalouda (byl předsedou dram. odboru) „Divadlo AČJ v posledním pětiletí“⁷⁾. V tomto článku se dočítáme, že Skružného veselohra „Žabec“ v režii Růtově „dosáhla velkého úspěchu“. V r. 1925 byla ještě provedena aktovka „Komedie lásky“, rovněž v režii Růtově. Založil také recitační kroužek. — Akademická čtenářská jednota v Jičíně, založená již v r. 1870, patřila k významným studentským krajinickým spolkům. Vyvíjela i v minulosti bohatou činnost. Zakládala knihovny v celém Podkrkonoší, hlavně v místech národnostně ohrožených. Její vlastní spolková knihovna se stala základem veřejné lidové knihovny v Jičíně. V r. 1923 organizovala AČJ I. říšský sjezd studentských krajinických spolků z celé tehdejší ČSR. Na tomto sjezdu byl vypracován program pro činnost studentských krajinářů. K svému 50. výročí vydala AČJ Almanach. Vydávala také svůj časopis *Studentstvo* ve škol. r. 1922/23 a znovu v r. 1924 a 1925. Pozoruhodná byla činnost AČJ na poli divadelním. V tom směru měla již dlouholetou bohatou tradici. Starostou AČJ v r. 1907/1908 byl např. aké pozdější vrchní režisér ND v Praze Vojta Novák, který působil také v letech 1910—1911 jako režisér AČJ. Při některých představeních vydával Dramatický odbor AČJ vlastní list *Meziaktí*.

4) „Okna“, roč. I., čís. 1, listopad 1925, str. 3—4.

5) „Okna“, roč. I., čís. 2, prosinec 1925, článek B.: Poslední muž, str. 10—11.

6) „Studentstvo“, roč. II., čís. 4, str. 2.

7) „Studentstvo“, roč. II., čís. 7, Slavnostní číslo 1870—1925, str. 10—11. — Ferdinand Škaloud (nar. 1903) od r. 1961 profesor stomatologie na lékařské fakultě hygienické UK.

Po středoškolských studiích pokračoval Růt ve vysokoškolských studiích na filosofické fakultě University Karlovy v Praze. První běh absolvoval v zimním semestru škol. r. 1926/27. Posledně byl zapsán v zimním běhu šk. r. 1930/31. Zapisoval přednášky, semináře a kursy z oboru čeština — němčina i když se státním zkouškám pro učitelství na středních školách z těchto oborů nepodrobil. Setkáváme se tu tedy se jmény bohemistů a slavistů — linguistů i literárních historiků — Janem Jakubcem, Miloslavem Hýskem, Emilem Smetánkou, Milošem Weingartem, Jaroslavem Vlčkem (vesměs examinátoři), Jiřím Horákem, s lektory Alfrédem Bémem (ruština), Dragutinem Prohaskou (srbochorvatština), Janem Menšíkem (slovenština), Miroslavem Zelenkou (polština). Z germanistů zapisuje přednášky profesorů Arnošta Krause, Otakara Fischera, Josefa Janka, cvičení lektora Richarda Messera a doc. Jaroslava Hrušky pro metodiku němčiny. — Po 7 semestrů zapisuje dále přednášky Františka Smotlachy z tělesné výchovy (byla to podmínka pro „chovance“ Hlávkových studentských kolejí), z pedagogiky Otakara Kádnera, docenty Václava Příhodu, Jiřího V. Klímu, školskou hygienu u Josefa Čančíka, z filosofů Jana Bl. Kozáka, Břetislava Foustku, Frant. Šeracého (Experimentální psychologie), doc. Jos. Fischera.

Růt se ale neomezuje jen na přednášky z oborů, z nichž měl skládat státní zkoušky. Navštěvuje i přednášky a semináře z jiných oborů. Jejich výčet ukazuje nejen na šíři, ale i na zaměření jeho zájmu a naznačuje jeho budoucí teoretické i praktické zakotvení. Nejdříve se stal posluchačem F. X. Šaldy, jehož přednášky navštěvoval po 4 semestry (Soustavné dějiny krásné literatury francouzské v XIX. stol. — část X., Naturalistický román, Hlavní problémy i osobnosti francouzského romantismu, Francouzská literatura doby nejmladší, část I. — od r. 1870.). Od 2. semestru si začal zapisovat a navštěvovat přednášky a semináře svých oblíbených učitelů — profesora estetiky Otakara Zicha a profesora srovnávacích literatur Václava Tilleho. U prof. Zicha poslouchá nejdříve jeho tříhodinovou přednášku Česká metrika, v dalším semestru tříhodinovou přednášku Dějiny novodobé estetiky a současně vstupuje do jeho semináře. V letním semestru 1928 pak jeho přednášky Psychologie uměleckého tvoření (dvě hcd.) a Estetika dramatu (1 hod.) a jeho seminář (2 hod.) — Nejvěrnější je Růt profesoru V. Tillemu. Tak hned v 2. běhu vstupuje do jeho semináře pro srovnávací literaturu, který má na programu Spisy o moderním divadle a referáty, dále do jeho semináře pro románskou filologii, kde se probírá Francouzské nové divadlo. V zimním běhu 1927/28 navštěvuje jeho pětihodinovou přednášku Francouzská literatura ve vztazích k literaturám sousedním. Současně navštěvuje jeho seminář pro srovnávací literaturu, kde se probírají Nové knihy o divadle a seminář pro románskou filologii, kde jsou na programu Nová díla o středověku a novověku. V letním běhu 1928 navštěvuje seminář pro srovnávací literaturu, kde se probírá Nové divadlo a seminář pro románskou filologii, kde je na

pořadu Francouzské divadlo. V zimním běhu 1928/29 zapisuje jeho 1 hod. přednášku Nové divadlo a navštěvuje jeho seminář pro románskou filologii, kde se probírá Moderní divadlo. V letním běhu 1929 zapisuje opět jeho seminář pro srovnávací literaturu, kde se pokračovalo v programu ze zimního semestru. V zimním běhu 1929/30 zapisuje jeho přednášky Dějiny francouzské literatury se zřetelem k literaturám sousedním: Renaissance (4 hod.) a 1 hod. přednášku Nové divadlo. Současně navštěvuje jeho seminář pro srovnávací literaturu a to jak oddělení pro srovnávací literaturu (Nová díla o literární kritice), tak oddělení pro srovnávací studium divadla, kde se probíraly „Změny na scéně a v hledišti moderního divadla“. V letním běhu 1930 navštěvuje opět jeho seminář pro srovnávací literaturu a to oddělení pro srovnávací studium divadla, kde se probírá Nové divadlo. V zimním běhu 1930/31 navštěvuje jeho seminář pro srovnávací literaturu a to jak oddíl literární (Methodické knihy a nové spisy), tak oddíl divadelní (Nové divadlo). Tímto během (9. semestrem) končí Růt své zápisy na filosofické fakultě University Karlovy. V 8. semestru si Růt zapsal také 2 hod. přednášku tehdy doc. Ant. Matějčka Všeobecné dějiny umění a ve 4. semestru (letní 1928) přednášku fonetika Josefa Chlumského O kvantitě a melodii v češtině s ukázkami z ostatních jazyků slovanských (1 hod.).

Z uvedeného výčtu přednášek a seminářů je zcela patrné, že se Růt zaměřil na studia **estetická a divadelněteoretická**. Byl pravidelným návštěvníkem Tillových divadelních seminářů. Dlužno podotknout, že v době Růtových studií ani později až do uzavření českých vysokých škol nebyla divadelní věda konstituována jako samostatný vědní obor, jako je tomu dnes. Prakticky ji v těchto dobách suploval jen prof. Václav Tille, osobnost mimořádného významu, jehož možno právem označit za zakladatele moderní české teatrologie. Jeho semináře věnované divadlu,⁸⁾ které navštěvovala řada pozdějších známých divadelních teoretiků i praktiků, měly velký význam.⁹⁾

V době svých studií vysokoškolských byl Růt ve všech semestrech osvobozen od placení školného; musel tedy pravidelně při zápisu do každého semestru předkládat kolokvijní vysvědčení s příslušným počtem odkolokvovaných hodin. Po celou dobu studií požíval od zemské politické správy tzv. jičínské nadání ve výši 300 Kč ročně (v 1. semestru jen 180 Kč). Vojenské povinnosti byl v r. 1930 zproštěn.¹⁰⁾ — Po dobu svých studií bydlel Růt v Hlávkových studentských

⁸⁾ Knihovnikem semináře byl tehdy Václav Sommer, který se později jako režisér stal Růtovým kolegou v rozhlase — předčasně zemřel v roce 1945 po těžké chorobě.

⁹⁾ Viz čl. Anny Pospíšilové „Syn věku a rozumu“. K výročí narození i smrti Václava Tilleho“ v čas. Dějiny a současnost, roč. IX, čís. 6/67, str. 18—21. — Autorka v něm uvádí jako účastníky semináře např. A. M. Broušila, F. A. Dvořáka, M. Hlávků, Jiřího Ježka, Frantu Kocourka, Jana Kučera, J. Š. Kvapila, Jarmilu Lormanovou (později Krňanskou), Vlastou Novotnou (později Hilskou), Jana Reimoseru (Rey), Václava Renče, Václava Růta, Erika Saudka, Aloyse Skoumala, Václava Sommra, Olgu Srbovou, J. Šupa, J. Trágra, Jana Weniga a další.

¹⁰⁾ Data o průběhu studií viz Katalogy posluchačů filosofické fakulty UK od škol. roku 1926/27 do škol. roku 1930/31 — v AUK.

kolejích v Jenštejnské ulici, č. 1,¹¹⁾ které vznikly v r. 1904 na místě bývalé známé Svatováclavské trestnice. V koleji bylo celkem 220 míst. U nových posluchačů se vyžadovala maturita s vyznamenáním. I v dalších semestrech tu platily daleko přísnější přijímací podmínky, než v kolejích jiných (18 hodin kolokviálních - jinde stačilo 8 hod.). Pro chovance, jak byli její obyvatelé oficiálně nazýváni, platily takové, v té době neobvyklé podmínky, jako např. návštěva šermu, která mohla být nahrazena návštěvou přednášek z tělesné výchovy u Fr. Smotlachy.

Růt se objevuje v „seznamu nově přijatých chovanců na rok 1926/27“ pod čís. 16. Objevuje se dále v XXVIII. (na str. 16) a XXIX. (na str. 23) kolejní výroční zprávě. Kolej opustil Růt dle protokolu o schůzi správního výboru dne 19. února 1931.¹²⁾ Poté se odstěhoval do Studentské kolonie na Letné (dříve tř. Belcrediho, dnes Obránců míru) a bydlel tu v přízemním paviloně č. VI (zvaném „vládním“). Tuto kolej si studenti v r. 1921 postavili sami dobrovolnou prací.¹³⁾

Růt zůstal i za svých studií vysokoškolských věrný svým širokým kulturním zájmům a své staré lásce — divadlu. V článku „Poznámky k ochotnickým problémům“ z r. 1927/28 zamýšlí se Růt nad některými otázkami současného divadelního ochotnictví a volá po moderním ochotnickém divadle.¹⁴⁾ Jádro Růtovy divadelní činnosti je ale v těchto letech převážně v divadelní praxi a v práci organizační. Opět se s ním setkáváme v městě jeho studentského mládí v jeho krajinském student. spolku v AČJ v Jičíně. Vyžíval se ovšem také v Praze a jako jeden z prvních se zapojil do nově založené instituce Divadelního studentského ústředí (DSÚ) — jedinečné to a pozoruhodné organizace studentského divadelnictví, jejíž, žel krátká, existence uniká pozornosti našich teatrologů. Šlo o původní, pokrokovou a možno říci avantgardní organizaci, která si v období divadelní krize ochotnické i profesionální vytkla za úkol „ozbrojit se novým, moderním, současným kulturním programem“ a „která má ukazovat cestu, má užít nových pracovních tvůrčích metod, vybojovávat nové hodnoty“, jak to definoval její umělecký vedoucí režisér Jiří Frejka v brožurě „Ideový a pracovní program DSÚ“.¹⁵⁾ V DSÚ vidí Frejka (tamtéž) „záruku budování i ochraňování hodnot“ a zdůrazňuje, že „studentská inteligence má zcela zvláštní poslání a má je zejména na venkově“. Studenti pak mají „úkol obhájců a hlídačů kulturních hodnot“.

¹¹⁾ „XXVIII výroční zpráva spolku Hlávkovy studentské koleje českých vysokých škol pražských... za správní rok 1928—1929“, dtto za správní rok 1929-30 ve fondu Hlávkovy koleje ve Všešudentském archivu AUK, zejména kartony čís. 135 a čís. 143. O Hlávkových kolejích viz rovněž almanach „Hlávkovy studentské koleje 1904—1934. Vzpomínky“. (Praha 1934, Spolek bývalých chovanců, redig. Alois Jokl, Josef Klik a František Roubík, str. 121).

¹²⁾ Fond Hlávkovy koleje ve Všešudentském archivu AUK karta čís. 143.

¹³⁾ Studentská kolonie na Letné byla 17. listopadu 1939 obsazena nacisty a její archiv se nezachoval.

¹⁴⁾ In: Časopis agrárního studentstva, roč. II., 1927—1928, str. 35—36.

¹⁵⁾ Brožura „Ideový a pracovní program Divadelního studentského ústředí v Praze“. [Vyd. DSÚ, nákl. Svazu čsl. studentstva v Praze, rok neudán (1930), str. 16.]

Cíle, které Frejka DSÚ vytkl, byly veliké (např. vytvoření Akademického Uměleckého Divadla v Praze) a nebyly proto všechny realizovány. Podnět ke vzniku DSÚ byl dán na celostátním sjezdu studentských krajinských spolků v Jihlavě (28.—30. 6. 1929). K práci přikročilo hned na podzim r. 1929. Organizačně bylo DSÚ zpočátku zapojeno jako subkomise kulturní komise oblastního (zemského) Svazu čsl. studentstva v Praze. Sdružovalo dramatické odbory a kroužky různých studentských spolků, stud. scény, ale také jednotlivce, zabývající se o divadelní práci v různých oborech (herectví, režie, scéna, dramaturgie, divadelní kritika atd.). Byli to především filologové, hlavně z oborů blízkých divadel. vědě, filosofové (estetici), výtvarníci, konservatoristé, ale i právníci a technické — celkem asi 200 členů, jak uvádí K. Bureš ve „Zprávě kulturní komise“ pro valné shromáždění SČS v Praze (Studentský Věstník, r. IX, č. 17, str. 7—8). Na tomto valném shromáždění konaném dne 2. 2. 1930 byla ustavena komise, která měla za úkol připravit nejhodnější organizační formu DSÚ s tím, že by se činnost DSÚ rozšířila na celou oblast Ústředního svazu čsl. studentstva (organizace celostátní). Do této komise byl zvolen také V. Růt. DSÚ rozvinulo bohatou a všestrannou činnost přednáškovou, poradenskou pro student. krajinské spolky, organizační, pořádalo debatní večery atd. K jeho předním představitelům patřili kromě již výše jmenovaného Jiřího Frejky, Václav Sommer, dr. Josef Träger, redaktor a malíř Otakar Mrkvička, hudební skladatel (scénická hudba) Miroslav Ponc, spisovatel František Rachlík, z oboru filmového redaktor Jan Kučera, dále býv. starosta SPF a předchůdce Růtův František Jungmann a další. Vydalo již zmíněnou brožuru „Ideový a pracovní program DSÚ“ a začalo také vydávat vlastní časopis „Buletin DSÚ“ (celkem vyšla 3 čísla, ale pro nedostatek finančních prostředků časopis zanikl). — Největší akcí DSÚ v r. 1930 byl I. pracovní sjezd DSÚ konaný u příležitosti zemského sjezdu českých studentských krajinských spolků v Jičíně (19.—21. 9. 1930). Tam byl po referátech Frejky, Sommera a Rachlíka vypracován program DSÚ na nejbližší 3 roky. Na přípravě tohoto sjezdu, který obeslalo 16 spolků se 70 delegáty, se podílel také Růt za AČJ v Jičíně. Za jeho činnost v přípravném výboru se mu také dostalo veřejného uznání a poděkování od vedoucích funkcionářů Svazu. V rámci sjezdu bylo v jičínském divadle (20. 9. 1930) uspořádáno představení Shakespearovy hry „Jak se Vám líbí“. Hru režíroval V. Růt. Byla hrána před přeplněným hledištěm a kritika pražská i místní ji vysoko hodnotila. Tak šifra ma (Ot. Mrkvička?) napsala, že se podařilo „dosáhnouti vskutku vzácné úrovně na scénách ochotnických“ (Lidové noviny 22. 9. 1930). Kritik Venkova píše (23. 9. 1930), že hra měla „velmi pěknou úroveň“, a že se jí dostalo „vřelého přijetí“. Místní Krakonoš má 28. 9. 1930 dlouhý referát o představení a píše o „velmi hodnotné režii V. Růta“. Samostatnost (3. 10. 1930) píše, že Růt dovedl postavit hru na „opravdu vysokou úroveň“. A podobně referoval i jiný tisk. — I. pracovní sjezd DSÚ skončil tedy úspěchem. V příslušné rezoluci bylo zdůrazněno, že „studentské divadelnictví pokládáme za základní osvětový projev spolkové

činnosti“. Smysl a poslání DSÚ vyjádřil nejpregnantněji ve svém sjezdovém referátu V. Sommer, když mluvil o tom, že „jde o novou orientaci divadelní“, a že „student je průkopníkem moderního divadla“. V závěru pak vyslovil přání: „Chceme, aby studentští divadelníci byli takovýmto revolučním elementem ve venkovském divadle“.

Růt byl po část funkčního období, když odpadli ostatní funkcionáři v kulturní komisi oblastního Svazu, také jejím místopředsedou. Předsedou této komise byl Fr. Rachlík, který byl současně také předsedou DSÚ. Růt v té době také vedl sekretariát DSÚ. Toto bylo zatím ještě stále začleněno jen jako subkomise kulturní komise SČS v Praze. Teprve na valném shromáždění ÚSČS konaném v Brně 14.–15. 2. 1931 bylo DSÚ organizačně připojeno k této celostátní vrcholné studentské organizaci. Mělo svůj vlastní statut a jeho výkonným orgánem se stalo Kuratorium. Předsedou byl zvolen Fr. Rachlík, generálním sekretářem V. Růt, pokladní Kl. Rektorisová, dnes docentka AMU, referentem pro umělecké vedení Jiří Frejka, filmovým referentem Jan Kučera a tiskovým referentem a referentem pro bibliografii Fr. Jungmann (kromě Frejky vesměs posluchači filosofické fakulty KU). Na tomto valném shromáždění se uznal „velký význam“ DSÚ a bylo stanoveno, že se „činnost DSÚ musí všeobecně podporovat“. Mezitím rozvíjelo DSÚ svou mnohostrannou činnost. Bylo zřízeno Pracovní studio Nového divadla za vedení Frejky, Mrkvičky, Ponce, Sommera a Trägra. Mělo oddělení teoretické a praktické. Dále byl ustaven Sbor referentů v Praze (v čele dr. Träger) a pokračováno v pravidelné činnosti přednáškové. Začal fungovat filmový odbor za vedení red. Kučery. V dalším období byl do čela Kuratoria zvolen dr. Träger a jednatelem se stal posluchač práv K. Cvejn. K podstatným změnám personálním ale v Kuratoriu nedošlo. Růt přestal sice být gen. sekretářem DSÚ, ale stal se členem pražského Sboru referentů. V Kuratoriu se objevuje jako homo novus K. Jernek, dnešní režisér opery ND; v pražském Sboru referentů pak O. Srbová (dnes Spalová), Lola Skrbková, red. O. Mrkvička, K. Jernek a V. Růt. DSÚ pokračuje ve své úspěšné činnosti i přesto, že se mu nepodařilo svou činností zakotvit ani v Brně ani v Bratislavě. ÚSČS jako vrcholný orgán, pod nějž DSÚ spadalo, podpořil jeho činnost za celé správní období pouhými 139 Kčs na úhradu korespondence. Od oblastních (zemských) svazů v Praze, Brně a Bratislavě nedostalo DSÚ ani haléř. Kuratorium a pražský Sbor referentů si musel proto svou činnost financovat sám (orgán DSÚ Buletin musel být zastaven pro nedostatek finančních prostředků). Hlavní činnost DSÚ byla proto soustředěna do činnosti klubovní. V praktickém oddělení divadelního semináře studovali rež. Frejka a Růt vybranou hru. V době od konce r. 1929 do konce r. 1932 byla uspořádána celá řada akcí. Mezi přednášejícími se v nich vystřídala řada mladých — zapálených pracovníků divadla i filmu. Kromě všech výše jmenovaných byli to např. M. Očadlík, arch. Heythum, Vl. Kolátor, Franta Kocourek, Jan Rey, Lola Skrbková, Miloslav Havel (= Jiří Hrbas), Lubomír Linhart, arch. Feuerstein, F. Hackenschmied, M. Nedbal, K. Cvejn, O. Srbová, ze starších prof. J. Hurt z rozhlasu,

rež. K. Dostal a řada dalších. Mezi účastníky akcí jsou to ze známějších Lída Otáhalová, Jožka Šaršeová, Helena Buschová, Fedor Soldán, Vladimír Müller, Erik Kolár, Miloslav Jareš (režisér Legie mladých) atd. Návštěvníkem a rádcem byl i prof. Ot. Fischer. Jak vidět sdružila se tu tehdy celá mladá divadelní avantgardní generace (E. F. Burian tehdy ještě v Praze nebyl). Řada z nich se později stala významnými pracovníky našeho divadla, rozhlasu a filmu, někteří pak působili a působí dosud na vysokých školách. Akcí DSÚ, které se konaly po různých pražských kavárnách (SIA, Národní kavárna, Louvre) nebo ve Svob. škole politických nauk, v Akademickém domě (dnes předsednictvo vlády), na filosofické fakultě KU, se zúčastňovalo průměrně 60—70 účastníků.

Jenže tato významná a v dějinách našeho student. divadelnictví a ochotnického divadelnictví vůbec jedinečná organizace, nemající ani dříve ani jinde období, skončila jako různé jiné ušlechtilé akce v minulosti. Nebylo to jen proto, že vrcholná studentská organizace finančně DSÚ vůbec nepodporovala, ani proto, že se nepodařilo rozvinout činnost DSÚ ve všech oblastech ČSR, ale hlavně proto, že se zásadně změnil postoj pravicového a reakčního vedení vrcholných organizací studentstva, tj. Svazu čsl. studentstva v Praze a Ústředního svazu čsl. studentstva k DSÚ, v němž se naproti tomu sdružila progresivní levice. Přestože zpočátku vedení vrcholných studentských organizací vítalo činnost DSÚ a při různých příležitostech se jeho činností chlubilo, samo jsouc neschopné, aby postavilo pro studentstvo kulturní či jiný program, mění se jejich počáteční postoj k DSÚ hned, jakmile se upevnila jejich moc ve vedení čsl. studentstva. Nejen kultura, ale i konkrétní studentské zájmy a požadavky se pro ně staly postradatelným balastem, neboť sledovalo jen čistě mocensko-politické cíle. Proto dospělo Kuratorium DSÚ na své schůzi 8. 2. 1933 k jednomyslnému rozhodnutí, že dosavadní spolupráce DSÚ s ÚSČS a jeho oblastními ústředími (tj. v Praze, Brně a Bratislavě) se ukázala prakticky minimální a nepřinesla aktivní výsledky tím, že činnost DSÚ neměla své místo v organizaci ÚSČS. „ÚSČS pak není za dnešního stavu (tj. na počátku r. 1933) pro DSÚ žádným pojítkem se studentskými masami“. V dopise z 23. 2. 1933 podepsaném předsedou Kuratoria DSÚ dr. Trägrem a jednatelem K. Cvejnem adresovaném valnému shromáždění ÚSČS v Praze, sdělují členové Kuratoria, že resignují na všechny funkce v Kuratoriu DSÚ.¹⁶⁾ — Na podkladě individuálního členství rozvíjelo pak DSÚ po nějaký čas svou činnost v Divadelním studentském klubu v Praze. — S V. Růtem jako studentským divadelním pracovníkem se setkáváme ještě v r. 1932 v Turnově. V místní studentské organizaci „Studentstvo turnovské“ přednášel tehdy (25. 7. 1932) o moderním divadle. Tisk (Národní noviny 29. 7. 1932) hodnotil přednášku, že „měla dobrou úroveň“. Mimo to uvedlo „Studentstvo turnovské“ dne 13. 8. 1932 slavnostní představení Molièrovy hry „Zdravý nemocný“ v režii V. Růta. Také

¹⁶⁾ Orig. dopisu ve fondu ÚSČS, valné shromáždění 1933; ve Všestudentském archivu AUK.

zde měl Růt úspěch. *Studentský Věstník* (roč. XII, čís. 8—9, 17. 11. 1932, str. 5—6) v článku „Rok práce Studentstva turnovského“ píše o představení, že „celou svou koncepcí režijní i celou svou výpravou patřilo u nás (tj. v Turnově) jistě k největším divadelním událostem“. Oceňuje dále V. Růta, že jim přispěl velkou měrou k uskutečňování jejich programu (rozuměj divadelního). — Růt re-leroval také jako sekretář DSÚ o jeho činnosti v již zmíněném Buletinu DSÚ.¹⁷⁾ Jisté je, že nám leccos z této amatérské divadelní činnosti Růtovy uniká.¹⁸⁾

Studentským funkcionářem

Pokroková orienace Růtova se v dobách studentských nejvýrazněji projevila v souvislosti se *Spolkem posluchačů filosofie Karlovy university (SPF)*. Na přelomu 30. let ovládla studentská pravice (národní demokraté, Vlajkaři, fašisté, klerikálové apod.) všechny významné pozice v odborových studentských organizacích. Ovládli největší fakultní spolek v ČSR — Spolek čsl. právníků „Všebrd“, dále největší studentský krajinský spolek „Radbuzu“ v Plzni a oblastní tj. zemský Svaz čsl. studentstva v Praze. S pomocí brněnské oblasti a slovenských autonomistů a luďáků i vrcholnou organizací českoslov. studentstva — Ústřední svaz čsl. studentstva (ÚSČS). Zatím co nacionalistické, fašizující a fašistické studentstvo — využívající doby — bylo v ohromném nástupu, studentská levice (komunisté, sociální demokraté, leví nár. socialisté) byla v úplné defenzívě. Jediný fakultní spolek — SPF — si až dosud uchoval své pokrokové, levé vedení. Význam spolku stoupl v očích veřejnosti na podzim r. 1931, když po návratu l. studentské delegace z SSSR do ČSR uspořádal fakultní schůzi, na níž měla být studentská veřejnost seznámena s výsledky a dojmy delegace. Měl na ní promluvit vedoucí delegace, člen výboru SPF M. Bidlas, Ing. C. arch. Augusta Müllerová a prof. Zd. Nejedlý. Na tuto mohutně navštívenou schůzi se ale dostavil v uniformě asistující policejní komisař a zaujal místo v předsednictvu. Jeho přítomnost na akademické půdě (poprvé v historii) vyvolala u účastníků obrovskou bouři odporu a předsedající Jungmann proto se souhlasem přítomných akademických funkcionářů — rektora J. Pekaře a děkana fakulty O. Hujera — schůzi rozpustil. Tato schůze měla obrovský ohlas ve studentské i nestudentské veřejnosti, ve všem tisku a dostala se i na pořad Národního shromáždění.

¹⁷⁾ 3 zprávy Růtovy v Buletinu, a to: DSÚ po valném shromáždění ÚSČS v Brně 14. a 15. února 1931 v čís. 1, duben 1931, str. 2, dále Přehled činnosti Divadelního studentského ústředí v r. 1929, 1930—1931 [do 15. června] v čís. 2, červen 1931, str. 1—2, a Činnost kuratoria DSÚ od 15. června 1931 v čís. 3, listopad 1931, str. 4.

¹⁸⁾ O DSÚ nebyla dosud publikována žádná studie. Jeho vznik, vývoj a působení je věc složitější a nelze ho ve zkratce vystihnout. Přesto jsem považoval za nutné alespoň na tomto místě jeho existenci a úlohu připomenout. Shromáždil jsem k DSÚ množství dokumentačního materiálu, který bych rád se studii publikoval.

^{18a)} V. Růt se stal náhradníkem výboru ještě nerozděleného Spolku československých filosofů a přírodovědců v Praze dne 17. 1. 1930. Náhradníkem výboru byl pak zvolen rovněž na mimořádné valné hromadě samostatného již Spolku posluchačů filosofie dne 14. 5. 1930. — Archiv hl. m. Prahy, fond Spolek posluchačů filosofie KU, sign. X. 210.

Došlo k jednání mezi rektorem KU a policejním ředitelem a výsledkem toho bylo, že se schůze s původně ohlašeným programem přece jen uskutečnila ve velké posluchárně v Břehové ulici a tentokrát bez policejního komisaře.

Na přelomu roku se SPF postavil za persekované pokrokové studenty z Jugoslávie. Tím vším vzrostl zájem i nestudentské veřejnosti o tento spolek. Za této situace se na počátku r. 1932 konala valná hromada SPF. Byla svolána na 18. ledna. Za kandidáta starostenství spolku byl po odstupujícím Fr. Jungmannovi navržen Václav Růt.^{18a)} Jeho protikandidátem za nacionální a fašistickou opozici nebyl nikdo menší, než osvědčený borec, známý obhájce pravosti Rukopisů a vydavatel a redaktor fašistické *Vlajky* — prof. Jan Vrzalík. Fašizující a fašistická pravice chtěla dobýt SPF za každou cenu. Rozpoutala proto po všech stránkách zběsilou a demagogickou propagandu. Svědčí o tom i titulky z některých novin, jako např. „Poslední bašta padá“ (*Národní listy* 20. 1. 1932). V závěru tohoto článku se praví, že „reservace levičáků jsou zbytečné“. Dále „Dlouholeté posice levých filosofů se hroutí“ (*Poslední list* 19. 1. 1932), „Poslední levičácká posice studentská se řítí“ (*Tábor* 22. 1. 1932), „Dnes účtování se socialisticko-bolševickým vedením — Spolku posluchačů filosofie“ (*Národ* 27. 1. 1932) atd. atd. Valná hromada byla za velké vřavy opozice děkanem fakulty rozpuštěna. Nová valná hromada se konala o 9 dní později (27. 1. 1932). Kandidát levice V. Růt získal na ní 224 hlasy a jeho protikandidát Jan Vrzalík jen 185 hlasů. Nebýt toho, že Vrzalík byl právě mezi příslušníky filosofické fakulty známý jako zuřivý obhájce pravosti RKZ, byl by výsledek voleb pravděpodobně dopadl jinak. Ukázalo se tu přece jen zdravé jádro budoucích filosofů, kteří považovali otázku RKZ a jejich pravosti za dávno vyřízenou. Byl to zatím v dějinách SPF nejvážnější a nejnebezpečnější pokus pravice o ovládnutí spolku. Proto jsme pak mohli v denním tisku čísti jiné titulky, než výše uvedeno, jako např. „Filosofická bašta nepadla“ (*Rudý Večerník* 28. 1. 1932), „Posluchači filosofie se ubránili fašismu“ (*Večerní České slovo* 28. 1. 1932) apod. Fašistická „Vlajka“ (roč. III., čís. 10, únor 1932) v referátu o valné hromadě napsala, že „SPF zůstává nadále raritou“ a v závěru si zaprorokovala, že „již dnes je jisto, že na přeskro i poslední bašta levičáků padne“. Jenže, jací to byli falešní proroci, se ukázalo při valné hromadě SPF v r. 1933. Do správního výboru SPF byli spolu s Růtem zvoleni vesměs pokrovní posluchači ať už politicky organizovaní či neorganizovaní, mezi nimi Lub. Nondek, Jos. Zelingr, Mil. Baláš, Lad. Vachulka a jiní. Mezi náhradníky pak Artur Závodský, později profesor brněnské university, Vlasta Novotná (Hilská), později vedoucí katedry jazyků dálného východu a autor této stati. Za Růtova starostenství se rozvinula bohatě a všestranně činnost spolku. Především navázal SPF úzkou spolupráci s *Jednotou nemajetných a pokrokových studentů*, která se právě tehdy rodila. 29. 1. 1932 uveřejnil některý tisk „Otevřený list prof. dra. Zdeňka Nejedlého a prof. dra. Frant. Krejčího“, v němž se mimo jiné konstatuje, že „osud budoucnosti studentstva a pracující inteligence jest možno řešiti jen

společně se všemi pracujícími. Společně s dělníky a s pracujícími rolníky — proti dnešnímu systému. Zkušenost Sovětského Svazu ukázala, že takovéto řešení problému inteligence jest nejenom možné...". V závěru tohoto „Otevřeného listu“ se volá po „jednotné organizaci sdružující vše, co je ve studentstvu důsledně pokrokové. Vytvořiti tedy takovouto organizaci — toť dnes hlavní cíl a úkol, které jsme chtěli celé studentské veřejnosti nadhoditi s výzvou, a by neprodleně přikročila k jejímu uskutečnění“. A tak začala vznikat Jednota nemajetkových a pokrokových studentů (JNPS), zprvu jako jednotná nadstranická organizace studentů komunistických, sociálně-demokratických i nár. socialistických a hlavně masy studentů politicky neorganizovaných. JNPS sehrála pak a hlavně později za vedení nezapomenutelného vůdce komunistické a pokrokové studentské generace Václava Sinkuleho a za tzv. insigniády v r. 1934 rozhodující úlohu v boji proti pronikání fašismu na vysoké školy. SPF byl s touto jednotnou levicovou organizací (i když později oficiální vedení sociální demokracie a národních socialistů se vyslovilo proti účasti svých členů v této organizaci) ve styku hned od počátku a všechny její akce podporoval. V. Růt promluvil např. na její schůzi konané dne 11. 3. 1932 ve velkém sále Národního domu na Vinohraděch (dnes Kulturní dům dopravy a spojů). Na této schůzi promluví také profesori filosofické fakulty UK Zdeněk Nejedlý a Jan Bl. Kozák. Někteří členové výboru SPF byli dříve i později nejen členy JNPS, ale i jejími funkcionáři. Růt byl tehdy organizován ve Sdružení sociálně-demokratického studentstva. Přitom ale s jeho pravicovými oficiálními představiteli nesouhlasil. Spolupracoval úzce s Kostufrou (Komunistickou studentskou frakcí), se Studentskou Levou Frontou a s JNPS. Růt jako zkušený a iniciativní pracovník začal ve spolku rozvíjet plodnou a bohatou činnost na poli kulturním. Přitom se ovšem spolek běžně a iniciativně zabýval také otázkami sociálními, hospodářskými, studijními atd. V prvním období jeho starostenství si zaslouží zmínku, že za Růtova vedení a z jeho iniciativy došlo k navázání styků s posluchači filosofické fakulty německé university (členy slavistického semináře) a že bylo uskutečněno několik tzv. českoněmeckých večerů. Byly konány různé přednášky, debatní večery, hudební podniky (koncerty, hudební matiné), exkurse na výstavy a do kulturních institucí s výkladem, začalo se s činností ediční (vydávání přednášek a textů) atd. Spolupracoval také úzce s již zmíněným DSÚ a uspořádal např. diskusi o Národním divadle (4. 5. 1932), do níž zasáhli M. Očadlík, J. Träger, prof. Zd. Nejedlý, Edmond Konrád a další. Ve spolupráci s DSÚ uspořádal dále filmový kurs za vedení Jana Kučery (dnes doc. FAMU) a Miloslava Havla (= Jiří Hrbas). Takže na příští valné hromadě konané 18. 1. 1933 mohl správní výbor SPF předstoupit před členstvo s hrdou bilancí své činnosti. Také tato valná hromada se konala za zvláštní atmosféry. Právě probíhala v rosicko-oslavanském revíru stávková horníků. Z valné hromady SPF byl poslán solidární telegram stávkujícím v Rosicích a také na Slovensku v Handlové a mezi účastníky byla vykonána sbírka doplněná příspěvkem výboru.

Valnou hromadu pozdravil první řádný předseda JNPS Ing. C. Vladimír Mosdecký (teprve koncem roku 1932 mohla být konána řádná valná hromada této organizace, neboť její stanovy byly příslušnými úřady několikrát vráceny k přepracování). Opozice, která se v r. 1932 tak kasala, nepostavila na této valné hromadě ani svého protikandidáta. Část jejich příslušníků opustila valnou hromadu, vrátila spolkové legitimace a vyzvala ke vstupu do opozičního Společenského klubu čl. posluchačů filosofie. V. Růt byl znovu zvolen starostou SPF. Národní Listy si ve svém článku z 22. 1. 1933 jen povzdechly, že byl SPF zachován „jako poslední bašta socialisticko-komunistického studentstva“. Spolu s Růtem byli do správního výboru zvoleni jako jednatelka již zmíněná Vlasta Novotná, Vlad. Kovařík (později významný pracovník rozhlasu a docent žurnalistické fakulty UK), Jaroslav Teklý (oběť Mauthausenu), jako kulturní referent Vít Nejedlý, který skončil svůj nadějný život u Dukly, Jiřina Picková (zahynula v Osvětimi) a další. Místostarosty se stali Ladislav Vachulka (později na Státní konservatoři hudby) a autor této stati. Také v tomto funkčním období pokračoval SPF v bohatě rozvinuté činnosti z období předcházejícího. Růt se na ní podílel ve veliké míře. Byl obětavý, nezištný a iniciativní pracovník. Tímto funkčním obdobím (příští valná hromada se konala 23. 1. 1934) činnost Růtova v SPF i ve studentském hnutí skončila. Hned nato se stal zaměstnancem rozhlasu. SPF si uchoval i v dalších letech své tradičně pokrokové vedení, a to až do tzv. druhé republiky a byl někdy nazýván „rudou baštou“.¹⁹⁾

Rozhlasový kritik

Již za svých vysokoškolských studií se Růt začal zabývat rozhlasovou kritikou. Patří k jejím průkopníkům. Vedle Václava Sommra (začínal s divadelními kritikami ve Studentském časopise), který referoval pravidelně v r. 1933 o rozhlase ve známém deníku Národní osvobození (později převzal po něm tuto rubriku Miloslav Havel = Jiří Hrbas), byl to právě Růt, který se celkem systematicky věnoval seriosnímu referování o rozhlasových otázkách a problé-

¹⁹⁾ O SPF a pokrokovém studentském hnutí viz Hudec, Gustav: Poslední rudá bašta v časopise Universita Karlova, roč. 8., č. 15—16, 9. 12. 1961, str. 2.

Hudec, Gustav: Příklad funkcionáře ve Sborníku vzpomínek, hudebních kritik a písní Jaroslav Teklý (Praha 1958, Knižnice Hudebních rozhledů, roč. IV., sv. 6—7, str. 187. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let „Za lepší svět“ (1963, vyd. Universita Karlova ve Stát. pedagog. naklad.) — tam tyto statí:

Hudec, Gustav: Vysoké školy a studentské organizace v 30. letech (Informativní přehled), str. 38 a d.

Hilská-Novotná, Vlasta: Hledání cesty, str. 79—86.

Hudec, Gustav: Domin a SPF, str. 105 a d.

Feldstein, Valter: Ze Spolku posluchačů filosofie, str. 133—135.

Hudec, Gustav: Boje českého pokrokového studentstva proti válce, fašismu a za mír v letech 1934—1936“, Textová část, disertační práce, str. 214.

Hudec, Gustav: Studentstvo v boji proti válce, fašismu a za mír. Bibliografie k dějinám čl. vysokých škol a pokrokového studentského hnutí z let 1934—1937. I. část (Praha, 1970, vyd. Universita Karlova v SNP, Sběrka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy, 4, str. 721).

mech. Komentoval rozhlasové programy v nedělních referátech v denících Právo lidu a Ranní noviny.²⁰⁾ Přispěl také do nového časopisu Přehled rozhlasu (red. Vilém Práger).²¹⁾ Musíme mít ale na paměti, že rozhlas u nás jako instituce měl za sebou teprve deset let své existence. Rozhlasová kritika se proto jen těžko prosazovala. Známy pokrokový týdeník Čin, redigovaný M. Majerovou, zavádí v r. 1933 (roč. V.) od čís. 6 pravidelnou rozhlasovou rubriku a V. Růt do ní pravidelně přispívá. Ve svých referátech a člancích je Růt velmi kritický, zejména k pražské stanici Radiojournalu (jak se rozhlas tehdy nazýval). Všimá si v nich nejrůznějších problémů. Vytýká rozhlasovému programu, že je přeplněn pochody a dechovými hudbami, že vysílá nechutné hry o manželských trojúhelnících atd. Píše kriticky o rozhlasových přenosech divadelních her, kde si rozhlas svou úlohu zjednodušil, kritizuje tzv. odborné rozhlasy, např. dělnický. Dovede ovšem ocenit i kladné realizace, např. školského rozhlasu nebo recitaci v rozhlasu. Zamýšlí se také nad psychologií a sociologií posluchače. Kritizuje dále rozhlasové hlídky novin za to, že se obírají jen technickými problémy. Chybí mu soustavná práce na rozhlasové kultuře. Nabádá neustále k hledání nových forem rozhlasové práce, a to i pro zpravodajství, např. dialogy, reportáže. Velkou pozornost věnuje otázce rozhlasové hry a zabývá se její dramaturgií. Konstatuje, že nejsou autoři rozhlasových her. Pro začátek je proto třeba utéci se k úpravám her jevištních. Od svého prvního článku klade přitom hlavní důraz na slovo. „Řeč, slovo, ve všech svých vlastnostech je základem slovesného programu rozhlasu“. Požaduje, aby dobré věci byly dobře mluveny a zdůrazňuje, že půjde o velkou experimentální a nebojácnou práci.²²⁾ K problému mluveného slova se vrací také v dalších člancích i později a rovněž ve své disertační práci z r. 1936. Své příspěvky uveřejnil Růt v té době také v časopise Útok a v Listech pro umění a kritiku.²³⁾

²⁰⁾ r. t.: O rozhlasový styl v Právo lidu 7. 1. 1934, r. t.: Diskuse v rozhlasu v Právo lidu 21. 3. 1934

²¹⁾ Články Růtovy: Přenos činoher v rozhlasu v časop. Přehled rozhlasu, II., 1933, č. 3. Poslouchatí rozhlas [K psychologii rozhlasového posluchače] v časop. Přehled rozhlasu, II., 1933, čís. 5—6

Rozhlasová hra a herec v časop. Přehled rozhlasu, II., 1933, č. 11

²²⁾ Soupis Růtových článků v časop. Čin:

Růt, Václav: Rozhlas a jeho základ slova, Čin, r. V, čís. 6, 17. 8. 1933, str. 130—132
v. t.: Poesie v rozhlasu, Čin, roč. V, čís. 7, 24. 8. 1933, str. 168
v. r.: Rozhlasová hra a naše doba, Čin, roč. V, čís. 10, 14. 9. 1933, str. 240
v. t.: Jak upozornit, Čin, roč. V, čís. 11, 21. 9. 1933, str. 264
v. t.: Dělnický rozhlas, Čin, roč. V, čís. 13, 5. 10. 1933, str. 312
V. R.: Rozhlasová reportáž, Čin, roč. V, čís. 14, 12. 10. 1933, str. 335—336
v. r.: Cena za rozhlasovou hru, Čin, roč. V, čís. 16, 26. 10. 1933
v. r.: Divadlo v rozhlasu, Čin, roč. V, čís. 17, 2. 11. 1933, str. 408
V. R.: Nedůvěra v rozhlas, Čin, roč. V, čís. 18, 9. 11. 1933, str. 432
Růt, Václav: Dramaturgie rozhlasové hry, Čin, roč. V, čís. 20, 23. 11. 1933, str. 470—471
v. t.: [Deset let práce pražské rozhlasové stanice], Čin, roč. V, čís. 23, 14. 2. 1933
v. t.: Rozhlas, Čin, roč. V, čís. 24, 21. 12. 1933, str. 575—576

²³⁾ Růt, V.: Cesta zpátky, v časop. Útok, roč. II, čís. 2, únor 1933, str. 28—29
Růt, V.: Dělnický rozhlas, Útok, roč. III, čís. 3—4, 10. 11. 1933, str. 42—43

Zastavili jsme se trochu více u Růtových rozhlasových kritik a článků z let 1933—1934 proto, abychom jednak dokumentovali jeho kritický postoj k tehdejšímu rozhlasu (Radiojournalu), dále proto, abychom upozornili na jeho kritické podněty k činnosti rozhlasu, a hlavně proto, že se již v těchto letech — tedy ještě před svou činností v rozhlasu — zabýval formálně—estetickými problémy rozhlasové řeči a zvuku, jimž pak věnuje stálou pozornost jak ve své disertační práci, tak ve své rozhlasové praxi. — Později se setkáváme s Růtovými příspěvky ještě v časopise Radiojournal a ve sborníku Slovo a slovesnost. Mezi těmito příspěvky je důležitý jeho článek „Co je to montáž“, v němž definuje „tuto novou formu rozhlasové práce tak, že „montáže více a více se stávají základem rozhlasové práce“.²⁴⁾

Rozhlasový teoretik

Vrcholem Růtovy předválečné práce teoretické je jeho disertační práce „Divadlo a rozhlas“, s podtitulem „Problémy rozhlasové hry“, kterou předložil v r. 1936 na filosofické fakultě UK.²⁵⁾ Začal na ní pracovat již v semináři estetika prof. Otakara Zicha, ale předkládal ji k posouzení prof. V. Tillemu a Ot. Fischerovi (prof. O. Zich zemřel totiž 9. 7. 1934). Rozdělil ji po Úvodu do těchto kapitol: Co je to vlastně rozhlas, Učíme se poslouchat, Rozhlasové formy, Čas a prostor rozhlasové relace, Výrazové prostředky rozhlasu: řeč a zvuk, Osobnost a řeč — herec, Deformace zvuku, Základy divadla, Základy rozhlasové hry. Po Závěru připojuje bohatý soupis (7 stran strojopisu) odborné teoretické literatury, hlavně německé a francouzské, z estetiky, z oblasti teatrologie, filmu a rozhlasu. Z české tvorby, který byla v té době poměrně chudá, uvádí studie a publikace Boh. Havránka, A. Hoška, Vil. Mathesia, Jana Nohejla, Miloše Weingarta a Ot. Zicha. Hned v úvodu své práce si klade otázku, zda „je opravdu divadlo na konci svých možností nebo jsou filmy i rozhlasová hra jenom jinou formou divadla“? Musíme si uvědomit, že psal svou práci v době, kdy se mluvilo o krizi divadla a divadelnictví vůbec, v době, kdy už jsme měli mluvený film, v době kdy se sice ještě nesměle začínalo s rozhlasovou hrou a kdy už, jak říká Růt „šilháme s nadějí po televizi...“ Konstatuje, že rozhlas dosahuje dnes vedle filmu největší publicity (str. 32). V kapitole Učíme se poslouchat vyslovuje tézi „že rozhlas učí lidi slyšet a hlavně poslouchat. To jest poslouchat zvuk a postřehnout jej i rozumět mu, čili vnímat jej jako zvuk určitého významu“

Růt, V.: Rozhlasová relace, Útok, r. III, č. 6—7, 15. 12. 1933, str. 65
Růt, Václav: K otázce hlasové kultury v Národním divadle v čas. Listy pro umění a kritiku, roč. I, čís. 19, 1934

²⁴⁾ r. t.: Co je to „montáž“ v časop. Radiojournal, roč. XIV, č. 34, 22. 8. 1936, str. 2
Ert.: Co je to reportáž, Radiojournal, roč. XIV, č. 35, 29. 8. 1936, s. 15

Růt, Václav: Rozhlasová forma a rozhlasový posluchač v časop. Slovo a slovesnost, roč. II, 1936, čís. 4, str. 223

²⁵⁾ Růtova disertační práce má 149 čísl. stran strojopisu + 2 strany vložené + 1 str. obsahu + I.—II. Úvod. Její originál je uložen pod čís. 1994 v AUK.

(str. 23–32). Záměrně pak věnuje Růt větší pozornost informativním rozhlasovým tvarům. V kapitole Rozhlasové formy je pak postupně probírá od nejjednodušších k složitějším (zpráva, reportáž, přednáška, improvizovaný rozhovor, diskuse, pásmo přednášek a nakonec přednáška s ukázkami, která už je přechodem k přednáškové montáži). Základem tu je řeč, která je sdělovacím prostředkem našich myšlenek (str. 43). Rozhlasovou přednášku charakterizuje jako monolog, jako samostatný akustický tvar, jako záležitost epickou, jejíž pohyb je dán rytmem řeči a rytmem myšlenek, přičemž její „tempo a průběh je dán srozumitelností tématu a výrazností jeho vyjádření“ (str. 44A). U improvizovaného rozhovoru zdůrazňuje, že „improvisace přináší rozhlasu živé, mluvené slovo“ (str. 44B). Když píše o diskusi v rozhlasu, uvádí, že principem této diskuse byl rozhovor tří osob. Za hlavní přínos takových rozhovorů označuje „živost a přirozenost hovoru“ (str. 44B). Píše v této souvislosti o „dokumentárním realismu“, který je dle Růta vlastní podstatou rozhlasové práce (str. 45). Zdůrazňuje, že „rozhlasová diskuse potřebuje stejnoměrného střídání hlasů v oddílech ne příliš dlouhých, ale také ne příliš krátkých“ (str. 47 a dal.). V některých případech se tu Růt odvolává na rozhlasovou praxi, při níž si některé své úvahy a soudy prakticky vyzkoušel. Růta možno označit za experimentátora a hledače nových forem rozhlasové práce, jak uvidíme také později. Z informativních rozhlasových tvarů (Růtův termín) věnuje větší pozornost tzv. přednáškové montáži, jejímž je ostatně tvůrcem a průkopníkem v našem rozhlasu. S pokusy o tuto rozhlasovou formu bylo začato v pražské rozhlasové stanici. Růt charakterizuje přednáškovou montáž jako dílo epické: „Není ani dramatické, ani lyrické, třebaš používalo rozhovoru a využívalo lyriky jako rytmovaného slovního projevu s citovým zaměřením jednotlivých zvuků do sebe“ (str. 55). Myslím si ale, že šlo o jakousi polodramatickou formu sui generis. Růt zdůrazňuje, že jde o akustickou montáž a že oblastí rozhlasové práce je oblast zvuková (str. 63). Ovšem pouhé mechanické střídání hlasů nestačí a nečiní z něho ještě montáž. Klade důraz na rozhlasovou metodu skladby (str. 60). Upozorňuje, že mluvené slovo má svůj rytmus, intonaci, barvu řeči (str. 63). Mluví dále o dvojmž způsobu, jak se rozhlas zmocňuje skutečných faktů, a to jednak analytickém v reportáži (rozkládá a popisuje fakta v jejich dění) a syntetickém v přednáškové montáži (skládá fakta v jednotlivý obraz). Účel obou těchto způsobů je dle Růta stejný — totiž „zmocnit se dané skutečnosti takovým způsobem, aby ji posluchač dostal nezkreslenou a jasnou, pokud jen to lze“ (str. 68). A už zde na tomto místě vyslovuje myšlenku, že rozhlasová hra bude závěrem stavby rozhlasových tvarů (str. 72). O rozhlasové hře, která je vlastně cílem jeho disertační práce, se už zde vyslovuje, že na ni vlastně ještě čekáme a že se musíme zabývat cestou k ní (str. 75). V kapitole Výrazové prostředky rozhlasu zdůrazňuje znovu, že v rozhlasové relaci je řeč nejdůležitějším sdělovacím prostředkem a že jí lze charakterisovat postavu tak, aby posluchač věděl, kdo to asi mluví (str. 82). V kapitole Osobnost a řeč se v prvé řadě za-

mýšlí nad úlohou „herce“ v rozhlasu. Přitom je si dobře vědom rozdílu mezi hercem v divadle a filmu na straně jedné a „hercem“ v rozhlasu na straně druhé. Na rozdíl od postavy (dramatis personae) ztělesněné hercem na divadle (maska, kostým, scéna atd.) a ve filmu, zůstává postava v rozhlasu „v naší fantazii“ (str. 93). Předvídá, že práce rozhlasová bude mnohem kolektivnější, než individualistický výkon jevištní (str. 101). Důležitá je proto práce rozhlasového režiséra, která je rozdílná od funkce divadelního režiséra. Práce rozhlasového režiséra je především prací s hercem a dále se zvuky a mikrofonem. Proto nebude nikdy jeho místo ve studiu, ale na poslechu (str. 102). V další kapitole se pak Růt věnuje základům divadla, aby tak lépe dospěl k závěrům v poslední kapitole nazvané Základy rozhlasové hry.

Tam si klade otázku, zda má rozhlasová hra opravdu právo na život (str. 131). A opět se vrací k významu řeči a uvádí, že řeč vůbec je v rozhlasové hře posunuta do popředí (str. 135). Proti divadlu, které si žádá děj, zdůrazňuje dále, že rozhlas dává možnost nahlédnout do nitra jednajících postav mnohem podrobněji (str. 135). Rozhlasová hra bude podle Růta založena na dialogu. Tento dialog není ale soběstačný. Rozhlasová hra není divadlem, její kompoziční metody odpovídají kompozičním metodám rozhlasu vůbec. V rozhlasové hře a zvláště v ní, je středem člověk (str. 140). V závěru své disertační práce vyslovuje Růt názor, že „rozhlasová hra je samostatný tvar, který není pouhou kopií divadla přeneseného před mikrofon a adaptovaného na plán jenom zvukový...“ Rozhlas a film je mu výrazem doby — výrazem „technického století“. Duše divadla je opravdu nesmrtelná a rozhlasová hra je pokusem vyjádřit poměr ve vztahu k této odvěké a věčné zásadě.

Disertační práce Růtova, která je vůbec první doktorskou prací z oboru rozhlasové estetiky a teorie, obsahuje bohatství myšlenek, názorů a soudů, které byly u nás poprvé vysloveny, resp. napsány. Pomohly mu při ní i jeho zkušenosti z dřívější ochotnické praxe divadelní (dramaturgické, režijní, organizační, znalost divadelní produkce a problematiky ap.). Tyto zkušenosti mu jistě pomáhaly i při jeho působnosti v rozhlasu. Navazoval tu i na svou dřívější rozhlasové kritickou a referentskou činnost časopiseckou. Použil v ní i své první zkušenosti z praktické rozhlasové práce. Musíme si uvědomit, že vznikla v době, kdy technika rozhlasu byla ještě značně primitivní a kdy rozhlas i po stránce umělecké teprve hledal formy svého projevu. Když ji odevzdával, měl rozhlas za sebou teprve 13 let svého trvání. První publikace o rozhlasu, a to práce Havlova, Kozíková a Srbové²⁶⁾ vznikly o několik let později, kdy rozhlas prošel již dalším technickým i uměleckým vývojem a uvedení autoři mohli čerpat své zkušenosti

²⁶⁾ Havel, Miloslav: Od rozhlasové hry k rozhlasovému dramatu (Praha 1939)
Kozík, František, Dr.: Rozhlasové umění (Praha 1940, Československý Kompas, str. 181 + 2 + 4)
Srbová, Olga: Rozhlas a slovesnost (Praha 1941, Vyšehrad, edice „Pro život — články a profily“, sv. 23, str. 32)

z tohoto pozdějšího vývoje. Přitom žádná z těchto prací nemá hloubku teoretické práce Růtovy. Je škoda, že Růtova disertace nebyla vydána knižně ani tehdy, ani později.²⁷⁾ Její závěry mají platnost dodnes, jak zjišťují zasvěcení znalci.²⁸⁾ — S disertační prací měl Růt, abych tak řekl, vůbec smůlu. Psal ji ještě u prof. Zicha, který ale r. 1934 zemřel. Předkládal ji pak v r. 1936 k posouzení profesorům V. Tillemu a Ot. Fischerovi. Oba hodnotili tuto práci kladně. Prof. Tille v posudku zdůraznil podrobnou znalost literatury, dále to, že Růt pronikl k základům problému a že dovedl zajímavě formulovat vlastní postřehy. Také Ot. Fischer vidí cenu práce v bohatství podrobných záznamů a ve znalostech literatury dramaturgologické a i specificky rozhlasové a považuje ji za zdařilou.²⁹⁾ Aby pak smůla Růtova byla úplně dovršena, zbyl mu při zkouškách doktorských ze všech jeho učitelů — examinátorů jen prof. Otokar Fischer (prof. V. Tille byl nemocen a v den Růtovy promoce 26. 6. 1937 zemřel). Rigorózním zkouškám se Růt podrobil dne 19. 6. 1937 a zkoušeli ho prof. O. Fischer a romanista — filolog, jinak známý antisemita a reakcionář prof. K. Titz, jehož přednášky a semináře Růt nikdy nenavštěvoval. Přesto dopadly pro Růta zkoušky z obou oborů (dějiny moderních literatur a románské filologie) dobře a byl ohodnocen většinou hlasů jako výborný. Stejně dopadlo i rigorosum z filosofie. Dne 26. 6. 1937 pak byl Růt promován doktorem filosofie.³⁰⁾

Rozhlasový pracovník

Do rozhlasu nastoupil Růt 15. 2. 1934 a působil v něm až do r. 1952, tedy plných 18 let svého života. V době nástupu Růtova měl rozhlas za sebou teprve něco málo přes 10 let své existence (první vysílání se uskutečnilo v květnu 1923 ve Kbelích). V rozhlasu a jeho pražské stanici zažil Růt nejrůznější éry jeho vedení. Zpočátku nesl rozhlas jméno Radiojournal, z. s. s r. o. a největší politický vliv na jeho vedení měli agráři (Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu) — největší vládnoucí strana buržoasní

²⁷⁾ Disertační práci Růtovu vydalo pod názvem „Divadlo a rozhlas. Problémy rozhlasové hry.“ v omezeném počtu výtisků pro vnitřní potřebu Studijní oddělení Čs. rozhlasu v edici Informace — Učebnice — Semináře v r. 1963 (dle tiráže) nebo v r. 1964 (dle titul. strany), rozmnož., str. 116. K tisku připravil, úvodem a poznámkami opatřil redaktor Jan Lopatka. Jde o velmi ledabylé vydání, které nepřetiskuje Růtův bohatý soupis použité literatury, neověřuje znění citátů a pramenů a v úvodu se dopouští několika nesprávných faktografických údajů.

²⁸⁾ např. profesor slovanských literatur, divadelní a filmové vědy brněnské university Artur Závodský v článku „Jeden z generace“ (Divadelní noviny, r. XI, čís. 15, 14. 2. 1968, str. 6) píše o Růtově disertaci „... byla to disertace průkopnická! Dosud neztratila svůj význam pro teorii rozhlasové práce. Měla by — třeba po úpravě a doplnění — vyjít knižně!“ — Jeho pozornosti pravděpodobně ušlo rozmnožené vydání Růtovy práce Čs. rozhlasem pro interní potřebu — viz pozn. ²⁷⁾. Zkušený rozhlasový pracovník a po jistý čas Růtův bezprostřední představený Dalibor Chalupa píše v čl. „Mocné slovo neomylí“ (Rozhlasová práce, 1962, čís. 12): „Tato první doktorská práce (rozuměj o rozhlasu Hc) je v zásadě stále platná“.

²⁹⁾ Posudek prof. V. Tillemu je z 25. 6. 1936 a prof. Ot. Fischera z 30. 6. 1936 — originály posudků v AUK pod čís. 77.

³⁰⁾ Rigorózní protokol v AUK čís. 1994, Matrika doktorů str. 4492 v AUK

ČSR. Další érou byla tzv. druhá republika, v níž si politická pravice udržela klíčová místa ve vedení rozhlasu. Radiojournal byl přejmenován na Česko-slovenský rozhlas a podléhal předsednictvu vlády. Pak přichází éra nacistické okupace a rozhlas se mění na Rundfunk Böhmen u. Mähren. Konečně pak po osvobození v r. 1945 se rozhlas stává opět Čsl. rozhlasem. Přirozeně každá tato éra silně ovlivňovala jeho funkci, poslání a vývoj. Nejvíce se to projevovalo ve stanici pražské, v níž pracoval také Růt. — Začal tam jako lektor a referent v přednáškovém odboru, který se právě tehdy pod vedením doc. přírodovědecké fakulty Otakara Matouška osamostatnil. V té době působil v pražském rozhlasu jen několik málo opravdu pokrokových lidí, jako byli Václav Sommer a Mirko Očadlík; lepší byla situace v Brně, kde už byli Dalibor Chalupa, Josef Bezdiček, Frant. Kozík, kteří později přešli také do pražského rozhlasu. Časem se Růt stal režisérem pořadů přednáškového odboru. Působil také jako upravovatel textů a často i jako autor pořadů (montáží, pásem, scén, přednášek) a někdy také jako přednášec či reportér. Za okupace byl r. 1942 přeložen z trestu do literárního odboru, kde působil jako referent a režisér literárních pořadů. V literárně-dramatickém, či slovesném odboru (jak je také někdy nazýván) působil i po r. 1945 a stal se dokonce 15. 6. 1951 jeho vedoucím. Občas spolupracoval také i s jinými odbory, jako s rozhlasem pro ženy (ved. Jana Moravcová) a po r. 1945 se školským rozhlasem (M. Disman). Redigoval také teoretický časopis vydávaný rozhlasem **Rozhlasová práce** v r. 1947, který žel v r. 1948 zanikl. V r. 1948 řídil také zkušební vysílání literárních pořadů televizních. A opět tak jako dříve se setkáváme s Růtem i v rozhlasu s jako neobyčejně iniciativním pracovníkem. Projevuje se to nejen v přednáškové skladbě rozhlasu, která má stále stoupající tendenci, ale i v pokusech o novou, lepší formu pořadů. Přivádí před mikrofon nejen řadu odborníků z nejrůznějších oborů, spisovatele a umělce, ale také v improvizovaných rozhovorech poprvé řadu prostých občanů z jejich pracovišť, např. v cyklu „Lidé práce“ z r. 1936, na který navazuje potom cyklus „Devatero řemesel“. Hned po svém nástupu do rozhlasu se podílí na cyklu „Svět v přerodu“. Prosazuje do pořadů mladé pracovníky a mladé lidi vůbec (cyklus „Hovoří mladí“ z r. 1934 a „Dvacetiletí“). Při rozhlasové práci mu samozřejmě velmi pomáhá jeho dřívější zasvěcená činnost divadelní a stejně tak i zkušenosti rozhlasového publicisty z r. 1933. V počátcích svého rozhlasového působení pracuje ještě na své disertační práci, kterou předkládá v r. 1936 (viz výše), a používá v ní již svých zkušeností z rozhlasové praxe.

Je zhola nemožné popsat v této stati jeho velmi bohatou a mnohostrannou činnost v rozhlasu.³¹⁾ Pokusil jsem se z programových časopisů rozhlasu alespoň o částečné sestavení pořadů, v nichž Růt vystupoval jako autor či režisér. A přestože je to sestavení neúplné (v Čsl. rozhlasu chyběly některé ročníky programo-

³¹⁾ Fašistická „Vlajka“, revue „Hnutí za nové Československo“, označila ve své kritice rozhlasu V. Růta již v r. 1934 za marxistu (roč. VI, čís. 2, květen 1934, str. 11)

vých časopisů nebo byly neúplné a mimoto se často v polovině 30. let neuváděl režisér pořadů), zjistil jsem více jak 300 takových pořadů. Dále nutno vzít v úvahu, že došlo k značnému útlumu jeho činnosti v letech okupačních. Je to opravdu pestrý kaleidoskop Růtovy činnosti v přednáškovém a později literárním odboru. Není snad oboru, ani odvětví lidské činnosti, abychom se tu nesešli se jménem Růtovým. Nacházíme tu pořady jak z přírody (pásma a reportáže Naši němí přátelé, Rozloučení s podzimem, Souhvězdí letní oblohy, Jak se zaznamenává zemětřesení, Co dokáže voda, Rybářský výzkumný ústav ap.), tak z oblasti techniky, průmyslu a řemesel, dopravy, např. pásma a reportáže: V tabákové továrně v Sedlci u Kutné Hory, Jak se dělají gramofonové desky, S mikrofonem ve výzkumném ústavu hmot a konstrukcí stavebních, Návštěvou v moderní prádelně a žehlárně, Jak vzniká žárovka, Na prohlídce holešovického přístavu, 30 let českého letectví, Od rotačky ke Gutenbergovi, Když přijíždí mezinárodní rychlík, Oči, kterým nic neuniká (o rtg), Na hranicích viditelnosti (o mikroskopu), Rozhlasová návštěva v hodinářské dílně, Obraz z tisíce sklíček (o mosaikách), Stvořeno z hlíny (o keramice), České sklo a další. — Většina těchto pořadů je z doby pomnichovské a z počátku okupace. Z oblasti zdravotnictví jsou to pořady jako Boj s chřipkou a nakažlivými nemocemi, S mikrofonem na Záchrané stanici, Tajemství kapky krve aj. Přirozeně věnuje svou pozornost i sféře kulturní, umělecké a literární. Tak z oblasti jeho velké lásky — divadla — jsou to jeho přednášky a režie Ze zákulisí loutkového divadla, Barokní divadlo, Comedia dell' arte, Žena v zrcadle slavných dramát, Premiéra před 150 lety (Don Juan), Václav Tille stále živý, Řeč na jevišti, Hrajete divadlo v přírodě?, Velikonoční hry a další, z oblasti výtvarného umění pořady Cesta Mánesova, O českých malířích 19. století, O generaci Národního divadla aj., z literatury Čeští spisovatelé — reportéři, Cesta Arbesova, Jak jsme je znali a řada pořadů po r. 1945. Jsou to dále pořady z návštěvy některých muzeí (Národního, Technického, Náprstkova, Umělecko-průmyslového, z kláštera Strahovského) a z vědeckých apod. pracovišť (Kancelář Slovníku jazyka českého, pracovna Fr. Palackého, Archiv desek zemských). Také jazyku věnoval pozornost v pořadech Však my si porozumíme, O brusech a brusíčkách českého jazyka. Pražské památky to je další velká oblast Růtových pořadů, jako např. Pražská Kampa vypravuje, České Assisi, Opravujeme pražskou Loretu, v rámci pořadů „Tisíc let československé kultury“ pořady Život katedrály, Šestset let Staroměstské radnice, dále pořady Zlatá koruna české gotiky, Malostranské střechy, atd. Setkáváme se tu dále s relacemi s tematikou vánoční (Jak vznikly „jesličky“, Ježíšek nakupuje, Předvánoční návštěva v Jedličkově ústavu, Vánoční hrnčířský trh na Kampě, O betlémech a betlémařích) nebo o lidových zábavách (O mumrajích a masopustech, Krása podívané, O beáních, atd.). Dále pořady s různou tematikou (Můj přítel na cestách, Obrázky z Masarykovy studentské koleje, Knihy jedou za čtenáři, Vinohrady — teprve 60 let, Cesta kolem Prahy, Jak se dělá krátký film, Varhany, Suez atd.). Růt tyto pořady často aktualizuje k různým výročím, ročním obdobím

i politické situaci. Příkladem toho jsou např. pořady věnované protiletcecké ochraně (CPO) v době zvýšeného ohrožení republiky (květen — červen 1938) nebo ekonomice tzv. druhé republiky, územně i jinak velmi okleštěné (Stavíme dálnici, Pracujeme pro sebe, V pracovním táboru). K nejpozoruhodnějším pořadům patří některé cykly, které Růt připravoval ve spolupráci s různými odborníky. Tak v r. 1937 cyklus „Dobyvatelé světa“ s úspěšným a reprízovaným pořadem o Fernão Magalhãesovi, který jako první vykonal cestu kolem světa, a o objeviteli jižního pólu kapitánu F. R. Scottovi, které autorsky připravil historik a archivář Národního muzea dr. Jaroslav Charvát (dnes profesor filosofické fakulty University Karlovy), dále cyklus „Co by řekli dnešku...“ (Platon, Sv. Augustin, Sv. Tomáš Akvinský, Bacon Verulánský) autor Jar. Charvát (Voltaire, Rousseau, Hegel) autor rovněž Jar. Charvát z konce r. 1937 a poč. r. 1938. Tento cyklus je vlastně předchůdcem nedávného pořadu „Rada moudrých“. Zvláštního významu nabývaly po stránce národní a politické historické a regionální cykly z doby konce buržoasní republiky a z prvních let nacistické okupace. Z historických cyklů to byl cyklus „Příklady otců“, pořádaný k dvacetiletí Čs. republiky, na němž opět autorsky spolupracoval Jar. Charvát, pořady O sv. Václavu, O Žižkovi, Husitském králi, J. A. Komenském a Národ se probouzí. Dále pomnichovský cyklus „Stateční“ a „Češi, kteří se proslavili“ (Mistr Jan Hus, Václav Hollar, J. A. Komenský, Augustin Heřman — autorem těchto pořadů byl opět Jar. Charvát), dále cyklus „Čechy na úsvitě dějin“ (Objevuje se lid páskové keramiky, Lid doby kamenné, který připravil řed. archeolog. ústavu dr. J. Böhm a spolupracoval Jar. Charvát). Z regionálních pořadů to byl cyklus Hradů a zámky (Jindřichův Hradec a Kozí Hrádek, Zvíkov, Nelahozeves, Mezi Humprechtem a Kostí, které autorsky připravil zase Jar. Charvát), dále cyklus přednáškových montáží „České řeky“ (Otava, Jizera, Berounka, Sázava) z r. 1940. Mimo cykly pak dílčí pořady Vlachovo Březí, Výlet do Zbiroha (autorsky spolupracoval básník V. Vokáč, popravený nacisty) a Jičín. — Mimořádnou pozornost vzbudil u posluchačů cyklus „Zvony mého kraje“, jehož je Růt nejen iniciátorem, ale z valné míry také tvůrcem.³²⁾ V krátké pětiminutové relaci pravidelně v neděli večer zazněl hlas zvonu nebo zvonku, někdy starobylého, z různých míst okleštěných Čech a Moravy. Hlas zvonu byl spojen s výkladem historickým a vlastivědným, někdy básní apod. Místa, odkud hlas zvonu zazníval, byla volena záměrně. Často zazněly zvony z míst významných českých lidí, např. velkých hudebních skladatelů (Smetana, Dvořák, Fibich, Suk, Janáček, Křížkovský). Byly to pořady leckdy odvážné. Posilovaly vlastenecké cítění Čechů a jejich odpor k okupantům. Ohlas mezi posluchači byl tak velký, že si ho nacisté nakonec povšimli, pořady zastavili a Růta přeložili do literárního odboru, kde už zdaleka nemohl tak rozvíjet svou předcházející úspěšnou činnost.

³²⁾ Viz charakteristiku pořadu od dr. Jana Weniga v jeho vzpomínkách „Rozhlasová léta a lidé“ na str. 155 Kapitola z dějin čs. rozhlasu 1 (vyd. Studijní oddělení Čs. rozhlasu). Tento pořad byl vysílán od 7. 1. 1940 do 18. 5. 1941, dle zatímního zjištění.

Naukové, vzdělávací pořady Růtovy lze dnešními slovy charakterizovat jako lidovou universitu a různá jeho pásma a reportáže jako vlastivědné vycházky a exkurse. Jeho pořady sledovaly nejen cíl naukový, ale i zábavný. Byly připravovány poutavě, zajímavě, přístupně, aby zaujaly nejširší obec rozhlasovou. Růt měl vždy na mysli posluchače. Jako jeden z mála měl ve své činnosti dříve i později opravdový demokratický přístup k lidem.

Vysílací technika rozhlasová nebyla v té době na té výši, jako dnes. Magnetofonu, bez něž se dnes rozhlasový pracovník neobejde, bylo poprvé, a to nakrátko, použito Růtem při natáčení pořadu Zvony mého kraje.³³⁾ Růt usiloval také o zdokonalení rozhlasového projevu. Alfou a omegou mu zde byla rozhlasová řeč. Zamýšlí se proto nad formami rozhlasové práce a vypracovává u nás poprvé formu tzv. přednáškové montáže (viz výše), která se později rozšiřuje na pásmo a je v rozhlasové práci používána dodnes. I v tom směru je tedy Růt novátorem. Na některých svých pořadech spolupracuje Růt s interními pracovníky jako např. s vedoucím přednáškového (vzdělávacího) odboru doc. dr. Otakarem Matouškem, který má pro Růtovu práci značné pochopení, dále se zmíněným již režisérem dr. V. Sommrem, s vedoucí vysílání pro ženy Janou Moravcovou, po r. 1945 pak s Mil. Dismanem, při vysílání stanice MEVRO v r. 1948 s dr. Jos. Kolářem a ing. Alfredem Technikem (dnes vedoucím katedry rozhlasu fakulty žurnalistiky UK) aj. Veliká je řada rozhlasových „herců“ a divadelních herců, s nimiž Růt pracoval, jako např. zesnulý Zíb, zesnulý Nohel, zesnulý Piskáček, dále Kalous, Hradilák, Beniško, Seeman, Liška, Blahovec, Pfeiffer, Hoblík (často také jako asistent režie), Bobek, Salzer, Záhorský, Filipovský, Šmeral, Nedbal, dále herečky Otáhalová—Mrkvičková, Amortová, Stambolieva aj. — Autorsky spolupracoval Růt s celou řadou externistů z nejrůznějších oborů Nejčastěji s Janem Wenigem, který stejně jako Růt byl žákem Tillovým a později se stal jeho rozhlasovým kolegou, dále pak, pokud jde o pořady historické, s dr. Jaroslavem Charvátém a dr. Jar. Böhmem. Ze spolupráce Růtovy s dr. Jar. Charvátém vyplynuly také vysloveně historické přednáškové montáže; jako první 18. 1. 1935 Kutnohorský dekret (K 526. výročí jeho vydání), dále pak na závěr Mezinárodního sjezdu pro dějiny přírodních věd v Praze relace Galileo Galilei, v r. 1939 pak odvážné pásmo O francouzské revoluci (k jejímu výročí) a přednáška Křišťan z Prachatic. Spolupracoval také s Vladislavem Vančurou, popraveným za heydrichiády 1942.³⁴⁾

Za okupace pokračoval Růt také ve své publicistické činnosti, zahájené v Činu

³³⁾ Bylo použito magnetofonu typu AEG-K4, jak uvádí na str. 60 své publikace Rostislav Běhal „Vývoj české rozhlasové reportáže. I. (1923—1938). Nástin vývoje žánru“ (Praha 1962, Čs. rozhlas, str. 188).

³⁴⁾ Zatím se nepodařilo zjistit, ve kterém pořadu. Domnívám se, že šlo o pořad o Zbraslavi z 10. 3. 1940 ve Zvonech mého kraje, dále snad o některý pořad z cyklu České řeky. Vdova po popraveném spisovateli MUDr. Ludmila Vančurová ve vzpomínkové publikaci „Dvacet šest krásných let“ (Praha 1967, Čs. spisovatel) se o spolupráci Vančurové s rozhlasem nezmiňuje.

r. 1933. Uveřejnil řadu studií a článků věnovaných rozhlasu a divadlu. Tak v týdeníku Brázda to byly články „Televis 1941“ a „Patnáct let české rozhlasové hry“.³⁵⁾ V časopise Divadlo pak studie „O jevištní mluvě“ a „O hlase, přednesu a výslovnosti“.³⁶⁾ V Ročence Siroťčího spolku členů Národního divadla v Praze 1943 publikoval studii „Složitost hercova jazykového projevu. K problému jevištní řeči“ (str. 81—88). V další Ročence tohoto spolku z r. 1944, nazvané „S maskou i bez masky“ pak studii „Divadlo pomíjející“ (str. 37—41). Teoretickým otázkám rozhlasu věnoval řadu statí, publikovaných také v časopise „Týden rozhlasu“ po různými šiframi (—ů—, —t., V. R., V. A. T.), v nichž se většinou vrací k problémům, jimiž se zabýval již ve své disertační práci i v dřívější publicistické činnosti. Hned v první z těchto statí „Řeč — kouzelnice“³⁷⁾ dospívá k soudu, že „slovo dobře volené a výrazně pronášené je s to roznítit posluchačovu fantazii...“, že má sugestivní moc a že „mluva v rozhlase často nahradí gesto“. Ve statí „O rozhlasové improvizaci“³⁸⁾ dospívá k závěru, že improvizace „zvyšuje dokumentárnost a účinnost pořadu a sdělení“. Další článek je nazván „Gramofonová deska a řeč“.³⁹⁾ V článku „Zvuk v rozhlase“⁴⁰⁾ zdůrazňuje, že „Zvuk se stal ‚dramatickým‘ prvkem v pořadu“. Problematické herectví v rozhlase věnuje své statí „Herci v rozhlase“ a „Neherci v rozhlase“⁴¹⁾ v nichž zdůrazňuje, že herec v rozhlase „hraje jenom hlasem“ a u neherců (hlasatele, zpravodaje a reportéra) že jsou reprezentanty (vizitkou) své vysílací stanice. V článku „Přirozenost v rozhlase“⁴²⁾ vyžaduje „metodu individuální expozice“ pro osobnost před mikrofonem, aby se tato „uplatnila co nejlépe a nejvýrazněji“. Další z těchto statí je nazvána „Starší čeští spisovatelé — reportéři“.⁴³⁾

Po r. 1945 se Růt pustil s novým elánem do rozhlasové práce v nových podmínkách lidově demokratické a socialistické republiky. V programu rozhlasu prosazoval jako straník linii strany. Zůstal už věrný pořadům literárním a připravil řadu rozhovorů s našimi předními básníky a spisovateli, např. s Frant. Halasem, Jar. Seifertem a dalšími, připravil pásma četby z díla Al. Jiráska, Nezvalova Edisona, z Pobělohorských elegií V. Beneše—Třebízského (spolu s J. Moravcovou), literární pásmo k stému výročí úmrtí Honoré de Balzaca „Obrazy ze života“ (s J. Moravcovou) atd., atd. V r. 1946 začal s pořady „Nebojte se poesie“, v nichž se na praktických ukázkách pokoušel přiblížit dobrou poezii „ke každé vnímavé duši“ („poesie nemá být jen učenu kratochvílí pro literáty a literární odborníky“).⁴⁴⁾ V r. 1948 začal spolu s Miloslavem Dismanem s po-

³⁵⁾ Brázda, roč. IV, čís. 46 a čís. 50, 1941.

³⁶⁾ Divadlo, roč. XXIX, čís. 7 a 8, 1943.

³⁷⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 31, 31. 7. 1943, str. 4

³⁸⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 32, 7. 8. 1943, str. 4

³⁹⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 33, 14. 8. 1943, str. 4

⁴⁰⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 34, 21. 8. 1943, str. 4

⁴¹⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 36, 4. 9. 1943, str. 7, Týden rozhlasu, roč. X, čís. 42, 16. 10. 1943, str. 2

⁴²⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 43, 23. 10. 1943, str. 2

⁴³⁾ Týden rozhlasu, roč. X, čís. 30, 24. 7. 1943, str. 2

⁴⁴⁾ Zahajovací pořad z 16. 10. 1946 — vysílací text

řadem zaměřeným k výchově recitačních skupin mládeže, nazvaným „Recitujte s námi“, v němž prováděl rozbor básní a nácvik recitace sólové i sborové. Navazoval přímý styk se čtenáři na závodech, spolupracoval s některými recitačními soubory mládeže (KOVO atd.) a učil je recitovat (1946—1948) a jezdil s nimi mezi brigádníky na Mostecko. Uváděl novinky literární tvorby a propagoval aktivně čtenářské kroužky. Získal pro rozhlas řadu našich spisovatelů (Majarovou, Glazarovou, Pujmanovou, Drdu, Kubku, Bernáškovou, Branalda aj.). Pozoruhodné byly pořady pod názvem „Rozhlasová čítanka. Čteme znovu a lépe“, které byly připravovány „Kruhem Rozhlasové čítanky“ za účasti čtenářů (r. 1950). V nich byli posluchači seznamováni zábavnou formou „s vývojem naší literatury od doby obrození až k r. 1948“ (Náš rozhlas, r. XVII/1950, č. 6, str. 3). Autorsky se na těchto pořadech podílela řada mladých začínajících literárních teoretiků. Podobným pořadem byly relace nazvané „Čtenářské kluby“. Šlo o rozhovor se členy závodních klubů o knihách i různých formách propagace knih. Růt se v těchto pořadech poprvé pokoušel o marxistické hodnocení osobností naší i světové literatury.

Jedinečnou událostí v dějinách našeho rozhlasu bylo tzv. MEVRO (Mezinárodní výstava rozhlasu) v r. 1948 — k 25. výročí založení našeho rozhlasu. V jeho rámci se z veřejného studia na Starém výstavišti v Praze vysílalo za účasti obecnstva přímo, „živě“ (tzv. metoda MEVRO). S vysíláním se začalo 12. 5. 1948 a vysílalo se nepřetržitě 57 dní na vlně 415 za velké účasti obecnstva. Vedoucím vysílání byl dr. Jos. Kolář, umělecký šéf rozhlasu, a jeho nejbližším spolupracovníkem byl V. Růt, který v tomto vysílání řídil a vedl literární pořady. Tam s ním také spolupracoval ing. Alfred Technik. Jenže, jak už to někdy bývá, byla tato jedinečná vysílací metoda „dána do klatby a na léta povinně zapomenuta“, když i „Československý rozhlas ochořel potom strnutím šjie“, jak píše zmíněný dr. Jos. Kolář ve svém článku „Vysílejte s námi!“ (Čs. rozhlas a televize, 1965, čís. 3). Růt v té době také řídil zkušební vysílání literárních pořadů televize.⁴⁵⁾ 15. 6. 1951 se Růt stává vedoucím literárně-dramatického odboru. Jenže v té době již je zasažen nevyhlášenou chorobou (acromegalií) a opouští proto v r. 1952 na radu lékařů vyčerpávající práci v rozhlase a odchází pak na vysokou školu. Za jeho činnosti v rozhlase se mu také dostalo veřejného uznání Čs. státní cenou z r. 1949 za průkopnickou práci a podnětnou a organizátorskou činnost v rozhlase.

Mezi spolupracovníky v rozhlase byla nejen Růtova činnost rozhlasová, ale i jeho povahové vlastnosti vysoce oceňovány. Zkušený a velmi exponovaný rozhlasový pracovník F. K. Zeman píše o něm jako o „námi všemi milovaném“.⁴⁶⁾ Dlouholetý pracovník rozhlasu, nejdříve brněnské a později také pražské

⁴⁵⁾ Příslušný archiv Čs. stát. výboru pro rozhlas a televizi v archivu Čs. televize ani Čs. rozhlasu neexistuje.

⁴⁶⁾ Rozhlasová práce, 1965, čís. 2, na str. 24—25

stanice, který byl po jistou dobu jako šéf slovesného a dramatického odboru přímým Růtovým představeným, Dalibor Chalupa, píše o něm jako „o neúnavném organizátorovi i tvůrci množství literárních pořadů“.⁴⁷⁾ Také Jan Wenig, zprvu externí spolupracovník Růtův na různých pořadech a později jeho pracovní kolega, píše o něm: „... Václav Růt, milý, starý kamarád Vašek usiloval s velkým úspěchem nejen o nové formy, ale i o získání spolupracovníků dobré intelektuální, vědecké a umělecké úrovně“ a dále „Jako režisér i jako lektor a autor byl skutečným přínosem...“ a dále „se vši energií se postavil ke kolébce rozhlasového pásma, jak tomu pojmu rozumíme dnes“.⁴⁸⁾ Zmiňuje se o něm také Fr. Kožík ve své publikaci Rozhlasové umění z r. 1940 na str. 59—60, kde píše, že se „v drobnějších formách (rozuměj rozhlasové práce — Hc) osvědčuje dr. Václav Růt“.⁴⁹⁾ Největší pozornost věnoval Růtovi rozhlasový kritik a později filmový pracovník Miloslav Havel (= Jiří Hrbas). Jako rozhlasový referent sledoval pravidelně činnost rozhlasu v deníku Národní osvobození po V. Sommrovi a později pak v časopise Útok. Již v r. 1936 píše v Útoku: „Růt... snad bude mezi prvními rozhlasovými pracovníky, již objeví rozhlasovou skutečnost, najde nové rozhlasové formy a náměty, jež teprve zpracují jiní. Růt je trpělivým a pilným hledačem, jehož objevy ukazují zcela zřetelně cestu k novému rozhlasovému umění,“ a dále: „Růt uměl funkčně uplatnit ve svých montážích a cyklech nejen bohatý dokumentační materiál, ale i hudbu, zvuk a slovo... Bojoval proti jednotvárnosti a snažil se své montáže rozhrbat a zvukově bohatěji prokřvit“.⁵⁰⁾ Hodně pozornosti mu pak věnoval již jako Jiří Hrbas ve svém Rozhlasovém vzpomínání (Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu II., 1964, Studijní oddělení rozhlasu, rozmnož.). Píše o „průkopnické práci Růtově“ v tom, že „se pokoušel přivést před mikrofon prosté lidi, např. topiče a strojívdce, a nechal je hovořit o jejich práci“ a že to „tehdy působilo nezvykle a bylo třeba i podpory tisku, aby programové vedení (rozuměj rozhlasu - Hc) takové relace připustilo“ (str. 131). Píše dále o jeho zájmu o lidskou řeč, její tvar a všechny formy, o tom, že tento zájem určil jeho vývoj, že zavedl nový typ tzv. montáž, že bojoval proti jednotvárnosti, mluví o něm dále jako o iniciativním rozhlasovém umělci, který „hledal velmi svědomitě cestu k posluchači a snažil se nalézt nové rozhlasové formy apod.“ (str. 172). Také rozhlasová kapitola Růtova života končí pro něj úspěšně.

Pedagogická činnost a předčasný skon

Jako 44letý opouští Růt v r. 1952 rozhlas a odchází působit na vysokou školu. Nejdříve na Vysokou školu politických a hospodářských věd

⁴⁷⁾ Dalibor Chalupa „Mocné slovo neomýlí“ — Rozhlasová práce, 1962, č. 12

⁴⁸⁾ Jan Wenig „Rozhlasová léta a lidé“ (Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu I, Studijní odděl. Čs. rozhlasu)

⁴⁹⁾ František Kožík „Rozhlasové umění“ (Praha 1940, Kompas)

⁵⁰⁾ Čl. Mil. Havla „Rozhlasová režie“ — Útok, 1. 5. 1936, str. 176.

(VŠPHV), kde působil jako odborný asistent Kabinetu české a slovenské literatury a jazyka a přednáší tam Dějiny zahraničních literatur a Vývoj pokrokového kulturního dědictví. Po reorganizaci této školy přechází na fakultu mezinárodních vztahů UK jako odborný pracovník Kabinetu kulturní výchovy a přednáší Kapitoly z dějin pokrokových tradic západních literatur. S účinností od 1. 8. 1954 je přeložen na filologickou fakultu UK jako odborný asistent katedry knihovnictví a novinářství, kde setrval až do své smrti. Přednáší tam jednak pro obor čeština a jednak pro posluchače knihovnictví a novinářství Kapitoly ze vztahů české literatury k literaturám zahraničním koncem 19. a zač. 20. století, dále Úvod do světových literatur, Vybrané kapitoly ze světových literatur, Kulturní politiku, Vybrané kapitoly z kulturních dějin, O významu překladové literatury v naší kultuře a vedl proseminář teorie literatury.⁵¹⁾

Kromě toho působil Růt také externě na jiných vysokých školách. Ještě za svého působení v rozhlasu vedl v r. 1947—1948 na AMU seminář o teorii rozhlasu. Později přednášel externě na Vysoké škole ekonomické, dále na Vysoké škole pedagogické Dějiny zahraničních literatur. Ve Svazu čs. novinářů vedl po dva roky (1953—54) kurs dějin literatury. — Konal celou řadu přednášek pro tehdejší Společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, pro Svaz čs. novinářů a další organizace a instituce. Působil i externě pro rozhlas, a to pro hlavní redakci dětí a mládeže (HRDM) lektorskými posudky her, referáty na aktivech apod.

Chtěl se také habilitovat na filologické fakultě UK jako docent pro obor teorie literatury a dějiny světové literatury. Předložil práci (skripta) „Stručný přehled evropského kulturního dědictví literárního“ a k tomu přiložil dva svazky „Textů ke kapitolám ze světové literatury“. Vědecká rada filologické fakulty mu ale doporučila, aby nejdříve napsal habilitační práci.⁵²⁾ K tomu už ale nedošlo. Zlá choroba ukončila předčasně — v jeho padesátce — Růtův život. Zemřel 14. 12. 1958. Literární noviny z 23. 12. 1958 v nekrologu vyzdvihují jeho porozumění pro „mladé hlavy a srdce“, jeho neúnavnost v práci a nevyčerpatelnost v diskusních podnětech, poutavost jeho výkladů atd. V závěru píše: „Dr. Václav Růt byl jedním z těch vzácných lidí, kteří nezištně a cele žili především pro druhé. Rozdával své vědomosti, své nadšení, lásku, svou důvěru — a neodevzdal málo... smrt... přerušila život ještě daleko před ukončením jeho cenného poslání“⁵³⁾ Rudé právo v závěru svého nekrologu pak napsalo „Práce dr. Václava Růta... přinesla mnohé, z čeho dodnes rozhlas čerpá a na čem buduje další

⁵¹⁾ Viz Seznam přednášek na Filologické fakultě UK ve stud. roce 1955/56 (Praha 1955, nákl. rektorátu UK)

Dtto ve stud. roce 1956/57,

Dtto ve stud. roce 1957/58,

Dtto ve stud. roce 1958/59,

Zatím nezjištěno, kdy musel své přednášky pro nemoc přerušit.

⁵²⁾ Viz personální akt Dr. V. Růta z filologické fakulty UK v AUK

⁵³⁾ Sch.: „Václav Růt, + 14. 12. 1958“ (Literární noviny 23. 12. 1958)

svou činnost“.⁵⁴⁾ V r. 1968 vzpomíná na Růta u příležitosti jeho nedožitých šedesátin teatrolog Artur Závodský, profesor University J. E. Purkyně v Brně, který poznal Růta ještě za doby studií na filosofické fakultě v Praze a ve fakultním Spolku posluchačů filosofie. V této pěkné a konkrétní vzpomínce, v níž zdůrazňuje, že „Růt byl vynikajícím teoretikem rozhlasové práce a také praktikem, který připravil několik proslulých rozhlasových pořadů“, vysoce oceňuje jeho disertační práci. V úvodním odstavci své vzpomínky pak správně říká: „Nevíme, kolik našich lidí si při vyslovení Růtova jména představí osobnost, která se za ním skrývala. Václav Růt byl totiž pracovníkem rozhlasovým — a ti více nežli jejich kolegové v divadlech — zůstávají širokému publiku neznámi“.⁵⁵⁾

Plně se s touto trpkou pravdou ztotožňuji. Letos oslavoval Čs. rozhlas padesáté výročí svého vzniku a uspořádal při té příležitosti výstavu na Slovanském ostrově. Marně jsme na ní hledali alespoň jedinou připomínku (fotografii apod.) o Václavu Růtovi a stejně tak o předčasně zesnulém Růtově kolegovi, vynikajícím režisérovi Václavu Sommrovi, jakož i o některých nacistických obětech z řad rozhlasových pracovníků. Slibované Dějiny rozhlasu, které měly k tomuto výročí vyjít — nevyšly. „Kapitoly z dějin rozhlasu“, které začaly před několika lety vycházet a v nichž byly uveřejňovány vzpomínky některých žijících rozhlasových pracovníků, zanikly.

Taková jsou strohá historická fakta o Růtově životě a díle. Byl to život bohatý a plný. Od divadla k rozhlasu a k literatuře to byla jeho cesta, v níž se snoubí teorie s praxí. Brázda, kterou vyoral, byla hluboká a símě, které zasil, vzešlo. Sám se ovšem zralých plodů nedočkal. Zemřel v nejlepší věku, kdy mohl své bohaté zkušenosti a znalosti ze své praxe i teorie teprve plně rozvinout. Bohužel se zapomíná, takový už je někdy lidský úděl. Mnozí navázali a navazují dodnes na jeho dílo.

Osobní douška

Znal jsem Václava Růta osobně. V letech 1932—1934 jsme se stýkali takřka denně a ztrávili jsme spolu hodně času. Ať už to bylo ve spolkové místnosti SPF na filosofické fakultě ve 4. patře v čís. 254, či v jeho studentském pokoji ve Studentské kolonii na Letné v pavilonu č. VI., či na různých procházkách Prahou a často v kavárně Mánes na nábřeží při kávě, či „kapucínku“. Vidím ho dodnes — blondýna s vyšším čelem, s vlasy dozadu sčesanými (trochu prořídlymi), s brýlemi, v šedých „šatečkách“ (jak jim sám říkal). Ve vystupování taktičtí až noblesní, společenský, vášnivý diskutér, skromný (častokrát neměl peníze ani na tu kávu s rohlíky — někdy jedinou celodenní stravu). Byl velmi vzdělaný a imponoval velkým přehledem o kultuře, literatuře, divadle atd. Velmi často jsme spolu odcházeli z Mánesa pozdě večer pěšky do našich ubikací — on do SKL a já do vzdálenější MSK (něko-

⁵⁴⁾ A. L. (Langer?): „Za soudruhem Václavem Růtem (Rudé právo, roč. 39, čís. 347, 16. 12. 1958)

⁵⁵⁾ Artur Závodský „Jeden z generace“ (Divadelní noviny, roč. XI, čís. 15, 14. 2. 1968, str. 6)

likráté jsem u něj přespál, když se mi nechtělo jít až do vzdálenějších Dejvic). Nezapomenu na procházky starou Prahou, kdy mě seznamoval s různými těmi průchody (některé z nich dnes už neexistují) a humorně komentoval různé fresky (třeba v Ungeltu z antické mythologie), různé plastiky (dům „U zvonu“ na Staroměstském náměstí nebo na staroměstské Mostecké věži), atd. Bylo to prostě kouzelné. Pozval mě také o prázdninách do Jičína. Tam jsem měl možnost poznat prostředí, v němž žil a jeho jičínské přátele — mladé kulturní pracovníky. Měl bystrý postřeh a plno nápadů a iniciativy, která se plně projevovala už za jeho spolkové činnosti. Měl také veliký smysl pro humor. Vzpomínám si např. na jedno valné shromáždění vrcholné studentské organizace — ÚSČS, které se konalo ve velké posluchárně filosofické fakulty a jehož jsme se zúčastnili jako delegáti SPF. Tehdy v několikahodinové noční přestávce (kdy se pohlaví studentské pravice dohadovali o personálním složení příštího ústředního výboru) bavil gros delegátů o „bábkovém“ a „bramborovém“ divadle tak poutavě a legračně, že delegáti ze shromáždění neutíkali (na fakultě tehdy nebyl bufet jako dnes). Byl optimistou. Dalo by se ještě hodně vzpomínat. Mně osobně — o tři léta mladšímu — dal Vašek Růt hodně. I když jsem v odborové studentské politice a vůbec nebyl jeho vyučencem (mým učitelem tu byl Fr. Jungmann — Růtův předchůdce ve starostenství v SPF), získal jsem od Růta hodně, hlavně pokud jde o kulturní orientaci. Vděčím mu za to, že jsem se jeho prostřednictvím seznámil s mnoha lidmi mladé kulturní a pokrokové generace.

Snad tato čistě osobní vzpomínka nepatří do seriózně pojaté stati odborného časopisu, ale doufám, že mi to čtenáři těchto řádků prominou. Odvykli jsme si už asi psát o lidech, osobnostech, také trochu lidštěji.

Přínos Růtův naší kultuře je nedoceněn. Jeho život a dílo čeká ještě na všestranné vědecké zpracování. Václav Růt byl průkopnickým zjevem a připravoval půdu dalším. Bylo by proto krajně nespravedlivé význam Václava Růta a jeho úloh nedocenit.

PRAMENY A POUŽITÁ LITERATURA

Katalogy posluchačů filosofické fakulty University Karlovy z let 1926/27—1930/31 (nationale)		v AUK
Disertační práce V. Růta „Divadlo a rozhlas“	č. 1944	v AUK
Rigorosní protokol		v AUK
Matrika doktorů UK		v AUK
Seznamy přednášek filosofické fakulty UK z let 1926/27—1930/31		
Seznamy přednášek filosofické fakulty UK z let 1955/56—1958/59		
Posudky disertační práce od profesorů V. Tilleho a Ot. Fischera	č. 77	v AUK
Výroční zpráva Státního vyššího gymnasia v Jičíně za školní rok 1919/20 a za léta další — Věstud. archiv (VSA)		v AUK
Fond AČJ Jičín	VSA	v AUK
Výroční zpráva spolku Hlávkovy studentské koleje českých vysokých škol pražských za správní rok 1928/29 a za léta další	VSA	v AUK
Fond Hlávkovy koleje, zejména karta 143	VSA	v AUK
Personální akt dr. V. Růta z filologické fakulty UK		v AUK
Spolek posluchačů filosofie Karlovy university, fond ve spolkovém katastru, uloženém v Archivu hl. m. Prahy pod sign. X. 210		

Soupis kulturních aj. akcí SPF v letech 1931—1938 provedený autorem tohoto příspěvku
Protokoly ze schůzí SPF v l. 1932—1934 — zápisní kniha SPF — zatím v soukromém majetku

Výstrižkový archiv z let 1929—1934

VSA v AUK

Různé letáky ap. ze studentského hnutí v soukromém majetku a ve VSA

Studentské časopisy: Studentstvo [Jičín], Okna [Jičín], Časopis agrárního studentstva, Studentský věstník, Studentský časopis, Studentská revue, Vlajka, Buletin DSÚ — bližší v textu nebo v poznámkách.

Rozhlasové vysílací texty (některé) z Archivu Čs. rozhlasu

Rozhlasové vysílací texty v soukromém majetku prof. dr. Jarosl. Charvátka

BIBLIOGRAFIE

Běhounek, Václav: Bibliografie literatury o studentstvu (Časopisecká bibliografie za rok 1928), zvláštní otisk ze Studentského Věstníku, roč. VIII—IX (Praha 1929, „Akademický dům“ v Praze).

Běhounek, Václav: Bibliografie studentského hnutí a vysokého i středního školství (Časopisecká bibliografie za léta 1929—1930) — (Praha 1931, „Akademický dům“ v Praze).

Hudec, Gustav: Studentstvo v boji proti válce, fašismu a za mír. Bibliografie k dějinám čsl. vysokých škol a pokrokového studentského hnutí z let 1934—1937. I. část. (Praha 1970, UK v SPN, Sběrka pramenů a příruček k dějinám UK, 4, str. 721)

Hudec, Gustav: dtto, II. část — připravena do tisku

Časopisy a ročenky: Čin, Útok, Listy pro umění a kritiku, Divadelní noviny, Ročenky Siroťčínho spolku členů Národního divadla — bližší v textu nebo v poznámkách.

Rozhlasové věstníky a časopisy: Radiojournal, Náš rozhlas, Týden rozhlasu — bližší v textu nebo v poznámkách.

POUŽITÁ LITERATURA O ROZHLEASE

Patzaková, Anna J.: Prvních deset let Československého rozhlasu (Praha 1935, nákl. Radiojournalu, str. 1039 s vyobraz.) — zatím jediná souborná práce o dějinách našeho rozhlasu.

— : Rozhlasový rok 1936. I. a III. díl (Praha 1937, Radiojournal)

Běhal, Rostislav: Vývoj české rozhlasové reportáže. I. část (1923—1938) — Praha 1962, Čs. rozhlas, str. 183 + ilustr.

Kovářík, Vladimír, PhDr., doc.: Vývoj rozhlasové publicistiky. I., Rozhlasová publicistika 1923—1938 (Praha 1971, SPN, Učební texty vysokých škol UK v Praze, Fakulta sociálních věd a publicistiky, str. 142, rozmnož.) — zmiňuje se o Růtovi na str. 68 a 75.

— : Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu I, II a III (vyd. Studijní odděl. Čs. rozhlasu (rozmnož.))

Soukup, Lubomír: Rozhlasová bibliografie (v čas. Rozhlasová práce, roč. 1., 1947, čís. 2, 3, 4)

— : Rozhlasová bibliografie 1945—1946—1947. Přehled Československého tisku (Praha 1967, stud. odděl. Čs. rozhlasu, rozmnož.)

Slovníkové heslo: „Rozhlas“ — autor Mtk (= doc. dr. Ot. Matoušek) — Ottův Slovník Naučný nové doby, Dodatky, 1939, Novina.

Jiné materiály:

— : Almanach vydaný Společností přátel studentstva na paměť otevření Studentského domu v Jičíně dne 6. a 7. 12. 1924 (nákl. Společností přátel studentstva v Jičíně, str. 125) — tam zejména čl.: JUC J. Tvrďý „Akademická jednota v Jičíně v r. 1920—1924“ na str. 100—104.

— : Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let (Praha 1963, UK v SPN, str. 495) — tam kromě statí Valtra Feldsteina, Vlasty Hilské a Gustava Hudce uvedených v poznámce 19, ještě statí Jana Kazimoura „Boj za jednotu studentského pokrokového hnutí 30. let, Vlad. Mosteckého a kol. „Vznik Jednoty nemajetných a pokrokových studentů“, Evžena Erbana „Jak jsme tehdy žili“, Ludmily Sinkulové „Röntgen, časopis pokrokových mediků a lékařů“ a některé dokumentární materiály v závěru publikace).

Horáčková Zuzana: Dr. Václav Růt — rozhlasový tvůrce a teoretik. — Diplomová práce na fakultě sociálních věd a publicistiky UK z března 1971, stran 145 textu + přílohy, strojepis (sign. fakultní knihovny H 1449 a). — Zabývá se Růtovou rozhlasovou činností hlavně po r. 1945. Autorka se neseznámila se základními materiály AUK a opírá se často o nespolehlivé a nepřesné prameny. Nevystihuje profil Růtova růstu. Přesto jde jinak o práci cennou. Autorka přepracovala v r. 1973 tuto práci na disertační — tu ovšem neznám.

Ostatní prameny a literatura jsou uvedeny buď přímo v textu nebo v Poznámkách. Pohovory s některými pamětníky — zejména s prof. dr. Jaroslavem Charvátem, autorem řady vysílacích textů v Růtově režii; prof. Charvát mi umožnil do těchto textů nahlédnout, za což mu srdečně děkuji. Dále s režisérem rozhlasu Oldřichem Hoblíkem, který v Růtových pořadech často vystupoval jako herec a někdy také jako asistent režie.

Osobní vzpomínky autora této statí.

Pořídil jsem rovněž soupis většiny Růtových článků, referátů, kritik, studií porůznu publikovaných; tento soupis ještě zbývá dokončit.

G. HUDEC

PhDr. Václav Růt - Persönlichkeit und Werk

ZUSAMMENFASSUNG

Die Abhandlung stellt einen Versuch dar, auf der Grundlage von Quellenmaterial, der Literatur und persönlicher Kenntnisse des Autoren ein Lebens- und Schaffensbild der vielseitigen Persönlichkeit Dr. Václav Růts (* 1908, † 1958) darzulegen.

Václav Růt stammte aus einer Lehrerfamilie und war schon als Gymnasiumschrüler in Jičín im dortigen Studentenverein (Akademická čtenářská jednota) und als begeisteter Mitarbeiter der Laienbühne tätig. Sein Hochschulstudium absolvierte er an der philosophischen Fakultät der Karls-Universität, wo er ausser Bohemistik und Germanistik auch Ästhetik bei Prof. O. Zich und Theatertheorie bei Prof. V. Tille studierte. Gleichzeitig widmet er sich der praktischen Tätigkeit in der avantgardistischen Organisation junger Theaterkünstler — Divadelní studentské ústředí (Studenten-Theater-Zentrale) und hatte bedeutenden Anteil an ihrer Tätigkeit. V. Růt gliederte sich auch in die fortschrittliche Studentenbewegung ein und war 1932-34 Vorsitzender des damals einzigen links orientierten Studenten-Fakultäts-Vereines der philosophischen Fakultät, der oft „letzte rote Bastei“ genannt wird.

In der Abhandlung werden weiter die publizistische Tätigkeit V. Růts als Rundfunkkritiker und Theoretiker in den Zeitschriften Čin, Útok, Listy pro umění a kritiku usw. verfolgt und seine Dissertation „Theater und Rundfunk“ (1936), deren Schlussfolgerungen noch bis heute Gültigkeit haben, analysiert.

Im Jahre 1934 wird V. Růt Mitarbeiter des Prager Rundfunks und betätigt sich dort als Lektor und Referent in der Abteilung Rundfunkvorlesungen, später als Regisseur und Autor von Szenen, Vorlesungen und Rundfunkmontagen, deren Begründer er in der Tschechoslowakei wurde. In diesem Sinne bereicherte er inhaltlich und formell-künstlerisch die Tätigkeit des Rundfunks. Aufmerksamkeit verdienen besonders seine Programme aus den letzten Jahren der bürgerlichen Republik und aus der Zeit der nazistischen Okkupation, z. B.: Vorbilder der Väter, Die Tapferen, Burgen und Schlösser usw. Nach der Befreiung 1945 führt Růt seine Arbeit fort (u. a. auch als Redakteur der Zeitschrift „Rozhlasová práce“ — Rundfunkarbeit), die im Jahre 1949 durch den Staatspreis volle Anerkennung findet.

Im Jahre 1952 verlässt V. Růt durch schwere Krankheit behindert den Tschechoslowakischen Rundfunk und widmet sich der pädagogischen Hochschularbeit auf dem Gebiet der tschechischen Literatur und der Weltliteratur. Seine Habilitation wurde leider durch seinen Tod am 14. 12. 1958 verhindert.

Das Leben und die Tätigkeit V. Růts stellen ein Beispiel dar, der oft komplizierten und schweren Wege, die von vielen sozialistisch orientierten Vertretern der Intelligenz in der Periode zwischen zwei Weltkriegen begangen werden mussten. Seine kulturpolitische Bedeutung ist nach Ansicht des Autoren von der heutigen Fachwissenschaft noch nicht voll eingeschätzt worden.

MATERIÁLY

JAN REČEK A JEHO PÍSEMNÁ POZUSTALOST V ARCHIVU PRAŽSKÉ UNIVERSITY

MICHAL SVATOŠ

I.

Dosavadním studiem byla zjištěna většina faktů o životním osudu Jana Rečka, měšťana Starého Města pražského a zakladatele první pohusitské studentské koleje pražské university.¹⁾ Poprvé se setkáváme s Janem řečeným Reček roku 1398, kdy mu jeho manželka odkazuje dům u kostela sv. Štěpána ve zdi na Starém Městě pražském,²⁾ který se má napříště stát přes všechny další domovní zisky jeho hlavním bydlištěm a který odkázal na konci života studentům pražské university. Dům měl přejít do jeho majetku podle vůle posledního porčení až po smrti manželky, což nebylo dříve než po roce 1411, kdy je Kateřina naposledy zmiňována ve dvou listinách.³⁾ Tomek a po něm další badatelé se domnívali, že vzhledem k jeho bohatým odkazům pro universitu, neměl žádné přímé příbuzné, kterým by mohl odevzdat svůj četný majetek.⁴⁾ Nyní můžeme tento názor opravit a doložit, že Reček měl dvě dcery: Ludmilu, v roce 1423 (resp. 1429) ještě neploetou a starší Barboru, která byla ve stejné době již provdána.⁵⁾ Jiná je situace, když se začneme ptát po Rečkově povolání. Podle Tomka,⁶⁾ který usuzoval na základě zápisu z roku 1419 o kupní smlouvě na prodej piva mezi Janem Rečkem a staroměstským krčmářem Pavlem Šilhavým, že Reček byl sladovník.⁷⁾ Přestože by bylo možno tímto faktem vyložit jeho zámožnost a z ní pramenící postavení v městské radě, vážnost a oblibu u spoluměšťanů,⁸⁾ neexistuje žádný výslovný doklad pro toto tvrzení. V tom můžeme být úplně zajedno s F. M. Bartošem, který nedávno přišel s novou hypotézou o Rečkově

1) Především V. V. Tomek, Dějepis města Prahy VIII. Praha 1891, str. 447-9, který shrnuje většinu dat o Rečkově životě. Nejnovější pohled na založení Rečkovy koleje podávají Stručné dějiny University Karlovy. Praha 1964, str. 76.

2) Viz příloha 1.

3) Viz příloha 3—4.

4) Tomek, cit. práce VIII., str. 448.

5) Viz příloha 7, 10.

6) Tomek, cit. práce VI., str. 528, pozn. 52.

7) Viz Archiv města Prahy, rkp. 2099, fol. 41 (rukopis shořel roku 1945).

8) Vyvozují tak z velkého počtu testamentárních porčení, jejichž byl Reček příjemcem, vykonavatelem nebo poručníkem.

povolání,⁹⁾ vysvětlující v mnohém jeho vztah k pražské universitě a mentalitu fundátora zbožné kolejní nadace. Podle údajů, které Bartoš shromáždil by se tento „nový“ Reček objevil v notářském instrumentu universitního původu z roku 1409 jako svědek s titulem „cathedralis de Praga“ a z téže listiny se dovídáme, že byl bakalářem svobodných umění.¹⁰⁾ Další zprávu o Rečkovi, nyní jako o královském katedrálově, uvádí Teige.¹¹⁾ Zde vystupuje jako svědek testamentu staroměstského měšťana Kotka z roku 1416. Tím jsou vyčísleny všechny přímé údaje, které Bartoš snesl na podporu svého tvrzení.¹²⁾ Protože však v děkanské knize artistické fakulty pražské university není žádný Jan Reček zapsán a je nepravděpodobné, že by studoval jinde než v Praze, pokusil se F. M. Bartoš ztotožnit ho s jedním ze dvou Janů z Prahy, determinovaných před rokem 1409.¹³⁾ I za předpokladu, že přijmeme jednoho z těchto dvou Janů z Prahy za totožného s Janem Rečkem, zůstávají dva důvody, které zpochybňují Bartošovo tvrzení. Prvním je otázka jeho poměrně vysokého stáří a především chybí jakákoliv zmínka o tom, že Reček — zakladatel koleje Panny Marie — by v kterémkoliv nám známém pramenu zaznamenal něco o svém studiu na universitě a o dosažené hodnotě bakaláře.¹⁴⁾ Domnívám se proto, že je nutné vzít v úvahu, zda nemohlo dojít ke ztotožnění dvou osob stejného jména (otec — syn apod.).

Jisté a nepopiratelné je, že Reček vystupoval již před první pražskou defenestrací jako veřejně činný muž. Od roku 1416 ho nacházíme mezi konšely Starého Města pražského, roku 1416 a 1420 byl staroměstským purkmistrem.¹⁵⁾ Do tohoto období spadají dvě nejvýznačnější politické události, na nichž se Reček přímo podílel. 25. února 1419 přednáší Reček ve funkci purkmistra stížnost jménem tří pražských měst proti vypovězení Husova advokáta M. Jana z Jesenice z Prahy a proti dalšímu výroku královské rady, aby se vyhnaní pražští faráři mohli vrátit do svých kostelů. Reček byl v této době rozhodně kališníkem a spolu s dalšími konšely tvořil ve staroměstské radě utrakvistickou většinu. Znovu se s ním setkáváme v napjatých chvílích jara dvacátého roku, kdy po vratslavském vyhlášení kruciáty proti Čechům, skládá na shromáždění obcí Starého a Nového Města přísahu věrnosti programu kalicha. Když byli v květnu téhož roku sesazeni staroměstští konšelé, mizí nám Reček na dlouhou dobu z politické scény

⁹⁾ F. M. Bartoš, *Der grosse Staatsmann der hussitischen Revolution Illuminator Johann Reček. Mediaevalia bohemia* I/1, 1969, str. 116—128.

¹⁰⁾ V. J. Nováček, *Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367—1424. VKČSN XII, 1895, Praha 1896, str. 23, č. 11.*

¹¹⁾ J. Teige, *Základy starého místopisu pražského* I/1. Praha 1910, str. 223.

¹²⁾ Zbývá dodat, že Bartošův výčet není úplný. Jana Rečka ve funkci notáře podkomořího uvádí k roku 1419 (vedle Jana z Pořešína) V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy* V. Praha 1881, str. 44 a podle něho F. Tadra, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1340—1420)*. Praha 1892, str. 116.

¹³⁾ F. M. Bartoš, cit. práce, str. 117—118.

¹⁴⁾ Například zakladatel druhé pohusitské koleje Matyáš Louda z Chlumčan neopoměl uvést v zakládací listině nové koleje své studium v Praze.

¹⁵⁾ Tomek, cit. práce V, str. 44.

českého království s jedním intermezem v roce 1425.¹⁶⁾ Tehdy na základě vršovického míru se stal Reček jedním z dvanácti přátelských úmluvců této smlouvy.¹⁷⁾ Otázkou je, zda Rečkova politická odmlka neznamenal, že se přidal k Zikmundovi a jeho straně v Čechách, což by objasňovalo, že se objevuje ve středu pražských událostí znovu až v roce 1436 při obnovení Staroměstské rady, které provedl císař Zikmund. Reček se stává prvním purkmistrem obnovené rady a císař i jinak vyznamenává „věrného svého milého“ za služby, které prokázal jemu i jeho bratru Václavovi. Dává mu zástavou ves Michli doposud patřící břevnovskému klášteru. Zdá se, že obraty v darovací listině nejsou jen konvenčními formulacemi, ale vyjádřením faktického vztahu k obdarovanému. I z Rečkova pohledu poznáváme osobnější poměr k císaři, víme-li, že později ustanovil, aby v kostele sv. Štěpána ve zdi, úzce spojeném s jeho kolejní nadací, bylo slouženo jednoho z anniversary právě za Zikmunda.¹⁸⁾ V téže listině vystupuje Reček poprvé s přídomkem z Ledče¹⁹⁾ a je možné se domnívat, že také tento zisk souvisí se Zikmundovou odměnou za jeho služby.

Rokem 1436 začíná poslední a nejneproduktivnější období Rečkova života naplněné chvatem stárnoucího člověka a snahou po nejrychlejším zvládnutí zamýšleného úkolu a zajištění práv nové kolejní fundace. Prvním skutečným podnětem, který přivedl Rečka k založení studentské koleje, byl testament staroměstské měšťanky Doroty z roku 1425,²⁰⁾ jehož vykonavatelem byl spolu s mistrem Křišťanem z Prachatic.²¹⁾ Z obecného ustanovení, aby její věnná ves Dolany u Kladna byla obrácena na záduší, zajistili vykonavatelé poslední vůle její důchody pro studenty koleje českého národa na Starém Městě. V následujících měsících se Reček intensivně snaží pojistit postavení kolejní nadace. Nejprve získává souhlas purkmistra a konšelů Starého Města pražského²²⁾ a za nedlouho poté privilegiem krále Albrechta i potvrzení českého krále.²³⁾ Několik týdnů po krá-

¹⁶⁾ Jinou situaci můžeme pozorovat v řadě listin. Ty máme dochovány z let 1423—1429 a poté známe až zápis v rkp. 992, fol. 181b—182a v AMP z 1436 květen 23., [Praha], kterým je testament Elišky Pezoltové, měšťanky Starého Města, jímž odkazuje svůj majetek bratranci Lazarovi a ustanovuje mu za poručníky Jana Rečka a Vaňka Duršmída. Citovaná závět je první z řady přepisů, týkajících se Rečkovy koleje.

¹⁷⁾ F. M. Bartoš, *Husitské revoluce I. Doba Žižkova 1415—1426*. Praha 1965, str. 210, kde uvedena i Palackého edice citované smlouvy.

¹⁸⁾ Viz příloha 11.

¹⁹⁾ Dosavadní přepis jeho přídomku kolísá. Většinou (Tomek a po něm další) se uvádí z Ledče. V naprosté většině s výjimkou jediné listiny (příloha 16), jejímž vydavatelem je Reček sám není, se však píše z Leděč, a to jak v textech českých, tak latinských. Vzhledem k tomu, že ani po důkladném průzkumu provedeném J. Teigem [Zprávy o statcích a přech venkovských... L—Z. AČ XXVIII, Praha 1912, str. 1—2] nelze určit, se kterou lokalitou (Ledče, Leděč) může být spojeno jméno Jana Rečka, ponechávám přepis přídomku podle vžitého znění: z Ledče.

²⁰⁾ Viz příloha 8.

²¹⁾ Viz příloha 12. F. M. Bartoš, *Der grosse Staatsmann*, str. 121 vyvozuje z toho, že Reček přikoupil r. 1429 zahradu k svému domu u sv. Štěpána ve zdi závěr, že již tehdy pomýšlel na založení koleje a snažil se tuto doměnku zasadit do dobového rámce. Faktem zůstává, že pro ni nenalezneme žádnou pramennou oporu.

²²⁾ Viz příloha 12.

²³⁾ Viz příloha 13.

ovské confirmaci rozšiřuje Reček svou nadací zřízenou ke cti Panny Marie o zástavní ves Michli a statuty jí uděluje vnitřní řád a pravidla správy.²⁴⁾ Text této vlastní zakládací listiny si nechává potvrdit českým národem pražské university.²⁵⁾ Kolej Panny Marie, později známá pod jménem Rečkova, byla určena pro 12 studentů českého národa a víry pod obojí se sídlem v koleji českého národa. Statuty zahrnutými do znění zakládacího aktu je určeno hospodaření s užitky z darovaných vsí, poměr ke kostelu sv. Štěpána ve zdi a správa koleje, prováděná direktory českého universitního národa. Další zvětšení kolejních důchodů můžeme zjistit poté, co se Reček stal poručíkem závěti Janka a Marty, dětí staroměstského lékárníka Jana,²⁶⁾ jak se projevilo v Rečkově vlastním testamentu, kterým odkazuje svůj dům na Starém Městě pražském nově založené koleji a k její správě přikazuje i poručníky svého posledního pořízení M. Jana Příbrama, M. Petra z Mladoňovic a spoluměšťana Pavla pláteníka.²⁷⁾ Obsah závěti si nechává zároveň potvrdit purkmistrem a konšely Starého Města pražského.²⁸⁾ Poslední úpravou, kterou prošla kolej Panny Marie ještě za života fundátora, bylo přenesení sídla z koleje českého národa na Novém tržišti do majitelova domu u kostela sv. Štěpána ve zdi při hradbách mezi Starým a Novým Městem.²⁹⁾ Současně došlo k listinnému potvrzení přemístění kolejního sídla českým národem pražské university.³⁰⁾ Poslední zprávou o Rečkovi se zdá být zápis v staroměstské památné knize,³¹⁾ resp. rozvedení testamentárního ustanovení, kterým Reček za přítomnosti M. Augustina a M. Vaňka z Prachatic ukládá u M. Příbrama neurčenou sumu zlatých na zakoupení kostelních potřeb ke kolejnímu kostelu sv. Štěpána ve zdi s dodatkem o zakoupení očního platu pro služebníka téhož kostela.³²⁾ Z náhlého umlknutí našich zpravodajů můžeme usoudit, že v této době, t. j. v prosinci roku 1439 nebo počátkem příštího roku, Reček umírá.

Již při prvním pohledu na poměrně značné množství originálních písemností Rečkovy pozůstalosti je zřejmé, že z hlediska universitního archivu tvoří nejednotný celek, spojený osobou fundátora koleje. Část listin se týká právních pořízení o Rečkově domu a městišti u sv. Štěpána ve zdi.³³⁾ Stejným počtem jsou zastoupeny testamentsy staroměstských měšťanů, jejichž vykonavatelem nebo příjemcem byl Reček.³⁴⁾ Zdánlivou výjimku tvoří závěť z 20. prosince 1420,

24) Viz příloha 14.

25) Viz příloha 15.

26) Viz příloha 16.

27) Viz příloha 17.

28) Viz příloha 18.

29) Viz příloha 19.

30) Viz příloha 20.

31) AMP, rkp. 992, fol. 188a.

32) Protože toto ustanovení je obsaženo v předchozím Rečkově testamentu a vzhledem k chronologickým nepřesnostem citovaných zápisů, nemusí být uváděná data 4. (ev. 1.) prosince 1439 považována za směrodatnou.

33) Viz příloha 1—5.

34) Viz příloha 6—10.

(Praha), jejímž vykonavatelem byl staroměstský měšťan, lékárník Jan.³⁵⁾ I zde ovšem nalezneme souvislost s Rečkem v pozdějším testamentárním odkazu dětí tohoto Jana, určeném pro Jana Rečka.³⁶⁾ Zbývající část listinného materiálu se vztahuje přímo nebo nepřímo k Rečkově fundaci.³⁷⁾ Studium nejstarších universitních inventářů poznáme, že dnes je počet Rečkových písemností neúplný. Z celkového množství dvaceti kusů je v současné době jeden originál neznámý.³⁸⁾ Dobu, v níž se tato a další písemnosti dostávají z universitního archivu, je možno určit přesně. Bylo to v roce 1827, kdy započal tehdejší správce listin pražského universitního archivu, profesor teologické fakulty M. Millauer s uskutečňováním převozu universitních listin, které podle jeho názoru neměly faktický vztah k universitě, do archivu Národního musea. Do roku 1829, kdy byl převoz ukončen, bylo předáno 151 kusů písemností.³⁹⁾ Nelze ani Millauerovi ve většině případů vytknout, že některé listiny vyřazoval jako pro universitu bezcenné, protože již v XVII. století byl u mnoha písemností onen vztah neznám. Příkladem mohou být právě listiny Rečkovy koleje. Na jejich rubu čteme k regestům připojené poznámky „Nihil importat“, „Nihil ad collegium Reczkoviense“⁴⁰⁾ a dodatky stejného smyslu mají i registry jezuitského inventáře.⁴¹⁾ Přestože se část pergamenových listin vrátila do majetku universitního archivu roku 1940, kde dnes tvoří řadu II, Rečkovy zůstaly v Archivu Národního musea. V roce 1961 byly deponovány v Státním ústředním archivu v Praze, odkud jsou nyní převáženy zpět do depozitářů musejního archivu.

Přes popsané osudy je podivuhodné, že počet ztrát Rečkových listin je minimální. Vysvětlení lze nalézt mimo jiné v prozíravém zásahu zakladatele koleje na zajištění nejen práv, obsažených v listinách, ale i listin samých. V zakládacím aktu nové koleje zavázal Reček direktory českého národa jako správce jeho koleje k fyzickému dochování všech listin, které jim odevzdal.⁴²⁾ Toto ustanovení potvrzuje ve své poslední vůli slovy: „A také jim poručníkom napředpsaným a žádnému jinému dávám plnú moc, aby všemi listy mými a zápisy na to collegium svrchupsané zjednanými i také majestátem slavné paměti císaře Sigmunda a druhým krále Albrechta i kšaftem tímto mocně vládli a jě v své moci chovali.“⁴³⁾ Definitivní vyjádření pak najdeme v Rečkově poslední listině: „Také

35) Viz příloha 6.

36) Viz příloha 16.

37) Viz příloha 11, 13—20.

38) Viz příloha 12.

39) O celé akci informuje K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech. Praha 1961, str. 33—34 a A. Haas, Universitní listiny v archivu Národního musea. ČNM CXVI (oddíl duchovědný), 1947, str. 58 a násl.

40) Viz příloha 6, 8, 9 a 16.

41) Např. listina vydaná v příloze 6 má u regestu poznámku „Nihil ad rem“. Viz A. Haas, Archiv Karlovy university v Praze. ČAS XV—XVI (1937—1938), 1940, str. 67, č. 18. Výmluvný je rovněž fakt, že do karolinského inventáře nebyly tyto listiny vůbec pojety.

42) Viz příloha 14.

43) Viz příloha 17.

chci, aby directores nationis Bohemorum s mými poručníky listy hlavnie všecky, ve všech jich kusiech v celosti zachovali, studenty mnú nadané tak zpravující, jakož tíž listové hlavní svědčie. A tito listové, kteréž sem v tom listě znova potom po oněch přidal i také v mém kšaftu a poručenství napsáno postavil, aby ti napřed byli zachováni ot nich ote všech nade všecky prvnie hlavnie zápisy beze všeho porušení⁴⁴⁾ Všechny Rečkovy formulace k této věci byly potvrzeny d'irektory českého národa.⁴⁵⁾ Reček si nechal rovněž potvrdit znění většiny hlavních listin pro svoji kolej jejich přepisem do třetí památné staroměstské knihy.⁴⁶⁾ Přepis byl proveden najednou, zápisy nejsou řazeny chronologicky, u mnohých je evidentně mylné časové určení a protože datace posledního se zdá být pochybná,⁴⁷⁾ je možné položit vznik této řady zápisů s největší pravděpodobností k 5. listopadu 1439, kdy byla vydána konfirmační listina Starého Města pražského na nově zřízenou Rečkovu fundaci.⁴⁸⁾

Rečkova písemná pozůstalost v universitním archivu je originálním souborem písemností významného pražského měšťana, muže aktivně prošlého husitským hnutím a fundátora zbožné kolejní nadace k počtě Panny Marie. Ilustruje nám názorně mentalitu českého patriota se vzrůstajícím národním sebevědomím, s jehož projevy se setkáváme v jednom z předních ustanovení zakládací listiny, aby do koleje byli přijímáni pouze příslušníci českého jazyka = národa a nakonec i v konfirmaci Starého Města pražského.⁴⁹⁾ Zároveň poskytuje i cenný pohled do soukromí člověka prvé polovice XV. století a osvětluje význam jeho nadace jako prvé pohusitské, která se stala příkladem pro následovníky a vyvolala řadu nových kolejních fundací (Matyáš Louda z Chlumčan) a odkazů pro pražskou universitu v následujících letech (měšťanky Anny Bezručkové a českých králů Ladislava a Jiřího). V širším kontextu pomohl Rečkův čin k obnově vážnosti pražské university v cizích zemích a k uklidnění rozjitřených pražských poměrů.

⁴⁴⁾ Viz příloha 19.

⁴⁵⁾ Viz příloha 15 a 20.

⁴⁶⁾ AMP, rkp. 992, fol. 182b—188b.

⁴⁷⁾ Viz pozn. ³²⁾.

⁴⁸⁾ Rozhodně to bylo po vydání Rečkova testamentu z 29. října téhož roku, který je zde zmiňován.

⁴⁹⁾ „... zdálo se nám hodné a užitečné napřed k chvále Božie, potom pro zvelebenie učenie jazyka českého i ke cti města našeho, aby ta ves byla obrácena na studenty svrchupsané.“ Viz příloha 12.

II.

Soubor Rečkových písemností je vydáván na základě originalů listin z AUK, ANM a úředních předpisů v městských knihách AMP.¹⁾

Přepis listin byl proveden podle běžných edičních zásad s tou výjimkou, že názvy universitních institucí (directores nationis Bohemorum, collegium atd.) byly v českých textech ponechány v původním znění. Do hranatých závorek je položeno editorovo čtení nezřetelných pasáží textu. Zcela nečitelná místa jsou nahrazena tečkami, přičemž počet teček neodpovídá počtu písmen ani slov. Jednoznačně chybná místa jsou označena [sic]. V hranatých závorkách jsou vydavatelovy zásahy do originálu, kulaté závorky zůstaly vyhrazeny pro poznámkový aparát. Zkratky jsou důsledně rozepisovány. U pečeti universitního původu odkazují na práci V. Vojtíška²⁾ a na připravovanou studii o pečeti universitní proveniencie, zahrnující i popis „neuniversitních“ pečeti uložených v AUK.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AC — Archiv český

AMP — Archiv hlavního města Prahy

ANM — Archiv Národního musea, oddělení pergamenových listin A

AUK — Archiv University Karlovy v Praze, oddělení listin I, II

ČAS — Časopis archivní školy

ČNM — Časopis Národního musea

RI — Regesta imperii

SŮA Praha — Státní ústřední archiv v Praze

I

1398 červen 22., Praha

Rychtář a konšelé Starého Města pražského potvrzují, že Kateřina, vdova po Prokopovi Cúchovi, odkázala svůj dům s pozemkem na Starém Městě pražském po své smrti manželovi Janu Rečkovi.

Nos Busico de Bysenberg iudex, Sulco de Babicz, Augustinus apothecarius, Petrus Smelczer, Procopius Nicolai Longi, Jessco Kotko, Nicolaus Frolich, Cristiannus Helm, Cristoforus aurifaber, Pecha frenifex, Dobessius Pollonis, Jessco de Mezeriecz, Welislaus braseator, Jessco Pehem aurifaber, Pesoldus aurifaber, Johannes de Comyn, Nicolaus Frankonis, Johannes Meisner et Marsso Kosel, consules et jurati cives Maioris civitatis Pragensis tenore presencium recognoscimus universis, quod honesta matrona Katherina olym Procopii Czuch-

¹⁾ Na tomto místě bych chtěl poděkovat dr. K. Beránkovi ze SŮA Praha a dr. A. Chalupovi z ANM za nevšední ochotu, se kterou mi vyšli vstříc při heuristických pracích. Současně děkuji dr. J. Tráškově z AUK za filologické korektury vydávaných textů.

²⁾ V. Vojtíšek, O starých pečeti University Karlovy. Sborník historický III, 1955, str. 89—110.

nis notarii relicta, nunc Johannes dicti Reczek conthoralis legitima, domum suam cum ipsius area, sitam prope sanctum Stephanum in muro, ex opposito domus Jurziconis braseatoris penes domum Jessconis Kurwiczka inmediate necnon omnia bona sua mobilia et immobilia ubicumque sita vel habita, coram nobis in publico nostre civitatis iudicio, post mortem suam more solito resignavit discreto viro Johanni dicti [sic] Reczek, marito suo legitimo predicto, [omni] eo jure, sicut ipsa Katherina eandem domum et alia bona habuit et ad eam per mortem dicti Procopii sunt devoluta. Qui quidem Johannes cum eadem domo et ipsius area necnon aliis bonis omnibus supradictis omnia et singula nostre civitatis iura nullo penitus contradicente proclamando atque publicando, prout est solitum, peregit. Quapropter ipse Johannes, heredes et successores ipsius habet et habere debet de et cum prefata domo et ipsius area necnon omnibus aliis bonis supradictis plenam licenciam atque liberam potestatem agendi et faciendi decetero, tamquam de rebus seu hereditate eorum propria quidquid ipsorum placuerit voluntati contradiccionem qualibet non obstante, sub ea tamen condicione notanter expressa, quod si dictum Johannem, maritum ipsius, prius dicta Katherina, conthorale sua ab hac luce migrare contingat, quod tunc huiusmodi domus et bona omnia viceversa ad ipsam Katherinam devolui debent pleno jure. In quorum testimonium sigillum dicte nostre civitatis Pragensis ad preces dictarum parcium presentibus est appensum. Datum Prage anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo sabbato proximo ante festum sancti Johannis Baptiste.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydavatele přivěš. na perg. proužku ulomena.

Na rubu rukou XV. stol. Johannes Reczek resignacio domus, folio CCII^o, rukou poč. XVII. stol. Q 11. Testimonium senatus Antiquae Pragae de domo Catharinae uxoris Reczkonis, eidem post mortem suam pleno jure legata. 1398.

2

1409 červenec 9., Praha

Purkmistr a konšelé Starého Města pražského rozsuzují spor mezi Janem Rečkem a Matoušem pláteníkem, měšťany Starého Města pražského, o zed a příkop mezi jejich domy.

Nos magister civium, consules et scabini Maioris civitatis Pragensis recognoscimus, quod nos in causa dissensionis et controversie, que fuit inter Johannem Reczkonis ex una et Mathiam lincidam, hospite in domo olim Jessconis Kurwiczka, vicini ipsius, parte ex altera, pro et racione muri, qui est inter domos ipsorum et etiam racione cloace [similiter] situate inter domos ipsorum, talem inter ipsos tulisse sentenciam, sic videlicet, quod idem murus, qui se incipit a platea et directe transit secundum longitudinem suam retro usque ad finem domus ipsorum amborum, secundum longitudinem, latitudinem et altitudinem suam per medium ad domum dicti Johannis, heredes suos et domus sue possessores et per medium ad domum supradicti Mathie, heredes suos et domus sue possessores

debet decetero et inantea perpetuis temporibus pertinere. Insuper etiam ipsa cloaca debet etiam per medium ad domum eiusdem Johannis et domus sue possessores et per medium ad domum antedicti Mathie et domus sue possessores similiter et inantea perpetuis temporibus pertinere. Insuper dictus Johannes Reczko, heredes et successores ipsius solum modo possunt aquam, quem circa ipsorum pervenit ad eandem cloacam ducere, sic tamen, que ipse Johannes et Mathias ac successores ipsorum in [similiter] equalibet expensis, unum canale de eadem cloaca usque ad aquam sub terra ponere debet, quod canale ipsi etiam in [similiter] decetero quocienscunque necessarium fuerit, emendare et reformare debet [similiter] equalibet impensis sine omnium contradiccionem. In quorum evidentiam secretum dicte nostre civitatis presentibus est appensum. Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo nono feria tertia proxima ante festum sancte Margarethe.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydavatele přivěš. na perg. proužku. Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. 12. Decisio litis, quam Reczek cum vicino suo habent circa murum ubique communium et circa cloacam ibidem constitutam. Senatus Antiquae urbis. Anno 1409.

3

1411 květen 12., Praha

Rychtář a konšelé Starého Města pražského vyznávají, že Jurglinus de [Baysmunich] a Pavel Berkovec prodali Janu Rečkovi, měšťanu Starého Města pražského, věčný úrok 1 kopy pražských grošů z jeho domu.

Nos Jacobus de Brunna iudex, Jahanco Ortlini, Czenco pannicida, Sigismundus Rokzaner, Marsso Schram, Fridlinus Kussenpfennig, Wenceslaus Chanye, Mathias Rudnic[er], Duchco rymer, Purkardus de Aldenburg, Ludwicus apothecarius, Franciscus de Kbel, Jacobus Martak, Jessco Dupowecz, Petrus braseator, Andreas Kraisa, Johannes Wlczi hrdlo, Duchco [B]idant et Laurentius Reichlini, consules et iurati cives Maioris civitatis Pragensis tenore presentium universis, quod discreti viri Jurglinus de [Baysmunich] et Paulus Bergowecz, hospes pretorii Nove civitatis Pragensis unam sexagenam grossorum pragensium census annui et perpetui, quem censum habuerunt super domo Johannis Reczkonis et Katherine conthoralis ipsius legitime et eius area sita prope sanctum Stephanum in muro penes domum olim Jessconis Barbiczka, nunc Mathie lincide eo jure sicut ipsi habuerunt sponte sua, heredum et successorum ipsorum nomine vendiderunt et in publico nostre civitatis iudicio coram nobis more solito resignaverunt discreto viro Johanni Reczkoni et Katharine conthorali ipsius legitime supradictis ementibus et exsolventibus pro se, heredibus et ipsorum successoribus pro octo sexagenis grossorum dictis Jurglino et Paulo plene persolutis. Qui quidem Johannes et Katherine conthoralis ipsius legitima cum eodem censu omnia et singula nostre civitatis iura publicando peregerunt, sic

quod domus ipsorum et eius area decetero et inantea perpetue a solutione dicti census debet esse libera et soluta. In quorum testimonium sigillum dicte nostre civitatis Pragensis ad preces dictarum parcium presentibus est appensum. Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo undecimo feria tertia proxima post festum sancti Stanislai martiris.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydav. ztracena. Na rubu rukou XV. stol. Johannes Reczko receptio unius sexagenae census, folio CCLXII^o, rukou poč. XVII. stol. Q. n. 15. Testimonium Pragensium de redempto censu unius sexagenae grossorum a Reczkone, quem super ipsius domum habebant duo quidam civei. Anno 1411.

4

1411 květen 12., Praha

Rychtář a konšelé Starého Města pražského vyznávají, že Markéta, vdova po Václavu Svachovi prodala věčný úrok 2 ½ kop pražských grošů Janu Rečkovi z jeho domu.

Nos Jacobus de Brunna iudex, Johanco Ortilini, Czenco pannicida, Sigismundus Rokczaner, Marsso Schram, Fridlinus Kussenpfennig, Wenceslaus Chanye, Mathias Rudniczer, Duchco rymer, Purkardus de Aldenburg, Ludwicus apothecarius, Franciscus de Kbel, Jacobus Martak, Jessco Dupowecz, Petrus braseator, Andreas Kraysa, Johannes Wlczihrdlo, Duchco Rulant et Laurencius Reichlini, consules et iurati cives Maioris civitatis Pragensis tenore presencium recognoscimus universis, quod honesta matrona Margaretha, relicta olym Wenceslai Svachonis prope sanctum Egidium duas sexagenas cum media sexagena grossorum pragensium census annui et perpetui, quem ipsa habuit super domo Johannis Reczkonis et Katherinae conthoralis ipsius legitime et eius area sita prope sanctum Stephanum in muro penes domum olym Jessonis Barbiczka, nunc Mathie lincide inmediate eo iure sicut ipsa habuit, sponte sua, heredum et successorum nomine vendidit et in publico nostre civitatis iudicio coram nobis more solito resignavit discreto viro Johanni Reczkoni et Katherine conthorali ipsius legitime supradictis ementibus et exsolventibus pro se, heredibus et ipsorum successoribus pro viginti una cum media sexagenis grossorum dicte Margarethe plene persolutis. Quod quidem Johannes et Katherina conthoralis ipsius legitima cum eodem censu omnia et singula nostre civitatis jura publicando peregerunt, sic quod domus ipsorum et eius area decetero et inantea perpetue a solutione dicti census debet esse libera et soluta. In quorum testimonium sigillum dicte nostre civitatis Pragensis ad preces dictarum parcium presentibus est appensum. Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo undecimo feria tertia proxima post festum sancti Stanislai martiris.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydav. přivěš. na perg. proužku poškozena. Na rubu rukou XV. stol. Johannes Reczko receptio 2½ sexagenam census, folio CCLX^o, rukou poč. XVII. stol. Q. n. 16. Testimonium senatus Antiquae urbis de redempto censu duarum sexagenarum grossorum et media super domo sua, a Reczkone et uxore eius. Anno 1411.

5

1418 červen 14., Praha

Purkmistr a rada Starého Města pražského svolují Janu Rečkovi, aby ponechal na svém místě šest klád vyčnívajících do ulice u jeho domu poblíž městských hradeb určených ke stavbě pece.

Nos magister civium, consules et scabini Maioris civitatis Pragensis tenore presencium publice recognoscimus universis, quod animo deliberato et de certa nostra sciencia prudenti viro Johanni Reczek nostro coniurato, concivi dilecto, indulgismus et vigore presencium indulgemus, quod ille sex trabes, quas nunc de novo super annum suum proprium posuit, super quas estuarium construere intendit, penes domum civium et communitatis limesium, quarum quidem trabium quinque se aliquantulum ad platheam extendunt, videlicet prima ad tres ulnas cum tribus digitis, secunda ad tres ulnas cum uno quartali, tertia ad duas ulnas cum media, quarta ad unam cum media ulnam quatuor digitis, quinta vero ad tria quartalia unius ulne, sexta ex eo quod nulli aliquod dampnum important nec nocent cupiam, prout hoc conspeximus diligenter, sicut posite seu locate sunt sic per amplius debent in locis suis perpetuis temporibus permanere. Harum nostrarum quibus testimonio literarum secretum dicte civitatis nostre Pragensis de certa nostra sciencia presentibus est appensum. Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo decimo octavo feria secunda ante festum sancti Viti.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydav. přivěš. na perg. proužku. Na rubu rukou poč. XVII. stol. O. 13. Concessio mille sex. trabium, facta Reczkoni a senatu Veteris urbis. Anno 1418.

6

1420 prosinec 20., [Praha]

Eliška, vdova po Petrovi řečeném Kukla, měštanka Starého Města pražského činí poslední pořízení, jehož vykonavatelem se má stát Jan lékárník, měšťan téhož města.

In nomine Domini amen. Ego Elisabeth relicta Petri dicti Kukla, civis Maioris civitatis Pragensis, ad universorum noticiam presentis scripti [. . .] cupio devenire, quod quantum minus egra corpore, cum bona tamen memoria, mente sana et racione totaliter indistracta, non compulsa nec coacta, sed sponte et libere testamentum meum ultimum de et ex omnibus bonis meis mobilibus et immobilibus michi [. . .] deo quodlibet errogatis et concessis, ne me mortua inter amicos posterosque meos disensiones iure et iurgia generentia in hunc modum ordinandam et disponendam constituo itaque eiusdem testamenti mei commissarium providum virum Johannem appathecarium olim Ludwici appathecarii, civis predictae civitatis Pragensis, servitorem, amicum meum specialem eidem commissario meo plenam et omnimodam tribuendo potestatem, omnia bona

mea mobilia et immobilia, que ubicumque et in quibuscumque rebus post mortem meam quodlibet remanebunt distribuendi, dividendi et in usus suos beneplacitos convertendi, prout sibi melius et utilius videliter expedire. Ceterum omnibus hominibus presencium conspecturis notum facio et protestor me aput et circa providum virum Andream, notarium tabularum centum [mio] quinque sexagenas grossorum, quatuordecim florenos ungaricales, duas sexagenas grossorum ponderis integris seu gravis, obbas alias flasskas in valore quadraginta grossorum, duos cantharos, bladium magnum dictum ulicznik cum ferreis cirotecis necnon certas litteras seu cirographos census tangentibus, videlicet una super duabus sexagenis ad flaveam Botam in Petro [Smigmatore] super 70 grossis in Nosl, super duabus sexagenis in vinea Petri Barwierz census annui et perpetui et super decem sexagenis census bitalicii in monasterio sancti Georgii maxime confidentie fidei in reposito haberere [sic], que omnia et singula iam expressata prefato Johanni lego, dono, tribuo et potenter resigno ad habendum, tenendum, exigendum et repetendum ac hereditarie possidendum eo omnium iure, sicut sola tenui et possedi, impedimento tam amicorum, quam extraneorum hominum nullo penitus consequente. Horum in testimonium sigilla prudentium virorum Alsonis de Krainicz iudicis, Dobessii Ssleiferz et Jacobi Cunssonis, consulum iuratorum predictae civitatis Pragensis ad preces meas presentibus sunt appensa. Datum dominica post nativitatem Christi anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. 3 pečeti svědků přivěš. na perg. proučcích. Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. 18. Testamentum cuiusdam viduae Elisabethae. Anno 1420. Nihil importat.

7

1423 březen 13., [Praha]

Mikeš z Lojovic, měšťan Starého Města pražského, odkazuje všechn svůj movitý i nemovitý majetek k volnému užívání Janu Rečkovi, svému spoluměšťanovi.

Insert, čes. v listině z 1429 3., [Praha]. Orig., čes. přepsán v AMP, rkp 992, fol. 109. Lat. překlad v AMP, rkp 2099, fol. 88.
Ed.: Teige, Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy L–Z. Archiv český XXVIII, Praha 1912, str. 37–38 (z rkp 992).

8

1425 květen 12., [Praha]

Dorota, manželka Ješka mladšího, měšťanka Starého Města pražského, činí poslední pořizení, kterým odkazuje všechn svůj majetek své matce a nařizuje, aby po její smrti byl Janem Rečkem a Jankem z Podjistebí, poručníky tohoto testamentu, obrácen na zbožné účely.

Ve jméno Božie amen. Já Dorota dobré paměti mladšího Ješka manželka, měšťka Starého Města pražského, tímto listem oznamuji všem a na vědomie dávám,

že ačkolivěk jšucě obtiežena nemocí na těle, však proto s dobrým rozmyslem a požívajícě svobody zdravého ruzumu ze všeho zbožie mého movitého i nemovitého, kteréhož mi jest pán Buoh z své štědrosti pójčiti ráčil, aby se o ně po mé smrti mezi přátely a příbuznými mými nedáli svárové nižádní, toto své poslednie poručenstvie zjednávám a spůsobuji obyčejem tiemto. Najprvé po smrti své veškeren statek svůj movitý i nemovitý nic nevyjimajíc i to všecko, k čemuž jsem spravdliiva a právo mám, buďto kšaftem a poručenstviím, kterěz jest dobré paměti paní Dorota Ješkova svekrušě má učinila aneboli kterákolivěk jinak, buďto dielem, nápadem anebo věnem poctivé panie Anně Trurové matce mé milé odkazuji a mocně dávám, aby ona s tiem učinila jakožto s svým vlastním a v tom, aby jie nebylo přěkáženo obyčejem izádným. Dále úmysl můj jesti a žá-dám, jestliže to bude moci býti s přivolením přátel a poručníkův, aby nadepsaná matka má chovala u sebe na ztravě Janka mého surchupsaného, dokudž by k létom svým rozumným nepřišel, kterémužto Jankovi, aby i jeho vlastnieho dědictvie bylo vydáno na ztravu a na oděv na každé léto, což by bylo hodného a spravdliivého. A jestliže by pán Buoh neuchoval matky mé nadepsané prvě nežli Janka syna mého před jeho léty rozumnými, tehdá aby veškeren statek můj po mě zuostalý spadl na Janka již jmenovaného plným právem. Pakli by Janek syn můj prvě umřěl, nežli matka má nadepsaná, tehdá aby ona s tiem se všim statkem učinila jakožto s svým vlastním a jakož se jie bude zdáti za podobné. Pakli by jich obů pán Buoh neuchoval a zemřeli, tehdá aby to jisté zbožie mé po nich zuostalé spadlo na poručníky mé udole psa[né] a to, aby oni obrátili na almužny chudých a na jiné skutky milosrdné za mú duši a za mých předšich s radú Mistra Křištana a kněze Řehořě kaplana našeho, jakož já jim toho plně svěřuji a doufám, kterýžto kněz Řehoř, aby na ztravě u matky mé chován byl až do smrti i oděvem obmyšlen. A tohoto svého poslednieho poručenstvie zjednávání abstanovuji [sic] múdré a opatrné Janka z Podjistebie a Jana Rečka, měšťany Starého Města pražského, mocné poručníky, aby oni nadepsané matce mé a Jankovi synu mému, k čemuž by jich potřebovali, radni a pomocni byli, jakož já jim toho nad jiné lidi svěřuji a doufám. Tomu na svě-dectvie prosila jsem opatrných Vaňka Raka rychtářě, Janka Kbelského a Jakuba Železníka, konšelóv surchupsaného města Pražského, že jsú své vlastnie pečeti přivěsili k tomuto listu. Jenž jest dán léta ot narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého dvacátého pátého tu sobotu po svatém Stanislavu.

Orig. perg., čes. v ANM, odd. listin A. 3 pečeti svědků přivěš. na perg. proučcích.

Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. 10. Testamentum cuiusdam Dorotheae, cuius testamentarius fit Reczek. Anno 1425. Nihil ad collegium Reczkoviense.

9

1426 říjen 31., [Praha]

Janek Kukla, měšťan Starého Města pražského, činí posledním

pořízením svou manželku Annu universální dědičkou a ustanovuje ji za poručníky Jana Rečka a Šimona od Bílého lva, měšťany Starého Města pražského.

Ve jméno Božie amen. Já Janek řečený Kukla, měšténin Starého Města pražského, oznamuji tiemto listem všem lidem nynějším i budoucím a na vědomie dávám, že ačkoli věk jsa nemocen a neduživ na těle, však proto s dobrým rozmyslem a požívaje svobody zdravého rozumu, tudíž i paměti ze všeho sbožie svého movitého i nemovitého, kteréhož mi jest pán Buoh všemohúcí z své štědroty pójčiti ráčil, nechťe by se o ně po mé smrti mezi přátely a přibuznými mými kteří svárové dali, toto své poslednie poručenství zjednávam, činím a způsobuji obyčejem tiemto dolepsaným. Najprvé chci a úmysla mého jest, aby všichni dluhové moji, jimiž sem kterýmkolivěk osobám vinnovat zuostal, jesto by ti rádně dobrým svědomím podle městského práva mohli dokázáni býti z statku mého, napřed byli zaplacení. Potom ustanovuji tohoto svého poručenství múdré a opatrné muže Jana Rečka a Šimona od Bílého lva, měšťany Starého Města pražského, pravé a mocné poručníky. Dále odkazují paní Aniče manželce mé milé a dietkám mým, zejména Jankovi a Martě, všecko sbožie své movité i nemovité, kdež bych to kolivěk měl a kterým by to kolivěk jménem mohlo jmenováno býti, nic nepuožuostavuje i z dluhy, jimiž jsou mně kterékolivěk osoby zuostaly vinnovaty, k [jmění], k držení, k dědičnému požívání a kdyžby toho potřebie bylo, mezi ně na rovný díel k rozdělení. A jestliže by které z dětí mých napředpsaných sešlo s tohoto světa před léty rozomnými, tehdy toho díel umrlého, aby připadl na živé zuostalé i také na manželku mú plným právem. A zase též umřela-li manželka má prvé nežli dietky, trávící v stavu vdovském, tehdy její díel, aby připadl na ně plným právem a k dědictví. Potom odkazují Ondráčkovi, bratru svému a Markéte sestře své dvě kopě grošův platu, kteréž mám na zahradě a na chmelnici v Nólách. Také chci a úmysla mého jest, aby každé léto byl kupován jeden postav šerého sukna a dělen mezi chudé. Také odkazují Mrázové chudé jeden postav šerého sukna, čeledi mé druhý postav a kněžím k svatému Jiljí třetí postav. Pak dále jakož jest manželka má měla deset kop grošův platu zde na rathúze zapsáno, chci tomu, jestliže by dietky mé zemřely před léty rozomnými, aby ten veškeren plat spadl na sirotky panie Katrušiny Rudolfové a k tomu polovice statku po mých dětech zuostalého a druhá polovice téhož statku, aby spadla na poručníky surchupsané a s tiem aby oni učinili, což by se jim libilo, žádnému živému z toho počtu nečiniece. Toho na svědomie pečeti opatrných mužův Vaňka Raka rychtáře, Mikuláše Betlémského a Matěje Krtka konšelův přiesežných Starého Města pražského k mé prosbě přivěšeny k tomuto listu. Jenž dán a psán léta ot narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého dvacátého šestého ve čtvrtek před hodem Všech svatých.

Orig. perg., čes. v ANM, odd. listin A. 3 pečeti svědků přivěšené na pergamenových prouzcích.

Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n.º 21. Testamentum cuiusdam Ioannis Kukla, in quo testamentarius disponitur Ioannes Reczek. Nihil ad collegium Reczkoviense. Anno 1426.

10

1429 únor 3., [Praha]

Purkmistr a konšelé Starého Města pražského potvrzují testament svého spoluměšťana Mikeše z Lojovic, kterým odkazuje všecken svůj majetek Janu Rečkovi, měšťanu Starého Města pražského.

Mý purkmistr a konšelé Velikého města Pražského vyznáváme tiemto listem obecně všem, ktož jej uzře a nebo čtúce slyšeti budú, že sme viděli v našich mňeských kněhách zapsáno, kterak slovný Mikeš z Lojovic, spoluměštenin náš, dal jesti a vzdal a vzdav sstúpil všechno sbožie své, kteréž jest měl na zemi, movité i nemovité, opatrnému Janovi Rečkovi, spoluměšteninu našemu a jeho dědicóm a budoucím ku pravému dědictví, kterýžto slovo od slova vdole plněji popsán stojí. Toho na svědomie pečeti města našeho surchupsaného přitišena jest k tomuto listu. Jenž dán léta od narozenie pána našeho Ježíše Krista tisícieho čtyřstého devátéhocitímého ten čtvrtek den svatého Blažeje. Mikeš z Lojovic, měšténin Velikého města Pražského, stojí osobně v plné radě téhož města Pražského, nejso přinucen ani připuzen, ale dobrovolně odkázal jest a vzdal jest a vzdav sstúpil po smrti své všechno sbožie své vdolepsané, kteréž jest měl na zemi, movité i nemovité, opatrnému Janu Rečkovi, měšténinu surchupsaného města Pražského, jeho dědicóm a budoucím ku pravému dědictví, kteréžto sbožie obyčejem a řádem zemským v knihách zemských za svobodné a čisté ku pravému dědictví zapsal jest jemu. Týž Mikeš a jmenovitě duor svooj poplužní v Lojovicích z dědinami ornými i neornými, s lesy, s lukami, s rybníky, s lidmi úročními a kmetčími, tudíž i s robotami i se vším panstvím i s tiem se vším právem a svobodú, jakož jest sám držal a požíval. Také témuž Janovi Rečkovi odkázal jest a vzdal sbožie své v Nespeřech s dědinami, s lesy, s lukami i s lidmi úročními a kmetčími i se vším panstvím, což k tomu příslušie a k tomu na Markvartovi z Nechanic kopu grošův platu ročnieho a komornieho, kterúz jest mu řádem zemským objistil a utvrdil za ten list a na tom listu hlavniem, na kterémž mu jest byl rukojmí za Petra Hájka [Brebu], a k tomu také v Klenovém odkázal jest jemu dva človeky úročnie a kmetčie i všecko jiné sbožie se jeho mohl doptati a kterýmž by to kolivěk jménem mohlo jmenováno býti i všechny listy, zápisy, kterýžto jemu svědčie. Tak, aby týž Jan Reček toho všeho sbožie, kteréž jemu odkázal jest a dal, byl v mocném držení a jeho jakožto svého vlastnieho a dědičného požíval i také, aby je prodati mohl, zastaviti, směniti, odkázati, vzdáti, poručiti anebo s tiem učiniti jakožto s svým dědičným, což by se jemu libilo, a na tom aby jemu od přátel i od jiných lidí nebylo překáženo obyčejem ižádným, ani kterých zmatkóv činěno, buďto zjevně, nebo tajně. A také, aby týž Jan Reček o to sbožie žádnému člověku neodpovídal, buďto v súdech du-

chovních, neb svěckých, však pod takovou výmluvú a výmienkú, aby ze všeho sbožie týž Jan Reček vydal a splnil Lidmilce, dceři jeho, když by k létom svým rozumným přišla, sto kop grošouv dobrých stříbrných rázu pražského za její díel anebo, aby jí deset kop grošouv platu ročnieho a komornieho ukázal a postúpil anebo, aby jí toho sbožie postúpil, což by za sto kop stálo za její díel; pakli by Lidmila, dcera jeho, nedojdúc let svých rozumných umřela, tehdy těch sto kop grošouv spadlo na téhož Jana Račka [sic] plným právem a ku pravému dědictví tak jakožto surchupsané sbožie s túto další výmienkú, že Barboře, dceři své udané, za její díel dědičný, duom svůj, v kterémž jest přebýval a bydlil ku pravému dědictví dal jest a odkázal tak, aby jí surchupsaný Jan Reček na tom domu nepřekážel ani také jemu zase ona na tom sboží zdaném a odkázaném, jakož surchupsáno stojí obyčejem ižádným vymyšleným. A to se jesti stalo v plné radě léta od narození syna Božieho tisícého čtyřstého třímecitného tu sobotu před nedělí družebnú v puostě.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydav. přitištěna pod pap. krytem. Na rubu rukou XV. stol. Collegium Reczkonis 21., rukou poč. XVII. stol. Q. n. 14. Testimonium senatus Antiquae urbis de donatione bonorum omnium Nicolai de Logowicz, facta Reczkonis. Anno 1432 [sic].

11

1436 září 10., s. l.

Zikmund, císař římský a král český, zastavuje ves Michli za 400 kop grošů pr. Janu Rečkovi z Ledče měšťanu Starého Města pražského, s podmínkou, že může být od něho nebo od jeho nástupců, českých králů, vykoupěna.

My Sigmund z Božie milosti římský císař, vždy rozmnožitel říše a uherský, český etc. král. Vyznáváme tiemto listem přede všemi, kteří jej uzří, aneb čtúc slyšeti budú, že znamenavše pilné služby a mnohé opatrného Jana Rečka z Ledče, měštěnána Starého Města pražského, věrného našeho milého, jimížto se jest najosvieceniějšímu kniežeti slavné paměti panu Václavovi, bratru našemu milému, králi českému, věrně zachoval i nám se zachovává a v časech budúcích zachovati se miení a slúžiti muože. Chítece jemu naše milost a vděčnost ukázati s dobrým rozmyslem a radú naši jemu a jeho dědicóm i budúcím zastavili sme a zastavujeme ves Michel se dvorem a dědinami, poplužemi i kmetčími, s úroky, lesy, lukami, potoky, s mlýnem, s vinicemi, zahradami a se vším, což k tomu příslušie, nic ovšem nepozuostavujíc, i s panstvím ve čtyřech stech kopách grošouv pražských stříbrných a dobrých. A to tak, aby prvé jmenovaný Jan Reček i jeho dědicové i budúcí tu ves se dvorem a s jinými příslušnostmi, jakož surchu se píše, držal a držali i toho požíval a požívali bez naše i našich budúcích králov českých všeliké otпорy a překážky pod úmluvú takovúto, když bychom koli my nebo naši budúcí králov čeští témuž Rečkovi neboli jeho dědicóm a budúcím puol léta napřed věděti dadúc, těch čtyř sta kop grošouv dali a zaplatili, tehdy

mají a dlužní budú té vsi nahoře psané i se vším příslušenstvím nám nebo jim postúpiti bez otпорu i bez zmatku to přidajíc, aby týž Reček moc a právo měl, to sbožie dáti, zastaviti, směniti neb prodati, když a komuž by chtěl v též a takové právo, jakož jemu tiemto listem jest zapsáno. A také prvé jmenovaný Reček a dědicové jeho i budúcí nemají těch lidí mimo spravedlivé poplatky obtěžovati ku pohoršení toho sbožie obyčejem žádným. A ktož tento list měl by a často psaného Rečka dobrou vůli a svobodu, ten má všecko právo mieti k tomuto zápisu, jakožto on sám. Na poturzenie toho náš císařský majestát kázali sme přivěsiti k tomuto listu, jenž jest dán v pondělí po narození matky Božie léta od narození syna Božieho tisícého čtyřstého třidcátéhošestého, let království našich uherského etc. v padesátém, římského v sedmizicetmém, českého v sedmínáctém a císařství v čtvrtém létě.

Orig. perg., čes. v AUK I/73. Pečet vydav. přivěš. na perg. proužku utržena. Opis XV. stol., čes. v AMP, rkp 992, f. 182b.

Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. N°. 4. Diploma Sigismundi caesaris, quo pagus Michle oppignoratur pro 400 sex. Reczkonis sub ea conditione, ut fas sit regibus Boemie, quancunque velint, premissa dimidii anni denunciatione eundem pagum redimere. Anno 1436.

Extr.: RI XI, str. 374, č. 11410. AČ II, str. 189. A. Sedláček, Zbytky register, str. 183, č. 1322 s chybným datem 1436 září 9. K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 87, č. 1/73.

12

1438 srpen 5., [Praha]

Purkmistr a konšelé Starého Města pražského svolují, aby Jan Reček a M. Křišťan z Prachatic vykonali závět Doroty, manželky Ješka Péma, kterou se nařizuje, aby její věnná ves Dolany byla obrácena na zbožné účely, což Reček a M. Křišťan provedli tak, že tuto ves dali studentům koleje Národa českého na pražské universitě.

My purkmistr a konšelé Velikého města Pražského oznamujem tiemto zápisem všem lidem nynějším i budúcím, že ustúpiuše před nás statečný pan Jan Reček a mistr Křišťan do plné rady i pokazali jsú nám kšaft dobré paměti paní Doroty, mladého Ješka Pehma manželky, na kterémžto sme shledali, kterak činí surchupsané pana Jana Rečka a mistra Křišťana mocné poručníky všeho svého sbožie, kteréž se jest jie z rozdielu sbožie surchupsaného muže svého dostalo, jakožto ves Dolany za její věno a právo, aby to sbožie její surchupsané na zádušie obrátili, jakož by se jim najpodobněji zdálo. I potázavše se napředpsaní poručníci s mistry a s múdrymi lidmi, zdálo se jim, aby to sbožie surchu jmenované, jakožto ves Dolany obrátili na studenty do české koleje, ježto slove collegium nacionis Boemorum, naše rady i našeho povolenie k tomu žádažice. A tak přeslyševše napředpsaných poručnikuov úmysl i žádost, zdálo se nám hodné a užitečné napřed k chvále Božie, potom pro zvelebenie učenie jazyka českého i ke cti města našeho, aby ta ves byla obrácena na studenty surchupsané. I k tomu dali sme naše plné povolenie a mocí tohoto zápisu dávanie [sic] i toho

potvrzujem, jakož pak také králova milost své plně povolenie k tomu ráčil dáti i svým majestátem milostivě toho nadání a usnesenie potvrditi.¹⁾ Actum feria tertia ante Silixti anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo.

Opis XV. stol., čes. v AMP, rkp 992, f. 188a.²⁾

Ed: J. Teige, Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy A—K: AČ XXVI, Praha 1909, str. 157—158.

1) Albrechtova listina byla vydána až 1438 září 18., Praha.

2) Originál v ANM, odd. listin A byl znám ještě A. Haasovi, Archiv Karlovy university v Praze. ČAS XV—XVI (1937—1938), 1940, str. 68, č. 35 a dnes je neznámý. Je pravděpodobné, že zápis v citované památné knize Starého Města pražského je dodatečný, protože do této sbírky listin byly opsány i pozdější písemnosti, vztahující se k Rečkově koleji. Regesty této listiny jsou obsaženy v obou nejstarších universitních inventářích, ze kterých je zřejmé, že originál byl psán na papíře, česky a byl opatřen pečeti Starého Města pražského. Otázkou však zůstává prioritá zápisu v městské knize nebo listinného pořízení. Inventář z roku 1609 vydaný F. Dvorským, Paměti o školách českých. Praha 1886, str. 484, č. 10 uvádí následující regest: „List na papíře purkmistra a konšelův Starého města Pražského pečetený pečeti městskou, kterýmž vyznávají, že Reček a Mistr Kristian vysvědčili kšaft Doroty, mladého Ješka z Pema manželky, kterýmžto kšaftem že jim poručila, aby ves Dolany jejího věna k záduši obrátili a oni z rady dobrých lidí, že touž ves na studenty koleje národu českého oddali, k tomu že Pražané povolují. Datum anno 1438 ten outery před svatým Sixtem.“ V jesuitském inventáři z roku 1638, vydaném A. Haasem, cit. práce, str. 68, č. 35 se čte tento regest: „Census civium Pragensium de pago Dolanky a quadam vidua relicto [et přeškrtnuto] ad pios usus et Reczkonii testamentario commisso, ut is pagus ad collegium Bohemicae nationis applicetur. 1438.“

13

1438 září 18., Praha

Albrecht, král římský, uherský a český potvrzuje z moci českého krále nadaci Jana Rečka, měšťana Starého Města pražského, který daroval nově založené koleji Panny Marie Národa českého na pražské universitě vesnici Dolánky u Kladna s ročním platem 23 kop grošů pr. a zároveň svěruje správu koleje jejím zakladateli Janu Rečkovi.

Albertus, Dei gratia Romanorum rex, semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex et Austrie dux etc. Notum facimus tenore presencium universis, quod cum strenuus Johannes dictus Reczko, civis Maioris civitatis nostre Pragensis, fidelis noster, sincere dilectus, devocionis ardore succensu, in sue suorumque predecessorum animarum remedium salutare certam census annui et perpetui summam in bonis liberis in regno nostro Bohemie sitis, per se suosue testamentarios pro collegio sancte Marie in domo nationis Bohemorum in Maiori civitate nostra Pragensi antedicta necnon pro studio pauperum clericorum eiusdem collegii collegiatorum et studencium, iuxta facultatis et bonorum sibi divino munere, collatorum sufficienciam emere proposuerit atque velit iamque de presenti et in effectu sui propositi mentem reali exequens documento villam propriam hereditariam, iure commissionis ad eundem iuxta privilegia dicte civitatis nostre Pragensis legitime devolutam, Dolanky nuncupatam, sitam prope Kladno, cum viginti tribus sexagenis grossorum pragensium census annui

138

et perpetui necnon cum omnibus usibus, redditibus, usufructibus et pertinentiis universis ad eandem villam de iure spectantibus, quocunque nomine censeantur, cum pleno etiam dominio, prout [ipse] habuit, tenuit et possedit, nichil inde excipiendo aut pro se et suis suorumque heredum et successorum usibus reservando hereditarie deputaverit, resignaverit et condescenderit realiter et de facto. Extat maiestati nostre pro parte dicti Johannis Reczkonis cum instancia debita humiliter supplicatum, quatenus ad donacionem ville iam nominate empcionemque censuum, de quibus supra est mencio per eundem Reczkonem vel per quemcunque alium pro collegio prefato fiendam, consensum nostrum regium andhibere necnon eosdem census collegio antedicto ipsiusque studentibus incorporare, inviscerare, appropriare, annectere et unire graciosius dignemur. Nos igitur, qui vota quorumlibet iusta potencium pro semper affectu complectimur, attentis etiam et consideratis fidelibus servitiis serenissimo principi et domino, domino Sigismundo, dive recordationis Romanorum imperatori, patri et domino nostro carissimo et nobis per eundem Reczkonem utiliter exhibitis ac in futurum utilius exhibendis cupientes nichilominus bonorum huiusmodi fieri participes ad laudem omnipotentis Dei necnon beatissime genitricis eius Marie virginis, cuius in hac parte res agitur, gloriam et honorem ac ecclesie profectum et studentum dicti collegii utilitatem et privilegium singulare animo deliberato, sano principum, comitum, nobilium, procerum et aliorum fidelium nostrorum accedente consilio et de certa nostra sciencia, ad donationem ville suprascripte necnon emptionem censuum pretactorum per prefatum Reczkonem seu ipsius testamentarios aut quascunque alias personas pro collegio predicto, ut premititur, coniunctim vel divisim emendorum et deputandorum, usque ad summam sexaginta sexagenarum grossorum pragensium census annui et perpetui, exnunc prout extunc et extunc prout exnunc, consensum nostrum regium adhibuimus et presentibus graciosius adhibemus predictoque collegio easdem sexaginta sexagenas grossorum census annui sic, ut prefertur emendas et deputandas, ac si iam de [facto] empte fuissent et deputate incorporavimus, invisceravimus, appropriavimus, anneximus et univimus, incorporamus, invisceramus, appropriamus et virtute presencium auctoritate regia Bohemie graciosius annectimus et unimus, decernendo auctoritate regia predicta et expresse volentes, quod ipsum collegium sancte Marie in domo nationis Bohemorum predictas sexaginta sexagenas grossorum pragensium census annui et perpetui tali modo, ut iam dictum est emptas et deputatas, exnunc inantea iure hereditario habere, tenere ac libere et pacifice possidere debeat. Mandantes nobilibus, iudici, camerario et prothonotario ceterisque officiatibus tabularum regni nostri Bohemie, qui nunc sunt seu pro tempore fuerint, fidelibus nostris dilectis firmiter et districte, quatinus sepactos census per antefatum Reczkonem sue ipsius testamentarios alia[s] quascunque personas pro dicto collegio emendos et deputandos, ut prefertur, usque ad summam sexaginta sexagenarum grossorum pragensium annui census terre tabulis absque omni renitencia, fideliter annotent et inscribant, dum et quociens fuerint super hoc

139

presentibus requisiti. Et quia non indignum arbitramur, ut qui pio motu animo, talis ac tam proficui operis auctor et creator existit primarius singulari etiam debeat quodam privilegio, nedum in futuro, sed etiam in presenti seculo de sue virtutis gloria iocundari, ut ceteri tali provocati beneficio ad similia pietatis opera, subuencione pauperum quorumlibet felicius et facilius animentur ipsum Johannem Reczkonem vel illum, cui ipse post vite huius exitum, ius suum in hac parte committendum decreverit eiusdem collegii tanq[ua]m primarium et principalem locavimus ac effecimus collatorem et directorem locamusque auctoritate regia prefata et effecimus per presentes. Volentes et hoc [perpetuo regio] statuentes edicto, quod quemcunque ordinem quamue dispositionem seu regulam et statuta idem Reczko cum consilio magistrorum studii universitatis Pragensis dicti collegii, studentibus et habitatoribus eiusdem imposuerit vel ediderit ac imponi vel edi procuraverit, quod sub eodem ordine, sub eademve dispositione seu regula et statutis idem collegium et studentes ipsius se teneant immutabiliter perpetuis temporibus et conservent. Mandamus igitur capitano, purgravio Pragensi, subcamerario ceterisque officialibus regni Bohemie et presertim magistrum civium, consulibus et juratis Maioris, Nove et Minoris civitatum Pragensium, presentibus et futuris, fidelibus nostris dilectis, quatinus sepefati collegii studentes in censibus eorum sic ut predicatur, emendis et deputandis nullatenus impediunt nec per quempiam impediri patiantur, quin potius eosdem circa predicta omnia et singula tueantur manuteneant, protegant et defendant, quemadmodum nostram et successorum nostrorum regum Bohemie indignationem gravissimam voluerint artius evitare. In cuius rei testimonium et robur perpetuo valiturum presentes litteras fieri et sigilli nostri regalis appensione iussimus communiri. Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo decima octava die mensis septembris, regnorum nostrorum anno primo.¹⁾

Na plíce vpravo: Ad relationem domini Hasskonis de Waldsstein Johannes Tussek.

Orig. perg., lat. v AUK I/75. Pečet vydav. přivěš. na hedv. nitích utržena. Opis XV. stol., čes. v AMP, rkp 992, f. 182b—183a.

Na rubu rukou XV. stol. Registrata, rukou poč. XVII. stol. Q. I. [Semel]. Alberti caesaris confirmatio super donatione villae Dolanky ad collegium Reczkoviense. N 1., rukou XIX. stol. přepsáno Anno 1438.

Extr.: K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 87, č. I/75.

¹⁾ Písmo listiny je značně setřené a nečitelné.

14

1438 listopad 4., [Praha].

Jan Reček z Ledče, měšťan Starého Města pražského zakládá kolej Panny Marie národa českého pro 12 studentů českého národa a víry podobojí, věnuje této koleji vsi Dolánky a Michli a uděluje jí statuta.

In nomine domini nostri Iesu Christi Amen. Ego Iohannes de Ledecz dictus Reczek, civis Maioris civitatis Pragensis, tenore presencium publice recognosco universis presenciam conspecturis et audituris, quod cum inter varias curarum

meorum sollicitudines curasque sollicitas sepe sepiusque intenta mente salutis mee promovenda commoda revoluerem tantoque fervencius tanto vigilancius oculos cordis presertim in ea dirigerem, que maiestatis divine honorem, cui tanto plura debemus, quanto ab ea plura ceteris mortalibus beneficia suscepimus amplius extollerem ab ipsoque Deo salutis mee commoda feliciter cumalater quoque etiam modo natalis mee patrie, regni scilicet Boemie, et inclite civitatis Pragensis, suavissimam gloriam, laudem et magnificenciam, quam ineffabilibus cordis mei sicuti semper affectibus, eo, quo possem, ampliori studio, arte et ingenio in remedium anime mee et carorum meorum sagacius promoverem et promovere curarem. Interea inspiracione divina, omnium agendorum moderatrice provida, hoc est, quod inter omnia mortaltum commoda potissimum placuit, quod strictissime menti mee inhesit quatenus in alme mee universitatis Pragensis felicia augmenta et reparacionis eius votiva incrementa, quibus pridem luxit ut lucerna clarissima, numero virorum doctissimorum amplissima, fama in orbem opinatissima, sapiencia et doctrina ornatissima modo vero ab imminente temporum malicia, ut pudeat et pigeat dicere et audire, numero minutissima, viribus tenuissima, rebus [apporriata] et animo satis anxiosa, curas, res et vires intenderem ac intencionis mee propositum finaliter inclinarem novumque studencium in artibus collegium propriis sumptibus michi divina munificencia collatis et concessis erigerem et dotarem. Qua de re cum tempus se ultro offerrat, fortuna faveat, ratio perurgeat et necessitas exigat ad honorem Dei omnipotentis ac sanctissime eius virginis et matris Marie, quam inter omnes sanctos semper credo universale refugium et singulare suffragium omnium peccatorum, per quam etiam dominus magnitudinem sapiencie et gracie sue studentibus largissimo spiritus sancti ymbre solet infundere et omnia postcencium vota ad felicia incrementa perducere. Insuper in huius inclite urbis Pragensis universeque gentis Bohemice decus perpetuum, votium commodum et profectum sempiternum accedente ad hoc in antea graciousissima et regali voluntate plenoque consensu et robore serenissimi principis et domini domini Alberti, Dei gracia Romanorum regis semper augusti ac Ungarie, Dalmacie, Croacie etc. regis et ducis Austrie, domini mei graciousissimi nec non etiam non sine exacta maturitate consilii et consensu speciali prudentissimorum dominorum, magistri civium, consulum et tocius communitatis Maioris civitatis Pragensis, venerabilis quoque rectoris universitatis Pragensis unacum universo cetu doctorum et magistrorum, virorum gravissimorum eiusdem universitatis, Deo auspice errexerem et presencium robore errigo, fundavi et fundo collegium novum studencium hoc titulo collegium sanctissime Marie Virginis gloriose domus nacionis Boemorum, tamquam aureo ornamento decoratum et appellatum perpetuisque temporibus taliter appellandum et nominandum et hoc sub disposicionibus et ordinacionibus via et forma infrascriptis. In primis enim volo, ordino et dispono, ut in prefato collegio sanctissime Marie domus nacionis Boemorum degant, teneantur et foveantur clerici pauperes boni et ydonei, studii apti, moribus ornati et nacione Bohemi, numero duode-

nario Iankone, orphano meo, ipsis ad studium et bursam coincluso. Quos quidem omnes et singulos studentes volo studiis cottidianis arcium liberalium et philosophie arcus insistere et incumbere, cappellano eisdem probo et maturitate pollente adiuncto, modo et forma infrascriptis, pro cuius quidem collegi suprascripti firmiori et cerciori stabilitate et in victu et vestitu sustentanda necessitate, prompto animo et manu liberali dedi, donavi, legavi et assignavi et presencium robore do, lego, dono, tribuo et assigno pleno jure et cum omni dominio villam meam, dictam Dolanky, sitam prope Kladna, ab eisdem studentibus et directoribus perpetue tenendam, habendam et possidendam cum omni censu et censitis ibidem existentibus et singnater censu annuo, libero et perpetuo ad viginti tres sexagenas cum viginti grossis et quadraginta pullis se ibidem extendentem quolibet anno in terminis consuetis et deputatis effectualiter persolvendo. Preterea eadem libertate ad ipsum collegium prenominatum dedi, donavi, legavi et assignavi et presentibus do, dono, lego et assigno eodem jure hereditario et cum pleno dominio quadraginta sexagenas grossorum census liberi, annui et perpetui in villa dicta Mychel, ville Zabiehlicz vicinia contingente, ab eisdem collegis tenendas, exigendas et possidendas modo tamen et forma infradescriptis et limitatis, sane quemadmodum a serenissimo principe et domino domino Sigismundo, imperatore felicitis memorie, domino meo graciousissimo date sunt michi et proscripte imperialique eius munificencia largite et donate cum firma et inviolabili sue maiestatis roboracione et ratificacione quadrigente sexagene grossorum in villa prefata videlicet Mychel et in omnibus bonis eidem ville, ab antique annexis et spectantibus et signanter in curiis allodialibus, liberis et rusticalibus ibidem, nec non araturis, pratis, ortis, humuletis, vineis, rivis censitisque et censibus in eisdem et in molendino ad ipsam villam de jure spectante, nec non in omnibus silvis circumcirca adiacentibus et de jure spectantibus precipue in silva, supra villam Krcz sita, et in omnibus aliis bonis ad eandem villam pertinentibus, similiter cum pleno jure et dominio prout supra quemadmodum hec singula plenius et lacijs in littera maiestatis prefati domini imperatoris dinoscuntur esse inserta et annotata. Ita et taliter illa omnia bona, sic ut premititur decsripta cum omnibus eorum pertinentiis plenoque jure et dominio nichil excipiendo, nec michi quidquam juris in hiis omnibus reservando, dedi, donavi et legavi atque condescendi et vigore presecium do, lego, dono pro anima homini imperatoris et pro ipsius collegii domus nacionis Boemorum possessione et jure sempiterno et hoc tali pacto, quatenus venerabiles magistri atque directores ejusdem nacionis Boemorum et ipsius collegii, qui modo sunt vel temporibus futuris erunt in hoc ipsum rite electi et deputati sint et existant, veri domini et heredes hereditariique possessores, rectores et gubernatores perpetui sine ullo occurrente impedimento prefate ville Mychel cum omni dominio et pertinentiis ad ipsam nec non et alterius ville Dolanek dicte cum omnibus eciam eius pertinentiis. Ita tamen ut iidem directores, colligentes et exquirentes omnes census consuetos et debitos ibidem dispensent illos et dispensare debeant plene,

juste et integre personis hic nominatis, modo et forma infrascripta. In primis volo, quod iidem directores de prefatis censibus illis duodecim studentibus et pro unoquoque illorum dent et dare debeant per tres sexagenas grossorum census annui in solidum et in commune ad expensas eorum anno quolibet expendendas. Ita ut ex ipsis unusquisque eorum tribus sexagenis grossorum se proprie concertentibus anno illo sustentetur cappellano vero, qui numerum tenet tredecimum sex sexagenas grossorum, tres videlicet pro victu seu expensis cum eiusdem collegis habendas et tres pro vestitu anno quolibet per prefatos directores decerno exhibendas et tribuendas. Item prefati directores deputabunt anno quolibet de premissis censibus pro cera emenda ad cultum Dei in missis et vesperis infra dicendis per ipsos ecclesie exhibenda octoginta grossos etiamque predicti directores dabunt et dare debebunt anno quolibet plebano sancti Stephani in muro, qui pro tunc fuerit, duas sexagenas grossorum census annui et perpetui. Ita tamen, quod iidem plebanus subeat hunc ordinem a directoribus sibi indicendum, videlicet ut in ipsa ecclesia sancti Stephani qualibet feria quarta peragat missam pro defunctis adhortando in ea populum, ut rogent dominum Deum pro benefactoribus vivis et mortuis, nominatis ab eo nominibus eorum propriis. Terciam vero sexagenam census annui et perpetui iidem directores dabunt et dare debebunt vitricis ecclesie seu patronis pro emenda reformatione eiusdem ecclesie sancti Stephani oportuno tempore facienda. Preterea dono, lego et deputo Iankoni orphano meo supra precium expensarum, videlicet trium sexagenarum, duntaxat ad vitam eius quinque sexagenas grossorum census annui de prefatis censibus sibi dandis Martheque, sorori eius uterine, eciam quinque sexagenas grossorum census annui ad vitam eius tantummodo, Iankoni vero orphano Podgistebsky similiter ad vitam duntaxat tres sexagenas grossorum census annui, eisdem omnibus per directores predictos sine ulla prorogacione anno quolibet exhibendas et prestandas. Hoc notanter adiecto, quod si quispiam ex hiis tribus orphanis nominatis ab hac luce decesserit, extunc census sibi debitus pleno jure debet ad collegium prefatum pertinere et devolvi studentibusque predictis ad usus et indumenta vestium dispensacione equali directorum et porcione pari cedere debebit et devenire et si singulos tres orphanos ad humanis decedere contingat, extunc totus eorum census, videlicet duodecim sexagene grossorum, cedere debent et devolvi ad prefatos studentes pleno jure in vestimenta eorum pari sorte modo premissis parciendus, residua vero tredecima sexagena eiusdem census dabitur in usus servi prefatis studentibus servienti. Item voluntatis mee est, ut prescripti directores vendant et vendere valeant anno quolibet de silvis prefatis ad villam Mychel spectantibus de lignis pro duabus sexagenis grossorum et illas convertant pro reparacione domus nacionis Boemorum, si opus fuerit, sin vero in ipsos studentes dispensent et hoc ea racione, ut ipsi studentes a solucione camerarum prefate domus nacionis, quam inhabitant, absoluti et exonerati existant, hoc notanter expresso, quod predicti college una cum cappellano predictam domum nacionis non sicut inquilini et alieni vel adventicii, sed tamquam heredes veri et legitimi

incolant et inhabitent et in casu, si et de quanto domus illa magistrorum consilio venderetur et alienaretur, aut aliam commutaretur extunc in alia domo per magistros et directores emenda eodem jure hereditario potuerunt. Item placiti mei est, ut sepe dicti directores anno quolibet provideant et procurent de adductione viginti curruum lignorum de silvis prenominate in suffragium et in usum communem ipsorum studencium in eadem domo comorantium, hanc autem quantitatem lignorum hac cautela et ratione limitem, ut silvarum copia possit ad annos futuros sufficere et inprovida lignorum depositione seu seccione citius non deperire. Et circa ista singula hoc notanter excipio et premitto, quod si propter quamcumque causam, vel in quocumque casu pars aliqua censuum prefatorum temporibus affuturis non proveniat, sed deperiat, sic quod directores predicti ipsum anno uno vel pluribus comode et integre in summa prenominate plene exigere et repperere non valeant, extunc directores prefati ad supplementum huiusmodi deperencie poterunt vendere de lignis silvarum prefatarum pro tanta summa quousque rata principalis totius census ad integrum et plenum possit reduci et restaurari, quod si ex lignorum predictorum depositione et vendicione crassantibus dampnis ipsa integritas censuum minime valeat reduci in integrum et reparari, extunc omnes et singule persone hic descripte, quibus ipsorum censuum jus et usus competit seu competere poterit, computatis omnibus deperenciis et computandis et reductis in comune dampnis debent et debebunt ipsa partis sue dampna in toto vel in parte luere et subire, et hoc plus vel minus iuxta deperenciarum quantitatem sese concernentem. De cetero autem omnia et singula supradicta rata, certa et firma esse volens hiis omnibus in maiorem cautelam etiam hoc addendum prenoto et premitto sic videlicet, quod si temporibus succedentibus rex Boemie vel quispiam alius, cui jus predictorum honorum competeret, predicta bona in Mychel cum ipsius pertinenciis quadringentis sexagenis grossorum iuxta tenorem seu proscriptionem maiestatis serenissimi principis et domini domini Sigmundi imperatoris dive memorie velit redimere, extunc directores prefate nacionis Boemorum et collegii suprascripti de consensu et voluntate omnium magistrorum nacionis predictae et omnium studencium eiusdem collegii poterit eandem pecunie summam videlicet quadringentas sexagenas grossorum tollere et recipere et pro eadem ipsi directores et magistri totius nacionis unanimi voto et consilio non sine gravi et magna providencia pro dicto collegio domus nacionis Boemorum de censu alio equidem, tam securo et libero, puro hereditario, non inbrigato in bonis hereditariis et bene sessionatis emendo et comparando, quanto fieri poterit amplius pro ipso precio providere, disponere et comparare. Hoc tamen adiuncto, quod ipse census, sic ut prescribitur, emptus et comparatus, tabulis regni Bohemie more solito terre jure perpetuo pro ipso collegio et studentibus incorporaretur, roboretur et firmetur et tandem collectus per directores prefatos studentibus, plebano et cappellano, una cum orphanis predictis, quibus ad vitam duntaxat legatum est et donatum, modo et forma superius descripta, rite et iuste in usus ipsorum dispensetur et

applicetur. Si quod vero de prefato censu universo ultra meam istam ordinacionem et disposicionem excreverit seu superexcesserit, extunc directores prefati debebunt unum vel plures studentes de novo eligere et prioribus superaddere, quantum viderint iuxta excrescenciam seu resultantiam census modis et conditionibus suprascriptis eligendis studentibus sufficere et expedire, quos etiam studentes noviter additos volo, ut priores conformibus, ordinacionibus supradictis et statutis infra dicendis per omnia subiectos esse et submissos, ut autem hec omnia et singula prescripta, sic ut premititur valeant atque possint in suo vigore et robore perpetuis temporibus imperturbate et illese permanere etiam, ut prefati college et studentes disciplinam conviventibus summe debitam et optatam, Deo quoque gratissimam, pacem vero et unitatem cunctis seculis commendatissimam, antiquorum omnium ore consecratissimam, re et nomine cunctis mortalibus dulcissimam, observent inviolatam, intactam et infractam. Ne tante virtutis scilicet pacis inter eos fiat destructio et exinde Dei provocacio, studiorum omnium evacuacio et erreccionis presentis periclitacio, volo et districtione, qua arciori possum universis collegis videlicet studentibus et cappellano precipio et mando. Quatenus statuta ipsam pacem mutue caritatis promovencia, mores componencia, totius honestatis et religionis vim et virtutem preferencia, que eis in id ipsum auctoritate, ingenio et arte serenissimi principis et domini domini Alberti Romanorum regis ac Ungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regis, domini mei graciousissimi nec non exacte maturitatis et prudencie dominorum consulum Maioris civitatis Pragensis omniumque etiam magistrorum ad hec habito consilio condidi et edidi servandaque integre et inviolate tradidi et tradita ad servandum illese et inconcusse proscripsi presentibus et firmavi ita scilicet, ut urgente regie maiestatis auctoritate tantorum virorum gravitate nemo audeat vel presumat ipsa in toto vel in parte infringere nec quavis presumptione violare, minuere, addere vel depravare nunc et temporibus eviternis. Que quidem statuta, regule, disposiciones et ordinaciones secuntur de verbo ad verbum in hac forma: In primis volo et totis precordiorum votis exopto, ut ipso beneficio mee dotacionis et prefate erreccionis ex nulla parte a meis beneficiatis emergant michi dampna male retributionis ex improbitate inique eorum conversacionis, sed magis proveniant uberi fructus divine laudis et honoris piaque frequencia pro mee et caris meis ad dominum profuse et devote postulacionis, ex quibus spes mea et carorum meorum haurire valeat ingentem fructum desiderate salutis, sane cum in sacrificiis peragendis nichil queat esse melius, nichil Deo carius et peccatoribus utilius et salubrius, quam pia et devota ymmolacio dominici corporis et sanguinis. Idcirco dispono et ordino, ut prefatus cappellanus qualibet ebdomada quatuor missas peragat in ecclesia sancti Stephani in muro, ubi mea et carorum meorum est et fieri debet sepultura, videlicet sabbato de domina, dominico de die, secunda feria pro defunctis et quinta feria de corpore Christi et in qualibet illarum, quod recitet in canone nomina benefactorum mortuorum et precipue nomen prefati domini Sigismundi imperatoris, mei specialis benefactoris, similiter faciet in

missa pro defunctis agenda et hoc per se vel per alium, si dubia sorte occurrat sibi celebrandi periculum idemque cappellanus in celebratione missarum porriget studentibus devote poscentibus debito tempore communionem sacrosancte eucaristie. Insuper eadem pietatis occasione volo et ordino, quatinus singuli studentes collegii prefati cum cappellano predicto cantent in ecclesia prescripta quolibet sabbato maturam missam de domina, in festivitibus autem infrascriptis, videlicet in die Nativitatis Christi cantent matutinam missam et vespas, in die Stephani et Iohannis missam tantum, in circumcissione Domini missam et vespas, in Epifania eiam missam et vespas, in dominica Palmarum missam cum processione et vespas. Deinde allis sequentibus tribus diebus eiusdem ebdomade, videlicet quarta, quinta et sexta matutinas tenebrarum consuetas, in die vero Resurreccionis Domini matutinas missam et vespas, secunda et tertia feriis proxime sequentibus missas tantum, in Ascensione Domini missam et vespas, in die Penthecosten matutinam missas et vespas, secunda et tertia feria sequente in proximo missas tantum, in die vero sancte Trinitatis matutinas missam et vespas, in die Corporis Christi matutinas missam et vespas cum processione consueta, in festis autem sanctissime Marie, videlicet in die conceptionis, in festo purificationis, visitacionis et presentacionis cantabunt missas et vespas, in festo Assumpcionis beate Marie et in die Nativitatis eius matutinas missam et vespas, in diebus vero Apostolorum quolibet die cantabunt missam tantum, sed in festo Omnium sanctorum missam cum vespas, in diebus autem patronorum et martirum, videlicet Georgii, Viti, Iohannis Baptiste, Laurencii, Frocopii, Wenceslai, Michaelis, Martini, Nicolai, Quinque fratrum missas tantum cantabunt, in die vero Catherine missam et vespas, in diebus autem Barbare, Dorothee, Margarethe, et Magdalene missas tantum. Harum vero missarum et officiorum solempnia devocione et celebracione decenti et sollicita cantando perornabunt et perornando decantabunt, in quarum quidem quavis missa cantuali unus de studentibus prefatis, iuxta ordinem et vicissitudinem suam tenebitur ministrare, in missis vero aliis, que legentur per cappellanum, directores, ministrum alium subordinabunt, et quia errare est et ingratum esse beneficia libencius velle accipere quam reddere, quin ymmo quilibet plura meretur accipere, qui scit reddere. Idcirco volo et presentibus astringo, quatinus ad mandatum directorum sub pena graviori ponendum et dandum omnes magistri et alia subpossita singula nacionis Boemorum in ostensionem sue gratitudinis semel in anno convenient in prefatam ecclesiam sancti Stephani, videlicet feria sexta in quatuor temporibus post festum Spiritus sancti et ibidem assint et assistant ad finem vigiliis et misse cantande pro defunctis, reddendo piam vicem benefactoribus sue religiose retribucionis. Tandem volo et ordino, ut dictus cappellanus cum studentibus prefatis quibuslibet quatuor temporibus per annos singulos mente et voce mestiore lugubres cantent vigilias et in crastino, videlicet quinta feria, compleant missam pro defunctis cum exequiis, pro quo quidem officio decencius explendo directores nacionis predictae comparabunt non minus quam

libram cerei luminis et in augmentum sancte pietatis dispercient pauperibus pro duobus grossis de bonis halensibus. In omni quoque predictarum solempnitatum officio comparabunt et adaptabunt copiam cereorum luminum, quantum videbitur expedire ad huiusmodi officii cultum. Sed quia eventus rerum varii fieri solent [perpetuitati] inimici, ideo hoc notanter et excepte addicio, quod si prefata ecclesia sancti Stephani in muro quovis infortunio aut causa inopinata fuerit quovismodo viciata sive prophanata sive vestutate [sic] sive vi hostili dirrupta et colapsa, ita ut in ipsa prefatus cultus divinus nec valeat nec debeat exerceri et expleri, extunc prefatus cappellanus et studentes omnia premissa et sibi inposita divine servitutis officia debebunt in loco et ecclesia per directores eis designata et deputata pleniter ac decenter explere et consumere et hoc tam diu, quam diu ecclesia prefata non fuerit reparata et ad usus predictos bene habitata. Et interea directores censum plebano et illi ecclesie per me applicatum per se percipere debebunt et in usus alios comunes predicti collegii exhibere, lampadem vero illuminandam et accendendam cum suo sumptu debunt in eundem locum, ubi transferretur celebritas officiorum conformiter convertere et transferre, quam cito vero ecclesie prefate ruina vel indisposicio alia fuerit reformata, extunc omnia officia predicta eo modo et ordine, quo prescripta sunt, in eadem celebrabuntur, ecclesia sine intermissione aliqua, census vero plebano per me applicatus restituetur et lampas accendenda in pristinum locum et morem reducet ac convertetur. Preterea quemadmodum institui et ordinavi in libroque Maioris civitatis Fragensis plene obligavi et proscripsi, ut de domo mea, quam modo inhabito, copiosum et sufficiens oleum quibuslibet continuis temporibus ad continuandum lumen lampadis coram venerabili sacramento corporis domini nostri Iesu Christi perpetue et inviolabiliter ecclesie prefate tribuatur et exhibeatur. Insuper volo et decerno, ut si quando post mortem meam possessor domus mee predictae negligencior factus salutis prefatum oleum dare et exhibere noluerit vel neglexerit tempore sibi debito et per mee prefinito et obligato, quatinus predictos directores et patronos ecclesie sancti Stephani nec non totam parochiam prefati olei debitum, tamquam ius perpetuum et debitum jure temporali et spirituali exigatur et tocians, quociens opportunum fuerit, evincatur. Insuper volo et commendo, ut directores predicti calices et ornamenta, missalia, libros et reliqua singula apparamenta, prefatis celebritatibus deputata et per mee eis comendata, in sua dicione teneant ei indeperdibiliter custodiant atque possideant pro usibusque ipsarum celebracionum servari et custodiri faciant sollicito providendo, ne ab incautis res huiusmodi distracte dissiparent et residuum officiorum impediunt et confundant. Quia vero nulla tacio, ubi deest unius regentis vel regensium debita regulacio, idcirco volo, statuo et ordino, ut omnes studentes dicti collegii subiecti sint et subditi magistris, predictae nacionis et directoribus ab ea rite deputatis, mandatis eorum et iussionibus sine aliqua resistencia et rebellione obtemperantes et obedientes, quos

quidem directores a natione predicta rite deputatos instituo et ordino esse veros et legitimos collatores et patronos, rectores, dispositores et ordinatores prefati collegii omniumque eius studencium et cappellani cum tota iurisdictione et juris plenitudine, quibus plenam potestatem et facultatem cum eadem iurisdictione trado, dono, tribuo et commendo predictos studentes et cappellanos bene et debite regere et gubernare, disponere et ordinare, punire et mulctare ad locaque vacancia post mortem vel exitum cuiuscumque studencium vel cappellani alium ydoneum vel ydoneos in loca eorum eligere, subordinare et investire et hoc sine personarum acceptione et precum, que fiunt pro [inhabilibus] admissione similiter exigentibus culpis eosdem destituere, locis suis privare et a collegio et a domo alienare. Si vero rationi consonum fuerit reiectos reacceptare et hoc tocies, quociens hoc facere culpis exigentibus fuerit eis bene visum et oportunum hoc notanter adiecto, quod non quilibet directorum divisim et per se poterit prefate potestatis iurisdictionem in quemlibet studencium vel cappellanos exercere, sed magis quidquid omnes in solidum vel maior et sanior pars eorum uno voto, consilio et consensu in hiis decreverint, hoc ratum et firmum esse debet et vim juris obtinere. Item statuo et ordino, quod si directores orta inter se inconsona dissensione pro eligendo vel eiciendo vel aliter puniendo studente uno vel pluribus vel cappellano discordaverint vocibusque variaverint et alias concordare non possint, extunc huiusmodi elleccio vel alia punicio ad magistros tocius nationis Bohemice pertinebit et ellectus per eos plenum jus ad locum vacantem obtinebit et reus penam meritam substinebit. Item volo, ordino et dispono, quod si quilibet studens vel cappellanus per prefatos directores rite et concorditer fuerit destitutus, loco privatus vel aliter iudicatus, punitus et castigatus et hoc in causa et culpa collegium concernente, extunc taliter punitus non poterit coram alio iudice causam suam producere et agitare, vel quod sibi fieri non debuit coram directoribus vel alio iudice excusaciones vel excepciones aliquas obtendere et allegare, nisi forte voluerit ad magistros tocius nationis, tamquam ad superiores et dominos directorum more appellacionis causam suam producere et deferre et ibi finaliter sententiam expectare. Item volo, ordino et dispono, ut directores in eligendo et instituendo studentes non possint alterius nationis et lingwagii quam Bohemum, dispositum et ydonem et sub utraque specie tempore suo effectualiter communicantem iuxta tenorem et seriem eam approbantem compactatorum, inter hoc regnum et sacrum consilium editorum, ad loca vacancia instituere et eligere, quod si directorum vel cuiuscumque alterius potestate secus factum fuerit precipue, si hoc factum prefatis veritatibus preindicaverit, hoc eo facto decerno esse irritum et inane, nec vim ipsius iuris posse obtinere, nec college tenebuntur hoc approbare aut tali electo convivere et commanere. Item volo, ordino et statuo, ut quilibet studens et cappellanus ad ipsum collegium de novo introiens obligetur et promittat in manus directorum servare statuta collegii et statuenda et hoc dicendo sub tali verborum forma: Ego N. promitto magistris nationis Bohemorum et directoribus predictae nationis, quod ero obediens mandatis eorum et servabo ex

integro statuta huius collegii et statuenda et bonum eius sollicitè promovebo et procurabo. Item volo et ordino, quod prefati college non teneantur esse subiecti hospiti seu conventori ipsius domus nationis, qui non est de numero collegiarum meorum, eciam si ab ipsa natione ad regendam ipsam domum fuerit dispositus et deputatus, sed magis hoc volo, quod ipsi directores pro statu collegii mei pacifico et honesto ex ipsis studentibus provideant de uno principali quasi hospite et preposito collegii a se deputato per annum vel tempus prout melius videbitur duraturo et tandem, si opus fuerit avio in locum eius per directores substituendo, quo scilicet presente et directorum potestatem representante, habente et exercente in ipsa domo honestas vigeat, pax quiesque locum habet et dissensio quevis et iniuria quiescendo tam facile non emergat, qui eciam directorum auctoritate potestatem vite et pacem supra descriptam reliquos manutenere, cogere et urgere. Item hortor et precipio, ut singuli vana et inertis animi ocia, omnium viciorum fomenta pessima, facili quidem motu in omne facinus errumpencia, agiliter a se et constanter removeant magisque in studia arcium et philosophie totam curam inflectant, noctes diesque horum studiis impendant, secreta scienciarum vigiliante capiant et ut studia sua glorioso et laudabili sine concludant. Hortor, ut quanto velocius et celerius in gaudia mea et gloriam dignitates magisterii attingere sathagant atque utinam sic studeant, ut studendo ceteros vincant et vincendo toti mundo et regno proficiant et comoda salutis afferant. Quodsi qui crebrius moniti per directores sese ad gradus baccalariatus vel magisterii preparare retardaverint, extunc si hoc vel contumaciter vel causa racionabili non subsequente fecerint, extunc alii in loca eorum instituantur. Item hortor, moneo et cupio, quatinus singuli college inter sua studia liberalia caput et summam omnium studiorum, in quam omnia alia ordinantur studia, videlicet sacram theologiam, precipuam morum et ingeniorum philosophiam, matrem studiorum, cultricem morum et expultricem viciorum, que animum format et fabricat, vitam limitat, agenda singula et ommitenda demonstrat et que tantum a reliquis studiis, quantum Deus ab homine distat, cum alie doceant videre in terris, ista sola in celis, si non certis diebus vel horis, saltem intercapedine dierum festorum lecciones doctorum vel periciorum sermones attentius audiant, ut ita saltem eius prima germina prelibando vicia fugiant, mores componant et tandem ad ipsa ardua et gravia eius studia facilius assolescant et asuefacti tandem graciosius consurgant et ascedant. Item ordino et dispono, ut tam sacerdos, quam singuli studentes una mensa gaudeant, simul et in commune cibos et potus de communi pecunia comparatos percipiant, nec aliqui eorum plus aliis percipere contendant, sed magis equitati et equalitati pariter inserviant, nisi super hiis specialiter cum aliquo fuerit dispensatum sicque sobrie, sic honeste comedant, ut vivant, non, ut assolent bestie, vivant, ut comedant. Item si quis subintroducet hospitem ad mensam comunem, solvet pro eo secundum directorum comunem pense inposicionem, si quis vero mensam hora disposita sine racionabili causa neglexerit, vel

si sine licencia prepositi absens fuerit, porcio eius ad comunitatem conversa transibit. Item volo et ordino, ut limitacio comodorum ipsius domus nacionis, videlicet in quo quis et quam diu habitare debebit in deputacione, concessione et disposicione directorum dependeat et consistat. Item si in alicuius camera mulier suspecta fuerit inventa, correctus ad culpe modum locum amplius non habebit. Item si quis percusserit alium iratus vel cum alio contenderit et inprobus litigator extiterit et lites frequentaverit aut inquietudines commoverit vel si aliquid enormitatis vel scandali aut pudoris verbo aut facto commiserit perque pacem et honestatem publicam leserit, in minori excessu a preposito domus et in maiori a directoribus pene inponende subiacebit; quod si directorum iudicio stare noluerit, protinus exclusionis dispendio feriat. Item si quis insolencior amasarum vel meretricum cellulas subintraverit clam vel publice et de hoc manifeste convictus fuerit, locum nullatenus obtinebit; si vero thabernas frequentaverit vel per loca suspecta vagatus fuerit vel spectacula theatrica, bonis viris indigna, visitaverit, penis culpas decentibus mulctabitur, et si trina vice correptus non resipuerit depositus loco carebit. Igitur ut hec omnia et singula sic ut prescribitur exacta sollicitudine perpetuis temporum tractibus ab omnibus collegiis custodiantur, observentur et impleantur, nec ab ulla parte negligencia noverca institucionum, quares quavis ordinacione quantumlibet firmate solent dillabi et dissolui, paulatim viciantur et fraudentur. Hoc de cetero volo, statuo et ordino, directorum quoque conscienciam nec non omnium magistrorum nacionis obligo et constringo fidemque convenio, ut iuxta sua promissa in littera reversiva michi exhibita, hec quidem omnia et singula, per mee eorum fidei et diligencie commendata, fideliter et pleniter impleant et ab omnibus collegis impleri procurent et provideant indefesse, quod si cappellanus vel quispiam de studentibus huiusmodi nostre disposicioni et directorum ammunicioni obtemporare ex integro noluerit vel si onus sibi inpositum ferre non curaverit, si eciam ordinem in statutis descriptum implere neglexerit et correctus per directores bina vel trina vice correccionem non susceperit, extunc directores debent cum loco suo destituere vel aliter, ut recta ratio dictaverit eundem secundum exigenciam culpe corrigere et punire. In quorum omnium et singulorum plenum robur et firmitatem firmumque testimonium et validitatem memoriamque perpetuam ego prefatus Iohannes de Ledecz dictus Reczek, rector, ordinator et dispositor unicus omnium premissorum, presenciam omnia et singula supradicta sigillo meo proprio et consueto de certa mea sciencia libenti et grata voluntate roboravi, confirmavi et consignavi et presentibus confirmo et consigno et in ulteriorem et firmiorem evidenciam omnium premissorum sigilla nobilium dominorum, videlicet domini Menhardi de Nova Domo, supremi purgravii Pragensis, domini Hanussii de Colowrat, domini Benesii similiter de Colowrat, residentis in Pnietluk, domini Henrici eciam de Colowrat, residentis in Libsstein, domini Henrici Berka de Duba, domini Hinkonis Sskoda de Waldek, domini Henrici dicti Ssrp de Sselmberk, domini Iohanis subcamerarii regni Boemie de Cunwald magneque prudencie dominorum magistrorum civium et consulum

Maioris et Nove civitatum Pragensium, famosorum eciam clientum Iohannis de Cralowicz, protunc purgravii castri Pragensi, Otticonis de Wrzeskowicz, Iohannis de Lithowicz et Przechonis de Cladna ad meas instantes, preces et postulaciones dampno eorum quolibet procul moto presentibus sunt appensa.

Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo feria tertia post festum Omnium sanctorum.

Orig. perg., lat. v AUK II/52. 15 pečeti vydavatele a svědků zavěšeno na perg. proužcích. Opis XV. stol., lat. v AMP rkp 992, f. 183b—185a. Insert, lat. v listině z 1438 listopad 14., Praha.

Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. N.º 2. Aperi involucrum et summam diplomatis iterum invenies, stejnou rukou + Literae fundationis Joannis Reczkonis. Summa. Fundat collegium nationis Boemorum dictum beate Virginis pro 12 pauperibus clericis ad studia idoneis, natione et lingua Boemis, professione sub utraque adiungiti, ilis capellanum, quo [artes] hebdomadatim [missas] ad S. Stephani minoris celebrante dicti clerici in eodem templo divina [modulintur]. Comittit eorum gubernationem plenam directoribus a magistris Carolini electis. Fundatione attribuit duas villas Dolanky et Michle cum omnibus suis pertinentiis et iuribus. Quod si rex Boemie aut quispiam alius, cui ius praedictorum bonorum villa Michel competeret, redimere id vellet depositas pro [ca] 400 sexagenarum grossorum, vult a directoribus ad alium censum pro eodem collegio coemendum [protinus] applicari. Condit deinde salubria statuta, quibus illi gubernentur. Anno 1438.¹⁾

Ed.: J. Tříška, Středověké pražské univerzitní texty. AUC—HUCP XI/1—2, 1971, str. 36—38, č. 6 (část., z orig.).

Extr.: K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 96, č. II/52.

¹⁾ Písmo dorsálního registru je místy setřeno a nečitelné.

15

1438 listopad 14., Praha

Prislušníci českého národa pražské university přijímají kolej Panny Marie a slibují dodržovat ustanovení zakladatele Jana Rečka z Ledče.

Nos universi et singuli magistri et doctores, baccalarii et studentes alme universitatis studii Pragensis nacionem Bohemorum in ipsa universitate representantes et facientes precipueque magistri, directores ab ipsa nacione rite electi et in futurum eligendi omnibus et singulis presentes nostra litteras visuris et audituris tenore presencium pro se et pro omnibus futuris publice recognoscimus et hac manifesta et fideli professione passim omnibus et singulis veraciter innotescimus et apperimus, quod magne industrie vir Iohannes de Ledecz dictus Reczek, civis Maioris civitatis Pragensis vir utique probate et consularis prudencie et urbanitatis egregie et quod omni laude preciosius est sincerus zelator, ardens et procelens amator nostre patrie et ut omni mature equitati convenit honorique et laudi ejus potissimum congruit et accedit strennuus propugnator et precipuus promotor gentis et lingwe sue bohemicæ, totus in hoc datus, paratus et destinatus, ut singula, que honoris glorie et profectus ipsius gentis forent, et que illa in altam laudem et gloriam deducerent, rebus et opibus arte et ultimis viribus promoveret, errigeret et elevaret. Quo quidem caritatis officio nil potest cogitari dulcius, nil reccius, nil inter omnia, que laudem et graciam sapiunt, pres-

tancius. Hic itaque in ipsa sue liberalitatis habundancia longe lateque profluens et in ipsa votiva felicitatis augmenta ipsius nostre nationis vires extendes, opes effundes et saluti sue aptissime consulens equidem afflatus non humano, sed celesti ac divino consilio puro litterarum et sapientie amore in hoc regno promovende, swadente in id ipsum graciaram suarum exuberante munificencia in honorem potissime Dei et domini nostri Iesu Christi matrisque eius sanctissime et Virginis purissime Marie, pleno omnium miseracionum fonte largissima graciaram fluenta in mundum universum redundante et propinante, dignatus est manu liberalissima collegium novum studencium hoc quidem titulo nobilissimo ac dignissimo et ipso nomine cunctis gratissimo, videlicet collegium domus nationis Bohemorum sanctissime Virginis Marie tamquam decore aureo insigniter perpetuo titulandum errigere, fundare et dotare predictamque erreccionem et fundacionem litteris serenissimi principis et domini domini Alberti, Dei gratia Romanorum regis ac Ungarie, Boemie, Dalmacie, Croacie, etc. regis et ducis Austrie nec non cum hoc litteris sui patentibus, omni firmamento utrobique munitis copiosissime vallare et roborare et in complementum felicitis sui propositi ipsas litteras nobis tamquam plenis et veris heredibus, dominis et possessoribus omnium quoque, que in eis sunt scripta, contenta et digesta et fidei nostre cum districta cum obligacione per eum commendata sollicitis executoribus, rectoribus et deffensoribus, non sine gravi et copiosa testium ydoneorum multitudine cum omni correquisita sollempnitate et juris firmitate tradere, donare et exhibere. Quarum quidem litterarum suarum tenor de verbo ad verbum sequitur in hac forma:

In nomine domini nostri Iesu Christi Amen. Ego Iohannes de Ledecz dictus Reczek, ... Datum Prage anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo feria tertia post festum Omnium sanctorum.¹⁾ Quarum quidem litterarum sicuti premittitur seriem sic per omnes suas partes et clausulas egregie congestam et digestam si omnium graciaram graciosas preferentem, sic virtutum et morum gravitate redolentem, sic vigilantibus maturitate et universalis comoditate undique redundantem una cum ipso earundem graciaram eximio exhibitore, qui nos tam sinceri et ingentis amoris brachiis amplectitur, qui ad summa, que potuit honoris et glorie fastigia attolere et sublimare conatur. Nos omnes et singuli prefate nationis Bohemorum doctores, magistri, directores, baccalarii et studentes una cum tota posteritate perpetuo succedente cum leta et ingenti mente suscepimus et presentibus suscipimus et susceptam cum ingenti cordis gaudio dulcissimis affectibus et gratissimis amplexibus constringimus, approbamus per omnia, laudamus et benedicimus, amore et honore usque in celos attolimus et ipsam non nisi inter divina munera provehimus et consecramus et provehendam, et consecrandam dicimus et perpetuo dicemus. Et inter hec nomen et beneficia tanti nostri benefactoris armario cordis nostri illata tenebimus, fovebimus et recondemus memoriamque ipsius perhenni laude producemus et inproducta temporum vetustate semper vivere et semper virere faciemus, promittentes omnes nos doctores et

magistri et singula supposita prefate nationis Bohemorum pro se et omnibus successoribus nostris bona nostra firma et inviolabili fide christiana, quod omnia et singula in serie litterarum premissarum et tenore earum digesta et descripta per omnes eius clausulas et puncta plene et integre servabimus fideliter et efficaciter implebimus et impleri et observari omni arte et diligencia, exclusa et excussa a nobis omni diminucione et negligencia ab omnibus faciemus adiuvente nos in id ipsum omnipotentis gracia et auxilio, qui sicut est omnium premissorum principiator et dator largissimus, ita sic auctor et conservator eorum sempiternus dominus noster Iesus Christus pro nobis crucifixus nunc et per secula benedictus. In quorum omnium et singulorum plenum robur et firmitatem firmumque testimonium et validitatem memoriamque prepetuam sigillum doctorum et magistrorum nationis nostre Bohemice de certa nostra sciencia libenti et grata voluntate presentibus est appensum et in ulteriorem et firmiorem evidenciam omnium premissorum sigillum universitatis studii Pragensis sigillaque nobilium dominorum, videlicet domini Hanussii de Colowrat, domini Benessii simileter de Colowrat residentis in Pnieluk, domini Henrici eciam de Colowrat residentis in Libsstein, domini Iohannis de Cunwald, subcamerarii regni Boemie magneque prudentie dominorum magistrorum civium et consulum, juratorum Maioris et Nove civitatum Pragensium, famosorum eciam clientum Ottikonis de Wrzesskowitz, Iohannis Lithewsky de Swinar et Przechonis de Kladna ad nostras instantes preces et postulaciones dampno eorum quolibet procul moto presentibus sunt appensa anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo feria sexta post Martini confessoris.

Orig. perg., lat. v AUK I/76. 11 pečeti vydavatelů a svědků přivěš. na perg. proučcích (2., 3., 4. pečť ztraceny). Inzerovaná listina z 1438 listopad 4., [Praha]. Opis XV. stol., lat. v AMP, rkp. 992, f. 185b—187b.²⁾ Opis XIX. stol., pap., lat. v AUK I/76a.

Na rubu orig. rukou poč. XVII. stol. Q. N. 33° [druhá trojka přeškrtnuta] Literarum magistrorum et doctorum universitatis, quibus pro se et posteris omnibus fundationem Reczkoviensis collegii receptant. Insetur his ipsa fundatio verbatim. Anno 1438.

Extr.: K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 87, č. I/76.

¹⁾ Text inserované listiny z 1438 listopad 4., [Praha] je vydán pod číslem 14.

²⁾ Uváděno mylně datum (feria tertia post Omnium sanctorum, t. j. listopad 4.). Jde pravděpodobně o záměnu datace s předchozím zápisem z 1438 listopad 4., jehož listinný originál je uložen v AUK II/52.

16

1439 září 4., [Praha]

Janek a Marta, děti lékárníka Jana ustanovují, aby vykonavatelem jejich závěti se stal Jan Reček z Ledče, měšťan Starého Města pražského, který má jejich majetek rozdělit mezi příbuzné, přátele a na almužny chudým.

Ve jméno Božie amen. My Janek a Marta, děti dobré paměti Janovy apatekářovy proti svatě Anně v Starém Městě pražském, oznamujem tiemto listem všem lidem

nynějším i budoucím a na vědomie dáváme, že ačkoli všichni jsme oba spolu nemocní na těle, však proto požívajíc zdravého rozumu, tudíž i paměti, ze všeho sbožie našeho movitého i nemovitého, kdež to kolivěk máme, nechťe by se o ně po naší smrti mezi přátely a příbuznými našimi kteří svárové dali, toto své poslední poručení zjednávané a činíme i způsobujeme obyčejem tímto dolepsaným: Nejprve ustanovujeme a zjednávané tohoto svého poručení i všeho sbožie a statku našeho, kdež ten kolivěk máme, buďto v Praze nebo vně na zemi, kterým by ten kolivěk jménem mohl jmenován býti, nic nepozuostavující a jmenovitě nad domy našimi, jedním, jenž slove „U kokotkuov“ proti svaté Anně a druhým blíž u Bethléma, řečeným někdy Sezimov [sic], múdrého a opatrného muže Jana Rečka z Ledče, měšťanina Starého Města pražského, přítele našeho zvláštního, pravého a mocného poručníka takovou mieru, aby on po naší smrti to všecko sbožie po nás zůstalo i veškeren statek rozdal a rozdělil mezi naše příbuzné, přátely i také na almužny chudých a nuzných lidí, tak kdežby se jemu a kterak za podobné zdálo beze všeho jemu v tom zmatku činění od všelikterakých lidí i překážek kterýchkolivěk. A také týž poručník, aby z toho našeho poručení i ze všeho sbožie a statku žádnému živému nečinil počtu izádného, neb jsme jemu toho všeho mocně svěřili jako otcí svému. A také týž poručník, aby mohl za svého zdravého života a neboli na smrtedlné posteli miesto sebe jiného poručníka tohoto našeho poručení ustanoviti s plnou mocí, kohož by se jemu za podobné zdálo beze všie překážky. Toho všeho na svědectví pečeti slovných a opatrných mužův Vaňka řečeného Holý rychtáře, Bernarta od Sampsona a Václava od Vlčieho hrdla, konšelův přisezných Starého města pražského k naší společný prosbě přivěšeny jsú k tomuto listu, jenž dán léta od narození syna Božieho tisícieho čtyřstého třicátého devátého v pátek před hodem narození matky Božie slavné Panny.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. 3 pečeti svědků přivěš. na perg. prouzcích. Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. 22. Testamentum quoddam, cuius executor instituitur Reczko. Anno 1439. Nihil ad collegium Reczkoviense.

17

1439 říjen 29., [Praha]

Jan Reček z Ledče, měšťan Starého Města pražského, činí poslední pořizení, ve kterém mj. odkazuje svůj dům koleji Panny Marie českého národa na pražské universitě a ustanovuje studentům své koleje za správce M. Jana Příbrama, M. Petra z Mladoňovic a Pavla pláteníka, měšťana Starého Města pražského.

Ve jméno Božie Amen. Já Jan Reček z Ledče, měšťan Starého Města pražského, oznamuji tímto listem všem lidem nynějším i budoucím a na vědomie dávám, že ačkoli všichni jsa nemocen a neduživ na těle, však proto s dobrým rozmyslem a požívaje svobody zdravého rozumu, tudíž i paměti, ze všeho sbožie svého movitého i nemovitého, kteréhož mi jest pán Buoh všemohúci z své nesmierné štědroty

pójčiti ráčil, nechťe by se o ně po mé smrti mezi přátely a příbuznými mými kteří svárové dali, toto své poslední poručení zjednávané, činím a způsobuji obyčejem tímto dolepsaným. Nejprve odkazuji a mocně dávám duom svůj v Starém Městě pražském, v němž přebývám, z zahradů i se všim nábytkem, což v domu jest, buď mnoho nebo málo, kromě toho, což odtud rozkáži zvlášťe dáti, studentům svým, kteříž nyní přebývají v domu nacionis Bohemorum. A činím toho mocně poručníky poctivé mistry, mistra Jana Příbrama, mistra Petra z Mladěňovic a Pavla pláteníka z Starého Města plnú moc jim dávaje, aby oni po mé smrti studenty mé i titul toho collegium do mého domu, kdež přebývám, převedli tak, aby již ten duom muoj slul nebo nazván byl Collegium sanctissime Marie Virginis nacionis Bohemorum. A jakož sem byl zřiedil a způsobil, aby moji studentové slušeli ad domum nacionis a aby je directores nacionis zpravovali, již z lepšího rozmyslu a pro lepší těch studentův takto sem zjednal a konečně zavázal, aby poručníci moji nahořepsaní měli již všichnu moc, kterúz sem byl directoróm dal a aby mohli po mé smrti studenty mé i kaplana převésti z domu nacionis a uvésti mocně a beze všie překážky do domu mého, v němž přebývám, a dáti jim plnú moc, hospodárství, právo i vladařství v tom domu, jakož sem já sám měl, držal a vládl. Také dávám týmž poručníkóm plnú moc, aby kaplana i studenty mé tím zřízením a způsobem, jakož sem sám v listech hlavních dal directoróm zpravovati, aby zpravovali, přijímali, vypovídali, z vin trestali, opravovali, súdili i všechny jiné věci působili a jednali podle těch listův hlavních mnú tým studentóm zjednaných. A v tom všem týmž poručníkóm mými listy prvými hlavnými a zřízením prvím, aby nebylo překáženo žádnú mierú ani jim kterakolivěk odpor činěno od mistruov i od directorův, buďto v súdech nebo kromě súdov. A také jim poručníkóm napředpsaným a žádnému jinému dávám plnú moc, aby všemi listy mými a zápisy na to collegium surchupsané zjednanými i také majestátem slavné paměti císaře Sigmunda a druhým krále Albrechta i kšaftem tímto mocně vládli a je v své moci chovali. A bude-li se jim zdáti, aby nebyli povinni žádnému jich vydávati ani ukazovati, ale podlé mé vuole a rozkázání mého, aby všecko činili tak, jakož sem jim svěřil i ústně rozkázal. Také dávám nadepsaným poručníkóm plnú moc, aby mohli ráduov a statut v těch listech hlavních popsanych poturditi, povětšiti aneb pomenšiti tak, jakož by se jim za podobné zdálo, beze všie jim v tom překážky, A jakož sem mistru Janovi Příbramovi poručil, aby způsobil potřeby kostelnie k svatému Štěpánu ve zdi jakožto ornáty, kalichy, knihy mešné i jiné věci, věřím jemu úplně, že to zjedná a způsobí. A také, že kúpi dvě kopě platu žáku neboli ministru, jenž by posluhoval v témž kostelu kaplanu mému a studentóm. Odkazuji pak kлок svůj černý s chřebty a sukni černú s kunami na to, aby poručníci moji nahořepsaní prodadúce to i nakúpili sukna a rozdělili mezi chudé. Dále odkazuji dva pasy pozlacená na to, aby prodadúce je poručníci i kúpili dva kalichy dobrá, jeden k svatému Štěpánu mému knězi a mým studentóm a druhý k svatému Jiljí. Item odkazuji knězi Matějovi, kaplanu svému nynějšimu, kozich svůj beránci a deset loket sukna po pěti gro-

ších a k tomu šest zlatých uherských. Item odkazují Matúši, služebníci nebožky Marty, deset zlatých a šaty jejie a k tomu dvě peřince, dvě prostěradlce a podušti-
ce, jakož na nich ležé. Item odkazují panně Mandě v apatéce Rudolfově dvě
peřině velice svrchní a zpodní, kteréž v mé komnatě ležie, než pak koltru zelenú
kedvábnú odkazují ke cti pánu Bohu k kostelu svatého Štěpána, ale trukly, aby
dány byly těm osobám, jimž sem domy odkázal. Item odkazují a dávám nade-
psané panně Mandě třetinu domu Sezemova za Betlémem, Maretce klobúčnici
druhú třetinu téhož domu a paní Barboře se dcerú třetí díel k rovnému rozdílu
pod výmienkú túto, že na tom domu zuostavují kopu platu věčného k svatému
Jiljí k světlu do lampy před tělo Božie tak, aby nikdy nemohla splacena býti ta
kopa platu. Potom odkazují a dávám duom proti svatě Anně U kokuotkóv s ce-
lým jeho městištěm paní Maretce Hrbkové pod túto výmienkú, že najprv ostavují
tu na tom domu kopu platu věčného k svatému Štěpánu k mému collegium na
světlo. A když by najprv ten duom prodala, aby odtud dala Křížkovi Hanckrá-
fovi deset kop grošův a nebo sě s nim přátelsky umluvila. Item odkazují panu
Kašparovi, kancléři královu, orlojík svůj, dále odkazují panu Ondřejevi z Březan
pancieř svůj dobrý ocelivý a kord svůj nový, pak Vaňkovi odtud z Březan odka-
zují pancieř svůj druhý a kord svůj okovaný stříbrem. Item odkazují kněžím
do Betléma deset zlatých uherských a vepř krmný. Item k svatému Jiljí kněžím
deset zlatých a vepř krmný, k svatému Michalu kněžím deset zlatých a vepř
krmný a studentóm mým, aby dva vepře krmná zuostavena byla. Item pannám
jeptiškám k svatému Duchu odkazují pět zlatých, k svatému Františku pannám
pět zlatých, k světie Máři Magdaléně pět zlatých. Pak mistru Janu Příbramovi
odkazují kozích lišči, kuklu florenskou, čepici nejlepší a čechel veliký a pacholku
mému, aby dán byl kabátec muoj, v němž obecně chodím a klok šerý. Item jakož
mám list na zdejšíe miesto na sto kop grošův, ten list odkazují napředpsaným
osobám, totiž panně Mandě, Maretce, dceři Barbořině, Maretce klobúčnici, paní
Maretce Hrbkové a paní Barboře k rovnému rozdielu. A což by viece statku mého
zuostalo, ten aby poručníci napředpsaní obrátili na chudé žáky a vdovy a panny
nábožné, kdež sě jim za podobné zdáti bude. A tíž poručníci, aby žádnému počtu
nečinili v žádném právé, ani komu z čeho odpovídali. Také pana Pešika, přie-
tele svého najmilejšího za to prosím, aby paní Maretce Hrbkové raden a pomocen
byl, v čem by jeho potřebovala, jakož jemu toho nade vsecky jiné doufám. Toho
všeho na potvrzenie a na pevnost pečet sem svú vlastní mým pravým vědomím
přivěsil k tomuto listu. A pro lepší svědectvie pečeti múdrých a opatrných mu-
žův Mařika sedláře a Petra zlatníka konšelův přísežných Starého Města pražského
k mé prosbě přivěšeny jsú k témužto listu, jenž dán a psán léta ot narozenie syna
Božieho tisícieho čtyřstého třidcátého devátého ve čtvrtek před hodem Všech
svatých.

Orig. perg., čes. v AUK 1/77. 3 pečeti vydav. a svědků přivěš. na perg. prouž-
cích (pečet vydav. ztracena).
Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. [8 přeškrtnuto]. Testamentum Reczkonis,
in quo circa foundationem suam iterum aliter disponit nimirum ut soli testamen-

tari ipsius et inter eos precipue Joannes Prizibram plenam habeant collegii
domus nationis Boemorum post mortem suam in domum suam transferendi et
deinceps gubernandi potestatem. Anno 1439.

Extr.: K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 87, č. 1/77.

18

1439 listopad 5., [Praha]

Purkmistr a konšelé Starého Města pražského potvrzují založení
a důchody koleje Panny Marie českého národa na pražské universitě
a všechna ustanovení o správě jmenované koleje, jak je provedl
zakladatel Jan Reček, měšťan Starého Města pražského.

My purkmistr a konšelé Starého Města pražského vyznáváme tiemto listem obecně
přede všemi, ktož jej uzřie nebo čtúce uslyšie, že jakož jest opatrný Jan Reček,
spolu přísežný konšel náš, v určený počet studenty nadal i listy na to zdělal a po-
tom i poručenstvím svým neboli kšaftem dále to i jiné věci zřiedil a způsobil, že
my k tomu ke všemu jeho zjednání dali sme a tiemto listem dáváme naši plnú
a dobrú vuoli, potvrzujem toho všeho i také kšaftu jeho úplně a docěla. Toho na
svědectvie a na lepší jistotu pečet města našeho svrchupsaného kázali sme přive-
siti k tomuto listu, jenž dán léta ot narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého
třidcátého devátého ve čtvrtek před svatým Linhartem.

Orig. perg., lat. v ANM, odd. listin A. Pečet vydav. přivěš. na perg. proužku po-
škozena.

Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. 19. Approbatio testamenti Reczkonis circa
collegium nationis Boemorum ab ipso erectum. A senatu Antiquae urbis facta.
Anno 1439.

19

1439 listopad 20., [Praha]

Jan Reček z Ledče, měšťan Starého Města pražského, přenáší podle
vůle svého testamentu kolej Panny Marie českého národa pražské
university do svého domu u kostela sv. Štěpána ve zdi na Starém
Měste pražském a činí další opatření o její správě.

Já Jan Reček z Ledče, měštěnín Starého Města pražského, vyznávám tiemto
listem obecně přede všemi, ktož jej uzřie nebo čtúce uslyšie. Tak, jakož sem byl
založil a vyzdvihl collegium s povolením krá'ovy milosti pana Albrechta dobré
paměti v domu nacionis Bohemorum, že již to collegium s dobrým rozmyslem
a s lepší opatrností převodím [sic] a převedl sem do svého domu, v němž pře-
bývám, u svatého Štěpána ve zdi, se všemi zápisy i s majestáty i se všemi právy
nic nepozuostavuje. Také dále takto sem ustanovil svú plnú mocí, aby directores
nacionis Bohemorum s mými poručníky v kšaftu mém jmenovanými i jich ná-
městky budúcími úroky neboli platy mnú k tomu collegium a mým studentóm
radanými podle zápisův na to učiněných a zjednaných společně a jednostajně
vybierali a ty do jedné truhlice kladli a ta truhlice, aby tu vždy byla v mém domu
s penězi úročnými tak, aby directores jměli jeden klíč a poručníci druhý, a když
by toho potřebie bylo, aby takové peníze spolu vydávali. Také vuole má jest,

když by poručník muoj který umřel, aby bylo mistry nacionis Bohemorum na miesto toho poručníka umrlého, jiného mistra z sebe za poručníka volili a to tolikrát, kolikrát by toho potřebie bylo beze všie překážky. Také chci a plnú moc dávám directoróm a svým poručníkóm nad těmi studenty, kteréž sem já nadal, aby oni je zpravovali společně za jeden člověk plnú moc majíce přijieti, ko-ňož budú chtieti i také ssaditi pro neřády. Pakli by byla která pře mezi mými studenty, aby directores s mými poručníky to rozsúdili a což oni vyřknú jedno-stajně, aby na tom bylo přestáno a to plnú moc mělo beze mých studentův proti tomu odpieranie. Také chci, aby directores nacionis Bohemorum s mými poručníky listy hlavnie všechny, ve všech jich kusěch v celosti zachovali, studenty mnú na-dané tak zpravujíce, jakož tíž listové hlavní svědčie. A tito listové, kteréž sem v tom listě znova potom po oněch přidal i také v mém kšaftu a poručenství napsáno postavil, aby ti napřed byli zachováni ot nich ote všech nade všechny prvnie hlavnie zápisy beze všeho porušení. Toho všeho na potvrzenie, což surchu psáno stojí, pečet sem svú vlastní mým pravým vědomím přivěsil k tomuto listu a pro lepší svědeckvie pečeti urozeného pána Jindřicha z Kolovrat, múdrých a opa-trných pánův, purkmistra a konšeluov Starého Města pražského a slovutných panoši Jana z Kralovic odjinud z Hrádku, v ty časy purkrabie hradu pražského, a Ctibora ze Zhudovic, úředníka desk zemských, k mé prosbě přivěšeny jsú také k tomuto listu, jenž dán léta od narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého třidcá-tého devátého v pátek před svatú Kateřinú.

Orig. perg., čes. v AUK 1/78. 5 pečetí vydav. a svědků přivěš. na perg. prouž-cích (2. pečet ztracena, 3. pečet poškozena).
Na rubu rukou poč. XVII. stol. Q. n. [9 přeškrtnuto, stejnou rukou nadepsáno 37 a přeškrtnuto, pod řádek připsáno stejnou rukou 9]. Literae Reczkonis, quibus translatum collegium nationis Boemorum ad domum suam, non [solum] directorum, ut ante, sed testamentariorum quoque suorum gubernationi committit, ita ut hi utriusque communi opera et proventus administrarent et collegiatis moderentur. Anno 1439.

Extr.: K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 87, č. 1/78.

20

1439 listopad 27., [Praha]

Příslušníci českého národa pražské university projevují souhlas s pře-nesením koleje Panny Marie českého národa, jak je provedl Jan Reček z Ledče, i s jeho opatřeními o správě koleje.

Nos doctores, magistri et totus cetus nacionis Bohemorum alme universitatis Pragensis omnibus et singulis presencia visuris et auditoris publice profitemur, quod licet nuper magne laudis vir Iohannes Reczek de Ledecz, civis [panter] et consul Maioris civitatis Pragensis, erectum denovo collegium domui nostre nacionis sic dicte de nostro pleno consensu applicuerit et titulo collegium sanctissime Marie Virginis domus nacionis Boemorum designaverit, directoribus nacionis nostre regendum et gubernandum plene commendaverit, prout in eius litteris capitalibus et nostris reversivis patenter et publice certis exaracionibus est positum et insertum. Nunc vero magna et provida racione iidem Iohannes Reczek non mi-

nuens, sed dilatans sue gracie beneficia et amoris insignia ad ipsam nacionem in nostrum amorem et honorem necnon in ulteriora predicti collegii comoda seu utilitates domum suam, quam inhabitat, cum ipsius totali area et orto ibidem omnibusque aliis pertinentiis sitam prope sanctum Stephanum in muro, plene ab omnibus censibus et oneribus cuilibet [sic] ac quibuscumque aliis iuribus absolutam, exemptam et liberam sponte et [generose] dedit, donavit ac tribuit ipsi collegio pleno jure perpetue possidendam et tenendam omnem dispositionem et ordinationem ad prefatam domum nacionis prius factam, datam et traditam et in litteris capitalibus inscriptam, insertam et proscriptam, transferens et transfundens in domum mansionis sue predictae cum pleno jure, nullo de pertinentibus desuper ibidem [quorumlibet] relicto et obmisso. Insuper pro ulteriori firma et cautela ordinans et disponens, ut in prefata domo sue mansionis directores nacionis una cum tribus testamentariis et ultime dispositionis rerum suarum, omnium, comassariis una simul et indivisibili potestate et regendi equalitate debeant prefati collegii omnia supposita regere, dirigere et iudicare, assumere vel abicere, census exquirere, colligere et collectos simul conservare pro necessitatibusque simul distribuere et dispensare, ita tamen, ut directores unam clavem teneant a cistulis pecuniarum et litterarum et alteram testamentarii et omne jus bene regendi et ordinandi predicta supposita in litteris capitalibus positum et expressum simul una pariter exercere instancia et difficultate qualibet et cuiuslibet desuper proculmota. Qua de re nos prefati doctores, magistri et reliquus cetus nacionis Boemorum anima d[iru]tentes tanti benefactoris ad nos accumulata et super effluentem gratam et indisponendam et meliorandis prefatis negociis in rebusque utilius gerendis prudentem et exactam ipsius prudentiam omnes uno et gratissimo animo cum laude plurima, tante eius providencie et habundanti graciaram accione, tante eius beneficencie dedimus et adhibuimus et presentibus damus et adhibemus plenam nostram voluntatem consensum pariter et placitum nostrum assensum, videlicet ad predictam collegii de domo nacionis ad domum sue habitacionis translacionem talemque per omnia, ut permittitur et in testamento ultime sue dispositionis lacius [experimentur] unanimem et indivisam prefate domus et collegii per directores scilicet et testamentarios, gubernacionem, ordinationem et dispositionem promittentes bona nostra fide omnia predicta non solum tenere, sed in omnibus et singulis premissis, tam directoribus, quam testamentariis, auxilio et consilio oportunitate assistere, ea manu tenere et defendere inviolate et intacte fraude, dolo et negligencia in hiis qualibus proculmotis. In quorum robur et testimonium firmum et validum nostro sigillo presencia iussimus communiri. Data feria sexta ante Andree apostoli anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono.

Orig. perg., lat. v AUK 1/79. Pečet vydav. ztracena.
Na rubu rukou poč. XVII. stol. + Q. n° 6. Literae magistrorum Carolini, quibus translationem collegii domus nationis Boemorum ad domum Reczkonis factam et gubernationem ibidem, non nichil ab eo immutatam, suscipiunt et comprobant. Anno 1439.

Extr.: K. Kučera—M. Truc, Archiv University Karlovy, str. 87, č. 1/79.

Jan Reček und seine schriftliche Hinterlassenschaft im Archiv der Prager Universität

ZUSAMMENFASSUNG

Die Persönlichkeit des Bürgers der Prager Altstadt und Stifters des ersten nachhussitischen Kollegiums der Prager Universität Jan Reček hat schon früher die Aufmerksamkeit der Fachliteratur erweckt. Die vorliegende Studie ist ein Versuch den letzten Forschungsstand zusammenzufassen, der aus dem fast komplett erhalten gebliebenen „persönlichen Archiv“ hervorgeht, das durch das testamentarische Vermächtnis zu einem Bestandteil des Archivs des Jungfrau-Maria-(später Reček)-Kollegiums wurde. Obwohl das Schicksal des Kollegienarchivs besonders im 19. Jahrhundert nicht zu seiner Erhaltung beigetragen hat, ist es gelungen dasselbe in seinem ursprünglichen Umfang zu rekonstruieren.

Auf der Grundlage des bearbeiteten Urkundenmaterials war es möglich die Angaben der bisherigen Literatur zu ergänzen und zu korrigieren. In dieser Hinsicht scheint Tomeks Ansicht über Rečeks Beruf (Mälzer) unrichtig zu sein, da kein ausdrücklicher Nachweis für diese Behauptung besteht. Wahrscheinlicher ist Bartošs Feststellung, dass Reček königlicher Cathedral war und die damit verbundene Angabe, dass er Bakkalaureus der freien Künste war. Da aber schon Bartoš feststelle, dass kein Jan Reček an der Prager Universität determiniert war und jetzt nach einer eingehenden Analyse seines eigenen Archives feststeht, dass gleichfalls keine einzige Erwähnung über sein Studium an der Universität und die Erlangung der Bakkalaureuswürde existiert, muss in Erwägung gezogen werden, ob es nicht zu einer Identifikation zweier Personen gleichen Namens (Vater—Sohn u. s. ä.) gekommen ist.

Im angesammelten Material finden wir auch keine Unterstützung für Bartošs Vermutung, dass Reček schon im Jahre 1429 die Gründung eines Kollegiums erwogen hat. Nach einer längeren Pause in seiner öffentlichen Tätigkeit (1420—1436, mit Ausnahme des Jahres 1425) erscheint Jan Reček in der Partei Siegismunds. Er wirt Bürgermeister des erneuten Rates, erhält vom Kaiser das Dorf Michle und da in diesem Jahre auch zum ersten Male das Prädikat „z Ledče“ (von Ledeč) angeführt wird, ist es möglich anzunehmen, dass auch dieser Gewinn mit einer Belohnung seiner Dienste seitens Siegismund zusammenhängt. Das Reček ein persönlicheres Verhältnis zum Kaiser hatte, ist daraus ersichtlich, dass er später bestimmte, dass eine der jährlichen Totenmessen in der Kollegium-St.-Štěpán-Kirche für Kaiser Siegismund gedient werden soll.

Die Jahre 1436—1439 sind in Rečeks Leben durch eine rege Tätigkeit an der Sicherung der Rechte des neuen Kollegiums erfüllt. Zu der grundlegenden urkundlichen Verfügung fügt Reček bald weitere bei. Er lässt sie durch königliche Konfirmation und die Zustimmung des Bürgermeisters und der Ratsherren der Prager Altstadt und das tschechische Universitätsvolk bestätigen und sichert sie durch eine Gesamteintragung in das Stadtbuch, die zum 5. November 1439 datiert werden kann. Wir können annehmen, da die Quellen hiermit plötzlich erlöschen, dass zur selben Zeit, d. h. am Jahresende 1439 oder zu Beginn des nächsten Jahres Reček stirbt.

Die schriftliche Hinterlassenschaft Rečeks ist ein originaler Schriftenkomplex, der den Wirkungskreis eines bedeutenden Prager Bürgers und Stifters einer Nadation der Prager Universität illustriert, die Mentalität eines tschechischen Patrioten mit anwachsendem nationalen Selbstbewusstsein näher beleuchtet und einen wertvollen Einblick in die Privatsphäre eines Menschen, der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts ermöglicht.

**SOUPISY RUKOPISNÝCH TEXTŮ (MAĎARSKO, NDR)
CATALOGI TEXTUUM MANU SCRIPTORUM
(HUNGARIA, GERMANIA DEMOCRATICA)**

JOSEF TRÍŠKA

Tato soupisová práce pokračuje v mých soupisech lokálních (Č. Krumlov, Leningrad) i tématických (latinská, česká a universitní literatura). Podnětem k tomuto katalogu byla studijní cesta v Maďarsku a v Německé demokratické republice 24. 4. — 26. 5. 1973. Bylo možno studovat rukopisná bohemika v Budapešti (Széchenyiho knih., Univ. knih.), v Osthomi (knih. metropol. kostela), v Berlíně (StBibl), v Gotě (Forschungsbibl.) a v Erfurtě (Wissenschaftliche Allgemeinbibl. — Amploniana). Dalším podnětem bylo studium katalogů, inventářů a popisů tištěných i rukopisných, které se podle míst uvádějí v připojené bibliografii. Zvláště jsem excerpoval některé nové nebo těžko dostupné rukopisné soupisy a popisy německých rukopisů v Zentralinstitutu für Sprachwissenschaft v Berlíně.

V soupisových pracích nepřekračuji většinou meze 18. stol.; proto k Heldovi, Millauerovi, Palackému a Máchovi byla uvedena v mých Studiích a pramenech k rétorice a k universitní literatuře (1972) jen nejnütnější bibliografie ve výběru a zde se jimi již nezabývám. Dokumentace se stýká s kodikologií, jejíž požadavky a metody podřizují potřebám latinsko-české filologie a literární historie. Jde mi o autory a texty, o exordia, o tématickou bibliografii, nejde mi o formu kodexů, paleografii apod.

Zde se popisují texty středověké (Klaret, slovníky), humanistické, reformační, bratrské a exulantské. K pražské universitě se vztahují některá čtení, kvestie a rétorika. Přirozeně soupisová práce bude pokračovat.

Causa catalogorum horum fuit iter Hungaricum et Germanicum a. 1973, ubi codices Budapestinenses, Strigonienses, Berolinenses, Gothani, Erfordenses manu scripti studebantur; Berolini etiam difficile accessibiles catalogi et descriptiones codicum manu scriptorum germanicorum in Zentralinstitut für Sprachwissenschaft excerpebantur. In catalogis metas saec. 18. non transgredior; de textibus et exordiis, non de forma codicum et palaeographia cura est. Descriptionibus textuum bibliographia secundum locos adiungitur. In catalogis textus manu scripti, qui ad medium aevum (Claretus, glossaria), ad humanismum et reformationem, ad Fratres et exulantes cognoscendos magni sunt momenti, describuntur. Ad Universitatem Pragensem lectionum, quaestiones, artes dictandi pertinent.

1

Martinus de Opavia (Polonus)

Pape penitenciarius et capellanus

Margarita decreti (Tabula, Repertorium)

„*Inter alia, que ad fidelium Christi doctrinam scripta sunt*“. Budapest UB 117, f. 1, 43, f. 1. Erfurt Amplon. Fol 59, f. 1a, Fol 216, f. 1, Fol 217, f. 1.

Cronica Martiniana

„*Quoniam scire tempora summorum pontificum*“. Bautzen Kapit. M I 10, f. 1a. Berlin — West Ham 431, f. 1a—6b, 9a—35b (bás). Budapest Széch. K. 203. Gotha Membr II 140. Hamburg St. u. UB Hist 1, f. 2a—153b, Hist 31b, f. 64a—102a. Ed.: L. Weiland, MGH SS 22, 1872, 377—445.

Lit.: Inc. Hung. 1, 657—660 nr 2197—2205 (*Margarita decreti*), 660 nr 2206—7 (*Sermo-nes de tempore et de sanctis cum promptuario exemplorum*). — Tršiška, Leningrad 45. — Macúrek 120.

2

Historia imperatorum brevis a Carolo Magno ad Carolum IV.

„*Carolus Magnus de Franconiis Theutonie oriundus*“ x „*sepultus est in ecclesia Pragensi*“. Halberstadt Domgymnasium 8, i, 9 fol.: 15. saec. (deest).

3

Bartholomeus Claretus de Solencia (Bohemarius)

Obiit circa 1379.

Vocabularius grammaticus (singularum arcium)

„*Utilitas iuvenum me compulit edere metrum*“ :: ante 1360. Praha Kapit. F 44/2, f. 247b. Brno UK Mk 81, f. 13b (v. 1—154 et 439—558). Praha UK XVII F 31, f. 1a. Heiligenkreutz 334, f. 73a (ř. 135—159 = Voc. gr. 14—341).

Ed.: Flajšhans, Klaret 1, 1. — Výbor Akad. 1, 765 (ukázka). — Lit.: F. Jilek, Klaretovo české názvosloví mluvnické, VKČSN 1950, nr. 4. — F. Jilek, První české termíny z dialektiky, Universitas Carolina 1, 1955 nr 5 (Philologica nr 1), 1. — B. Ryba, K novějším pracím o středověkém latinsko-českém slovníkářství, LF 86, 1963, 177 (ref. o Jilkových pracích). — B. Ryba, Latina a kritická interpretace staročeských textů, LF 87, 1964, 350 (rétorická terminologie z Vokabuláře, závislá na rétorice ad Herennium).

Bohemarius

„*Ad cognoscendas virtutes vocabulorum*“ :: ante 1360. Praha Kapit. O 59, f. 21b, E 32, f. 152a, F 44/2, f. 234a. Esztergom Metrop. II 8, p. 1—24, 49—57. Praha UK I D 32, f. 175a („Vokabulár“, otisk Flajšhansův LF 65, 1938, 37) :: 15. ineunt. (ř. 1—102 výtah z Bohemáře v. 32—964, ř. 295—334

z Boh. v. 292—924, ř. 380—497 z Boh. v. 31—969). Vyšší Brod 49, zadní přičeští (výběr z Bohemáře v. 57—67, 178—208, 70—81). Heiligenkreutz 334, f. 73a (ř. 1—134 výběr z Bohemáře v. 16—76).

Ed.: V. Hanka, Zbírka nejdávnějších slovníků latinsko-českých, 1833, 25. — V. Flajšhans, Bohemář, LF 19, 1892, 381, 476. — Flajšhans, Klaret 1, 31. — Výbor Akad. 1, 766 (ukázka). — Lit.: B. Ryba, K rukopisným lat.-čes. slovníkům ostříhomským, LF 75, 1951, 91.

Glossarius

„*Accedant pueri cupientes mente beari*“ :: circa 1364. Bratislava Kapit. 50, f. 186a. Brno St. arch. E 6 (Rajhrad) H f. 27 (dříve H m 6), f. 4a, 1. část rkpu :: konec 14. stol. (Opisy: Brno St. arch. E 6 H f 27, f. 1a, 2. část rkpu :: 2. pol. 18. stol., E 6 H e 27 :: 2. pol. 18. stol. Praha KNM I A 19 :: 1789). Esztergom Metrop. II 8, p. 25—46 :: 2. pol. 15. stol. (závěrečná třetina s verši jinde chybějícími). Brno St. arch. G 1 (Boček) 12307 :: konec 14. stol. (tři listy). Praha UK XIV F 20, f. 131b :: konec 14. stol. (libovolný výběr slov). Praha UK VIII C 23, předeští :: kolem 1400 (zlomkovitý zápis 38 slůvek). Třeboň A 6, f. 196a :: zač. 2. pol. 15. stol. (výtah). Praha UK I D 32, f. 175a („Vokabulár“, otisk Flajšhansův LF 65, 1938, 37) :: zač. 15. stol. (ř. 104—116 výtah z Glosáře v. 1861—2798, ř. 139—273 z Gl. v. 1345—2753, ř. 336—367 z Gl. 1357—2570, ř. 507—564 z Gl. 1332—2211). Praha KNM VII D 17, f. 34a (ř. 1—82 výtah z Glosáře v. 471—1011, ř. 84—148 z Gl. v. 1887—2314, ř. 149—172 z Gl. v. 2146—2181, ř. 173—195 z Gl. v. 2499—2657, ř. 196—271 z Gl. v. 153—776). Praha KNM XII E 8, f. 228b (ř. 64—171 výtah z Glos. v. 1378—1594, ř. 178—224 z Gl. v. 897—1033, ř. 228—230 z Gl. v. 2645—2650). Praha KNM II F 2, f. 46b :: kolem 1410 (výtah z Glosáře v. 605—708, 469—494, 897—915, 576—597, 1787—1852).

Ed.: V. Hanka, Zbírka nejdávnějších slovníků, 1833, 54. — F. Menčík, Rozmanitosti 2, Prešpurský slovník, 1892. — F. Černý, Fragmenta Bočkova 4. Slovník Brněnský, ČČM 73, 1899, 507. — Flajšhans, Klaret 1, 73. — B. Ryba, K rukopisným lat.-čes. slovníkům ostříhomským, LF 75, 1951, 92 (vyd. závěr. v. 2670—2846 podle Ostříhomského II 8). — Výbor. Akad. 1, 767 (ukázka).

Complexionarius

„*O bone germane, si poscis vivere sane*“ :: paulo ante 1366. Praha Kapit. M 108, f. 33b :: 1366, L 52, f. 157b :: saec. 15. ineunt. Ed.: Flajšhans, Klaret 1, 203.

Medicaminarius (Medicinale)

„*Suscipe, germane, celer hoc munus, Mariane*“ :: 1360—6. Praha Kapit. L 52, f. 149a. Třeboň A 4, f. 381b, 34b :: 1. dim. 15. saec. (def.). Praha Kapit. M 108, f. 21a :: 1366 (pars). Ed.: Flajšhans Klaret 1, 241.

Physiologiarius

„*Ortulus, o kyrie, placeat tibi phizologye*“ :: ante 1360. Praha Kapit. M 108, f. 1a. Ed.: Flajšhans, Klaret 2, 1.

Enigmaticus

„*Ardua discretum decet omnia scire magistrum*“ :: ante 1366. Praha Kapit. M. 108, f. 22a, L 52, f. 176b. Ed.: Flajšhans, Klaret 2, 61. — F. Peachy, Clareti Enigmata. The Latin Riddles of Claret, 1957. — Lit.: V. Flajšhans, Klaretovy hádanky, Sborník J. Máchalovi, 298. — B. Ryba, Klaretovo autorství Enigmatiku, LF 64, 1937, 266. — M. Blahynka, Poznámky k výkladu Claretova Enigmatiku, Sborník Vys. šk. pedagogické v Olomouci, Jaz. a Lit. 2, 1955, 262.

Astronomiarius

„*Suscipiat Vestra grate Reverencia digna*“ :: 1360. Praha Kapit. M. 108, f. 44a, L 52, f. 137a. Ed.: Flajšhans, Klaret 2, 93. — Překl.: Výbor Akad. 1, 592 (pohádka O dvanácti měsíčkách).

Exemplarius

„*Rex regum, Dominus, summus Deus, ordine primus*“ :: ante 1366. Praha Kapit. M. 108, f. 56a. Ed.: Flajšhans, Klaret 2, 153.

Lit. ke Klaretovi souborně: V. Flajšhans, Klaret, LF 50, 1923, 232. — V. Flajšhans, Klaret a jeho družina 1, 2, 1926, 1928. — F. M. Bartoš, M. Klaret a jeho spolupracovníci a předchůdci, ČNM 102, 1928, 178. — A. Wesselski, Klaret und sein Glossator, 1936. — B. Ryba, Nové jméno mistra Klareta, VKČSN 1943, č. 5. — B. Ryba, Nové výklady ke Klaretovi, Čes. čas. filol. 2, 1943-4, 57, 220. — V. Macnek, Příspěvky k výkladům Klaretových slov, LF 70, 1946, 154. — V. Šmelhaus—J. Anreska, Klaretovské číhařské názvosloví, Práce výzkumných ústavů lesnických ČSSR 20, 1960, 211. — J. Tříška, „Nová“ literatura doby Karlovy a Václavovy, SbHist 10, 1962, 40 (Klaretův okruh).

4

De Clareti familia cuiusdam Expositio hymnorum

„*Laudate, pueri, dominum, qui vobis aperuit thesaurum paradisi*“ (comment.). „*Veni, redemptor gentium*“ (1. hymnus). Budapest Széch. K. Lat. m. ae. 196, f. 158a—229b :: 15. saec. Praha UK III G 12, f. 1—46b, XI D 1, f. 1a—78b. Lit.: Tříška, Nová literatura, SbHist 10, 1962, 40—1. — TřLč 10—11. — Mačůrek 120.

5

Abecedáře

Slovník Velešínův

Olomouc Kapit. 362, f. 86a :: 1458. Opisy: Olomouc UK M III 56 :: 1833. Leningrad GPB Lat Q XVI 36, f. 1a :: 18. stol. Ed.: Hanka, Zbírka 105.

Lit.: Flajšhans č. 24 — Tříška, Leningrad 42.

Vokabulářík krátký (Slovník Bočkův)

Brno St. arch. G 1 (Boček) 12307 :: 2. pol. 15. stol. Lit.: F. Černý, Fragmenta Bočkova 3. Slovník latinsko-český, ČČM 73, 1899, 506 (s ukázkou).

Vokabulář

Praha UK I D 32, f. 175a :: kolem 1400. Ed.: V. Flajšhans, Anonymus a Vokabulář, LF 65, 1938, 35.

Anonymus

Praha UK VIII G 34, f. 1a :: 15. stol. Ed.: Hanka, Zbírka 181 (výběr). — V. Flajšhans, Anonymus a Vokabulář, LF 65, 1938, 33.

Vocabularius Bohemorum in ordine alphabeti
Praha Kapit. E II/2, f. 199a :: 1397.

Vokabula česky vyložená

Praha KNM VIII G 13, f. 290a :: kolem 1430. Ed.: V. Flajšhans, Dva stě. slovníky, 1. Vokabula česky vyložená, VČA 37, 1928, 55.

Latinsko-český slovníček

Esztergom Metrop. II 8, p. 1a :: 2. pol. 15. stol. Lit.: B. Ryba, K rukopisným latinsko-českým slovníkům ostrihomským, LF 75, 1951, 89, č. 1.

Zlomek latinsko-českého slovníčku

Esztergom II 8, p. 48. Lit.: B. Ryba (jako výše), 118, č. 6.

Velký latinsko-český abecedář

Esztergom II 8, p. 58. Lit.: B. Ryba (jako výše), 118, č. 7.

Lit. k abecedářům souborně: Flajšhans, Klaret 1, XXV.

6

Lecturae, questiones, expositiones Pragenses

A

Lectiones Pragenses (deperditae)

Halberstadt Domgymnasium 217 :: circa 1374 (una manus): 1) Proportiones breves et utiles (7 f.). 2) De latitudinibus formarum tractatus (5 f.). 3) Theorica planetarum (7 f.). 4) Perspectiva communis cum commento (25 f.). Finita est hec perspectiva communis M. Iohannis de Pysa a. D. 1374 in die s. Frederici imperatoris in honoranda universitate Pragensi, in domo medici imperatoris, per Allexium de Wratislavia, hora quinta decima. 5) Textus arithmeticae communis (9 et med. f.). 6) Textus musicae Muris (14 et med. f.). 7) Tractatus de Iride (7 f.). Explicit tractatus de Yride ob amorem scolarium de Tholosa.

B

Questiones de sensu et sensato reportate Praghe per Detmarum Fyvelhen

„Potencie sensitive ipsius anime... Utrum preter determinacionem libri de anima“. Erfurt Amplon. Fol 357, f. 131a — 170b :: 14. saec. exeunt.

C

Rudolphi Anglici Tractatus de consequenciis

„Consequencia est habitudo, in qua consequens“ x „Expl. consequencie bone mag. Rud. Anglici Prage compilate“. Erfurt Amplon. Qu 271, f. 141 — 151 :: inít. 15. saec.

D

De horis canonicis

„Ad honorem illius, cuius opera sunt inscrutabilia, s. sancte individue Trinitatis ac etiam matris unigeniti filii Dei, incarnati in eius utero virginali, necnon ad laudem et gloriam patronorum huius regni Bohemie“. Halberstadt Domgymnasium 12, b, 15 f. :: 15. saec. (deest).

7

Formularii, petitiones, artes dictandi

A

Formularius petitionum Olomucensis

Olomouc UK M I 159, f. 196b — 198b :: c. 1455.

„Reverendissimo domino et paterna mansuetudine redolenti I. talis ecclesie archidiacono devotus suus h. scolaris Pragensis salutem et paratam ad obsequia-voluntatem“.

Formulae:

In memoriam venit: Žák prosí, quatenus michi devoto clerico vestro, iam dudum studente Parisius, onerato debitis, obsesso indigenciis, notam faciatis hereditativam pietatem, ut patrisantes in beneficiis patrisetis in gloria et honore.

Novit discrecio vestra: Student žádá, quatenus aspicientes pietatis affectu me devotum vestrum, studii diuturnitate consumptum, paupertate depressum, debitis agravatum, nominalem clemenciam vestram exponatis in clemencia manuali, ut memoriale nomen vestrum inscribatur humane memorie et divine.

Felices arbitror esse pueros: Vzhledem k štědrosti vychovatelů adresátových prosí se, aby byli napodobeni a žádá se o podporu v chudobě a dlužích.

Noverint omnes termini terre: Žádá se se stručnou výzdobou o podporu.

Militantis ecclesie firmamentum: Žádost k arcijáhnovi, quatenus misericorditer intuentes me..., multis confractum laboriosis studiis, multis subiectum necessitatibus, multis debitis implicatum, in provisione mea detis exemplum similia faciendi populo deambulanti in lumine vultus vestri.

Cum sit sapientis testimonium: Žádost asi k obchodníkovi.

Quanto plures recepistis oraciones: Nepotulus prosí svého příbuzného.

Si terram nativitatis nostre: Odvolává se na krajanství.

Generosus animus et caritativus affectus: Zdůrazňuje: laboriosi studii diuturnitas, egestatis anxietas, debitorum pressura beneficium ullum postulare compellit.

Cor benignum, cor humanum, cor cereum: Vestram... humanitatem... plorans imploro..., quatenus me miserum et miserabilem clericum vestrum, tot laboribus, tot debitis, tot penuriis... compeditum, misericorditer expedire et sublevare dignemini de lacu miserie et de luto fecis.

Magnam et magno: Prostá žádost.

Quanto maior necessitas: Odvolává se na inconstanciam status mei, quem diuturni studii fatigatio laboriosa consumpsit, sollicitudo corosit, extrema miseria in mortis limine constituit... a s hromaděním annominací žádá slitování: Vestram itaque miseracionem invoco et imploro, quatenus secundum multitudinem miseracionum vestrarum miserie mee misericorditer consulatis, ut misericors et miserator dominus servum bonum et fidelem super pauca constituat super bona.

Verum si confiteri liceat: Prosí s obvyklou výzdobou o podporu.

O admirabile comercium: Mluví o chudobě žáků, z nichž žadatel je nejubožejší, a prosí o podporu.

Si naturalem instinctum: Obrací se na přirozený cit a lidskost s neustálými annominacemi: nichil naturalius, nichil humanius quam humanam indigenciam humana humanitate et benigna humanitate tractare.

Continuum incrementum: Je obvykle vyzdobená prosba.

Inter cetera maturitatis vestre indigencia: S formulí *Inter cetera caritatis opera* se shoduje jen v incipitu.

Si secundum preceptum evangelicum: Mluví o pauperculi parentes et domestici veneranda paupertate scolastica laborantes, o zápase školském a žebrá.

Cum laycalis caritas: Chudý žák vykládá o nouzi v pařížském studiu a prosí.

Quemadmodum nobiscum superiores vivere: Cum ergo favorabilem humanitatem vestram extrema necessitas et silencio digna mendacitas requirere compellat, žádá o podporu.

Quanto felicius et fructuosius studium: V umělých zvratech (scienciam meam laboriosis studiis et studiosis laboribus aquisitam) prosí o zahrnutí chudoby.

Olomoucký formulář žebravých listů měl i závěr, jak rétoricky přepracovávat formule: iam igitur inspexisti, studioso inspector, epistolas compendiarias, super eodem negocio, penes diversa originalia diversificato, fundatas... Si autem... placuerit epistolas prolixare, oportebit motivam clausulam et alias consequentes diffusiori in oracione conscribere seu sentenciam eandem expressionis causa variatis verbis repetere...

Lit.: TrSat 179.

B

Epistolae scholarium Trzebonenses
Třeboň C 6 :: 15. saec.

- 81b--82a *Iohannes coligans ramusculos scienciarum in P.*
 „Pre incertis singulis paternalem pietatem cachenantibus“
De filio ad patrem
 „Viciosarum angustiarum remedio solativo h. civi P., patri suo iugiter predilecto“ x „I. coligans ramusculos scienciarum P.“
 „Iohanni, non studenti, sed discolo“
- 89a—90a *Filius scribit patri*
 „Genitori suo, cuius dileccionis fervor nunquam intepuit, civi in P. Obedienciarum integritate amaris affectibus filiariter prevolante. Cum natus necessitatis gravatur fortuna“ x „N. studens in P.“
Responsum
 „Nato sibi pre ceteris vita pecientibus diligendo N., scienciarum rosulas Prage in studio decerpenti. Nativa frequentia paternali precurrente“
Studens ad patrem
 „Intime caritatis vinculo sibi firmiter coanexo H., patrono in P. Omnibus prefluxis sinceris“ x „N. licenciatus in artibus“.
Responsum
 „Philozophicis redimito disciplinis N. licenciato in artibus, suo filiastro, sibi unione caritatis coastricto. Intime caritatis preassumpta paternitate“
Socius ad socium
 „Venerabilitatis decore prepolito, domino I., talis ecclesie S. consorti precipuo. Oracionum in domino devotarum“ x „I. de H., magister arcium“.
Responsum
 „Viro scienciarum lumine illustrato P., baccalario in artibus, socio suo speciali. Favoris titulo“.
 Lit.: VilPoes 29—30.

C

- Petitiones variae*
Inter cetera caritatis opera... *Hec enim rugam facinorum.* Třeboň C 5, f. 91ab.
 Lit.: TrSat 179. — VilPoes 55.
Inter cetera caritatis opera... *Boecio in Attramentis allundente.* Praha Kapit. K 37, f. 28b. Lit.: TrSat 180.
Oracionum premissa constancia. Třeboň A 7, f. 288a. Ed.: Feifalik, Vagantenpoesie 182 nr 22. Lit.: VilPoes 55.
Cum enim pius conditor. Praha Kapit. K 37, f. 29b.
Cum divum lumen largitatis. Praha Kapit. K 37, f. 29b.
Piissime rerum plasmator. Praha Kapit. K 37, f. 28a, M 136, f. 100a.
Utinam Phebus sue luminositatis. Praha Kapit. K 37, f. 30a.

- Cum omnipotentis dei misericordia.* Praha Kapit. K 37, f. 25b.
Eternus rerum opifex. Praha Kapit. M 136, f. 97a.
O quam laudandam dotem. Praha Kapit. K 37, f. 28b.
Colebris vestre fame solemnitas. Praha Kapit. K 37, f. 29a, M 136, f. 98ab.
Cum frigescente intencione caritatis. Praha Kapit. M 136, f. 97b.
Ingentis honorabilitatis viro . . . Videns viderit dominus afflictionem. Třeboň C 5, f. 91a.
Heu, heu, tedet apprehendere ingenio. Praha Kapit. I. 40/2, f. 341a. Lit.: VilPoes 58.
Sinceritatis vestre precelsa donacio. Praha Kapit. M 136, f. 98b.
Creaturarum universitas. Praha Kapit. M 136, f. 99a.
De summis celorum. Praha Kapit. K 37, f. 25a.
Sol imitatur radium. Praha Kapit. K 37, f. 25a.

D

- Epistolae scholasticae patris ad filium et filii ad patrem*
De patre ad filium, ut veniat ad regendum senectam patris.
 „Dileccione paternali summopere prenarrata“. Praha UK XI D 6, f. 183a.
Filius ad patrem rogans pro subsidio.
 „Preparatam ad imperia voluntatem“.
Responsio patris ad filium.
 „Hii bacho suo filio . . . Paternis affectibus“.
Fatri suo . . . A. civi in P.
 „Constanti totisque viribus . . . Iuxta ritum modernorum“.
 „Predilecto filio Io. in S. necnon ad fascas . . . Paterne dileccionis claritate“.
 „Amantissimo . . . genitori in N. P. . . Desiderio salutari cum materna dileccionis puritate“.
Responsio filii ad genitricem.
 „Amicioso servimine pro rogacione“.
 Praha UK XI D 6, f. 188b—190b („Preparatam ad imperia“ etc.).

E

- Formulare Erfordiense lat. — germ.*
 (dictaminibus lat.-germ. accedentibus illustrata)
De socio ad socium. „Cunctis prevalentibus, quibus amor et obsequium sociorum copulatur“. Erfurt Amplon. Quart 28a, f. 23b-27b :: 1415. Nomina in epistolis occurrentia: Carolus IV., Venceslaus, Magistro Helmico.

F

- Ars dictandi (de partibus orationis)*
 „Affectus est manifestacio mentis persone mittentis ad recipientem“.

Erfurt Amplon. Qu 375, f. 34a — 42b :: 1. dim. 15. saec.

Nomina in marg. f. 34a: Henricus Lantgravius: Bertoldus Frowein, resedens in Brun; Venczeslaus rex Romanorum; Rupertus dux Boemie (!) et Romanorum rex; Iohannes rex Romanorum (!); Iohannes archiepiscopus Pragensis; et alia germanica.

8

Sermones

A

Esztergom Metrop. II 519

:: 2. dim. 14. saec.

- 3a—113b Piper de tempore (= Sermones per circulum anni)
„Postquam impleti sunt dies octo a nativitate Domini et ipso octavo die“ (Luc. 2, 21). „Principium ergo festivitatis nostre est octava“ x „Explicit Piper de tempore liber bonus“.
České glosy: F. 17b in marg. inf.: „Když se dokona osm dní a když bylo obřezáno dítě i nazváno bylo jeho jmě Ježiš, jenž nazváno jest od anděla dřive než se v životě počal“ (překl. začáteční perikopy).
F. 83b: *facta činy, opera skutky*.
- 115b Deutscher Text. Iohannes de Polna, *dei gracia... Strczil babu*.
- 116a— Sermones diversi
- 157b Invocavit. „Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis“ (2 Cor 6, 1—10). *Beatus Paulus ostendit nobis*“.

B

Sermones breves Hussitae cuiusdam

„Ambulans Iesus iuxta mare... Remigius: Per mare designatur iste mundus“
Sermo ultimus: „Simile est regnum celorum (Mat. 25). Quo tempore, dico post Palmas“ x „statim expiravit. Rogemus“. Budapest Széch. K. lat. m. ae. 386, f. 89b—129a :: 15. saec. F. 124—9 textui lat. multa verba bohémica inserta sunt.

F. 129a: Huss predicator egregius declaravit, quod in Vsk noviter fuit factum, quod unus fuit valde devotus, quia moderatus in omnibus, in cibo et in potu (!), in vestitu et in omnibus. Ipso decumbente vidit in inferno quam plures czotatos, i. e. qui in isto mundo in czotatis rebus ambulant ardentes, ipsis videntibus proclamavit timens, quod etiam habuit capucium czottatum, et revelavit illa hominibus, quomodo revelato recepto capucio sub caput detraxit omnes czottas infra, in quibus detractis statim expiravit. Rogemus.

Termínu capucium czotatum užil Hus, Ep. ad Bohemos de Norimberg 1414 Oct. 24.: *Scitote, quod numquam equitavi in czotato capucio, sed manifeste, aperta facie* (Novotný 212 nr 93). Lit.: Macárek 122.

9

Nicolaus Puchnik

Annotatio in cod. Erfurt Amplon. Quart 179 :: 13. saec. exeunt., f. 88a in marg. inf., „Anno octuagesimo sexto (= 1386) indictione nona, mensis Augusti die quinta, hora vesperorum, Urbani sexti anno nono Conradus de Grunenberga constituit in procuratorio Puchnikonem officialem in curia eius presentibus Wernhero de Poreschin, clerico Pragensis dyocesis, et Leone de Myloticz, cliente dicte dyocesis“. Lit. ad Nic. Puchnik: TřRul 231.

10

Franciscus de Zabarellis

Judr

Collacio in presentacione Geroslay de Bohemia pro principio studii 1391 in civitate Pad (uana)

„Venit ad portum et ascendit per gradus eius (Ezech. 41). Geminam portam virtutis alteram“. Karlsruhe — Reichenau 48, f. 3b—4a :: 14. exeunt. — 15. ineunt. saec.

11

Carthusiensia

A

Iohannes Castoris

Carthusiensis Pragensis

Littera „prioribus et conventibus domorum Carthusiensis ordinis in provinciis Alemanie superioris et inferioris constitutis“ missa

:: 4. 5. 1381. Basel A IX 8, f. 70a. Ed.: F. Bliemetzrieder, Der Kartäuser-Orden und das abendländische Schisma, zugleich zur Geschichte der Kartause Mariengarten bei Prag, MVGDB 47, 1909, 47.

Summula de penitencia

MS olim cartusiae Seitzensis nunc desideratur. Lit.: A. Neumann, Předhusitské kláštery a veřejné blaho, 1939, 28.

B

Budapest Széch. K. Clmae 500

:: 14. saec. exeunt. — 15. ineunt., membr. F. 3a in marg. inf. et 100b: *Iste liber est fratrum Carthusiensis domus prope Pragam*.

3a—14b Formule honeste vite b. Bernardi et al.

15a—48b Summa virtutum, edita a Iohanne servo dei, finita per manus Friderici

49a—86b Formula noviciorum Boneventure

87a—90a Documenta s. Bernardi (versificata)

90b—100b Compendium s. Thome de Aquino

- 101a— Tractatus de septem profectibus religiosorum per manus Friderici
174b
174b— Epistola Humberti ad religiosos
176b

C

- Budapest Széch. K. Clmae 531
:: 1508 (f. 136a), chart., f. 176.
Orationes, meditationes, psalmi, excerpta, pericopae
evangeliorum, rubricae
26a: *Dolores, quos patitur peccator in hora mortis.* 40b: *Frater Mathee, his verbis te convenire.* 44a: Epistolae s. Mechtildis.
In inter. parte tegumenti prioris: *Cartusiae Olomucensis.*
Lit. ad cod. 500, 531: P. Spunar, *Einige mittelalterliche Bohemika in Ungarn, Graecolatina et orientalia* 5, 1973, 182.

Staročeské texty

12

- Transsubstanciační verše a response při mešním posvěcení
z husitské doby
(Versus:) Vizme všikni vóbec křestáné a vyznávajme i hlasem sezpievajme,
žeť tělo milého Ježíše nynie se posvěcije.
R^o: Toť jsú věci posvátné, nám připravené k jédlu a k nápoji. Ktož jinak
přistupuje, ten sám se votsuje.
Versus: Kto chce toho hodně požívati a přijímati, máť silně věřiti, života
svého polepšiti, každý sám se zkusiti.
R^o: Ať by bylo čisté srdce i dušě i svědomie. Ktož jinak přistupuje, ten
sám se votsuje.
Versus: V téj posvátné věci vidomé jest pravé božstvie Kristovo, člověčen-
stvie, tělo, dušě, krev, všěcky kosti, žily u věčné milosti.
R^o: Božstvie stvořilo jest nás i vobživilo, člověčenstvie trpělo, tělo dal's
nám k jedení a krev na vykúpenie.
Rkp.: Erfurt Amplon. Oct 37, f. 14b. :: 1. pol. 15. stol.

13

- Budapest Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára T 12
:: asi 1. pol. 15. stol., jeden perg. list, sňatý z vazby, diakritický pravopis.
Zlomek 1. kn. Královské, 22., 23., 24. kap.
/// (22.) „mi učinil böh. Postavil jest je před tváří krále moabského a zóstali
jsú u něho po všech(n)y dny“. (23.) „Zvěstovali sú Davidovi řkúce: Aj Fili-
stiništi dobývají“. (24.) „Tehdy vstúpil jest David odtud a přebýval jest v měs-
rech najbezpečnějších Engady“ x /// „kož i v přísloví starém praví se“.

- Budapest UB Slav 6
Nový zákon zv. Dobrovského, Hrzánův, křižovnický
:: 1417, perg., 221f.
Lit.: Ryba—Kyas 41 (označení Nd). — Macúrek 52—53.

15

- Budapest Széch. Slav Fol 29
Václavův Nový zákon
:: 1469
Lit.: Ryba—Kyas 42 (Nv).

16

- Alba Iulia III 129
Dva zlomky náboženského textu
přední a zadní perg. předsádka :: 2. pol. 14. — zač. 15. stol.
„Ó bože... chcu svatěj Maři na čest zvěstovati“ (přední předsádka); „a byl
u svém svatém království bez počátka“ (zadní předsádka).

17

- Budapest Széch. Boh — Slav Quart 38
1519, diakritický pravopis
1a—85a Nebeský řebříček (Scala celi)
„O smrti pána mého Ježíše předivná a všech divuov. všeho světa
a všie múdrosti“ x „a milostivý pán Ježíš křižovaný, na věky po-
žehnaný Amen. Tyto knihy dopsány sau na nové léto a léta Páně
tisíciého pětistého devatenáctého, a to v Hodkovičích v městečku v
horách“.
(83 stupňů utrpení Kristova a kap. 23.—26. — sedm ran).
85a— Petr Chelčický, O milování Boha (řeč na Mat. 22,
101a 37—9)
„Ale mluvíce o milování boha nemůž o tom snadně vymluveno býti,
nebo rozličné zvláštnosti má v sobě milování božě“ x „kdežto i naj-
lepší nejsou bezpečni lásků pro ta osidla. (červeně:) Petr Chelčic, náš
milý český doktor, pozůstavil nám po sobě utěšení. Tyto knížky
milosti božie skrze něho zpuosobeny. A na to slovo (Milovati budeš
pána Boha svého) výklad jistý a utěšený. Ktož by jich užívati chtěl,
musí v nich často čísti, aby zprávu věděl, kterak má (pána) boha
milovati anebo co jest to a j(aké) milování buožie etc.“

- 101a— (Petr Chelčický) Řeč na „Všeliká moc jest od
102b Boha“ (Řím. 13, 1—3)
„Opět přivodí řeč sv. Pavla někteří, kdež učí a píše, aby mocem
vyšším po(d)dání byli“ x „na místa jich pustiti, kteříž by takové
różnice a“ /// (konec chybí).

Lit. k traktátům Chelčického: J. Blucha, Tzv. Budapeštský rukopis Petra
Chelčického, JSH 29, 1960, 77—82.

18

Budapest Széch. Boh — Slav Fol 8

1581—3

3a—391a Postila česká Jana Rokycana, zpravená skrze
Havla Bernatického 1581

„Bratři, věduce že jest nám ze sna vstáti, nebo nyní bližší jest
naše spasení (Řím. 13, 11). Výklad na Čtení. Dnes pamatujeme čas
a hod velmi znamenitý adventu svatého“ x „Toto kázání jest vy-
psáno z jedněch starých knih téhož učitele a Mistra z jeho Postily,
jenžto sau byly za živobyті jeho psány, jakožto léta tisícího čtyřístého
sedmdesátého, a sem do této knihy přepsáno...“

Lit.: Bartoš, Rokycana 48-9 č. 45 (tento rkp neuvádí). Opis tohoto rkp
je PUK XVII C 33.

392a— Epištola... Pogia Florentynského, kterauž psal k Leo-
393b nardovi Aretynskému, o smrti M. Jeronyma Če-
cha...

„Pogius mnohé pozdravení vzkazuje svému Leonardovi Aretinskému.
Když jsem drahné dny pobyl v kúpadlech, psal sem Mikulášovi na-
šemu“ x „V Konstanci třetí den Máje měsíce, kdyžto Jeronym muky
trpěl léta božího tisícího čtyřístého sedmnáctého“.

Ed.: V. Novotný, FRB 8, 1932, 323—334 nr 15 (z jiného rkp).

398b— Artykulové, kteréž bratr Jan Paleček, jsauc při králi
402a Jiřím českým, činíval...

„První artikul. Tento bratr Jan Paleček býval obyčejně při králi
Jiřím v radě i všady jemu volno bylo“ x „Dvanáctý artikul. ... pánu
Bohu duši svou poručil, po němžto král Jiří velmi teskliv byl a ne-
dlouho po něm živ byl Amen.“ „Přepsáno toho léta 1583.“

Rkpy: Praha Kapit. 0 77 (ztracen). — Žitava Pg 4° 202 (něm. text). —
Zhořelec Milich. Cod. chart. 8° N. 19, č. 19, f. 230-43. — Tisky: Knihopis
3034-6. — Ed.: Výbor Mat. 2, 1337—1348. — A. Grund, Kratochvilné roz-
právky renesanční, Praha 1952, 165—173 (obě ed. podle tisku Sixta Palma
z r. 1610 — Knihopis 3034). — R. Urbánek, Jan Paleček, šašek krále Ji-
řího, a jeho předchůdci v zemích českých, sb. Příspěvky k dějinám starší
české literatury, 1958, 5—89 (str. 83-9 ed. podle budapeštského rkp).

19

Těšín Polský, Šeršníkova knih. DD VII 27

:: 15.—16. stol.

2a—141b Gebete

142a— Modlitby (Modlitba k Bohu)

148a

Hussitica et antihussitica saec. 15.

20

Gotha A 22 :: 1. dim. 15. saec.

Acta concilii Constanciensis, praecipue ad Ioh. Hus et Ieron. de Praga spectantia

177b— Articuli Io. Hus cum responsionibus

189a „Unica est sancta universalis ecclesia, que est predestinatorum uni-
versitas“ x „multa annorum curricula predicasse“.

Lit.: Bartoš—Spunar, Hus 70, 78 (tento rkp neuvádí).

189ab Sentencia contra Iohannem Huss heresiarcham

202b— Abiuracio Ieronimi de Praga

203b „Ego M. Ieronimus de Praga, liberalium arcium mag., cognoscens
veram, catholicam et apostolicam fidem“

Lit.: Bartoš—Spunar, Hus a Jeronym 340.

205a—6a Articuli Iohannis Hus

„Unica est sancta universalis ecclesia“ x „Nullus est dominus civi-
lis, nullus est prelatus, nullus episcopus, dum est in mortali peccato“.

Lit.: cf superius ad f. 177b.

229a— Tenores vero dictarum petitionum et articulorum contra Iero-
252a nimum de Praga oblatorum una cum eorum responsis, factis
per ipsum mag. Ieronimum, necnon appellationes interposite per
Hinricum Kulot (et alia acta ad Ieronimum)

„Coram vobis reverendissimis patribus et dominis, per s. generale
concilium Constanciense... In primis enim dicit, asserit, ponit“

230b Item quod anno D. 1409 de mense Ianuarii eiusdem anni quidam
magister Mathias de Clyn (= Knín) dictus Pater quandam dispu-
tacionem publicam, quodlibetum nuncupatam, in universitate studii
Pragensis intimavit et in ea fuit magna congregacio magistrorum,
doctorum et scolarium et honorabilium virorum in diversis faculta-
tibus eruditorum publice et manifeste. Item quod dictus Ieronimus in
dicta disputacione, quodlibetum nuncupata, interfuit et cum inter-
esset, publice dicere non erubuit Iohannem Wicleff fuisse virum
catholicum et verissimos libros compillasse et omnia in eisdem libris

contenta fuisse et esse verissima. Respondeo: Dixi Iohannem Wicleff multa bona posuisse et scripsisse in libris suis, sed non dixi, quod omnia contenta in dictis libris fuissent et essent verissima, nam ut omnia vidi. Sed hoc dico, que bona Wicleff scripsit, de his laus illi, non michi. Que vero mala scripsit, de hiis vituperium illi, non michi.

- 248b Epistola Ieronymi de Praga ad officialem ecclesie Pataviensis
Lit.: Bartoš—Spunar, Hus a Jeronym 345.

21

Litera baronum de Bohemia ad concilium Constanciense „Reverendissimis in Christo patribus et dominis“ :: 1. Sept. 1515.
Hamburg St. u. UB Hist. 4, f. 254b—255b. Ed.: Palacký, Documenta 580—4 nr 85.

22

Kalocsa, bibl. archiep. 351 :: 15. saec.
Sermones concilii Constanciensis
Lit.: P. Spunar, Einige mittelalterliche Bohemika in Ungarn, Graecolatina et orientalia 5, 1973, 176-7.

23

Utrum concilio generali universalem ecclesiam Dei representanti contra 4 assertiones hereticorum Husitarum sufficienter determinanti de necessitate sit standum
Erfurt Amplon. Qu 250, f. 149b—154 :: 15. saec. ineunt.

24

Iohannes Franciscus Poggio Bracciolini
De condemnatione Ieronymi epistola
„Fogius salutem plurimam dicit Leonardo Aretino. Cum pluribus diebus ad balnea fuissem“. Brno UK Mk 110, f. 321b—5a. Budapest UB 112, f. 153—6.
Hamburg St. u. UB Hist. 31e, f. 8a—9b. Leipzig 179, f. 110—1, 695, f. 123—7.
München 78, f. 62, 418, f. 230. Praha Kapit. D 158, f. 169b—171b, G 19, f. 65—7b. Praha UK V G 15, f. 38—40b. Treboň A 16, f. 208a—211a. Wien NB 4546, f. 68—74, 5089. Ed.: Palacký, Documenta 624 nr 100. — Novotný, FRB 8, 1932, LXXXVIII — IX, 323—334 nr 15. — Cf nr 18, f. 392a—3b.

25

Persuasio ad Pragenses de reductione ad fidem
Berlin — West Lat Fol 366, f. 103b.

26

Acta concilii Basiliensis
Cues Hosp. 167 :: circa 1442
F. 200: Epistola de convocacione Bohemorum ad concilium „Compulit nos“ :: 1431 Oct. 15.

27

Hilarii et Krzizanowsky cum Rokyczana disputatio (Bohemorum audientia) „A. D. 1465 in die purificationis Marie Virginis facta est congregatio dominorum baronum, militum... regni Bohemie per regem. Et electi sunt ex omni regno primo illi, qui fuerunt de consilio regis“. Budapest Széch. lat. mae 391, f. 241—267b. Lit.: TřLč 169. — TřPř 2, 32.

28

Melk 863 (P 57) :: 15. saec.

1b—6b Copia cruciate Pii II.

„Ad perpetuam rei memoriam. Ecclesia dei variis mundi turbinibus“.

7ab, 22ab Copia missive Iohannis Rokiczana... ad... Iohannem de Capistrano... Prage 1451

(bis) „Quamvis scripta, que hic scribo in caritate“. Lit.: Bartoš, Rokycana 29b (tento rkp. neuvádí).

9b—10b, Missiva Iohannis de Woratin (= Borotin) ad Iohannem de Capistrano

25a—6b (bis) „Exspectans expectavi responsum tuum“ (= Optans ante omnia) x „Ex Luticz die s. Ludmile anno 4°.“ Lit.: TřLč 166. — TřPř 2, 30. — TřRul 126.

12b, Alia missiva Io. Rokiczana desiderantis cum prefato patre

28b—9b Ioh. de Capistrano habere collacionem et disputacionem

(bis) „Fama discurrante frequenter audivimus“ x „Prage, sabbato ante exaltacionem s. crucis 1451“. Lit.: Bartoš, Rokycana 29a (tento rkp. neuvádí).

29

Appellationis formula a Georgio rege Bohemie a. 1467 Apr. 14. contra papam Paulum II. exhibita cum subscriptionibus notariorum
Gotha B 20, f. 2a—5b.

30

Ieronymus Iohannes Silvanus de Praga
Tractatus de heremita et angelo

„Quoniam increate veritatis testimonio“. Budapest UB Lat 108, f. 306. Kraków BJ 304, f. 439. Leningrad GPB Lat I Q 221, f. 22b.

Exemplar salutis
„Inspice et fac secundum exemplar (Exod 25, 40). Miror vestram exactionem.“
Budapest UB Lat 50, f. 308. Gdańsk 2044, f. 21b. Kraków BJ Przyb 140/51, f. 46. Kraków Kapit 158 (176). Wrocław BU I F 587.

Linea salutis
„Ve michi, quia tacui (Is 6, 5). Hec verba locutus est Isaias propheta, commemorans in se et in aliis damnabilem taciturnitatem“. Graz UB 647, f. 119. Kraków BJ 3019. Lublin Sem. 14. Praha Kapit. C 75, f. 50. Praha UK IV A 16, f. 1a, VIII C 14, f. 11 6a Sandomierz Sem. 423. Warszawa. BN 3013, 3018, 3019. Wrocław BU I F 286, f. 161, I F 499, f. 294, I F 587, f. 123, I Q 278, f. 1, IV F 186, f. 6.
Lit.: Mittareli, Annales Camaldunenses VI 397. — ТИРІ 2, 24. — ТИРul 230. — ТИLen nr 13.

31

Liturgica

Fragmentum breviarii Pragensis
Budapest UB Lat 135 :: 14. exeunt. — 15. ineunt. saec., 56 fol. F. 41a: Venceslai.

Antiphonarium per anni circulum ecclesiae bohemicae sub utraque lat. — boh. Esztergom Metrop. MS I 313 :: 2. dim. 15. saec.

In inter. parte teg. posterioris: *Quia . . . anno MDLXXXIX Ioannes Molitoris Wodnanie (nsis)*“. Lit.: F. Fišer, Hodinkové officium svátku Mistra Jana Husa, ČNM 1966, 81–98.

Agenda sive rituale (boh.)
Esztergom Bibl. archiep. Simor 12 (Jelr. n.) :: 15. saec. (deest).

32

Gradualia, quae Janíček Zmílelý z Písku pinxit
Mladá Boleslav Okres. mus.: Graduale :: 1509
Esztergom Bibl. metrop. MS I 3: Graduale Vladislai II. :: 16. saec. ineunt.
Lit.: Z. Drobná, Janíček Zmílelý z Písku, Umění 3, 1955, 181.

Bohemica recentiora — novověká

33

Broumov, kláš. knih. fragm. 5 :: 1515 (nunc desideratur)
„Humanissimo ac prudentissimo viro B. T., pontificii ac cesarei iuris professori

peritissimo nec non scholastici coetus scholę nostrę Marianę moderatori vigilantissimo, preceptori suo plurimum et amando et colendo Simon K[urczl] Egranus discipulus S. P. D. Vetustum sane ac laudabile institutum est, preceptor mi colendissime atque observandissime, ut in scholis trivialibus (quas particularia nominamus) ceteris bonarum artium studiis adiungatur quoque lectio poetarum, qui ad omne genus vitę optime instituendum non sunt inutiles“ x „ego diligentis atque obsequentis scholastici ac discipuli munus pro virili parte sumper exequi studebo. Ex edibus hospitis mei decimo quinto Kalendas Octobres anno etc. decimo quinto.“

34

Broumov, kláš. knih. fragm. 4 :: 1518 (nunc desideratur)
„Simon Kurczl Egranus Sebaldo Blecher suo et discipulo vigilantissimo et amico singulari S. P. D. Literas, quas ad parentes tuos vernacula lingua scripsisti, charissime mi Sebalde, et vidi et legi“ x „Ex Pfreundl tertio Nonas Maias anno . . . duodevigesimo supra sesquimillesimum . . .“

35

Budapest Széch. Boh — Slav Quart 41 :: 2. pol. 16. stol.

1a–24b Rozvažování a výklad prorocví nějakého mnicha Kapistrána řečeného, v Slízsku od něho léta 1460 na figuru, kteráž na způsob kabalistuo vymalována byla a téhož času i nalezena, sepsaného. To pak prorocví spolu i s figurau teprv léta 1547 na jevo vyšlo, potom roku druhého, totiž léta 1548 v druku vůbec vydáno i po druhé vytištěno . . .

25a–44a Apologia zborů anglických

44b–97b Tohle jsou ta hrozná kacířstva, pro kteráž nyní nemalá částka světa od papeže bez vyslyšení potupuje se

98a Vejpis artikulův Janovi Augustovi léta 1560 podaných

98b–99a Odpověď Jana Augusty na artikuly surchu psané

99b–104a Replica aneb vejkład na artikule Jana Augusty nahore oznámené

104b– Odpověď na nedostatky vyhledané v artikulích přijímání Jana Augusty k straně pod obojí

116a Příčiny přiznání mého k straně pod obojí 1560

119a

119b– Svědectví Otcův svatých, starých Čechův o Antykristu

126a

126b– Příčiny Jana Augusty, proč při nynějších kněžích českých koleje pražské není a k nim se navrátiti nemůže. L. 1563

131a

131b– Hlasové Kristovi a boží

149b

150a– Šest důvodův . . . , kterýmiž se důvodně prokazuje, že Jednota Bratří

- 153b *boleslavských z Boha není a že žádnéj v ní spasen býti nemůže... x*
... Vytištěno v Starém Městě pražském u G. Dačického.
- 154a— *Odpověď od Sylvia Hubrina na šest důvodův podvodných jakéhosi*
 165b *doktora Václava Sturenia...*
- 166a *Přidavek*
- 166b *Kdo jest pravý catholicus*

Lit.: Macůrek 123 (neúplně).

36

Gotha A 375
Tyto vejpisové z privilejí krále jeho milosti a království českého z originálův přepsány, skorygovány a vyřízeny jsou z zvláštního o tom jeho milosti královské a stavův panského a rytířského sněmovních poručení skrze nás Ladislava Popela z Lobkovic na Chlumci, krále jeho milosti dvoru v království českém maršálka, Jana mladšího z Valdštejna na Točnice, Ludvíka Bezručského z Kolourat na Buštěhradě, krále jeho milosti Nového města pražského hejtmana, Petra Bechyni z Lažan na Jitčíně, Zikmunda Kobmhappa z Suché na Pacově, s podepsáním rukau našich Léta božského tisícého pětistého čtyrydcátého sedmého v auterý po sv. Martině. (Opisy listin).

37

- Ostrov, knih. piaristů 2239 (desideratur)
 De triumphali adventu... Ferdinandi I. ... Pragae 1558. Excusum Pragae apud Ioannem Cantorem. Unum fol. manu scriptum:
- 1a *Humanissimo viro domino Thomae baccalaureo etc., venerabilis domini praepositi in arce Pragensi fratri germano, amico familiari, ... M. Iacobus R. à W. amicitie ergo dd.*
„Fac quoque tu Musis faveas charissime nostris“ x...
- 1b *1561 Pragae perlegito hoc aliquot Boemos codice vates // Lector qui Muldae littora... canunt. (Expl.:)*
*„At gelidi in nostra amnes quod regione pererrent,
 paries si gelidum nostra Thalia canit“.* (Eleg. disticha).

38

Tycho de Brahe
 Stellarum octavi orbis inerrantium accurata institutio
 Gotha Membr I 110
 Ad Augustissimum imperatorem Rudolphum II. de inerrantium stellarum verificatione
 Gotha Chart A 984
 Possessor fuit libri: Petri Apiani Astronomicum Caesareum, Ingolstadt 1540

(Gotha Math Fol p. 39 Rara). Cuius libri in fine est annotatio: „David rex (Psal XIX): Coeli enarrant gloriam... Tycho Brahe scripsi anno 1599 Iunii die 14., quando Viteberga discessi Pragae a Caesare vocatus“.

Lit.: TrLen nr 24. — Häufler, *Dějiny geografie* 21. — R. J. W. Evans, Rudolf II and his world, Oxford 1973 (podle rejstříku). — O. Obůrka, Koperníková heliocentrická soustava a boje o její uznání, *Filosofický časopis* 21, 1973, 673—689, zvl. 681-3. — F. Kleinschnitzová, Ex bibliotheca Tychoniana collegii Soc. Iesu Pragae ad S. Clementem, *Nordisk Tidskrift för Bok- och Bibliotekväsen*, Uppsala, 20, 1933, 73—97. — K. Beránek, Bohemika archivní povahy v rukopisném fondu Rakouské Národní knihovny ve Vídni, *SAP* 24, 1974, 123-4 (Brahe a Kepler). — E. Urbánková, *Rukopisy a vzácné tisky pražské UK*, 1957, 57 nr 402—409.

39

Budapest Széch. Boh — Slav Quart 44 :: 16. stol.
 Život Krista Pána, Kapitoly 48.—93.

Lit.: Tříška, Anonymní česká literatura předhusitské reformace, *HUCP* 12, 1972, 184.

40

Budapest Széch. Boh — Slav Duod 2 :: 1604
 Knížka služebnosti církevní, dvoje naučení v sobě obsahující, totiž o kázání slova božského a o posluhování svátostí Kristových.

Kazatelská teorie, založená na rétorikách (Amandus Polanus in Methodo concionum — f. 11a, řecká terminologie).

41

Budapest Széch. Boh — Slav Fol 3 :: circa 1609
 1a—26a Pavel Volbram z Štěkře: Genealogické záznamy o jeho rodu
 26b—90b Confessio aneb počet z víry z učení i náboženství křesťanského... králi Ferdinandovi od pánů z rytířstva království českého, kteříž se čistého učení v Jednotě bratrské přidržejí, v Vídni léta 1535... a potom... Maximiliánovi II. etc., též... králi polskému Zigmundovi Augustovi etc. znovu přehlédnutý léta 1607. Jest také nazad i některých znamenitých mužů o této konfessi saud a svědectví, z latiny do češtiny přeložené.

91a—92b Úvahy Pavla Volbrama z Štěkře

Lit.: Macůrek 124 (neúplně). — L. Reichrt, Bratrství studenti na reformovaných akademiích před Bílou horou, *HUCP* 13, 1973, 51 (P. Volbram ze Štěkře).

42

Gotha A 165, 166, 167, 168
 Böhmische Kriegsbücher 1618—1621

Gotha A 169

Volumen praetermissorum actorum Bohemicorum sub annis 1618, 1619, 1621

Gotha A 170

Schriften in Gemein, die sowohl bey dem Boheimischen Unwesen als hernach in währden teutzschen Krieg ergangen

Gotha A 294 :: circa 1724

Vindiciae libertatis Germanicae contra pacificationem Pragensem

43

Budapest Széch. Boh — Slav Fol 13 :: 1627

1a—214b Ferdinanda II. Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království českého

44

Budapest Széch. Boh — Slav Quart 30

Ioannes Amos Comenius, Praxis pietatis, to jest O cvičení se v pobožnosti pravé. Knížka milostná... F. 2a: Předmluva vykladače českého. Datum v začátku léta Kristova 1630, rozptýlení pak našeho v desátém. J. A. C.

Lit.: Macůrek 123. — Bohatcová, Komenský (z budapeštských komenián toto neuvádí, uvádí Zápis a Memoriale 39 ur 84 a 86).

45

Berlin Fin. — Ugr. Inst. 15 :: 2. dim. 17. saec.

Grammatica Bohemica. Litterae Bohemicae

46

Ioannes Procopius

Med. dr Szokolczensis. Obiit a. 1806.

Dictionarium Slavico — Latinum, tom. I A—Z,

Budapest Schéch. Boh — Slav Fol 6 :: 18. saec., fol. 319. Příklad: Arcy omnino, maxime, adv. Particula Bohoemis et Moravis usitatissima, Slavis Hungaris non item. Hesla jsou česká: růsti, růže, řvati, řád, při-, pře-. Cituje Komenského, Hájka z Libočan, Čechy i místa v Uhrách.

Vypsání příběhů, kteříž se stali v církvi české za císařství Zigmunda, krále českého a uherského

Budapest Széch. Slav Quart 6 :: 18. stol., f. 1a—36b. V témž rkpe na f. 38a—56b: Život Jiřího z Poděbrad, krále českého.

Prodromus historiae litterariae bohemicae

Budapest Széch. Lat Quart 26 :: 18. saec., p. 155

Lit.: Macůrek 123. — J. B. Čapek, Příspěvky k životu a dílu Vavřince Benedikta-Nudožerina, HUCP 7, 2, 1966, 10—11.

47

Budapest Széch. Boh — Slav Duod 11 :: 1632

Řád církevní Jednoty Bratří českých podle učení Kristova a příkladu... V Lešně Polském Léta 1632.

48

Proumov Dr Langer 461 :: 1667 (desideratur)

1a Decursus 67 annorum ab anno Christi 1600... *rhythmicè deductus* per M. Henricum Wenceslaum Zywaldum Kauržimensem, parochum Lomnicensem supra Lužnicz. Ad lectorem. *Etsi multo plura in aliis annalibus memorabilia, quam in hoc libello reperiantur...*

1b Anno 1600 l. iubilaeus annus favet

Turca Kanisium habet...

24b (expl.) *Deus det, ut praedecessor, qualis fuit, sit successor.*

Quandoquidem ad 67 annorum finem veni.

49

Budapest Széch. Boh — Slav Quart 36 :: 17. stol., 86 fol.

Agenda Českých bratří (O svátostech)

3a O první svátosti Nového Zákona, jenž jest křest svatý

15a Napomenutí šestinedělek, když po porodu nejprvé do kostela přicházejí

20a Třetí napomenutí, když dítě bez křtu sv. umřelo

22b O službách božích

37a Nešpor

39a Otázky (katechismu)

44b O zpovědi

47b Spůsob rozhřešení

53b O svátostech, kteří a jak by se světiti měli

54b O oddání a poturzení

72b O pohřbu těl mrtvých

V agendě je uveden mezi svátky svátek Jana Husa. Na f. 13a je citován Doktor Martin Luther.

Lit.: Macůrek 123 (neúplně a s mylnou sign. 13).

50

Budapest Széch. Boh — Slav Fol 11 :: 17. stol.

1a—383b Česká postila

„Spasitel náš Kristus Ježíš, dárce a původce života našeho“

Lit.: Macůrek 124.

Budapest Magyar Tudományos Akadémia K 59 :: circa 17.—18. saec.

Herbarius (někdy s čes. a něm. ekvivalenty). *České recepty, remedia. Exercitationes physiognomicae* (f. 300 sq.).

Pannonhalma Bibl. OSB 119 D 29 :: post 1719

De comitiis regni Bohemiae

Budapest Széch. Boh — Slav Duod 55

1a—6b *Historie, která se v městě Svidnic v Slesku mezi Jezuitem a kniharem jménem Pomer nazvaným přihodilo roku 1730*

Dialog: Pater = Jezuita, Knihar = nekatolík, náboženského obsahu, konec chybí.

7ab blíže neučený čes. spisek

8a—9a *O mši papežské*

9a—11b *O spravedlnosti člověka před P. Bohem*

12a—14b *O postu*

Budapest Mag. Tudom. Akadémia Egyház és bölcselet 2° 47 :: circa 1730

Výňatky z bible, duchovní naučení, rozjímání, legendy (československy)

Budapest UB A 23 :: 1746, 176 pag.

Libellus Martirium. Kniha mučedníků svatých, totižto o velikých, těžkých a krvavých protivenstvích církve a o veliké a podivné stálosti v rozličných mukách mučedníků církve prvotní i nynější v Čechách, Frankrejchu, v Nidrlandu, v Englandu i jinde . . . Všem horlivým milovníkům pravdy náboženství evangelického ku napomenutí a k posílnění . . .

81 *Historie o bauri české, jak se dalo po upálení a smrti M. J. Husa*

93 *List Jana Žižky statečným hauptmanům a obci města Domažlického, bratřím milým*

95 *Epitaphium Iohannis Zisska clarissimi Bohemorum ducis*

96 *Píseň M. Jeronyma, kterou k smrti . . . jda zpíval; zpívá se jako: Patris sapientia, veritas divina.*

„Ave vivens hostia,

veritas et vita“

O neřádném nařízení sněmu konstantského Traktát o svatých anjeliích . . . Gallus Žalanský autor.

Budapest UB A 82 :: 1748

Spirituale Thymiana, To jest Duchovní Kadidlo, kterýmž kaditi máme před obličejem božím aneb vrúcné a nábožné modlitby i písničky.

F. 1a *Modlitba ranní k Pánu Ježíši.*

Budapest Széch. Boh — Slav Fol 19 :: 1771—6

Nomenclator vocum Bohemicorum et Slavicorum alphabeticus. Duces et reges Bohemiae.

Budapest Széch. Boh — Slav Fol 10 :: 4. čtvrt 18. stol.

Český graduál, „pro ecclesia quadam Aug. Confess. in Hungaria concinnatum“ (sec. titulum in f. 1a)

1a—24b *„Umučení Pána našeho Jezu Krista, jak nám sepsal Jan evangelista“* (18.—19. kap.)

„Vyšel Pán Ježíš s učedníky svými“

Budapest UB A 98 :: 18. stol., 123 fol.

Kázání

„Památká se činí dnešní tento nedělní den“

Budapest Széch. Boh — Slav Quart 10 :: 2. pol. 18. stol.

Kázání

„Všichni, kteří chtějí pobožně živu býti“

Liturgica bohémica terrarum exterarum

I. Missalia

Missale Pragense

Budapest Széch Clmae 93 :: 14. saec.

Lit.: Radó 8.

Missale Olomucense

Budapest Széch Clmae 92 :: 14. saec.

Lit.: Radó 9.

Missale Zbynconis de Hasenburg

Wien NB 1844 :: 1409

Lit.: H. Jerchel, Das Hasenburgische Missale von 1409, die Wenzelswerkstatt und die Mattener Malereien von 1414, Zeitschrift des deutschen Vereins für Kunstwissenschaft 4, 1937, 218.

Missale ord. s. Francisci dioec. Olomucensis

Wien NB 1809 :: 15. saec.

Missale Pragense

Szegedin Bibl. Munic. Somogyiana c. l. 1 :: 1492

Lit.: Radó 48.

2. Psalteria, breviaria, martyrologia

Psalterium ecclesiae Bohemicae

Pécs (Quinque ecclesiae) Bibl. episc. LL. IX. 31 :: 2. dim. 15. saec.

Lit.: Radó 65.

Breviarium hiemale cruciferorum cum stella Pragensium

Debrecin Bibl. Collegii Conf. Helvet. R 453 :: 1307 — 1326

Lit.: Radó 85.

Martyrologium Romanum ecclesiae Pragensis

Budapest Széch Clmae 89 :: 1376

Lit.: Radó 126.

3. Agendae

Agenda Pragensis ecclesiae

Budapest Széch Clmae 452 :: 14. saec.

Lit.: Radó 148.

Agenda ecclesiae Pragensis

Esztergom Bibl. Simor :: 1. dim. 15. saec.

Lit.: Radó 152. — Tršoup 31 p. 178.

Agenda can. s. A. pro ecclesia s. Aegyptii Trebonensi

Budapest Széch Clmae 252 :: 1470 — 1516

Lit.: Radó 155.

4. Gradualia

Graduale per anni circulum regis Wladislai II.

Esztergom Bibl. Metrop. Ms I 3 :: 1490 — 1516

Lit.: Radó 172. — Tršoup 32 p. 178.

Kutnohorský graduál

Wien NB 15501 :: circa 1490

Lit.: Orel, Hudební prvky 542n.

5. Antiphonaria, cancionalia

Cancionale Nicolai de Kozel

Wrocław BU I Q 466 :: 1417

Cancionale

Wien NB 1848 :: 1433 (písař Šimon kněz v Klatovech)

Cancionale

München Cgm 716 :: 15. saec.

Lit.: Analecta hymnica 1, 22.

Antiphonarium per anni circulum ecclesiae Bohemicae utraquistarum

Esztergom Bibl. Metrop. Ms. I 313 :: 2. dim. 15. saec.

Lit.: Radó 190.

Cancionale ecclesiae Bohemicae

Budapest Széch Clmae 243 :: 2. dim. 15. saec.

Lit.: Radó 197.

Čáslavský antifonář

Wien NB 15502 :: 4. quart. 15. saec.

Radó = Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum, quos recensuit D. Polycarpus Radó OSB. Primae partis editio revisa et aucta cui et toti operi adlaboravit Ladislaus Mezey. Budapest 1973.

BIBLIOGRAPHIA SECUNDUM LOCOS

Berlin

J. Pražák, Z berlínských bohemik, StR 9, 1970, 101—123. — M. Pálffy, Katalog der Handschriftensammlung der Hallenser Ungarischen Bibliothek, Halle/Saale, 1965 (= Berlin, Ugro-fin. Inst., Halle). — M. Kopecký, K problematice staročeské bible, SPFFBU 1966, D 13, 109—116 (Berlin-West Slav Fol 26, zlomek 1. kn. Ezdrášovy a zač. 2. kn. Ezdrášovy :: po 1430, transliterace).

Broumov

W. Dolch, Catalogus codicum ms. germ., MS: Berlin, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.

Budapest

E. Bartoniek, Codices manu scripti latini, vol. I. Codices latini medi aevi (Széch. Bibl.), Budapest 1940. — L. Mezey, Codices latini medii aevi bibliothecae Universitatis Budapestinensis, Budapest 1961. — J. Macůrek, Bohemika v budapeštských archivech a jejich význam pro české dějiny, VČA 59, 1950, 1—6, 17—19, 33—39, 49—61, 81—92, 113—125 (= Macůrek). — J. Macůrek, Silesiaca v budapeštských archivech, Slezský sborník 47 (7), 1949, 133-7. — Catalogus manuscriptorum bibliothecae reg. scient. Universitatis Budapestinensis, Budapest I.—III., 1889, 1894, 1907 [v odd. A (= Theologia) jsou bohemika a slovacika]. — A. Vizekely, Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in Ungarischen Bibliotheken I. Széchenyi — Nationalbibliothek, Budapest 1969.

Gotha
H. I. Rockar, Abendländische Bilderhandschriften der Forschungsbibliothek Gotha, Gotha 1970. — H. Claus, Slavica — Katalog der Landesbibliothek Gotha, Gotha 1961 [tisky].

Halberstadt
G. Schmidt, Königliches Dom-Gymnasium zu Halberstadt, Die Handschriften der Gymnasial-Bibliothek. Oster-Programm, Halberstadt I 1878, II 1881 (omnia desunt).

Liberec
G. Eis, Catal. cod. ms. germ. Bücherei der Deutschen, Privatsammlung Eis u. Katzer, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Nisa
W. Dolch, Catal. cod. ms. gymnasii Carolini et archivii civitatis, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Opava
M. Boháček—F. Čáda, Soupis rukopisů Slezské studijní knihovny v Opavě, 1955. — W. Dolch, Cat. cod. ms. bibl. gymnasii, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Ostrov
W. Dolch, Cat. cod. ms. piaristarum, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Teplá
W. Dolch, Cat. cod. ms. bibl. monasterii, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Těšín polský
W. Dolch, Cat. cod. ms. bibl. Scherschmikanianae, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Ústí nad Labem
W. Dolch, Cat. cod. ms., MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

Znojmo
W. Dolch, Cat. cod. ms. bibl. gymnasii et archivii civitatis, MS: Berlin, Zentralinst. f. Sprachwissenschaft.

ODBORNÁ KNIHOVNA PROFESORA OČNÍHO LÉKAŘSTVÍ PRAŽSKÉ LÉKAŘSKÉ FAKULTY J. RYBY v r. 1837

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ

V oblasti dějin knihoven a knihovnictví je období osvícenství a prvé poloviny 19. století charakterisováno jak u nás, tak i ve světě velkým rozvojem soukromých knihoven příslušníků tzv. třetího stavu, neboli měšťanstva.¹⁾

Je nesporné, že knihovní celky jsou důležitým, mnohdy unikátním pramenem pro poznání názorové orientace svých majitelů a tím přispívají i k lepšímu pochopení ideového profilu té které společenské třídy jakožto celku. Dříve, než bude možno pojednat o této oblasti našich kulturních dějin synteticky, je zapotřebí shromáždit dostatečné množství pramenů a zhodnotit je v dílčích analytických studiích, kterých zatím pro toto období není příliš mnoho.²⁾

Sama jsem se pokusila již několikrát upozornit na zajímavé knihovny specifické skupiny inteligence, totiž lékařů.³⁾ Také v tomto případě je rozbor knihoven významným pramenem k lepšímu poznání odborné úrovně a informovanosti jejich majitelů jak v literatuře naší, tak i zahraniční a přispívá tak i k řešení otázek obecnějších, jako je např. otázka provinciální či mezinárodní úrovně vzdělání našich lékařů a tím i naší medicíny všeobecně apod. Předložená stať o knihovně prof. J. Ryby má být dalším dílčím příspěvkem k této problematice.

Profesor očního lékařství pražské lékařské fakulty Josef Ryba byl proslulý již mezi svými kolegy a současníky mimořádnou láskou ke knihám a vědělo se o něm, že obětoval většinu svých celkem skrovných příjmů na nákup vzácných knih a budování rozsáhlé soukromé knihovny.⁴⁾ Avšak bližší údaje

¹⁾ Srv. G. Leyh, Handbuch der Bibliothekswissenschaft, III/2, Geschichte der Bibliotheken, Wiesbaden 1965, odd. 343; J. Cejpek, Stručný přehled dějin českého knihovnictví, Učební texty vysokých škol, Praha 1967, str. 43 nn.

²⁾ Přehled nejdůležitějších prací tohoto druhu, srv. v pozn. 1) mé studie Knihovna J. V. Podlipského — stoupenec radikální demokracie, Sborník Národního muzea, řada C, literární historie, sv. IX, č. 2, str. 81—108.

³⁾ Vedle práce o knihovně Podlipskéno, např. Knihovna Dr. chir. J. Grieningra (1745—1794), Dějiny věd a techniky, 1972, roč. 5, str. 82—90; Zápisky Dr. F. A. Reusse v pražské universitní knihovně, Dějiny věd a techniky, 1973, roč. 6, str. 50—54.

⁴⁾ Zmínky o Rybově knihovně např. v nekrologu J. Hally, Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde, 14. Jg., 1857 B. 1, str. 6—10; C. Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich, T. 27, Wien 1874, str. 324-5 a nekrolog v Lumíru, VI, 1856, č. 10, 6. 3. 1856, str. 239.

o rozsahu a obsahu této knihovny se nepodařilo zjistit ani historikům lékařství, kteří se osobností J. Ryby speciálně zabývali.⁵⁾ Až Karel Beránek upozornil ve svém „Soupisu archivních rukopisů a jiných archiválií v Universitní a Strahovské knihovně v Praze“⁶⁾ na to, že v Universitní knihovně je uložen katalog Rybovy knihovny z r. 1837. I když profesor Ryba svou knihovnu budoval ještě dalších téměř 20 let až do své smrti v r. 1856, je tento seznam velmi bohatý a zajímavý.

Nejprve však uvedme několik základních biografických údajů o prof. J. Rybovi. Narodil se v Rožmitále 21. 3. 1795 jako třetí dítě ze třinácti v rodině tehdy neznámého kantora a muzikanta, dnes uznávaného a dosud hraného skladatele Jana Jakuba Ryby. Základní vzdělání a lásku ke knihám získal od otce, v r. 1806 přichází do Prahy, kde rok navštěvuje hlavní školu u Týna, poté studuje akademické gymnasium, filosofii a v r. 1816 začíná studovat medicínu na pražské lékařské fakultě. Od dob středoškolských studií se intenzivně zabýval i klasickou filologií a literaturou. Na medicíně se od počátku zajímal z klinických oborů nejvíce o oční lékařství. Po absolvování studií pracoval nejprve jako chirurgický praktikant u profesora Högra, od listopadu r. 1822 dva roky jako první asistent na oční klinice prof. Fischera. K doktorátu se přihlásil až poté, promoval po předložení disertace o tyfu 11. 9. 1824 a v témže roce dosáhl titulu magistra očního lékařství. Místo stavovského očního lékaře, o něž tehdy žádal, však nedostal a proto přijal místo domácího lékaře v hraběcí rodině Desfours. Stavovským očním lékařem byl jmenován až 2. 2. 1828 a toto místo zastával velmi odpovědně až do své smrti téměř 30 let. Uvádí se, že za tu dobu ošetřil na 40 000 pacientů a provedl 12 000 operací.

Ještě dříve, než dosáhl Ryba na pražské lékařské fakultě akademických hodností a funkcí, podílel se jako člen doktorského sboru aktivně na některých akcích této fakulty. Tak byl např. na počátku čtyřicátých let jedním z kruhu agilních lékařů, kteří prosadili otevření první odborné lékařské fakultní knihovny a čítárny nazvané Lesemuseum.⁷⁾ Stál i u kolébky prvního fakultního časopisu Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde, který začal vycházet v r. 1844 a jehož první tři ročníky redigoval.⁸⁾

Roku 1846 byl zvolen děkanem na příští studijní rok. Děkanskou funkci zastával až do r. 1849, tzn., že stál v čele fakulty v bouřlivých revolučních letech 1848–9, což nebyla funkce lehká. I když osobně umírněný, snažil se popřát sluchu i radikálním požadavkům z terénu na reformu lékařských studií

⁵⁾ Zejména O. Matoušek, J. Ryba a začátky české oftalmologie in E. Dienstbier, J. Kurz, O. Matoušek, Zakladatelé české oftalmologie, Praha 1957, str. 24 nn. a 36 nn.

⁶⁾ Sborník archivních prací XXI, 1971, 1, str. 185–234. Seznam Rybovy knihovny je uložen v UK pod sign. I E 15.

⁷⁾ O tom blíže např. O. Schrutz, Lékařská čítárna a knihovna v Praze, Časopis lékařů českých LXIII, 1924, str. 91–2 a 120–122.

⁸⁾ L. Hlaváčková, Časopisy vydávané v minulosti pražskou lékařskou fakultou, 1846–1945, Sborník lékařský, 75, 1973, č. 4–5, str. 120–134.

i zdravotnictví v příloze fakultního časopisu, nazvané Forum für Medizinalangelegenheiten, která vycházela právě v letech 1848–9. Také sám osobně zde uveřejnil obsáhlý návrh na reformu university a lékařství.⁹⁾

Od r. 1848 ohlašoval Ryba na lékařské fakultě přednášky jako soukromý docent, v r. 1852–3 byl jmenován mimořádným profesorem. Umírá po dlouhé nemoci 1. 3. 1856, zanecháváje po sobě vdovu se čtyřmi dětmi v nepříliš utěšených hmotných poměrech, patrně právě proto, že většinu svých příjmů investoval do budování své unikátní knihovny.¹⁰⁾

Odborný význam Rybův spočívá především v jeho úspěšné činnosti chirurgicko-oftalmologické. Byl pokládán - jistě poprávu - za odborně velmi sečtělého a informovaného lékaře, zdá se však, že svých mimořádných vědomostí nedovedl dosti využít pro vlastní vědeckou činnost. Vedle jediné knihy o Karlových Varech z r. 1828 publikoval několik desítek časopiseckých studií, zpráv a recenzí; v Časopise Národního Muzea publikoval v r. 1832 i česky o tehdy aktuální choleře. Stýkal se aktivně s předními představiteli českého národního života a v r. 1831 se přihlásil mezi prvními do Maticy české.¹¹⁾

☆

Nyní se podívejme, jak vypadala Rybova odborná, současníky tolik obdivovaná knihovna v r. 1837. Soupis této knihovny je dochován v brožované rukopisné knížce formátu A4, která má na titulním listě nápis **Catalog der Bücher des H. Med. Doctors Ryba mir zum Abschreiben gefällig mitgeteilt im Jahre 1837. + wichtigere Werke o minder wichtigere Werke.** Pisatele seznamu se mi nepodařilo identifikovat. Na 133 stranách přináší soupis více než 800 titulů (847) knih, které reprezentují téměř dvojnásobný počet svazků (1586). Knihy jsou rozříděny do 47 věcných skupin a podskupin, které nám mj. zajímavým způsobem dokumentují skutečnost, že v odborných publikacích se odrážejí diferenciace lékařských oborů často o mnoho desetiletí dříve, než na katedrách a ústavech lékařských fakult. Uvnitř skupin nejsou knihy řazeny ani abecedně, ani chronologicky. Zápis většinou uvádí autora příjmením (jméno jen iniciálami nebo vůbec ne), které bývá podtrženo, následuje název spisu, většinou neúplný, počet částí či svazků a někdy místo a rok vydání, případně i jméno překladatele a vydavatele.

Rozřídíme-li knihy z hlediska jazykového, dostaneme 6 velmi nerovnoměrných skupin. Je pochopitelné, že nejpočetnější je skupina knih německých (502), velmi silná je i skupina knih latinských (303); 21 kniha je v jazyce francouzském, 9 v angličtině, 7 knih je českých a 5 italských.

⁹⁾ Ludmila Hlaváčková, Das Gesundheitswesen in Böhmen in den Revolutionsjahren 1848-9, AUC Medica, Vol 16, Nr. 7–8, Prag 1970, str. 719–781.

¹⁰⁾ Pátřání po pozůstalostním řízení v Archivu hl. m. Prahy zůstalo marné.

¹¹⁾ Nejpodrobněji rozebrán život a působení J. Ryby Ot. Matouškem l. c., obsáhlý nekrolog s bibliografií jeho prací uveřejnil J. Halla, l. c.

Jinak ovšem vypadá složení autorů knih z hlediska jejich národní příslušnosti. Jen 233 autoři jsou Němci, 95 pochází z rakouského soustátí (z toho 50 z Čech a Moravy, 45 z ostatních zemí), silně zastoupeni jsou mezi autory Angličané (76), o něco méně Francouzi (56), poměrně velká je i skupina autorů italských (36); skupiny autorů z některých dalších evropských zemí jsou již mnohem menší. Téměř rovným dílem jsou zastoupeni představitelé dvou malých, ale v medicíně velmi proslulých zemí, totiž Holanďané (16) a Švýcaři (14); 8 autorů pochází ze Švédska, 7 z Dánska, 3 z Belgie, 1 z Finska, 1 z Ruska, 2 ze Španělska a 1 z Portugalska. Z autorů starověkých nalezneme zde 6 Řeků. (z toho Hippokrates patří k nejoblíbenějším Rybovým autorům, soupis uvádí jeho jméno celkem 17× v různých oddílech; měl jak renesanční, tak i novověká vydání jeho prací) a 7 Římanů. Tři autoři pocházejí z Byzance.

Pekud se týče časového původu knih, pochází sice většina z 18. a počátku 19. století, avšak počet knih ze století 16. a 17. je ve srovnání s jinými knihovnamí obdobného charakteru neobyčejně vysoký. 25 titulů nese datum vydání v 16. a 65 v 17. století, při čemž u řady dalších knih je pravděpodobné, že jsou též obdobného stáří, vzhledem k nepřesné citaci však je nelze s určitostí časově zařadit. Shromažďování starých odborných knih nasvědčuje o mimořádně hlubokém historisujícím pohledu a zájmu profesora Ryby o jeho životní povolání.

Seznam Rybovy knihovny počíná skupinou knih historicko-lékařských a bibliografických (16 titulů, *Geschichte und Literatur der Heilwissenschaft*).¹²⁾ Vedle tehdy moderních základních děl o dějinách lékařství autorů německých (např. J. L. Choulanta /1791—1861/, K. Sprengela /1766—1833/ a Ch. G. Grunera /1744—1815/), francouzských a anglických měl Ryba v této skupině i některé vzácné staré práce, jako např. díla starověkého lékaře Alexandra Tralliani (nar. v Lydii 6 stol. n. l.), vydaná proslulým italským filologem a lékařem G. Mercurialim (1530—1606) v r. 1570 aj.

Ve skupině nazvané *Encyclopaedie und Repertorium der gesamten Heilwissenschaft* jsou jen 3 tituly. Prvý je lékařský slovník holandského lékaře S. Blankaarta (1650—1702), poprvé vydaný v Jeně r. 1683, poté ještě několikrát

¹²⁾ Vzhledem k rozsáhlosti soupisu Rybovy knihovny by nebylo únosné vydat jej in extenso, komentované vydání by mělo rozsah knižní publikace. Vedle originálu soupisu v UK je v Ústavu dějin lékařství KU k dispozici odborným zájemcům xerografie tohoto soupisu a alfabeta soupis všech autorů, kteří jsou v soupisu uvedeni. Při určování autorů a titulů knih jsem používala zejména těchto příruček: A. Hirsch, *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, Bd. 1—6, Wien u. Leipzig 1884—1888, C. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, Bd. 1—60, Wien 1856—61, *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd. 1—56, München und Leipzig 1875—1912, H. Haeser, *Lehrbuch der Geschichte der Medizin und der epidemischen Krankheiten*, Bd. 1—3, Jena 1875, A. Haller, *Bibliotheca medicinae practicae*, 1—4, Basileae 1776, W. Engelmann, *Bibliotheca medico-chirurgica et anatomico-physiologica*, Leipzig 1848, P. Diepgen, *Geschichte der Medizin*, Bd. 1—2, Berlin 1959, *Index Catalogue of the Library of the Surgeon-General's Office United States Army* Vol. I—XXI, Washington 1880—1916, Z. Tobolka, *Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*, díl II. Tisky z let 1501—1800, Praha 1936 nn.

Rybův soupis však neuvádí, které vydání vlastnil. Druhý titul je vzácná filologicko-lékařská příručka francouzského renesančního vědce Jeana de Gorraea (1505—1577), vydaná ve Frankfurtě n. Moh. v r. 1578. Poslední titul je jedna ze základních prací H. Boerhaveho (1668—1738), holandského lékaře, který byl učitelem a nejuznávanější autoritou několika generací evropských lékařů. Prvé vydání tohoto přehledu teoretické medicíny vyšlo v r. 1708, poté opakovaně v desítkách vydání a překladů, Ryba měl vydání z r. 1730.

Ve skupině nazvané *Einleitende Schriften zur Heilwissenschaft — Philosophie der Medizin* je 7 titulů. Nalezneme zde zejména spisy francouzského lékaře a filosofa P. J. G. Cabanise (1757—1808), jednoho z hlavních představitelů francouzského materialismu 18. stol. a slavný spis švýcarského filosofa a lékaře J. G. Zimmermanna (1728—1795) *Von der Erfahrung in der Arzeneikunst* z r. 1763, v němž jsou řešeny dodnes aktuální základní otázky lékařského poznání (platnost zkušenosti a experimentu, intuice a racionální úvahy atd.).

Následující oddíl *Anatomie des menschlichen Körpers* zahazuje početnou řadu spisů anatomických, které jsou roztrženy do několika skupin a podskupin. V prvé skupině *Allgemeine Anatomie* jsou jen 3 tituly, které však představují tehdy nejmodernější a nejlepší práce z tohoto oboru. Prvá je z pera nejvýznamnějšího srovnávacího anatoma oné doby, Němce J. F. Meckela ml. (1781—1833), druhá je překlad díla zakladatele moderní nauky o tkáních, Francouze F. X. Bichata (1771—1802), třetí je od významného německého patologa a anatoma K. F. Heusingera (1792—1883).

Další oddíl *Besondere Anatomie — Anatomie des normalen Baues des menschlichen Körpers* je rozsáhlý, uvádí 47 titulů. Asi 10 titulů pochází z pera starších evropských autorů z poloviny 18. stol. Jsou to např. Němec B. S. Albinus (1697—1770), švýcarský polyhistor, uznávaný zejména jako zakladatel vědecké fyziologie A. Haller (1708—1777) a jeho žák Němec J. G. Zinn (1727—1759), Ital G. B. Morgagni, který ovšem proslul zejména jako patologický anatom, a G. D. Santorini (1681—1737). Z ostatních autorů přelomu 18. a 19. stol. jsou nejpočetněji zastoupeni anatomové němečtí, z nich zejména velmi plodný fyziolog a srovnávací anatom S. M. Sömmering (1755—1830). Nalezneme zde také všechny základní práce pražského profesora anatomie J. G. Ilga (1771—1836).

V oddílu *Chirurgische Anatomie* jsou uvedeny jen čtyři tituly prací Rybových současníků. Z toho 3 jsou překlady autorů anglických, jedna práce je původu holandského.

Následující skupina *Pathologische Anatomie* obsahuje 9 titulů, z toho 5 z pera tehdy moderních autorů, kteří dodnes zaujímají v dějinách lékařství významné místo. Jsou to Skot M. Baillie (1761—1823), Němec J. F. Meckel (1781—1833), Francouzové G. Andral (1797—1876) a A. N. Gendrin (1796—1890).

Oddíl anatomických prací uzavírá podskupina 3 spisů, uvedená pod názvem *Anatomie als Kunst (praktische Anatomie)*. Dva autoři jsou současní anatomové

němečtí, jedna práce je z pera prosektora pražské lékařské fakulty J. A. Oechy (+1810).

Fysiologie (**Physiologie**) není v Rybově soupisu blíže členěna. V tomto oddílu je uvedeno 37 titulů fyziologických prací od nejstarších starověkých autorů až po Rybovy současníky. Nejprve jsou uvedeny části sebraných spisů Hippokratových (460–377 př. n. l.) a Aristotelových (384–322 př. n. l.), není však uvedeno, která vydání. Dále je zde citován první a druhý díl sebraných spisů (opět bez udání data vydání) jedné z nejvýznamnějších lékařských osobností období renesance, Theophrasta Bombasta z Hohenheimu, zvaného Paracelsa (1493–1541), který při svých cestách Evropou zavítal i k nám. Z dalších významných představitelů evropské medicíny 16. a 17. století, s jejichž jmény jsou spojeny počátky vědecké fyziologie, nalezneme zde např. jedno z prvních vydání základního spisu Angličana W. Harweye (1578–1675) (z r. 1643, prvé vydání je z r. 1628), objevitele krevního oběhu, spis jeho krajana a současníka Francise Bacona z Verulamumu (1561–1626) o problémech prodloužení života (bez data vydání), dvě práce významného představitele naší medicíny v 16. století Marca Marci z Kronlandu (1595–1667); u jedné jeho práce není uvedeno datum vydání, druhá je z r. 1635. Nalezneme zde také původní vydání dvou prací severského polyhistora H. Conringa (1606–1681), dvě základní díla italského přírodovědce A. Borelliho (1608–1679), ve vydáních z osmdesátých let 17. stol. aj. Také mezi fyziology z přelomu 18. a 19. stol. nalezneme práce nejvýznamnějších evropských představitelů tohoto oboru. Z Němců jsou to např. J. H. F. Autenriet (1772–1835), P. F. Walther (1782–1844), K. F. Burdach (1776–1847), K. A. Rudolphi (1771–1832), J. Ch. Reil (1759–1813), J. G. Walter (1734–1818), F. A. Humboldt (1769–1859), z Francouzů F. Magendi (1783–1855), X. Bichat (1771–1802), M. J. P. Flourens (1794–1867), z Angličanů Ch. Bell (1774–1842) aj. V Rybově knihovně nechyběly ani spisy nejvýznamnějších fyziologů českých, J. Procházky (1749–1837), a J. E. Purkyně (1787–1869).

Následující oddíl **Pathologie** je dělen na dvě části **Allgemeine Pathologie** a **Spezielle Pathologie**, které jsou dále členěny na věcné skupiny. Všeobecná patologie (jako taková má 15 titulů) na **Semiotik** (8 titulů) a **Prognostik** (7 titulů), speciální na **Geschichte der Krankheitspezies und ihrer Erkenntnis** (10 titulů), **Reine Nosologie** (9 titulů), **Diagnostik** (4) a **Nosodocimasia** (6 titulů).

Z oddílu všeobecné patologie stojí za zmínku ze starých autorů 3 práce Hippokratovy (u dvou není uvedeno vydání, jedna je vydána v Paříži v r. 1585), práce byzantského lékaře z 13. stol. Actuaria (vydání z r. 1670), třídílná publikace J. Lommia, francouzského lékaře 16. století (cca 1500–1563-4), vydaná v r. 1715. Nalezneme zde také spis italského lékaře E. Campolonga (1550–1604), vydaný a komentovaný v r. 1601 Janem Jesenským (1566–1621) ve Wittenberce v době jeho působení na tamější universitě. Z autorů 17.–18. století nalezneme zde např. základní práce významných německých lékařů

G. E. Stahla (1660–1734), G. Ch. Schelhammera (1649–1716), a H. D. Grubia (1705–1780), z přelomu 18. a 19. století F. G. Gmelina (1782–1848), C. W. Hufelanda (1762–1836), F. X. Mezlera (1756–1812), K. Sprengela (1766–1833) aj. a vídeňských profesorů F. X. Hildenbranda (1789–1849) a Ph. C. Hartmanna (1773–1830).

Ze skupin oddílů speciální patologie stojí za zmínku především díla významných autorů francouzských, např. F. Boissiera de Sauvages, proslulého právě nosologickým dílem, které měl Ryba ve své knihovně, chirurga J. Lisfranca (1790–1847) a R. T. H. Laëneca (1781–1826), vynálezce stetoskopu, jehož základní dílo měl Ryba v originálním prvním vydání z r. 1819. Dále je zde spis Holandana A. de Haena (1704–1776), spolupracovníka G. W. Swieteny, s nímž pracoval ve Vídni a některé práce autorů německých, např. C. W. Hufelanda (1762–1836), I. Vogela (1750–1836), J. E. Wichmanna (1740–1802), I. H. G. Schlegela (1772–1839), Ch. G. Grunera (1744–1815) a P. G. Henstera (1733–1805) aj.

Další oddíl Rybovy knihovny je nazván **Bromatologie**, (dnes již v lékařské terminologii téměř nepoužívaný termín pro nauku o potravinách). Z deseti autorů pouze 3 jsou z přelomu 18. a 19. stol., jedním z nich je J. J. Plenck (1738–1807), profesor vídeňské a trnavské university. Čtyři tituly jsou svázány se jménem a učením římského lékaře Apicia Caelia (1. st. n. l.), který publikoval právě zejména o potravinách a jejich přípravě. Ryba měl dvě vydání jeho prací z 18. stol., jedno z r. 1534 a jedno z r. 1831. Také v tomto oddíle odkazuje soupis na část sebraných spisů Hippokratových. K určitým kuriozitám Rybovy knihovny patří i další spis v tomto oddíle z pera autora španělsko-portugalského původu, Luise Nuñeze (Nonia), (nar. 1555) ve vydání z r. 1627.

V oddílu **Toxikologie** je uvedeno 7 prací převážně německých lékařů 18. a 19. století.

Oddíl **Heilmittellehre** je rozdělen na dvě velmi nerovnoměrné části. Prvá, označená **Allgemeine Heilmittellehre**, obsahuje jedinou práci francouzsko-švýcarského lékaře A. P. de Candollea (nar. 1778), zatím co druhá, **Besondere Heilmittellehre**, uvádí 39 titulů.¹³⁾ Zajímavá jsou zde především opět některá díla starých autorů. Na prvním místě je zde citována část spisů Hippokratových (bez data vydání), poté následuje dvojí latinské vydání díla nejvýznamnějšího botanika a farmakologa starověku Dioskorida Pediana (1. stol. n. l.). U prvního vydání není uveden letopočet, je však poznamenáno, že vydání je komentováno P. A. Matthiolim (1500–1577), známým botanikem a lékařem Maxmiliána II., který několik let působil v Praze; toto dílo vydal latinsky v Benátkách v r. 1554. Vedle toho měl Ryba i nové vydání tohoto díla K. Sprengel v Lipsku v r. 1829.

¹³⁾ Při zaznamenávání knih, patřících do skupiny **Besondere Heilmittellehre** dopustil se pisatel v seznamu Rybovy knihovny omylu, na str. 50–51 jsou zaznamenány některé úplně stejné citace knih.

Dále zde nalezneme práci starověkého lékaře Macra ve vydání J. Cornaria (vl. jménem Hagenboth), německého lékaře a filologa 16. století (1500—1558), který proslul na svou dobu velmi pečlivými edicemi starověkých lékařů, především Hippokrata. Ryba měl v tomto oddílu i spis římského lékaře prvního století našeho letopočtu Scribonia Larga ve vydání z r. 1655 a Lucia Apuleja (4.—5. století n. l. — původem Afričana), ve vydání J. Ch. G. Ackermanna z r. 1788.

Z autorů 18. a 19. století stojí za zmínku především Švéd J. A. Murray (1740—1796), žák Linnéův, proslulý botanik a farmakolog a již zmíněný Němec J. Gmelin, dále zakladatel homeopatické léčebné metody Němec S. Hahnemann (1755—1843) a znovu Ch. W. Hufeland. Jsou zde i spisy předních lékařů vídeňských a protomediků rakouského soustátí A. Störka (1731—1803) a A. J. Stiffa (1766—1803). Z autorů francouzských zde nalezneme další práci již zmíněného F. Magendiho, nejvýznamnějšího experimentátora a fyziologa své doby, který se zabýval i farmakologií.

Věcná skupina **Chirurgische Heilmittellehre** obsahuje pouze dva tituly; práci F. Courcellia z r. 1593¹⁴⁾ a spis německého lékaře F. X. Mezlera (1756—1812).

Oddíl **Bäder** je opět rozsáhlý, obsahuje 42 tituly. O balneologii se v oné době zajímali takřka všichni lékaři a profesor Ryba nebyl výjimkou. Léčebným účinkům karlovarských zřídél věnoval jak známo svou jedinou knižní publikaci. Balneologický oddíl jeho knihovny obsahoval především právě práce o Karlových Varech našich i cizích lékařů, celkem od 17 autorů, převážně Rybových současnů. Nejstarší práce je z pera německého lékaře J. C. Strausse (1645—1718), vydaná v Lipsku 1695. I ostatní lázně na našem území se těšily Rybově pozornosti. Pět prací v jeho knihovně bylo věnováno Mariánským Lázním, čtyři Teplicím, dvě Františkovým Lázním. Ryba vlastnil i většinu balneologických prací bílinského lékaře F. A. Reusse (1761—1730) — (šest titulů) —, který věnoval pozornost i méně známým lázním na našem území (Libverda, Bílina, Zaječice aj.).

Menšina prací v tomto oddíle je věnována lázním zahraničním, především přímořským lázním německým. Ryba měl též práce dvou německých lékařů G. F. Pochhammera a J. G. Schmidta o ruských parních lázních z r. 1824.

Oddíl **Dynamische Heilmittellehre** obsahuje osm titulů, všechny z pera německých, holandských a dánských autorů přelomu 18. a 19. století. Do této skupiny zařadil totiž Ryba díla pojednávající o účincích elektřiny, galvanismu, magnetismu atd. na lidský organismus, tedy o lékařských a filosofických teoriích, které vznikaly právě v tomto období v těchto oblastech a šířily se odtud rychle po celé Evropě.

Také v oddíle **Receptierkunst—Formeln** (8 titulů) jsou především práce pro

¹⁴⁾ O autoru se mi nepodařilo nic bližšího zjistit, dílo, které Ryba vlastnil, uvádí A. Haller l. c. II, str. 309 bez biografických údajů o autorovi.

Rybu moderní, s výjimkou jedné, jsou všechny z 19. století. Převahu mají v tomto oddíle autoři rakouští, jejichž práce byly pochopitelně pro Rybovu praktickou činnost lékařskou nejdůležitější.

V oddíle **Chirurgische Instrumenten — Bandagen und Maschinen Lehre** nalezneme 7 titulů. Zajímavé jsou práce starších autorů, vedle odkazu na sebrané spisy Hippokratovy zde nalezneme dvě práce Oribasia z Pergamu (326—403) v latinském vydání bez data a hlavní dílo německého chirurga J. Sculteta (1595—1645) z r. 1662 (první vydání vyšlo r. 1653).

Také v oddíle **Diaetetik, Prophylactik und populäre Heilkunde** (13 titulů) nalezneme vedle děl slavných i méně proslulých Rybových současnů několik zajímavých spisů starých autorů. V prvé řadě originální vydání českého populárně lékařského spisu Jana Koppa z Raumenthalu (nar. cca 1487—1562-3), osobního lékaře Ferdinanda I., rodem Němce, cítěním Čecha, v překladu Hynka Krabice z Veitmile, nazvaného Gruntovní a dokonalý regiment... zdraví..., Praha 1536. Rybův soupis uvádí chybně rok vydání 1535; toto je nejstarší český tisk v Rybově knihovně. Vedle toho je zde také citován příslušný díl spisů Hippokratových, dílo římského lékaře třetího století našeho letopočtu Serena Sammonica ve vydání z r. 1581, další práce již zmíněného italského filologa a lékaře G. Mercurialise (1530—1606) z r. 1601 a komentáře francouzského renesančního lékaře J. Lommia (cca 1500—1563-4) k dílu římského lékaře prvního století n. l. Aurelia Cornelia Celsa ve vydání z r. 1724.

Oddíl spisů terapeutických (**Therapie**), členěný na několik nerovnoměrných skupin, je v Rybově knihovně nejobsáhlejší, zabírá v soupisu 24 stran. Prvá skupina je nazvaná **Allgemeine Therapie** a obsahuje 12 titulů. Také zde nalezneme jednu z prací Hippokratových, totiž jeho aforismy, vydané r. 1756. Z významných autorů 17. století zde nalezneme další spis polyhistora H. Conringa, lékaře švédské královny Kristiny a práci předchůdce iatrosyšků, Itala S. Santoria (1561—1636); Ryba měl jeho základní dílo, které vyšlo poprvé v r. 1614, ale soupis neuvádí, které vydání Ryba vlastnil. Z významných autorů konce 18. a počátku 19. století, které Ryba měl v této části své knihovny, uvedme z Němců znovu Ch. W. Hufelanda (1762—1830), C. W. Consbrucha (1764—1837), F. A. G. Berndta (1793—1854), S. Hahnemanna (1755—1843 — zde uvádí soupis jeho základní spis *Organon der Heilkunst*, 3. vydání, 1829), jeho stoupence G. J. Rava (1779—1840), z Angličanů J. Browna (1736—1788), zakladatele pochybné, leč velmi rozšířené metody, nazývané po něm „brownianismus“, z Francouzů jednoho z předních lékařů revoluční Francie J. A. Chrestiena (nar. 1758).

Skupina spisů **Spezielle Therapie** je dále členěna na **Einleitende Schriften**, kde jsou uvedeny jen 3 práce (Němců C. F. A. Maye /1742—1814/, výše uvedeného F. A. G. Berndta a představitele staré vídeňské školy J. Hildenbranda /1763—1848/) a **Gesamnte spezielle Therapie**, kde je uvedeno 7 prací. Nejmladším autorem je zde Holanďan G. van Swieten (1700—1772), jehož dílo je spjato

úrce s tereziánskou medicínou vídeňskou, jinak zde nalezneme vedle práce Hippokratovy dva další spisy Aurelia Cornelia Celsa (ve vydání z r. 1766 a 1810), spis řeckého lékaře 7. století Paula Aegineta ve vydání z r. 1551, edici starověkých autorů od J. Cornaria (z r. 1549) a další spis Oribasia z Pergamu (326—403, bez data vydání).

Oddíl *Theile der speziellen Therapie und medizinische Klinik* je neobyčejně obsáhlý, na 11 hustě psaných stranách uvádí tituly 194 prací. Nejprve opět upozorníme na některé práce starých autorů. Antická medicína je zde zastoupena vedle Hippokrata dílem Artaea z Kappadokie (81—138) v edici z r. 1735, Caelia Aureliana (5. stol. n. l.), ve vydání z r. 1740 a Alexandra z Tralles (6. stol. n. l.) v jednom z prvních latinských vydání (originál byl řecký) z r. 1556. Z autorů 17. a 18. stol. jmenujme např. práci prvního protomedika Moravy Th. Jordána z Klausenburka (1539—1585) o moru z r. 1576, spis jednoho z nejvýznamnějších německých lékařů a botaniků své doby J. Cameraria (1534—1632) z r. 1583, známý spis o moru italského lékaře a botanika Prospera Alpini (1533—1617) z r. 1611, práci jednoho z nejvýznamnějších lékařů 17. stol. Angličana Th. Willise (1622—1675) aj.

Z autorů 18. a 19. století jsou zastoupeni nejpočetněji Němci; s mnohými významnými jmény jsme se setkali již v jiných oddílech Rybovy knihovny, zde nalézáme jejich další díla. Jsou to např. Ch. W. Hufeland, G. F. Hildenbrandt, K. M. Dzondi, G. E. Stahl, T. Sömmering, K. F. Heusinger aj. Také s řadou autorů rakouských jsme se již setkali, (např. s A. Störkem, J. P. Frankem, I. Bischoffem, J. N. Raimannem, M. Stolle, J. J. Plenckem aj.), vedle nich se zde objevují i jména nová, např. několik spisů V. Trnky (1739—1791), rodem Čecha, jednoho z prvních profesorů lékařské fakulty v Trnavě, práce pražského profesora M. A. Plenczize (1751—1785), pražského psychiatra J. Riedla (1803—1870) aj.

Téměř čtyřmi desítkami titulů jsou zde zastoupeni autoři angličtí, vesměs velmi zvučných jmen. (Např. E. Jenner, /1749—1823/, objevitel očkování proti neštovicím a jeden z hlavních šířitelů jeho objevu J. Thomson /1765—1846/, C. R. Pemberton /1765—1822/, R. Carmichael /1779—1849/, J. Hunter /1722—1793/, R. Willam /1757—1812/, P. Pott /1713—1788/, J. Cock /1762—1822/ a další).

Francouzové jsou zde zastoupeni asi o polovinu méně než angličtí lékaři, avšak mnozí z nich patřili také v oné době k nejvýznamnějším představitelům svých oborů (Např. A. Portal /1742—1832/, J. P. Barthes /1739—1805/, T. Pinel /1755—1826/, J. E. David Esquirol /1772—1840/, J. N. Corvisart /1755—1821/, F. Magendi aj.).

Následující oddíl, nazvaný *Weiberkrankheiten* není obsáhlý (8 titulů), ale obsahuje vedle spisů Hippokratových o ženských nemocech (bez data vydání) cenný konvolut starých českých tisků, překladů v 16. stol. u nás nejrozšířenějších prací cizích i našich autorů o ženských a dětských chorobách. (Kniha lékařství

mnohých v stavu manželském potřebných...), toto dílo vyšlo poprvé v Olomouci r. 1558, poté v r. 1588; Ryba vlastnil patrně vydání z r. 1609, soupis totiž uvádí chybně datum vydání 1509, pisatel soupisu přečetl patrně o století chybně římský letopočet na titulním listě. Z autorů novodobých měl Ryba především práce dvou významných gynekologů německých (L. J. S. Mendea /1779—1832/ a A. E. von Siebolda /1775—1828/) a několik prací autorů francouzských, (např. A. Miguela /1796—1829/ a Chambona de Montauxe /nar. 1748/).

Oddíl prací z dětského lékařství (*Kinderkrankheiten*) obsahuje 18 titulů. Nalezneme zde např. práci jednoho ze zakladatelů pediatrie, Švéda N. Rosena v. Rosenstein (1706—1773), práce předních pediatriů německých, např. C. B. Fleische (1778—1814), A. Ch. H. Henkeho (1775—1843), A. L. Richtera (1742—1812), francouzských, např. Ch. M. Bilarda (1800—1832) a anglických, např. J. Cheyne (1777—1836).

Následující skupina šesti prací pod titulem *Einzelne Krankheiten des Alters* naznačuje, že již v první polovině 19. stol. si lékaři uvědomovali specifickou oboru, který téměř o století později se začal osamostatňovat jakožto gerontologie. V této skupině knih však nalezneme i první práce o tzv. chorobách z povolání. V nadpise tohoto oddílu nejsou vzpomenuy, ale v obsahu je název této skupiny uveden výstižněji, jako *Krankheiten des Alters — verschiedener Menschenklassen*. Jsou zde z tohoto oboru především dvě práce Itala B. Ramazziniho (1633—1714), o chorobách různých povolání, který je pokládán za jednoho ze zakladatelů tohoto oboru.

Devět titulů je uvedeno v oddíle *Medizinische Topographie und Geographie*. I zde jsou uvedeny 2 práce Hippokratovy (jedna ze sebraných spisů bez data vydání, druhá v německém znění z roku 1803) a práce o egyptské medicíně od italského lékaře a přírodovědce 16. století prospera Alpini (1533—1616-17). Dále zde nalezneme např. třisvazkové dílo zakladatele vědecké lékařské topografie Němce L. Finkeho (1747—1837), několik prací autorů anglických a dvě topografické práce domácí, pražského lékaře F. A. Stelziga o Praze a vídeňského Zikm. Wertheima (1780—1852) o Vídni.

V oddíle *Epidemien* je uvedeno 11 prací, ovšem řada spisů s touto tematikou je rozptýlena i v jiných částech knihovny, zejména v oddíle terapeuticko-klinickém. Ryba měl v této skupině knih např. základní třídílnou práci německého autora F. Schnurrera (1784—1833), který se proslavil právě v oblasti historie epidemiografie, čtyřdílnou práci francouzského reprezentanta oboru F. E. Fodérea (1764—1835), italského autora M. Sarconea (1732—1797) aj.

U tohoto oddílu je přiřazena i tematická skupina 4 knih, zabývajících se na přelomu 18. a 19. století u nás i v cizině velmi oblíbenou tematikou záchrany zdánlivě mrtvých.

Oddíl *Beobachtungen* uvádí tituly 53 prací převážně všeobecně lékařského obsahu, které mají jako vzájemné pojítko většinou v názvu *Observationes, Bemerkungen, Beobachtungen* apod. Početně jsou zde zastoupeny práce autorů 16.

a 17. století. Tak zde nalezneme např. spis tzv. holandského Hippokrata, Pietera van Foresta (1522—1597) ve vydání z r. 1609, Francouze F. Valleriola (1504—1580), jehož spis vlastnil Ryba v originálním vydání z r. 1555 a další ve druhém vydání z r. 1588, práce osobního lékaře Maxmiliána II. a Rudolfa II., Do-deona Remberta (nar. 1517) z r. 1585, 3 práce Crato von Krafftheima (1519—1585), osobního lékaře Ferdinanda I., holandského lékaře a botanika J. Rhodia (1587—1659) z r. 1657, německých autorů J. Schencka von Grafenberg (nar. 1530) a W. Gaobelkhouera (nar. cca 1570), tři práce G. H. Welsche (nar. 1624), a Pavla Hoechstädtera (přelom 16. a 17. století), dánského lékaře 17. století H. v. Moinichena, Holandana J. Pechlina (1644—1706), Švýcara J. J. Hardera (nar. 1656) aj.

Z autorů 18. a 19. století zde nalezneme syntetická díla většinou již v oddílech předchozích jmenovaných významných autorů německých, rakouských, anglických i francouzských.

Oddíl prací chirurgických (**Chirurgie**) uvádí 44 tituly. K nejzajímavějším z nich patří opět práce starších autorů. Vedle odkazu na příslušnou část spisů Hippokratových nalezneme zde především originální vydání chirurgického spisu Jana Jessenia (1566—1621) z r. 1601. Ryba vlastnil i jeden ze spisů nejproslulejšího evropského chirurga středověku Francouze Quida de Cauliac (Guy de Chauliac) (cca 1300—1368) ve vydání Tura de Castello z r. 1519 a práce dvou slavných italských chirurgů G. Talicota (1546—1599 — spis z r. 1598) a M. A. Severina (1580—1656 — spis ve vydání z r. 1682), dále sborník chirurgických prací z r. 1609, vydaný Němcem P. Uffenbachem (1597—1635), který obsahuje mj. i díla proslulého francouzského ranlékaře A. Paré (cca 1510—1590), nejlepší dílo německého chirurga G. F. Hildaniho (1560—1634) ve vydání z r. 1682 aj. Z významných chirurgů první poloviny 18. stol. setkáváme se v Rybově knihovně např. s díly Němců L. Heistera (1683—1758) a M. G. Furmanna (1648—1721), Francouze H. F. Ledrana (1685—1770), P. J. Desaulta (1744—1795) a Angličana J. Huntera (1728—1793); z období přelomu 18. a 19. století s pracemi Němců A. G. Richtera (1742—1812), P. F. Walthera (1782—1849), C. J. N. Langenbecka (1776—1851), J. F. Dieffenbacha (1792—1847), z autorů anglických zde jsou práce J. Abemethyho (1764—1831), A. Coopera (1768—1841) aj. Z Francouzů např. J. J. Amussata (1796—1856), P. F. Percyho (1754—1825) aj.

Je pochopitelné, že Rybův vlastní obor (**Augenheilkunde**) je zastoupen v jeho knihovně početnou skupinou publikací (85 titulů). Povahou tohoto oboru, který dlouho zůstával úzce spojen s chirurgií a jako samostatná vědecká disciplína se konstitoval až v 18. století, je dáno, že převážná většina prací v této skupině je z 18. a 19. století. Vedle obvyklého odkazu na Hippokratovy sebrané spisy nalezneme zde pouze jednu práci ze století 17.; autorem je jeden z mála lékařů této doby, kteří se zabývali především očním lékařstvím, Němec G. Bartisch von Königsbruck (1535—1607); Ryba měl vydání jeho hlavního díla z r. 1686.

Jinak měl Ryba práce většiny významných evropských autorů, kteří se zabývali buď oftalmologií samostatně, nebo ještě tradičně v souvislosti s chirurgií. Nebudeme opakovat jména, na něž jsme upozornili v předchozím díle, uvedeme zde pouze několik nejvýznamnějších oftalmologů — specialistů. Z autorů německých to byli např. J. H. Jung—Stilling (1740—1817), C. H. Weller (1794—1854), W. G. Benedickt (1785—1862), F. A. von Ammon (1719—1861), Ph. Ritterich (1782—1866), z Francouzů Ch. Saint Yves (1667—1736), J. Janin (1731—1799). Z autorů rakouských je u Ryby nejpočetněji zastoupen téměř všemi svými publikacemi z oboru první vídeňský přednosta samostatné oční kliniky J. G. Beer (1763—1821). Dále zde nalezneme např. dílo A. Rosase (1791—1855) a práce Rybova předchůdce na pražské universitě J. N. Fischera (1777—1847). Mezi autory anglickými je i dílo významného optika G. Adamse (1750—1795) a lékařů J. Warea (+1816), Saunderse J. Cuninghama (1773—1810) W. Lawrence (1783—1867) a W. Mackenzie (1791—1868).

Vedle skupiny prací o ženských nemocech je v Rybově knihovně samostatná skupina českých prací, nazvaná **Geburtshülfe**. Vedle odkazu na Hippokratovy spisy zde jsou obě základní práce známého českého porodníka prof. A. Jungmanna (bratra J. Jungmanna, 1775—1854) a spisy dvou proslulých porodníků vídeňských, J. L. Boëra (1751—1835) a W. J. Schmitta (1750—1827).

Následující tři věcné skupiny uvádějí jen dva až tři tituly. V první z nich **Krankenwartung und Versorgung** nalezneme vedle práce brněnského autora Ch. F. Schmitta (1784—1846) spis českého protomedika Th. Bayera (1737—1808) o pražských zdravotních ústavech. V druhé **Thierarzneikunde** jsou 3 práce, z toho dvě české z pera profesora A. Jungmanna, který se vedle porodnictví zabýval i veterinární medicínou, v poslední, nazvané **Medizinpolitik und Chrestomathie** je odkaz na sebrané spisy Hippokratovy a dvě práce autorů německých.

Oddíl **Staatsarzneikunde** zahrnuje 12 titulů především rakouských autorů. Nalezneme zde např. rozsáhlé dílo nejvýznamnějšího představitele oboru vídeňského profesora J. P. Franka (1745—1821), několik prací profesora tohoto oboru na pražské a vídeňské lékařské fakultě J. Bernta (1776—1842), slovníkové příručky rakouského zdravotnického zákonodárství P. J. Ferra (1753—1809) a J. D. Jahna (1764—1814), sbírku nařízení o pražské lékařské fakultě od prof. G. Ilga (1771—1836) apod.

V oddíle **Gesammelte medizinische und chirurgische Werke einzelner Ärzte** nalezneme 35 titulů sebraných spisů převážně starých autorů. Na prvním místě je uvedeno dvojí vydání sebraných spisů Hippokratových (vydání jednoho z nejlepších editorů 16. stol. A. Foese /1528—1591/, Ženeva 1657, druhé od J. A. van der Lindena /1609—1664/, Leyden 1665). Na tato vydání je patrně odkazováno v jednotlivých oddílech soupisu Rybovy knihovny. Spisy Oribasiovy (326—403) měl Ryba ve vydání v Basileji r. 1557 (na ně zřejmě odkazuje na dvou místech soupisu), spisy Avicennovy (980—1037) ve vydání A. Bellunense (nar. počátkem 16. století) z r. 1527 (toto je nejstarší dílo v Rybově knihovně),

spisy Galenovy (129–199) ve vydání z r. 1556. Jsou zde i sebrané spisy slavných evropských autorů 16. a 17. století, jako např. P. A. Matthioliho (1501–1578) ve vydání v Basileji 1598, G. F. Fracastoria (1483–1553) ve vydání v Benátkách z r. 1555, Paracelsa (1491–1541), ve vydání ve Strassburgu v r. 1603, jeho spisy chirurgické ve vydání z r. 1605, J. B. Helmonta (1577–1644) z r. 1682, J. Weyera (1515–1588) z r. 1660, H. Mercurialis (1530–1606) z r. 1551, Th. Willise (1622–1675) z r. 1682, G. Ballonia (1638–1716), G. F. Hildaniho (1560–1634, na tyto spisy se odkazuje již v oddíle prací chirurgických), Th. Sydenhama (1624–1689) z r. 1749, T. Mortona (+1698) z r. 1696, M. Malpighiho (1628–1694) z r. 1687 a z r. 1698, F. Ruysse (1638–1731) z r. 1737, B. Ramazziniho (1633–1714) z r. 1828 aj.

Nalezneme zde i sebrané spisy významných autorů 18. a 19. století jako např. F. Hoffmanna (1660–1742) z r. 1740–49, R. Meada (1673–1754), z r. 1751, J. B. Morgagniho (1682–1771) z r. 1765, J. P. Franka aj.

V závěrečném oddíle *Medizinisch - chirurgische Zeitschriften* nalezneme tituly několika časopisů a periodik německých, postrádáme zde však např. jediný tehdy vycházející lékařský časopis rakouský, totiž *Medizinische Jahrbücher des österreichischen k. k. Staates*.

Soupis Rybovy knihovny uzavírá obsah alfabetně seřazených názvů všech věcných skupin.

☆

I když jsme se seznámili s obsahem Rybovy knihovny jen v určitém výběru, je z uvedeného zřejmé, že obdivné zmínky Rybových vrstevníků o jeho knihovně nebyly přehnané, spíše naopak. O jeho odborné zasvěcenosti, s jakou přistupoval k budování knihovny, svědčí mimo jiné i okolnost, že s výjimkou několika jednotlivin nenajdeme v jeho knihovně spisy autorů efemérních. O tom, že Ryba dovedl správně ocenit úroveň autorů ve své knihovně, svědčí také jeho označení knih důležitých a méně důležitých. Informovanost profesora Ryby o evropské lékařské literatuře byla prokazatelně mimořádná.

I když zatím není dostatek srovnávacího materiálu, je zřejmé, že Rybova knihovna patřila ve své době k nejrozsáhlejším a nejlepším odborným soukromým knihovnám; ze soukromých knihoven lékařských snese patrně srovnání pouze s knihovnou J. E. Purkyně, jejíž odborně lékařská část čítala 1 162 svazky (celá knihovna obsahovala 5 512 děl s přibližně dvojnásobným počtem svazků.)¹⁵⁾

Navíc je potřeba znovu zdůraznit, že známe jen část Rybovy odborné knihovny. Na konci jeho života čítala jistě o desítky titulů více a dosud nevíme také

¹⁵⁾ J. Sajner, Knihovna Jana Evangelisty Purkyně, Zprávy komise pro dějiny přírodních a technických věd ČSAV, sv. 16, 1964, str. 37-8.

nic o jeho knihovně neoborné. Při Rybově prokázaném zájmu např. o klasickou literaturu, o české národní hnutí apod. je jisto, že shromažďoval i knihy všeobecně naukového i čistě literárního charakteru.

Také se mi bohužel nepodařilo dosud nic bližšího zjistit o osudech Rybovy věcné knihovny po jeho smrti. Knihovna jako celek se nedochovala, nepřešla do žádné z nejvýznamnějších našich knihoven (UK, knihovna NM, Strahovská knihovna). Část knih zřejmě skončila v čítárně pražské lékařské fakulty, zmíněného Lesemuseum, která je nyní z části v Ústavu dějin lékařství KU. Zde jsem totiž našla např. spisek J. T. Helda *Kurze Geschichte der Heilanstalt der Barmherzigen Brüder in Prag, Prag 1823*, (který Rybův soupis uvádí) s vlastnoruční dedikací autora „*Seinem Freunde dem Herrn MDr. J. Ryba Dr. Held*“. Domnívám se, že trochu světla do této otázky by mohly vznést nálezy spisů z pozůstalostního řízení po smrti profesora Ryby, po němž jsem zatím však pátrala marně, jak už bylo výše podotknuto.

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ

Die Fachbibliothek J. Rybas, Professors der Augenheilkunde an der Prager medizinischen Fakultät, im Jahre 1837

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autorin analysiert den Katalog der Bibliothek des Professors der Ophthalmologie J. Ryba, eines bekannten Bibliophilen und Begründer einer beachtenswerten privaten Fachbibliothek, die 847 Titel und 1586 Bände enthielt. In deutscher Sprache waren 500 und in lateinischer Sprache 300 Bücher abgefasst. Die Bibliothek enthielt 25 Raritäten aus dem 16. Jahrhundert und 65 Bücher aus dem 17. Jahrhundert, ihre Grundlage bildeten aber Bücher, die am Ende des 18. Jahrhunderts und in den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts erschienen sind. Der Artikel enthält eine Übersicht der bedeutendsten Titel und ermöglicht so einen Einblick in das wissenschaftliche Fach eines Prager Professors.

REFERÁTY

Z POSLEDNÍCH DEL ANGLICKÉ LITERATURY O UNIVERSITÁCH

W. A. Pantin — *Oxford Life in Oxford Archives*,
Oxford Clarendon Press 1972, 123 str.

Univerzitní archivář, dr. W. A. Pantin podává v této publikaci výběr z výročních zpráv univerzitního archivu oxfordské university z let 1946—1969, jejichž tematický soubor dává velmi detailní a instruktivní přehled o vývoji organizace a o životě této university.

Soubor obsahuje deset kapitol, přičemž každá z nich pokrývá vývoj university od 13. století téměř až do současnosti. První tři části se týkají organizačních otázek — přijímání studentů, jejich ubytování a způsobu řízení university. Vztahy mezi universitou, jejími koleji a studentskými ubytovnami, tzv. Halls, rozebírá třetí kapitola. Čtvrtá stať se zabývá působením těchto vztahů na obsah a formu výuky. Pátá zpráva se týká jurisdikce university, jejího privilegovaného právního postavení, kde je nejvíce patrný rozdíl mezi dnešním a středověkým Oxfordem. Otázkami univerzitního pořádku, disciplíny, se zabývá i následující kapitola. Autor zde analyzuje příčiny sporů na půdě university a města od středověku až do 18. století. Specifickým rysem oxfordské university bylo její téměř nadřazené postavení vzhledem k městu Oxfordu. Chronická nedisciplinovanost studentů, kteří neustále narušovali univerzitní řád, vyvolávala řadu rozběrů mezi měšťany a příslušníky university. Tento typ konfliktů je charakteristický pro starší období, kdy stačilo málo k tomu, aby byly vyprovokovány, což vyplývalo rovněž z onoho zmíněného postavení university vzhledem k městu. Další příčinou univerzitních sporů ve středověkém období byla církevní politika a různé národnostní antipatie. Po-

litické smýšlení se tehdy, podle autora, příliš neprojevovalo. Až později se na půdě univerzitní projevil politické rozmíšky, například v souvislosti se zápasem mezi whigy a stoupenci vyhnaného krále Jakuba II. z počátku 18. století. Další dvě kapitoly jsou věnovány specifice univerzitního systému v Oxfordu, kde měli dominantní postavení místní (oproti italskému „studentskému“ typu). Vývoj dvou nejdůležitějších univerzitních hodností — kancléře a „proktora“ — je zde zachycen od středověku až do 19. století: Kancléř byl původně v podstatě rektorem, hlavou university. Býval to doktor teologie nebo kano-nického práva a byl volen universitou asi dva roky a do roku 1367 byl potvrzován biskupem lincolnským. Asi od poloviny 15. století býval kancléřem církevní hodnostář mimo universitu, který byl fakticky jejím patronem. Od roku 1558 se jako kancléři objevují i významní světští feudálové. Později, v 18. století, byly již vztahy mezi kancléřem a universitou jen formální. Kancléř ztratil jakýkoliv vliv na universitu a úřad proktora se stal nejdůležitější univerzitní hodností. Proktor měl široká práva a povinnosti a ve skutečnosti řídil chod university. Předposlední kapitola se zabývá jednak samotnými privilegii university, právními, administrativními a hospodářskými, jednak vývojem výboru na jejich ochranu — The Delegates of Privileges, který je v poslední době patronem archivu. Část poslední — The Riot of St. Scholastica Day, 1355 — je popisem třídních nepokojů, největších v dějinách university. Ozbrojené šarvátky

mezi universitními mistry a studenty na jedné straně a měšťany na straně druhé vedly k dalšímu posílení privilegovaného postavení university. V do-

Astrik L. Gabriel — The Mediaeval Universities of Pécs and Pozsony, Josef Knecht, Frankfurt am Main 1969, 87 str., 17 il.

Astrik L. Gabriel — Garlandia, Studies in the History of the Mediaeval Universities, Josef Knecht, Frankfurt am Main 1969, 287 str., 40 il.

Astrik L. Gabriel, historik maďarského původu, ředitel Mediaeval Institute na universitě Notre Dame v Indianě v USA, se zabývá studiem dějin středověkých universit. Obě jeho knihy jsou věnovány této problematice a po formální stránce se v obou případech jedná o soubor studií.

První kniha vyšla u příležitosti šestistého výročí založení university v Pětikostelí a pětistého výročí bratislavské Academie Istropolitany.

Gabriel chápe vznik a vývoj university v Pětikostelí (Pécs) a v Bratislavě (Pozsony) v rámci dějin maďarského školství a dává je do souvislosti s vývojem universit v okolních střeoevropských zemích. V době založení obou universit byl již jednak typ university jako takové značně vyvinut oproti prvním universitám v Bologni a v Paříži a jednak již existovala universita v Praze (od roku 1348), v Krakově (od roku 1364) a ve Vídni (založená roku 1365). Universita v Pětikostelí, založená roku 1367, byla tak čtvrtou ve střední Evropě, za vzor zde sloužily italské university (Bologna, Padova). Na rozdíl od prvních tří universit uherská universita zanikla již v druhé polovině 15. století. Založení studia generale v Bratislavě obnovovalo vysoké školství v zemi, neboť i druhý pokus o založení university v Uhrách (Zikmundovo založení v Óbudě) záhy ztroskotal.

Jako důvod pro výběr Bratislavy za sídlo university autor uvádí pouze fakt, že v té době byla Bratislava druhým nejdůležitějším městem v zemi po Budíně. Gabriel se rovněž nepozastavuje nad překvapivě rychlým vydáním pape-

datku je připojen přehled nejdůležitějších fondů oxfordského universitního archivu. Kl.

zova souhlasu a povolení k založení studia generale. Bezprostřední příčinu, která vedla Matyáše Korvína k založení university v Bratislavě, vidí autor (poněkud idealisticky) pouze v králově humanistické péči o úroveň a vývoj vzdělanosti v Uhrách. Mocensko-politický aspekt, který zdůrazňují slovenští autoři publikací o dějinách Academie Istropolitany, když dávají do souvislosti založení university s bojem Matyáše Korvína proti Jiřímu Poděbradskému a s jeho snahou paralyzovat vliv českého utrakvismu na Slovensku, respektive v horních Uhrách, autor zcela opomíjí. Mimo jiné je v celé věci patrné, že vůbec nezná novější práce slovenských historiků.

Začátek úpadku bratislavské university Gabriel spojuje s potlačením odboje proti králi, kterého se účastnil i ostřihomský arcibiskup Jan Vítěz — kancléř university. Po smrti krále Matyáše universita fakticky zanikla.

Gabriel začlenil Academi Istropolitānu do vývojové řady uherských škol jako jeden její díl. Universitní tradice pak v Bratislavě pokračovala Jesuitskou kolejí, právníkou akademií a posléze Alžbětinskou universitou založenou roku 1914. Trnavská universita založená roku 1635 byla, podle autora, svým způsobem rovněž pokračováním bratislavské university. Ostřihomský arcibiskup Pázmány údajně váhal mezi umístěním university do Bratislavy nebo do Trnavy, odkud byla roku 1777 přenesena Marií Terezií do Budapešti, respektive do Budína.

Obě stati jsou provázeny bohatým poznámkovým aparátem a bibliografií, nic-

méně po formální stránce zřejmě byly ovlivněny účelem, k němuž byly sepsány — jako přednášky pro shromáždění k šestistému výročí maďarského universitního školství, které se konalo roku 1967 v New Yorku.

Poetický titul druhé Gabrielovy knihy — „Garlandia“ — je starým názvem pařížské studentské čtvrti — Quartier Latin, respektive její centrální části, tzv. Clos-Garland, kde byly založeny nejstarší pařížské školy. Autor se v knize zabývá mnoha formálními i obsahovými aspekty života středověkých universit, přičemž objektem studia je zde hlavně universita pařížská. Studie byly vybrány z již dříve publikovaných článků profesora Gabriela a byly doplněny o později vydanou literaturu v bibliografických odkazech v poznámkách. Autor rovněž vzal v úvahu některé připomínky a opravy recenzentů, jinak je v podstatě ponechal v původní podobě.

Gabrielovy stati se zabývají otázkami vztahujícími se k podstatě středověké university. Nejsou přitom řazeny tak, aby vytvářely obsahový celek, logicky na sebe nenavazují, společný jim však je velký autorův zájem o cizí studenty a mistry pařížské university sdružené v tzv. Anglickém (Anglo-německém) národě.

První článek „English Masters and Students in Paris“ sleduje vznik asociace cizích studentů, z níž se vyvinul anglický národ. Gabriel hledá její počátky ve 12. století. Anglický národ se vyznačoval tím, že kromě studentů a mistrů z „provincie Anglicany“ (Anglie, Skotska a Irska) sdružoval podle dokumentu z roku 1332 i příslušníky z jedenácti dalších zemí, mezi nimiž Říše římské, Uher, Čech, Polsko, Švédsko, Dánsko a Norsko.

Stát „The Cathedral Schools of Notre-Dame and the Beginnings of the University of Paris“ se zabývá strukturou nejstarších škol (12. stol.), které působily v Paříži předtím, než se vytvořila universita a připravovaly tak půdu pro její vznik.

Vysvětlení vztahu mezi universitními privilegii a knihou, častým heraldickým prvkem universitních erbů od středověku, je obsahem třetí studie: „The Significance of the Book in Mediaeval University Coats of Arms“. První zobrazení universitních erbů se podle autora objevují v Kronice koncilu kostnického Ulricha z Richentalu, sepsané v letech 1420—1430. Latinský originál kroniky se nedochoval. Analýza je založena na nejstarším opise, na Aulendorfském rukopise z let 1450—1460, který autor považuje za nejbližší originálu. Richental reprodukoval erby čtrnácti z patnácti zastoupených universit, mezi nimi i university pražské. Na každém z těchto erbů je přítomna kniha jako heraldický prvek. Richentalova tvorba znaků byla ovlivněna universitními pečeti a někdy i zemskými znaky. V některých případech jsou erby smyšleny. V době koncilu byly erby používány pro rozlišení delegátů, jejich domů a byly nošeny při procesích. Erby zobrazené v této kronice přispěly ke vzniku universitních znaků a měly i zpětný vliv na pozdější úpravy universitních erbů a pečeti. Autor dochází k závěru, že kniha, která se vyskytuje na středověkých universitních pečeti, symbolizuje buď bibli nebo učebnici v rukou mistra nebo byla symbolem učenosti v rukou „Moudrosti“. Prvek knihy byl přejat heraldiky 15. století pod vlivem Richentalovy kroniky. Byl užíván jako symbol matriky nebo „Liber privilegiorum“, na niž přísahali universitní hodnostáři, mistři i studenti. Kniha, která knihu drží, je pak podle Gabrielova názoru symbolem představitele moci světské či církevní, která nadala universitu privilegii.

Ve stati „Preparatory Teaching in the Parisian Colleges during the Fourteenth Century“ si autor klade otázku, jaká byla úroveň výuky „Gramatiky“ v různých kolejích pro hochy od 8 do 13 let a jaké byly požadavky pro přijetí na artistické fakulty. S tímto souvisí otázka vztahu university k těmto studen-

tům. Na základě pečlivého prozkoumání různých kolejních statut došel autor k závěru, že skutečnost, že universita poskytovala základní kursy pro získání elementárních znalostí (preparatory teaching), dokazuje její zájem o koleje, které přijímaly mladé hochy, o obsah jejich výuky a o způsob výběru žáků.

Stať o Martinu de Bereck, preceptorovi (mluvčím universitního národa), proktorovi a rektorovi pařížské university v letech 1423—1432, popisuje universitní kariéru cizince. Účel statí bylo krátce načrtnout vědeckou a administrativní činnost v těchto letech na pozadí stoleté války, anglické politiky ve Francii a universitních sporů.

Charitativní aspekty středověkého universitního života jsou postíženy ve statí „Foundation of Johannes Hueven of Arnheim for the College of Sorbonne [1452]“. Další stať vztahující se ke studentskému životu je spíše literárně-historickou studií, jak napovídá i její název: „The Source of the Anecdote of the Inconstant Scholar“.

Ve studii „The English-German Nation of the University of Paris from 1425—1454“ se A. L. Gabriel vrací k problematice cizinců na pařížské universitě a udává cenné statistické informace o zastoupení různých národností v uni-

Reginald Robert Betts — Essays in Czech History,

The Athlone Press of the University of London 1969, 315 str.

Eseje z českých dějin R. R. Bettse jsou souborem již dříve publikovaných článků a přednášek. Autor, profesor Reginald Robert Betts (zemřel roku 1961), byl specialistou na české středověké dějiny. Naposledy byl vedoucím katedry středoevropských dějin na School of Slavonic and East European Studies londýnské university (1946—1961).

Převážná část knihy se v podstatě zabývá jedním tématem, které bylo v centru Bettsova vědeckého zájmu: životem a dílem Mistra Jana Husa a vý-

versitních úřadech (rektora, preceptora apod.).

Stať „Metaphysics in the Curriculum of Studies of the Medieval Universities“ se snaží postihnout základní rysy regulí středověkých universit obsažené v jejich raných statutech. Autor chtěl určit místo metafyziky jako předmětu ve studijním plánu artistické fakulty, čas jí vymezený, cenu přednášek i úlohu Aristotelovy „Metafyziky“ jako učebnice nižšího studia. Zájem o toto téma byl zřejmě motivován tím, že v druhé polovině 13. století byla metafyzika vyžadována jako základní kurs pro získání stupně licenciáta.

V poslední kapitole nazvané „Motivation of the Founders of Mediaeval Colleges“ došel autor k závěru, že v motivaci zakladatelů kolejí je patrný vývoj od čisté dobročinnosti 12. století, kdy byly koleje zakládány především jako ubytovny, k cílevědomému výběru studentů do koleje. Systém kolejí 13. století se snažil posílit teologická studia. Zakladatelé působili v intencích papežů, vytvořit z universit „citadely víry“. Vývoj motivace zakladatelů autor sleduje až do renesančního období, používá zde opět statuta kolejí.

Každá stať je doplněna rozsáhlým poznámkovým aparátem, odkazy na literaturu a hlavně na bohatý pramenný materiál. Kl.

vojem husitského hnutí. S tímto tématem přímo souvisí otázka vývoje evropských myšlenkových proudů, jež ovlivnily Husa a jeho předchůdce, z nichž měl autor velký zájem o Matěje z Janova. Proto se i první statí zabývají přímo pražskou universitou a statí třetí universitami 14. století, přičemž je zájem soustředěn nejen na otázky formy působení university, obsah a formy výuky, ale především na úlohu university v tehdejší politické životě. Vzhledem k důležitosti úlohy, kterou sehrála Kar-

lova universita v českých dějinách pozdního středověku, objevuje se její problematika více či méně ve všech statích, i v těch, jejichž titul je jí zdánlivě vzdálený. S universitou úzce souvisejí statí týkající se jejich významných mistrů — Jana Husa a Jeronýma Pražského a v podstatě i eseje o jejich předchůdcích, současnících, přívržencích a následujících (The Influences of Realist Philosophy on Jan Hus and his Predecessors in Bohemia; Some Political Ideas of the Early Czech Reformers; The Place of the Czech Reform Movement in the History of Europe; Peter Payne in England). Autor se dále zabýval vztahem mezi anglickým náboženským životem a myšlením 14. století, jehož vliv se projevoval i na pražském vysokém učení, a husitstvím (English and Czech Influences on the Hussite Movement). Kromě toho věnoval prof. Betts dvě statí sociální a ekonomické strukturu husitských Čech, kterou sledoval v rámci evropských souvislostí (Society in Central and Western Europe: Its Development towards the End of the Middle Ages; Social and Constitutional Development

Franz Gall, Die alte Universität. (Wiener Geschichtsbücher I).
Wien — Hamburg 1970, 134 stran

Gallova práce zahajuje novou řadu „Knih o historii Vídně“, zaměřenou na architektonický vývoj města a určenou i pro širší okruh zájemců.

Dříve než autor přikročil k vylíčení stavebního vývoje jednotlivých universitních objektů, předeslal instruktivní nárys dějin vídeňské university od roku 1365 do roku 1884. Závěrečné datum nebylo vybráno náhodně, protože rok 1884 tvoří výrazný mezník stavebních dějin vídeňské almae matris. Je datem, kdy původní rudolfinská a albertinská nadace opouští své „věkovité“ místo a stěhuje se do jiné vídeňské čtvrti, do nové budovy.

Vídeňská universita byla založena vévodou Rudolfem IV., ale ten po necelém

in Bohemia in the Hussite Period). Dvě z citovaných statí byly již dříve publikovány v našich časopisech — Peter Payne in England vyšel v Universitas Carolina vol. 3, 1957 (IX), Historica, No 1, str. 5—14, kde v témž čísle vyšel i český překlad pod titulem „Peter Payne v Anglii“ na str. 15—23. Dále v Československém časopise historickém vyšel český překlad statí „Jerome of Prague“ pod titulem „Jeroným Pražský“, ČsČH 1957, str. 199—226, který uspořádal Josef Polišenský. Soubor esejí uzavírá nikoliv nezajímavá studie, kritika Masarykovy filosofie dějin.

Studie publikované v tomto souboru vyšly poprvé jednotlivě v letech 1939—1957 a nebyly pro tento účel nově upravovány. Autor hodně používal jak starší i novější českou literaturu, tak i příslušné prameny. Obsahově se eseje místy překrývají, nicméně však v důsledku seřazení na sebe jakoby navazují a celek působí jednotným dojmem. Knižní vydání Bettsových esejí zajisté přiblíží anglosaskému čtenáři řadu zajímavých momentů ze starších českých dějin. Kl.

půlroce po vydání zakládací listiny umírá, takže péče o zabezpečení nového obecného učení připadla jeho nástupci, vávodovi Albrechtovi III. Albrecht r. 1384 obnovil a rozšířil práva a majetek vídeňské university novou nadační listinou, v níž mj. určuje dům pro universitu. Collegium ducale, jak bude do budoucna tato nejstarší vídeňská kolej nazývána, bylo situováno do blízkosti starého dominikánského kostela podle věvodovy vůle, aby byl zajištěn potřebný klid pro vyučující i studující. Z jiných zpráv shromážděných autorem víme, že současně byly získány i další dva domy. Přesídlení do vévodské koleje bylo provedeno s jistotou již do poloviny r. 1385. V komplexu dvou-

patrových budov byla zřízena magna stuba (aula) collegii pro zkoušky, porady a slavnostní univerzitní akty. Vedle ní zde byly i dvě posluchárny pro artistry a teology, které vznikly rozdělením velkého sálu v prvním patře budovy. V přízemí byly umístěny další tři sály pro artistickou fakultu, jeden pro lékařskou a rovněž stáj. Věž koleje byla v 15. stol. používána jako hvězdárna. Roh budovy tvoří univerzitní kaple zasvěcená sv. Benediktovi, jejíž prostory sloužily též pro archiv. V koleji určené původně pro čtyři mistry teologie a osm mistrů svobodných umění byla pro nedostatek místa propůjčena posluchárna lékařské fakultě. Rovněž teologové museli pro nedostatek učebních prostorů používat jiných budov, především řádových škol. Kolegiáti se pokusili počátkem 15. stol. vyřešit svízelnou situaci přikoupením jednoho a půl domu v bezprostředním sousedství vévodské koleje. Tak vznikl areál nazývaný nova structura, pro nějž se později vžil označení stará aula. Po přestavbě ukončené v r. 1425 vznikl komplex budov, o který se smluvně podělili artisté jako hlavní uživatelé koleje s ostatními fakultami. O artistickém traktu se dochovalo mnoho zpráv, které podrobně zachycují rozmístění jednotlivých místností, interiéry a všechny vnější úpravy. Roku 1455 přikoupila universita ke staré aule rohový dům a zřídila zde sídlo pro pedela. Pedelský dům převzala na počátku 17. stol. filosofická fakulta a později sloužil jako univerzitní knihovna, budova Orientální akademie a nakonec byl prodán do soukromých rukou. Ještě na konci 15. stol. byla stará aula na podnět velkého německého humanisty Celtise renovována a vyzdobena freskami. Tato podoba jí zůstala až do barokového období, kdy starou vévodskou kolej převzali jesuité.

Druhou nejstarší vídeňskou kolejí byla tzv. juristická škola, kterou získal pro universitu rovněž vévoda Albrecht III. roku 1385. O čtyři roky později připadl dům právnické fakultě, již slou-

žil pro přednáškovou činnost, ale také jako bydliště profesorů. Roku 1398 daroval tehdejší rektor právníkům sousední dům, který se s juristickou školou spojil až přestavbou v polovině 16. století. Od počátku zde byla kaple zasvěcená patronu právnické fakulty sv. Ivovi. Protože roku 1627 byla juristická kolej postižena požárem a s ní fakultní archiv, máme jen málo zpráv o jejím nejstarším stavebním vývoji. V sedmdesátých letech 17. století byla kaple částečně přestavěna a během následujícího století obnovena a rozšířen počet oltářů. Roku 1754 byla právnická fakulta donucena předat juristickou školu a kapli zástupcům dolnorakouské reprezentace. V neklidném tereziánském období změnila škola své majitele a nakonec dohodou mezi fakultou a piaristy byla přenesena „cura perpetua“ o školu i kapli na piaristický řád. Právnická fakulta přenesla své bohoslužby a slavnostní shromáždění z kaple sv. Ivy do nového univerzitního kostela. Juristická škola byla prodána do soukromého vlastnictví a kaple byla r. 1789 profanována.

Středověká vídeňská universita neměla jen ony dvě význačné koleje, ale řadu menších objektů — burs. Studentské nadace byly roztroušeny po celé univerzitní čtvrti tak, že v úplnosti tvořily jednotlitý celek. Jejich počet značně kolísal. F. Gall zjistil pro rok 1399 existenci dvou burs, r. 1413 stoupl jejich počet na dvacet devět domů a od té doby se neustále zmenšoval (v polovině 15. století je známo devět studentských kolejí). Největší z nich byla Rosenburse, založená z nadace mistra Ulricha Grünwaldera pro čtyři studenty, která se rozrostla darem vídeňského mincmistra Mikuláše Subcelo a mohla sloužit za příbytek devíti až dvanácti studentů. Jinými, ještě ve středověku vzniklými studentskými nadacemi ve Vídni byly Silesenburse, založená roku 1405 vratislavským kanovníkem Mikulášem z Gliwice pro chudé studenty. V 15. století vznikly ještě Lilienburse, Heidenburse, Bruck-

burse a Lampelburse. Vedle těchto burs, ve kterých si studenti pobyt hradili sámi, vznikl ve Vídni rovněž domus pauperum — kolej, ve které bydleli chudí studenti osvobození od placení většiny poplatků.

Do komplexu středověké univerzitní čtvrti patřily rovněž objekty špitálu a knihovny. Ve Vídni byly díky nadaci mistra Leonarda Frummaua z r. 1492 obě instituce v jedné budově, ležící proti vévodské koleji. Krátká existence univerzitního špitálu se skončila při obléhání Vídně Turky. V knihovně, která sloužila především artistické fakultě, byl vedle depositářů i čtenářský sál, určený výhradně graduovaným příslušníkům vídeňské university. Budova knihovny byla zbourána, když byla r. 1623 přestavována akademická kolej a její základy jsou dnes pod povrchem univerzitního náměstí.

Když roku 1623 převzali jesuité pragmatickou sankcí většinu univerzitních budov, vtiskli jim novou vnější podobu. Bohužel o jejich stavební činnosti mohl být autor zpraven jen minimálně, protože jesuitský archiv se ztratil po zrušení řádu. Zdá se, že budovy staré auly nebyly podstatně upravovány. Získaly pouze novou fasádu, některé byly podrobny menším interiérovým úpravám a celý objekt byl spojen dvěma oblouky. V době pragmatické sankce stála již akademická kolej, kterou jesuité přestavěli z bývalého kláštera a kostela sv. Anny. Dvůr akademické koleje byl v 18. stol. používán jako botanická zahrada. Po zrušení řádu byly sloučeny fondy tří jesuitských knihoven a přemístěny do akademické koleje, což byl základ univerzitní knihovny, která zde měla sídlo až do roku 1884, kdy přesídlila do nové univerzitní budovy. Vídeňští patres nezůstali jen při přestavbách starších budov, ale rozhodli se k velkorysému stavbě nového univerzitního kostela, který byl postaven na základech dvou starších burs v letech 1627—1631. Raněbarokový jednolodní kostel zasvěcený sv. Ignáci a sv. Fr. Xavero-

vi leží na univerzitním náměstí. Výzdoba kostela je dílem řádového architekta a malíře Andrea del Pozzo, který se ujal práce po odchodu z Říma po roce 1700 a výrazně změnil původní charakter interiéru. Jedním z nejranějších projevů raněbarokové architektury ve Vídni je jesuitský domus antiqua, ve kterém bylo od r. 1628 sídlo konsistoře, kanceláře, archivu, pedela a univerzitního vězení. Dům byl opravován jesuity jen z vnějšku. Podle Gallova nároku byl nově zřízen jen velký sál, určený pro zasedání konsistoře. Poslední velkou stavbou jesuitského období byla nová aula. Aulu umístěnou poblíž akademické koleje postavil v letech 1753—1755 dvorní architekt Jean Nicolas Jadot de Villen-Issey za značného zájmu a příspěví císařovny Marie Terezie a vídeňského arcibiskupa, knížete Trautsona. Budova auly byla rozdělena do mnoha jednoduchých prostor vrcholících dekorativním slavnostním sálem. Vídeňská aula se stala od konce 18. století symbolem celé university. Zde se formovaly studentské legie proti Napoleonovi a při obléhání Vídně Francouzi roku 1809. Především je spojena s revolučním rokem 1848, kdy se stala hlavním stanem akademické legie a hostitelkou březnových a říjnových shromáždění vídeňských studentů. Od roku 1856 byla sídlem Rakouské akademie věd a universita zde používala pouze slavnostní sál.

Dějiny nejstaršího stavebního vývoje vídeňské university končí prakticky rokem 1873, kdy se po dlouhých přípravách začalo se stavbou nové univerzitní budovy, která je dílem architekta Heinricha Ferstela. Končí tak jedna z architektonických fází charakteristické vídeňské čtvrti, jak jí plasticky podal na základě rozsáhlých archivních výzkumů archivář vídeňské university dr. Franz Gall. Jeho práce, bohatá na fakta, populární svou formou, nás seznámila s tvářností univerzitního města. Tomuto účelu slouží otištěné výřezy z dobových plánů Vídně a závěrem

připojené fotografie vybraných budov. Čtenář jen lituje, že autor neumístil do textu orientační plán města s vyznačením všech universitních domů a s konkordancí starých a nových názvů ulic.

Zastavil-li jsem se u Gallovy práce na delší dobu, je to proto, že má svou cenu i pro srovnání se stavebními a

NOVÉ PRÁCE O WARTBURGU 1817

Günther Steiger, Aufbruch. Urburschenschaft und Wartburgfest.
Leipzig — Jena — Berlin, Urania 1967, 254 str.

Hans Tümmeler, Wartburg, Weimar und Wien. Der Staat Carl Augusts in der Auseinandersetzung mit den Folgen des Studentenfestes von 1817.
Historische Zeitschrift, Band 215 (1972), str. 49—106

Wartburgské slavnosti z října 1817 patří jistě k dobře známým událostem německých dějin ponapoleonské doby. A přece nebyly ještě mnohé souvislosti plně osvětleny, nebyly ještě některé prameny prozkoumány. V poslední době vyšly dvě práce o wartburgských slavnostech a hlavně o jejich následcích, které zasluhují pozornost. Především je to celkový obraz těchto událostí, který podává kniha G. Steigera, pracovníka universitní knihovny v Jeně. Jeho kniha poutavým způsobem se zajímavým doprovodem textu dobovými dokumenty, které jsou od autorova vyprávění odlišeny barvou papíru, podává celistvý obraz doby, života studentů a profesorů, jejich nálad, zápasů, úspěchů i porážek.

Autor vychází z marxistické metodologie, chápe třídní podstatu studentského hnutí, avšak nikde se neuchyluje k sociologizujícímu zjednodušování a plně doceneňuje význam působení idejí ve společnosti vůbec a mezi studenty zvláště.

Začíná své vyprávění jaksí od konce. Sleduje význam tradice demokratických rebelantů z předbřeznové doby a objasňuje, proč právě Německá demokratická republika je pravou nositelkou pokrokových tradic starých sdružení buršů. Další kapitoly pak v chronologickém sledu sledují nadšení a zklamání německé mládeže z doby osvobo-

správnými dějinami pražské university. Z autorových zasvěcených partií je možno dokreslit zlomkovitě dochované zprávy o středověké stavební činnosti pražského obecného učení a zároveň vést analogii s pražskými stavbami jezuitského období. *Mi. S.*

zovacích válek proti Napoleonovi a po nich následujícího návratu knížat. Sleduje rovněž specifičnost poměrů na universitě v Jeně. Studentské hnutí se rozvíjelo skoro na všech universitách. Nejpriznivější podmínky však mělo na universitách malých státčků v Giesse-
nu, Heidelbergu a zvláště v Jeně. Velkovévodství sasko-výmarské patřilo mezi nejmenší německé státččky. Jako jediný však respektovalo zásadu základního zákona německého spolku z roku 1815 o tiskové svobodě. Osvícenost knížete, vzdělanost jeho úřednictva, jehož ozdobou byl ministr Johann Wolfgang von Goethe, jistě vytvářely pro tuto tiskovou svobodu nezbytné podmínky. Zároveň však byla tisková svoboda, která umožňovala vycházení většího počtu časopisů rozšířených po celém území německého spolku, byla ku prospěchu i hospodářství malého státčku. Vždyť kde jinde by mohl být nejobhatším občanem hlavního města knihkupec, jakým byl ve Výmaru Friedrich Justin Bertuch, vydavatel Ludenova „Oppositionsblattu“? Rovněž popularita profesorů jenské university, zprostředkovaná časopisy, do nichž psali, přiváděla stovky studentů ze sousedních zemí do universitního města Jeny. Tak se proplétal navzájem prospěch státčku s hlásáním pokrokových idejí, které jeho vládcové trpěli. Soudím, že právě ná-

znaky umožňující toto objasnění zvláštěností poměrů ve Výmaru a Jeně jsou cenným přínosem Steigerovy práce.

Jiným cenným přínosem této práce je rozbor seznamu účastníků Wartburgské slavnosti, který se zachoval v jenském archivu. Slavností 18. a 19. října 1817, které měly být vzpomínkou na výročí Lutherova vystoupení v roce 1517, se zúčastnilo celkem 450 studentů, tj. víc než dvacetina všech studentů tehdy zapsaných na universitách. Výrazně náboženský protestantský ráz slavnosti byl později překryt jejím významem v demokratickém hnutí. Přesto však bylo mezi účastníky slavnosti 37 % posluchačů protestantské teologie a nemálo projevů pronášených na slavnostech mělo výrazně náboženský ráz. Také čelný představitel profesorů spjatý s Wartburgskými slavnostmi a pro ně pronásledovaný profesor Friedrich Fries vyšel z ochranovské bratrské církve. Nebyla to však protestantská tradice, která vyplašila úřady absolutistických států v Německu s Pruskem a Rakouskem v čele. Byla to především skutečnost, že při slavnostním spálení symbolů reakce přišly na pořad vedle copu, vojenské šněrovačky a kaprálské hole také policejní předpisy. V ideologii wartburgských studentů se mísil výrazný nacionalismus s některými spíše ovšem nacionalisticky chápanými idejemi lutherské reformace a také s některými myšlenkami francouzské revoluce. Steiger si všímá rovněž významu, jaký měla přítomnost na těchto slavnostech pro Jana Kollára a dokonce i skutečnosti, že manželkou jednoho ze studentských předáků Augusta Daniela von Binzera se stala podzěji Emilie von Gerschau, komtesa z Babičky B. Němcové.

Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919—1969.

Glavni urednik **Roman Modic**. Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1969.
661 str. 4°, 1 příl.

Na padesátileté trvání lublaňské university upozornil před časem na stránkách tohoto časopisu J. Morávek;¹⁾ ve stručném nástinu jejího vývoje se od-

Steigerova kniha si všímá i Sandova zavraždění symbolu reakce, básníka Kotzebue a Karlovarských usnesení z roku 1819, která znamenala těžkou ránu pro ideje svobody a rovnosti, které vedle vypjatého nacionalismu nacházely oporu v organizacích buršů. Úhledná a graficky příkladně upravená Steigerova kniha zůstane na dlouhou dobu základním poučením o slavné episodě demokratického hnutí německého studentstva.

To ostatně připouští i autor článku o diplomatické dohře studentských slavností, essenský profesor Hans Tümmeler. Bezdůvodně však obviňuje vzácně vyváženou práci Steigerovu z jednostranného přístupu k materii vůbec a k úloze výmarského státu zvláště. Zdá se mi, že výtka jednostrannosti by spíše patřila práci Tümmelerově, která se opírá především o jistě velice cenný, avšak přece jen jednostranný materiál politické korespondence velkovévody Carla Augusta. (70 ze 102 poznámek přináší odkazy na tuto korespondenci.)

Co nového přináší tento materiál? Není toho mnoho, avšak přece jen je tu několik nových dokladů o silném tlaku, kterému byl velkovévoda podroben jak ze strany Vídně, tak zejména i Petrohradu. Autor ukazuje také poměrnou obratnost výmarských úřadů, s jakou podnikaly represivní opatření vyžádaná vedoucími státy Svaté aliance, aniž by se zcela zkompromitovaly v očích studentů a pokrokové části německé veřejnosti. Zároveň však studie ukazuje i hranice možností, které skýtá výklad historických událostí na základě jediného, byť i centrálního materiálu, tj. diplomatické korespondence a osobní pozůstalosti vládců. *Hvr.*

volával vesměs na starší literaturu, která však byla krátce po oslavě lublaň-

¹⁾ J. Morávek, *Padesát let univerzity v Lublani*. HUCP X/2, 1969, s. 76—77.

ského univerzitního jubilea obohacena novou publikací, již samozřejmě pro zmíněný referát nebylo možno využít. Vzhledem k tomu, že jde o velmi závažný příspěvek k dějinám slovinského vysokého školství, který do značné míry překonává nebo alespoň doplňuje příslušnou starší literaturu, chtěl bych upozornit na tento rozsáhlý sborník, jehož název jsem uvedl v záhlaví. Poněvadž se mohou odvolat na Morávkův referát, který obsahuje nejdůležitější údaje o historii lublaňské university a jejich předchůdkyň, nebudu tato fakta opakovat; spíše se zaměřím na některé příspěvky nově vydaného sborníku a zdůrazním, co nového přinášejí.

V čele stojí obšírná studie F. Zwittera o vývoji vyššího školství ve Slovinsku před ustavením university (*Višje školstvo na Slovenskem do leta 1918*, s. 13—51), která zčásti vychází ze starších prací J. Polce, kdysi předního znalce dějin vzdělávacího systému na slovinském území. Tento autor se ovšem soustředil především na 19. a 20. století, a to zejména na ústřední historickou zemi dnešního Slovinska (Kraňsko), zatímco větší část slovinského národnostního teritoria (Štýrsko, Korutany aj.) zůstala převážně mimo okruh jeho zájmu. Je tedy zásluhou F. Zwittera, že zorný úhel své studie zaměřil širše a že navíc přinesl cenné komparace s cizími poměry (např. srovnání jezuitského školství ve slovinských a českých zemích apod.). Zwitter ovšem přispěl ještě dalšími prvky; jedním z nich je objasnění data vzniku jezuitské koleje v Lublani. V dřívějších pracích (např. i u J. Morávka) se uváděl jednoznačný rok 1595 jako počátek existence koleje. Zwitterův výklad naproti tomu ukazuje, že jednání o zřízení koleje probíhalo od r. 1593 a že dne 1. XII. 1595 sice vydal arcivévod Ferdinand II. příslušné privilegium, avšak faktický počátek ústavu je nutno položit až o několik let později, neboť jezuité přišli do Lublaně teprve v lednu 1597. V partii věnované nejstarším ději-

nám si zaslouží pozornost také přehled vývoje nižšího školství na slovinském území ve středověku a již dotčené komparace jezuitských ústavů v Lublani, Štýrském Hradci, Vídni, Praze, Olomouci, Trnavě atd.

Více prostoru dopřává autor také významné epizodě „Ecoles centrales“ v době napoleonských Illyrských provincií se sídlem v Lublani (1809—1813). Z našeho hlediska jsou však důležitější pasáže o průběhu boje za slovinskou universitu, který začal v revolučním období 1848—1849 a opětovně zesílil po roce 1867, kdy se stal součástí národního programu „Zedinjena Slovenija“. Sedmdesátileté úsilí slovinských politiků a kulturních pracovníků nepřineslo sice v době trvání habsburské monarchie jednoznačný úspěch (Slovinci dosáhli nanejvýš zavedení utrakvistické výuky na některých gymnasiích a těsně před první světovou válkou zřízení jediné čistě slovinské střední školy v Gorici), avšak Slovinci tak zintenzívnili svou kulturní a vědeckou činnost, což bylo předpokladem úspěchu při zakládání university v roce 1919. Pro českého historika je problematika zápasu o slovinskou universitu zvláště zajímavá, neboť byl veden — zejména v závěrečném období — společně s úsilím o zřízení druhé české university v Brně. Na tuto skutečnost Zwitter upozorňuje a vyslovuje požadavek, aby zmíněné téma bylo studováno napříště co nejkomplexněji. Dnes již lze jeho pohled podstatně doplnit ještě a poznatky, které přinesl ve svých studiích F. Jordán.²⁾ Bližší průzkum by si však zasloužila

²⁾ F. Jordán, *Skupno prizadevanje za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani in češke univerze v Brnu*. Kronika. Časopis za krajevno zgodovino XVIII, Ljubljana 1970, s. 1—10; souhrn této problematiky v širším komplexu otázek podal též autor ve stati *Češi a Slovinci v 19. a na začátku 20. století (jejich vztahy veřejné a politické)*. In: *Otázky dějin střední a východní Evropy* (Macůrkův sborník), Brno 1971, s. 263—292.

také otázka přípravy budoucích slovinských vysokoškolských učitelů na pražské universitě před první světovou válkou.

Druhým závažným příspěvkem je studie M. Mikuže, která pojednává o dějinách university v prvních desetiletích její existence (*Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919—1945*, s. 53—92). Zatímco Zwitter usiloval o podání základní faktografie v širokém záběru dějin školství a vedle toho se zaměřil na dílčí korekce některých nepřesných interpretací, Mikuž svůj úkol záměrně zúžil. Vyšel z velmi omezené pramenné základny, kterou měl k dispozici (ostatně na s. 53 sám lapidárně charakterizuje vzniklou situaci: „Skutečností zůstává, že archiv lublaňské university z let před druhou světovou válkou neexistuje, neboť nepatrné a bezvýznamné zbytky si zaslouží každé označení spíše než jméno archiv.“), a pokusil se shledat alespoň některé rozptýlené a porůznu zachované písemnosti, např. torza v ústředním republikovém archivu Slovinska. Na základě zjištěných pramenů podal pak dílčí přehled dějin univerzitní správy; především se zaměřil na vývoj činnosti dvou nejvyšších univerzitních autonomních orgánů, „rady“ a „správy“. Ovšem i tak přinesl řadu cenných zjištění, někdy přesahujících úzce historická hlediska a blížících se sociologickému či psychologickému zájmu. Za velmi pozoruhodné považuji odhalení pozadí a intrik, spojených s individuálními snahami o získání profesorských kateder na nově zakládané universitě. Takové údaje leckde dokreslují portrét některých postav slovinského veřejného života té doby, ale navíc mají — také pro svou nepřímou velkou časovou odlehlost — obecnější platnost.

Mikuž, který je specialistou na dějiny druhé světové války, dobře postihl specifiku vývoje lublaňské university za italské a německé okupace (1941—1945), kdy se zachovala její existence také zásluhou obezřetného vedení teh-

dejšího rektora, profesora historie Milka Kosa.

Vcelku i Mikužova práce — stejně jako Zwitterova — splňuje to, co si předsevzala v nadpise. Avšak ve sborníku, který má suplovat přehledné dějiny university, bychom očekávali přece jen o něco více. Pohled na meziválečný vývoj by měl být všestrannější, zejména by si měl podrobněji povšimnout zahraničních kontaktů lublaňské university (mj. také s partnerskými institucemi v Československu). Nejsou-li potřebné prameny k dispozici v lublaňském archivu, doufejme, že budou — řekněme před příštím zpracováním této problematiky — nalezeny a zpracovány za hranicemi Jugoslávie.

Specifickým doplňkem Mikužovy práce, zaměřeným opět k jinému z aspektů dějin university, jsou příspěvky S. Kremenška (*Študentsko gibanje od ustanovitve univerze do druge svetovne vojne*, s. 93—117) a A. Benediče (*Študenti v narodnoosobodilnem boju*, s. 119—141). Zatímco Benedičova práce je rozpracováním historie lublaňského (a vůbec slovinského) studentstva za druhé světové války, stať B. Kremenška upoutá z jiného hlediska — především zajímavým pohledem na proces utváření slovinského studentstva jako společensko-politického subjektu a na proměnu života národní metropole po roce 1919, kdy se zde soustředila mladá inteligence, dříve rozptýlená v rakouských, českých a italských vysokoškolských centrech (tato skutečnost se musela nutně odrazit mj. v radikalizaci všech politických proudů, jichž se studenti účastnili). Cenný je také Kremenškův nástin vývoje politických i odborných spolků v Lublani s přihlédnutím k organizacím jihoslovanských studentů v zahraničí; tato práce by tedy neměla být přehlédnuta při studiu dějin studentských spolků, jež vytvářeli nebo do nichž vstupovali mladí Jihoslované na studiích v Praze. Jiným pozoruhodným zjištěním v Kremenškově stati je konstatování dojmu z okupace

Československa r. 1939; pod jeho přímým vlivem vznikl místo politicky rozdrobených klubů a skupin jednotný „Narodno akademski blok“, který byl výrazem vůle spojit všechny síly studentstva proti hrozcímu fašismu.

Nástin vývoje v poválečném čtvrtstoletí je obsažen v článcích B. Grafenauera (*Življenje univerze od 1945 do 1969*, s. 143–168) a P. Vodopivce — F. Pivce (*O študentskem organiziranju po drugi svetovni vojni*, s. 169–192), kteří se ovšem programově omezují na shromáždění a utřídění faktografie, neboť nedostatek odstupů od zachycené doby a osobní účast v životě university by autorům neposkytly pro hodnocení nezbytnou míru objektivitu.

Druhá, větší část publikace má rovněž převážně materiálový charakter. V uspořádání podle fakult obsahuje přehledy o dějinách oborů na universitě zastoupených. Zásluhou množství dat zde shromážděných i četných bibliografických odkazů podává vynikající dokumentaci pro zájemce jak o dotčené vědní disciplíny, tak i o významné vědce a učitele. Před závěrem následující

stati o historii Národní a univerzitní knihovny a Ústřední technické knihovny, seznamy funkcionářů a čestných doktorů a konečně statistické údaje (počet studentů, jejich sociální původ, územní příslušnost apod.). Rámec celé publikace tvoří zasvěcený úvod a doslov tehdejšího rektora prof. dr. R. Modice.

Závěrem lze říci, že sborník k 50. výročí založení lublaňské university napsal vcelku sehraný kolektiv, vedený pevnou redaktorskou rukou, která mu dala účelný rámec a žádoucí proporce. Redakci by však bylo možno vytknout jeden závažný nedostatek, totiž opomenutí rejstříku, který se stává u díla tak rozsáhlého a materiálově bohatého houlou nezbytností (tuto mezeru jen z malé části zaplňuje zmíněný seznam funkcionářů). Velkým kladem je ovšem to, že práce na přípravě publikace urychlila pořádání a zpřístupnění univerzitního archivu. Tato okolnost sama o sobě, stejně jako fakt, že recenzovaná kniha shromáždila jedinečné množství cenných informací, vytvářejí velmi dobrý základ pro příští sepsání syntetických dějin university v Lublani.

Jaroslav Pánek

Archivum nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim. Tom I, Tom II, przyg. H. Barycz. Wrocław. — Warszawa — Kraków — Gdańsk, Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1971, 1972, 437 str., 179 str.

Významná editorská práce Henryka Baryczy je realizací mnohaleté snahy polských historiků o zpřístupnění důležitého pramene pro poznání vývoje polské vědy od konce 16. stol. do poloviny století osmnáctého. Je rozdělena do dvou dílů: Tom I — Metryka nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim [1592–1745], Tom II — Statuta oraz akta i protokoły zgromadzeń nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim.

Oba díly představují vydání jedinečného zdroje pro historiky zabývající se dějinami polské kultury a vědy a zároveň jsou cenným přínosem pro bádání ve stále diskutované otázce univer-

sitních národů. Připojují se tak k řadě publikací přinášejících pramenný materiál k dějinám jiných univerzitních národů.¹⁾ Už z názvů obou dílů je patrné, že se nejedná o vydání jediného druhu pramenného materiálu, ale že edice je vydáním celého souboru základních pramenů pro dějiny polského národa na padovské universitě od oficiálního kon-

¹⁾ Srovnej např. Weigleho edice matrik německého národa: *Die Matrikel der Deutschen Nation in Perugia* (1579–1727), Hrsg. F. Weigle, Tübingen 1956, *Die Martikel der Deutschen Nation in Siena* (1573–1738), Hrsg. F. Weigle, Bd. 1–2, Tübingen 1962.

stituování tohoto národa v roce 1592 až do poloviny 18. století.

První díl, *Matrika polského národa*, byl vydán na základě rukopisů uchovávaných v archivu padovské university. Nahrazuje zastaralé a nedostatečně vydaní S. Windakiewiczze z roku 1888. První část, vlastní znění matriky s průběžným číslováním jednotlivých vpisů, připravil H. Barycz. V úvodu k tomuto dílu dokazuje neudržitelnost názoru o existenci nějaké matriky před rokem 1592. Ke znění matriky je připojena rozsáhlá část druhá, již vypracovala K. Targosz. Tato druhá část je abecední index všech osob vyskytujících se v matrice. V pečlivém rejstříku najdeme cenné informace nejenom o teritoriální příslušnosti a o rodině jmenovaného, ale také údaje o studiu v Polsku a na jiných universitách, údaje o další působnosti jmenovaného, o jeho kulturní i literární činnosti a dále upozornění na důležitější bibliografické materiály.

Druhý díl edice, *Statuta a knihu aktů a protokolů shromáždění*, vydal H. Barycz na základě originálních textů v knihovně padovské university. Obsahuje tři prameny. Jsou to především statuta polského národa, rozšiřující a měnící se postupně od roku 1592 až do

roku 1704, kdy legislativní činnost polského univerzitního národa v Padově končí. Baryczova edice statut také v tomto případě nahrazuje nedostatečnou edicí S. Windakiewiczze.

Další část druhého dílu edice *Archivum nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim* tvoří kniha aktů a protokolů shromáždění národa, vedená také od roku 1592. Pro první období do roku 1650 je patrna nepravdivost a stručnost zápisů. Od roku 1650 se mění charakter i styl protokolárních zápisů, které se stávají obsírnější a obsahují daleko více údajů administrativního a dokumentárního rázu. V předmluvě k tomuto vydání uvádí Barycz jako hlavní příčinu této změny stoupající převahu měšťanského živlu, jehož zájem o studium a o organizační zajištění polského národa byl hlubší než u studentů šlechtických, převažujících do té doby. Protokoly shromáždění národa se tak staly důležitým pramenem pro obraz politicko-organizačního vývoje polského univerzitního národa v Padově.

Edice těchto dvou závažných pramenů je pak doplněna ještě soupisem knih zachovaných z knihovny polského národa ve fondech bibliotéky university padovské. M. Kb.

Ein Kopialbuch der Wiener Universität als Quelle zur österreichischen Kirchengeschichte unter Herzog Albrecht V. Codex 57 G des Stiftes Seitenstetten, hrsg. v. Paul Uiblein, Wien 1973, str. 191 (*Fontes rerum Austriacarum, zweite Abteilung: Diplomataria et acta* Bd. 80).

Středověké university nebyly pouze středisky vzdělání a kulturního dění i když toto stálo pochopitelně na prvním místě, ale plnily i různé další funkce, které se lišily podle místa, času i politické situace, především pak podle poměru, který se vytvořil mezi nimi a mezi ústřední mocí. Tak se university jako instituce, disponující velkým počtem vzdělaných a světa znalých profesorů, kteří byli panovníkovi zpravidla jako jednotlivci zavázáni a pak zejména jako celek od něho odvislí i hospodářsky, stávaly záhy po

překonání svých počátečních potíží a překážek předním dodavatelem různých expertů panovníkových, kteří se uplatnili jako členové poselstev či jako autoři různých dobrých zdání atd. Historicky viděno, vytlačily tu university z tohoto postavení představitele ryze církevních institucí, tj. především jednotlivých kapitul, zejména příslušné kapituly metropolitní. To platí ovšem o obou těchto institucích jako celku; pokud jde o jednotlivé osoby, může být konkrétní situace jiná. Tato charakteristika, kterou snad není třeba blíže dokládat, platí

ovšem pouze pro první fázi angažovanosti jednotlivých universit; vidíme však, že záhy dochází už k vyššímu stadiu tohoto středověkého vývoje, že totiž nejde toliko o to, že univerzitní učitelé jsou povoláváni k různým jednorázovým funkcím či jmenování členy panovnické rady, nýbrž o to, že se ve veřejném životě prosazuje universita jako celek. Toto působení university jako instituce má různé formy od tradičního projevu až po proklamování a prosazování vlastního stanoviska v otázkách eminentně politických, mezi něž ovšem patřily i různé otázky praktické politiky církevní. První velkou příležitostí tu bylo v r. 1378 vzniknutí papežského schisma, které některé university přimělo i k zaujetí vlastního stanoviska proti panovníkovi a pak se už příležitosti podobného typu objevovaly takřka jako na běžícím pásu. Svého vrcholu dosáhla tato činnost na velkých koncilech první poloviny 15. století, kde university byly zastoupeny vlastními zástupci; ve spojitosti s tím sehrála velkou úlohu i husitská otázka zejména na koncilu basilejském. V Čechách tato obecná tendence nabyla specifických forem, neboť husitství samo bylo podstatně ovlivňováno stanoviskem pražské university, na druhé straně přimělo k vyjaté politické činnosti i řadu universit cizích, zejména universitu vídeňskou, což ovšem souviselo s úzkými kontakty, které byly dány sousedstvím teritoriálním a v neposlední řadě i skutečností, že v Rakousku vládl Albrecht V., zeť Zikmunda Lucemburského.

Tato politická aktivita se zpravidla musí složitě a v důsledku toho nutně jen velice fragmentárně sestavovat z náhodných zmínek v pramenech sekundární povahy, protože doklady o tom do vlastních základních řad univerzitních písemností — s výjimkou listin a listů, které ovšem valnou měrou vzaly za své — nevcházely. Tím více proto překvapuje důležitý nálezkopíře vídeňské university, založeného v r. 1424, učiněný archivářem dolnorakouského

kláštera v Seitenstetten P. Benediktem Wagnerem, editorsky a badatelsky využitý zasvěceným znalcem středověkých dějin vídeňské university P. Uibleinem (vzpomeňme jen řady jeho rozprav o jejích dějinách z nejrůznějších aspektů a pak především jeho monumentální edice nejstaršího svazku akt artistické fakulty téže university z roku 1968), který přináší velmi různorodý, s university související materiál. Práce se skládá ze dvou základních částí: úvodu a edice kopiářů, k nimž jsou ve formě dodatku připojeny otisky tří dalších dokumentů z jiných pramenů. První dva nám jsou obsahově vzdálené, zato třetí má důležitost, protože přináší dobré zdání bližší nejméně dvou doktorů (Uiblein s otazníkem, ale značnou pravděpodobností doplňuje na vídeňskou universitu) vyhotovené pro krále Zikmunda ohledně závěrů pražského zemského sněmu z konce května 1429, které upoutá detailním domyšlením některých formulací sněmu (stačí např. uvést ze začátku dokumentu: „non dicunt [tj. členové pražského sněmu] regni Bohemie, sed terre, cuius una potest assignari causa, quia nolunt habere dominum nec regem super se, sed in fraternitate vivere“).

Více než šedesátistránkový úvod ovšem přináší značně více než bychom očekávali. Nejde jen o rozbor rukopisu a jeho popis, nýbrž současně i o zdařilý pokus zařadit příslušné texty do nutných historických souvislostí, tedy stručně řečeno vydaný materiál je tu současně už také, i když to pochopitelně nebylo vždy možno učinit v plném rozsahu, historicky využít. Celkem jde o 47 valnou většinou dosud neznámých textů; jen některé jsou známy z jiných dochování. Časové rozpětí je od května 1415 až do června 1462, přičemž valná většina, tj. 43 písemností, pochází z let 1421 až 1434: nejvíce z let 1423 (5 kusů), 1424 (13 kusů) a 1430 (nejméně 5). Pokud jde o vydavatele jednotlivých písemností, třeba říci, že u většiny z nich universita vystupuje

jako příjemce, u několika je vydavatelem a jen několik zbývajících nemá s university ani vydavatelsky ani příjemce nic společného, jsou však pro ni důležité, a to v tom smyslu, že jí jsou dávana na vědomí obsahově (především rakouským vévodou), protože vzhledem k dalším jednáním, kterých se universita zúčastnila, byla jejich znalost nevyhnutelná.

Značná část písemností se týká — dá se říci — běžné agendy university: různých intervencí či žádostí, avšak i ty prohlubují v různých směrech naše znalosti (např. č. 8 se žádostí ulmské městské rady, aby vídeňská universita dala ve svých řadách publicitu jejímu budoucímu konkursu na místo ulmského městského školníka). Jiné však zasahují do širších souvislostí: tak především řada písemností souvisejících s obsazením pasovského biskupství Leonhardem Laymingerem, protikandidátem Albrechtu V. nepřijatelným, kde se universita dostává do dvou ohňů: jednak na ni působí panovník, aby zvrátila rozhodnutí papežovo v této věci, jednak docházejí intervence z druhé strany, aby panovníka přiměla k jeho přijetí. Celý spor tak dostává proti dosavadnímu znalostem ještě určitější obrysy. A posléze řada písemností je přímo či nepřímo spojena s našimi dějinami, tj. konkrétně s vyrovnáváním se s husitstvím. Na pravděpodobně vídeňské dobré zdání otištěné v příloze bylo už

upozorněno, zde lze uvést, i když nikoliv vyčerpávajícím, způsobem, ještě další. Tak je to č. 45 z 11. května 1434, kde převor olomoucké kartouzy píše universitě, aby se obrátila na basilejský koncil a upozornila na nebezpečí, jež plyne z toho, že husitům bylo povoleno přijímání z kalicha. Č. 36 a 39 se zmiňují o husitských taženích do Slezska, č. 35 je odpovědí vídeňské university universitě pařížské na její návrhy „contra rabiem Bohemorum et eorundem grassantem heresim“, č. 3 je poděkování papežského legáta vídeňské universitě ze srpna 1421 na její prověření spisů mistra Pavla z Prahy proti Janovi z Račic. A posléze možno ještě zmínit č. 26, v němž je olomoucký biskup Jan zmiňován jako kardinál. Snad lze ještě uvést, že všechny tyto texty jsou komentovány a glosovány s plnou znalostí i české literatury.

Možno uzavřít, že seitenstettenský kopiář je vítaným obohacením našich znalostí, především vzhledem k úloze, kterou university hrály ve veřejném životě. Editorovi lze tak za exaktní zpřístupnění tohoto bohatého a různorodého materiálu vzdát zasloužený dík. Jen jedna věc zůstává zatím otevřena, totiž jaká byla funkce tohoto kopiáře, protože smysl výběru tu není jasný a uvažovat o tom, že by snad šlo o nějaký podstatný materiál byt v rámci třeba jen dvacátých let 15. století, není možno.

Ivan Hlaváček

Z PRACÍ K STARŠÍM DĚJINÁM UNIVERSITNÍHO KNIHOVNICTVÍ V ANGLII

Význam knih a knihoven pro rozvoj vzdělanosti není dost dobře možno docenit. Týká se v plném rozsahu období mladého i současného, v ještě větší míře pak platí o dobách starších, kdy knihovny ještě bezprostředněji ovlivňovaly stav úroveň (intelektuální i vědecké) té či oné vrstvy společnosti či celého teritoria, kde takové knihy vznikly a rozvíjely se.

Před vznikem moderního knihovnictví státního i komunálního v minulých dvou

stoletích leželo středisko vývoje v institucích starých, majících své počátky již v dobách středověkých. Byly to ovšem zejména instituce církevní, jež zpravidla byly co do okruhu možných uživatelů značně omezeného dosahu. K nim se připojují a pak je dynamičností svého vývoje zpravidla předstihují knihovny, které jsou spojeny s vývojem universitních studií v celé Evropě, které se posléze stávají východiskem knihovnictví moderního. I když o nich bylo

již mnoho psáno, přesto je jejich studium vlastně teprve v počátcích, a to především ve dvou směrech. Za prvé jde o pokud možno přesnou fixaci jejich původní a pak postupem doby narůstající skladby (tu je třeba stále mít na paměti, že stáří jednotlivých děl zdaleka ne vždycky nutně souvisí s dobou jejich objevení se v té které knihovně, takže je potřeba velmi opatrného postupu, aby nedošlo k podstatnému zkrácení rozvoje příslušných fondů), za druhé pokud jde o srovnávací dějiny těchto knihoven, neboť jen tak bude možno podat přesvědčivý doklad o intelektuální úrovni té které university v jednotlivých dobách. A posléze za třetí je třeba dějiny knihoven chápat nikoliv v jejich úzkém vlastním rámci, nýbrž v širokém kontextu kulturních dějin jako takových, aby se ukázalo, zda nešlo či šlo o živé myšlenky, které byly či nebyly přejímány a rozvíjeny, diskutovány apod. (Pokud jde o tento poslední aspekt, je možno upozornit na některé — žel zatím dost ojedinělé — práce zesnulého A. Lhotského¹.)

Protože středověký a dlouho ještě novověký (někde je tomu tak dodnes) universitní život se soustřeďoval v jednotlivých kolejích, je nutno i universitní knihovnictví sledovat po této linii, což ovšem znamená věnovat pozornost nejen vlastním kolejním knihovnám, ale v neméně míře i knihovnám jednotlivých členů kolejí, které jsou však bohužel zpravidla zachytitelné jen tehdy, když v nějaké formě vešly dříve nebo později do nějaké knihovny institucionální, zejména ovšem knihovny té které koleje. V rámci tohoto referátu není možno věnovat pozornost této historiografii ve větším měřítku (i když by autor chtěl v dohledné době podat výklad o mezinárodních kontextech kniho-

¹) Jde zejména o jeho Umriss einer Geschichte der Wissenschaftspflege im alten Niederösterreich — Mittelalter, Wien 1964 a Die Wiener Antistenfakultät 1365—1497, Wien 1965.

ven pražské university alespoň pro období pozdního středověku); jeho účel je daleko omezenější a zdánlivě odlehlý. Má pojednat o některých pracích, věnovaných sběru pramenů i dějinám instituce dosti vzdálené, totiž knihovny koleje Všechn duší (All Souls College, Collegium omnium sanctorum) na universitě oxfordské. I když styčných bodů není opravdu příliš mnoho, nebude snad celý referát zbytečný, protože z uvedených prací lze leccos čerpat i po stránce metodické, nehledě k tomu, že oxfordskou universitu váže s našimi dějinami a především s husitstvím a jeho počátky řada spojů. Nejde jen o Wyklefa samotného, o němž ovšem mezi knihami uvedené koleje marně hledáme stopy (je to ostatně pochopitelné, protože většina jeho prací je dochována prostřednictvím rukopisů české provenience, tím spíše pak, že uvedená kolej vznikla až řadu desetiletí po jeho smrti a také tu působilo odsouzení jeho děl v Anglii samé, což vlastně znemožnilo rozvoj tradice jeho knih v celé Anglii; snad jedinou výjimku tvoří č. 553 níže uvedené edice, wyklefský překlad bible, získaný za správce J. Stokesa, jenž je ovšem odlišný od stejnojmenného, ale staršího diplomata anglického krále Jindřicha IV., a který je znám i z českých dějin a jakási podivuhodná polemika, str. 37 č. 44 seznamu XIII), ale též o ten fakt, že v Oxfordu v době předhusitské studovala řada českých scholárů a že dokonce existovalo oxfordské stipendium pro české scholáry, založené pražským scholastikem Vojtěchem Raňkovým z Ježova.

Oxfordská universita je nejen nejstarší vysokou školou v Anglii, ale patřila ve středověku k nejvýznamnějším theologickým učilištím Západu. Již ve 13. a 14. století tu vzniká nejméně osm kolejí, k nimž se v 15. věku připojují další, zejména rovněž kolej Všechn duší, založená v r. 1437. Vedle toho je třeba si uvědomit, že v Oxfordu již záhy (před polovinou 14. století) vzniká v protikladu k jiným universitám i bohatě

nadaná knihovna ústřední, řekli bychom opravdu universitní, jež byla i později středem zájmu i pozornosti. Již z toho je zřejmé, že knihovna koleje Všechn duší je jen jedním z mnoha pramenů — a zdaleka ne vždy tím nej přednějším — pro poznání stavu a úrovně vzdělání na oxfordské universitě v 15. a dalších stoletích. Ale její prameny jsou zřetelnější než u jiných institucí, a tak není divu, že je jí věnována oprávněně značná pozornost. A protože po metodické stránce si zaslouží pozornost i některé už poněkud starší práce, nebude snad na škodu, když bude učiněna i zmínka o nich, tím spíše, že u nás nebyly většinou ani zaznamenány. Starší literatura tu ovšem nemůže být dotčena; je ostatně zaznamenána v příslušných příručkách.²)

Jaksi úvodem je třeba upozornit na soubor anglických rozprav, kde je rovněž universitní problematice vyhrazeno důležité místo, především pokud jde o obsahovou charakteristiku souborů.³) Podstatné jsou však dvě publikace významné postavy evropské kodikologie a paleografie, emeritního profesora oxfordské university Neil R. Kera. První z nich podává středověkou knihovnickou atribuci velkého množství anglických rukopisů, roztroušených po nejrůznějších knihovnách domácích i cizích za důmyslného a časově i badatelsky velmi náročného využití všech možných indicí vnitřních i vnějších; toto zdůvodnění si s velkým prospěchem přečte každý pracovník v oboru.⁴) Se značným překvapením se zjišťuje, že i takové knihovny, které si svou kontinuitu zachovaly až do současnosti, v tom zejmé-

²) J. W. Thompson, The Medieval Library, New York—London 1967, str. 390nn. a Handbuch der Bibliothekswissenschaft III-1, 2. vyd. Wiesbaden 1955, str. 433n.

³) The English Library before 1700, ed. by F. Wormald and C. E. Wright, London 1958.

⁴) Medieval Libraries of Great Britain, 2. vyd. London 1964; výklad o možnostech zjištění atribuce viz str. IXnn.

na také knihovny související s oběma středověkými vysokými učilišti Anglie, tj. s Oxfordem a méně i s Cambridge, mají často významný materiál chován mimo své zdi (uv. dílo str. 25n. a 143nn.). Knihovně koleje Všechn duší jsou posléze věnovány dvě nové publikace: Kerova edice starých seznamů této knihovny⁵) a stručné dějiny této knihovny z pera zesnulého již správce této knihovny E. Crastera.⁶) Kerem ohlášená publikace o starších dějinách této knihovny pokud vím nevyšla⁷) a jak nepřímo vyplývá z Kerova mlčení v úvodu jeho edice, asi od jejího dokončení upustil.⁸)

Crasterovým dějinám knihovny až do současnosti stačí věnovat poměrně méně pozornosti. Jde o dílko, které se dělí do sedmi kapitol, z nichž první tři jsou nazvány podle převládajících tendencí v uchovávaném materiálu (1. stará pulpitová [jde o tzv. libri catenati, knihy upevněné na řetězcích] knihovna, druhá kapitola je věnována starým lokačním seznamům a nejstarším tištěným knihám, které se tu začínají objevovat s objevením se knihtisku v Oxfordu počinaje rokem 1478, třetí posléze knihovně v období reformace), zbývající dělí látku převážně podle staletí — výjimka je učiněna v kapitole 5, která nese jména Codrington a Hawksmoor, jež

⁵) Records of All Souls College Library 1437—1600, Oxford 1971 (Oxford Bibliographical Society Publications N. S. vol. XVI) str. XVI + 223 + 3 repr.

⁶) The History of All Souls College Library, ed. E. F. Jacob, London 1971 (All Souls Studies VI) str. 182 + VII tabulí. Kniha obsahuje závěrem dva exkurzy. R. W. Hunt podává soupis fragmentů středověkých rukopisů v knižních vazbách této koleje (str. 102nn.) a životopis autorův od vydavatele (112nn.).

⁷) Ohlášena pod titulem The Library of All Souls College from Its Beginning until 1600 (viz E.-R. Labande—B. Leplant, Répertoire international des médiévistes), Poitiers 1971 (Publications du C.E.S.C.M. sv. V), str. 406, č. 2254.

⁸) Records etc. str. X.

jsou charakteristická pro dějiny knihovny v 1. pol. 18. století: první věnoval knihovně koleje svou rozsáhlou knihovnu, druhý pro ni postavil důstojné sídlo. I z Crasterovy práce je však možno upozornit na některá obecnější důležitá konstatování. Tak je to především upozornění na to, že veškeré starší knihovní dějiny musí počítat s tak mnohými deperdity, že to musí být vážným varováním před ukvapenými, byť často dobře myšlenými generalizacemi. Doklad z počátků dějin této koleje je dostatečně přesvědčivý: kolej hned při svém založení dostala od svého zakladatele — arcibiskupa canterburského — 49 knih, o nichž je s anglickým humorem poznamenáno, že se o nich ví pouze tolik, že jejich váha činila něco přes 150 kg! Dále jsme pak už v lepší situaci, protože právě staré soupisy knih činí tuto knihovnu obzvlášť vhodnou pro studium zejména období přechodu mezi knihou rukopisnou a tištěnou, i když jinak je znovu upozorňováno, že tento soubor až do 16. století neměl většího obecného významu (Ker strana VII). Crasterova kniha přihlíží rovnoměrně k různým složkám dějin této knihovny, zejména k obsahovému profilu, jenž ve starším období mohl být charakterizován i jednotlivými autory, případně díly, dále pak k postupné změně skladby, kde hlavní roli v přírůstcích hrály donace různých příznivců, zatímco o vlastní aktivní akviziční politice lze mluvit dlouho jen značně opatrně, i k vývoji stavebnímu i dějinám vnějšího zařízení.

Obraťme nyní zevrubnější pozornost k edici Kerově, která nás bude zajímat nejen z hlediska obsahového, nýbrž z hlediska způsobu zpracování, historického řemesla v tom nejlepší smyslu. Po stručném úvodu, podávajícím zběžnou charakteristiku práce, výčet pramenů a závěrem i seznam zkratk, přichází základ celé knihy, komentovaná edice 24 dílčích přírůstkových či tematicky vymezených soupisů; pak je podána evidence těch přírůstků,

pokud je o nich povědomost, ale neobrazily se ve výše zmíněných soupisech a jsou podána excerpta z kolejních účtů, kde příznačně převažují výdaje za transport, vazbu, katenaci knih apod. Závěrem přicházejí chronologické tabulky, konkordance a rejstříky, které spolehlivě zpřístupňují velké množství v edici podávaného materiálu z nejrůznějších hledisek (kolejní ex libris, výklady o knihařích a vazbách, o libri catenati a pochopitelně důkladný komentář k jednotlivým položkám vydávaných seznamů i s edicemi různých starších vrstev vlastnických poznámek u dochovaných knih, který zřejmě z technických důvodů je podán odděleně [str. 126—168], tedy z hlediska okamžitého a plného využití poněkud nepříhodně.) Autorovou základní snahou bylo — a v tom je zakleto mnoho hodin neocenitelné drobné práce — postihnout vzájemný vztah jednotlivých seznamů v konkrétních citacích titulů, tedy opakované popisování už jinde dříve evidovaných kódexů, aby se pak v jejich sčítání předešlo duplicitě ap. V podstatě lze říci, že každý soupis má dvojí číslování. První, které probíhá celou edicí, druhé, které se týká jen toho kterého příslušného seznamu. Pokud jde o první výskyt příslušného díla v edici, je toto číslo tištěno tučně (výjimkou jsou č. 472—496a. v dodatku na str. 215 n., která proto nejsou v příslušných konkordancích evidována, protože jde o dodatečně nalezený plnější seznam knih věnovaných Janem z Norfolku, než jaký je otištěn v základní řadě). Pokud pak se odkazuje na číslo, jež přicházelo již dříve, je tištěno normálním typem. Mohla by samozřejmě být vyslovena námitka, jak se autorovi podařilo beze zbytku tuto identifikaci provést. Je to ovšem otázka téměř zbytečná, protože zřejmě po pařížském vzoru je u každého rukopisu (a i u značné části tisků) uváděn textový začátek druhého folia, který rukopis charakterizuje zcela jednoznačně, tisk pak do značné míry. Pochybnosti vzbuzují jen některá ztotož-

nění, např. č. 69 a 70 s č. 44 a 41 seznamu XIII. Na druhé straně lze jen s politováním konstatovat, že všechny tyto soupisy vyhovovaly jen z hlediska majetkově-evidenčního, nikoliv knihovně-obsahového, protože je zcela nemyslitelné, aby každý svazek byl pouze monotematického zaměření; ví se totiž, jak právě naopak rukopisy velmi často bývají složitějšího a rozmanitějšího obsahu. Ten tu však není zachycen, a tak se musíme spokojit s tím, že je udáno pouze první dílo, resp. často jen jeho autor, aniž víme, o jaké dílo jde, pokud ovšem není příslušný svazek dochován (tu však musíme vzít k pomoci Coxovy tištěné katalogy těchto rukopisů, které Ker ve své knize neuvádí, protože ve svých jinak podrobných vysvětlivkách Ker o těchto věcech nehovoří). Ovšem i tu přináší Ker velmi mnoho poznatků, protože se pokouší o evidenci dnes dochovaného materiálu: každý svazek, jenž je dnes dochován, je v edici označen * a v poznámkách blíže charakterizován (k přehlédnutí došlo snad jen u č. 440, které je v edici označeno hvězdičkou, v komentáři o něm však není ani slova a ani konkordance je neuvádějí jako dochované). Protože jsem v Kerově práci nenašel souhrnných čísel, nepovažuji za zbytečné uvést vztah mezi svazky v seznamech evidovanými a svazky dochovanými. I když se možná ještě časem najdou jednotlivosti další, celkový poměr se jistě příliš nezmění: z 1609 svazků (nejsou uvažovány knihy v seznamech XXV, XXVI) je jich dochováno jen něco málo přes 450, z toho převážnou většinou až tisky. Z prvních 699 svazků obsahujících převážně rukopisy je známo jen 72 svazků a i mezi nimi jsou zčásti díla tištěná. Je tedy i zde překvapující množství děl, která zanikla beze zbytku a zřejmě jen v nepatrné míře leží ještě neidentifikována v jiných sbírkách. Pro toho, kdo zná osudy pražských klementinských rukopisných sbírek, je to jistě útěcha velmi slabá...

Už z toho, co bylo řečeno nebo i jen

naznačeno, vyplývá, že edice nenechává v podstatě žádných otevřených otázek či přání, a protože je i textově velmi pečlivá (snad jen by bylo možno vznést námitku proti tomu, že některé stereotypní zkratky rukopisů nejsou rozepisovány), nezůstává referentovi ani při největší snaze skoro nic, co by mohl vytknout. Snad jen, že by bylo bývalo jistě podstatně přehlednější, kdyby pro znění pramenů a dodatečné číslování a jiné dodatky autorovy bylo užíváno rozdílných typů písma (kursiva $\times$ normální písmo), jak je to jinak už běžným zvykem. Připomínky lze mít i k rejstříkům, které by měly obsahovat ve větší míře i různé revokace, hlavně jmén v textu všelijak zkomolených. Zřejmě též nejsou bohužel zcela úplně (chybí např. jméno Wyklefovo ze str. 37 ap.).

Pokud jde o obsahový rozbor, potvrzuje se plně konstatování Kerovo. Soubor nemá mimořádných hodnot z některého vědního oboru, i když třeba soupisy právnícké literatury jsou impozantní a u jednoho č. (12) jde snad o jinak neznámé literární dílo. Literatura theologická pak není velkými polemikami konciliaristickými ani dotčena, čímž je znovu potvrzena regionálnost často i velkých významných proudů v latinském středověkém písemnictví. Proto je též pochopitelné, že se tu nesetkáme s žádnou bohemikální literaturou ani v tom nejširším slova smyslu. Při nejlepší vůli lze upozornit jen na jméno Martina Opavského (Martinus Polonus, č. 512), ze střední Evropy na několik děl Michaela de Hungaria! (dle rejstříku). Za záhadným „Expositio fratris Johannis Morawzaus“ (č. 1083) lze asi jen s velkou dávkou fantazie vidět někoho, kdo pocházel z Moravy (?).

Referovaná práce Kerova je tak základním kamenem příští stavby starších dějin knihovny Věch duší. Aby ovšem tato knihovna byla postižena ve větší plnosti, musí být podána 1. v organické spojitosti s dějinami výuky na této koleji a 2. přinejmenším ve spojitosti

s dějinami i ostatních oxfordských kolejí, aby se její postavení vidělo v plné šíři. A protože Crasterovo dílo mohlo tuto problematiku pro svůj malý rozsah jen naznačit a i jinak zbývá ještě mnoho předběžné práce, bylo by si jen přát, aby autor svůj zamýšlený plán starších dějin této knihovny v plném rozsahu realizoval.⁹⁾ Ivan Hlaváček

Corpus Sceptorum. Die akademischen Szepter und Stäbe in Europa von Dr. Günter W. Vorbrodt und Dr. Ingeburg Vorbrodt.

Band I, 1 (Sammlung, Beschreibung) und Band I, 2 (Abbildung), Heidelberg 1971.

Bylo-li před nedávnem na tomto místě možno upozornit na obsáhlý Goldmanův soupis vysokých škol (a jejich matrik) německé jazykové oblasti¹⁾, lze dnes poukázat na existenci jiného velkého soupisového díla, které je — z hlediska potřeb historického bádání — evidentně méně užitečné a méně významné, nepochybně však záslužné a svým způsobem atraktivní. Kritický katalog zpracovaný G. a I. Vorbrodovými (Bd. I, 1) přináší údaje celkem o 713 akademických žezlech z celé Evropy na 281 stranách foliového formátu; obrazová část (Bd. I, 2) pak obsahuje 442 vyobrazení na více než 130 tabulích. Iniciátorem soupisu je prof. Walter Paatz, autor věnující se této problematice více nežli 20 let²⁾, jenž také pro druhý svazek díla chystá celkové zpracování tématu; pod jeho vedením byl katalog vypracován.

Hesla soupisu jsou řazena jen alfabetycký podle názvu míst, další řazení podle jednotlivých institucí bylo nutné jen v několika málo případech. Každé z hesel věnovaných té či oné akademické instituci by v ideální situaci mělo obsahovat asi tyto údaje: heslovité

1) AUC — HUCP XI, 1, 2 — 1971, str. 86—88.

2) Walter Paatz, *Sceptrum universitatis. Die Europäischen Universitätszepter*, Heidelberg 1953 (Heidelberger kunstgeschichtliche Abhandlungen. Neue Folge Bd. 2).

9) Z nedostatku jiné příležitosti chceme na tomto místě alespoň upozornit na důležitou knihu i pro studium českého kalvinství a evangelického školství. Jde o edici a rozbor katalogu kalvinské akademie v Ženevě i s některými obsahovými bohemiky (č. 94—96): A. Gaňoczy, *La Bibliothèque de l'Académie de Calvin. Le catalogue de 1572 et ses enseignement*, Genève 1969 (Études de philosophie et d'histoire 13) str. IX + 343.

naznačení organizačního vývoje instituce, všeobecné údaje o žezlech čerpané z pramenů a literatury; dále technické údaje (rozměry, materiál, tvůrce, značky zhotovitele, jména pořizovatele, místo uložení) o každém jednotlivém dochovaném i nedochovaném žezle, písemné doklady o jeho vzniku, užití, opravách, datování, podrobný technický a umělecko-historický popis; pak stručný výklad o způsobu užívání žezel, bibliografické údaje, odkaz na vyobrazení v katalogu a konečně údaj o tom, kdo autorům poskytl informace a fotografie. Je samozřejmé, že jednotlivá hesla nemohla být pro nedostatek údajů a pramenů (ale i pro nedostatečnost podkladů od informátorů) takto podrobně zpracována všechna, je však přesto udivující, kolik materiálu dokázali autoři shromáždit. V hojně míře byly využívány prameny písemné (statuta, listiny, smlouvy, účty, korespondence, paměti aj.), méně již výtvarné (rytina, obrazy, pečeti). Hodnota údajů těchto pramenů vyniká zejména tam, kde se žezla nedochovala. Z celkového počtu 713 žezel zachycených v katalogu to platí o 311 žezlech, jejichž existence je doložena převážně písemnými prameny. Za dané situace, zejména při rozptýlenosti materiálu a při závislosti na bibliografických i dalších údajích mnoha informátorů, si nelze dost dobře představit, že by se jiní autoři vyrovnali s tímto úkolem lépe a katalog je

nepochybně uspokojivým základem pro další práci. Přitom ovšem zůstává skutečností, že jej bude nutno i nadále v některých ohledech doplňovat a opravovat.

Pokud jde o zachycení našeho materiálu, je třeba konstatovat, že především překvapuje uvádění hesel. Chápeme, že autoři užívají německých názvů míst a že jen v závorce udávají názvy oficiální, činí tak ostatně i u některých jiných názvů románských a slovanských (viz hesla: Genf, Lüttich, Löwen, Mailand, Lemberg, Thorn, Posen). Měli by však zásadně uvádět i název oficiální (odkazy snad nejsou potřebné, protože obě hesla většinou následovala bezprostředně po sobě) a nejen německý, jak se stalo v případě Prahy a Varšavy a dále Trnavy, která v katalogu přichází toliko pod maďarským a německým názvem. Nejvíce místa je přirozeně věnováno Praze. S úvodními řádky tohoto hesla lze vcelku souhlasit, avšak — uvádějí-li podobná fakta jinde, měli autoři říci i zde, proč byla nová žezla německé university užívána jen do roku 1939 a proč tato žezla spolu s historickými insigniemi Karlovy university jsou od r. 1945 neznámá. Popis i další data týkající se starobylých insignií jsou sestavena podle převážně německé literatury, kterou by bylo třeba doplnit a některé drobné články Vojtíškovy³⁾. Výklad o užívání žezel by měl být rozšířen a měly by být využity i písemné a obrazové doklady (např. Neureutherovy rytiny, některé portréty z galerie lékařské fakulty aj.). Pokud jde o historické insignie, lze připomenout i heslo Erfurt, neboť obě nejstarší dochovaná žezla erfurtské university byla podle názorů německých historiků králem Zikmundem původně pořizována pro

3) Václav Vojtíšek, *O insigniích University Karlovy*, Tvar (Časopis pro průmyslové výtvarnictví a lidovou tvorbu) roč. 1953, str. 6—11. Dále pak i stať *O archivu. University Karlovy a jeho ztrátách*, Archivní časopis roč. 1951, str. 86—98.

Prahu a jen v důsledku secese v r. 1409 se dostala do Erfurtu. Méně uspokojivě nežli o žezlech historických byla snesena data o insigniích pořízených po rozdělení university v r. 1882. Tak vznik žezla přírodovědecké fakulty, ačkoliv náleží až do r. 1926 a i stylově se výrazně odlišuje od žezel starších, byl omylem přiřazen k r. 1882. Žezlo teologické fakulty pořízené po r. 1890, jež bylo v r. 1950 odevzdáno nově zřízené Bohoslovecké fakultě v Litoměřicích, autoři neznají vůbec a podobně — i když v tomto případě to lze pochopit — neznají ani nově žezlo fakulty tělesné výchovy a sportu pořízené již v době samostatné existence Institutu tělesné výchovy a sportu, tj. před r. 1959. Katalog ovšem pro Prahu neuvádí ani rektorské žezlo Českého vysokého učení technického z r. 1948, ačkoliv může být známo i autorům z dostupné literatury⁴⁾. Není tu rovněž ani zmínka o žezlech University 17. listopadu, ať už jde o nové z r. 1967 nebo o žezlo, jež tato universita převzala po brněnské (sociální) fakultě Vysoké školy politické a sociální v Praze. Také všechna ostatní hesla vztahující se k Československu nelze považovat za zpracovaná postačujícím způsobem. Bratislavská universita si nepochybně zaslouhovála alespoň zmínku o existenci Asademie Istropolitany, a dále tu mělo být naznačeno, že rektorské žezlo Komenského university bylo upravováno tak, aby „heraldischer Löwe“ odpovídal novému státnímu znaku ČSSR. V hesle litoměřické fakulty, bylo to již řečeno, se neuvádí, že v r. 1950 převzala žezlo pražské teologické fakulty. Katalog rovněž nezná žezla lékařské, filosofické a pedagogické fakulty University P. J. Šafaříka v Košicích a Prešově z r. 1958 a 1959. Chybí tu rovněž údaj o zmiňovaném žezle brněnské fakulty VŠPS pořízeném někdy kolem r. 1947, abychom uvedli alespoň vysoké

4) *250 let technických škol v Praze*, Praha 1956, str. 53, a dále *Czech Technical University of Prague*, Praha 1970, str. 125.

školy universitního typu; je zřejmé, že si autoři neučinili přehled těch našich institucí, jež by akademická žezla mohly vlastnit a užívat. Uvádíme-li tyto nedostatků katalogu vyplývající převážně z toho, že autoři neměli přímý styk se všemi našimi institucemi, nehodláme tím nikterak snižovat celkovou hodnotu závažného díla. Jsme si ovšem vědomi toho, že jde vlastně o jakýsi „prodromus“, na jehož základě bude stavěno dále.

Již po zběžném poznání toho, co katalog shromáždil, a aniž bychom chtěli předbíhat výsledky Paatzova zpracování tohoto bohatého materiálu, vystupuje do popředí otázka, na niž historik bude nucen hledat odpověď především. Přináší-li katalog seznam a popis všech evropských akademických žezel vůbec — a tu je překvapující, kolik žezel vzniklo v době moderní, na sklonku 19. a ve 20. století, dokonce (a to i v socialistických zemích) ještě po druhé světové válce, jeví se jako nejnaléhavější úkol odlišení starobylých žezel od žezel moderních z hlediska jejich funkčnosti. Máme tu na mysli určení doby, po kterou universitní či akademická žezla vznikala jako symbol a odznak práv té které akademické obce a jejich představitelů, ovšem jako symbol živý a vzhledem ke stavu tehdejší společnosti i nutný pro řádný chod instituce, s jehož ekvivalenty se sledujeme i v denní praxi institucí a korporací jiných. Historické bádání může pochopitelně vycházet jenom ze skutečností poznávaných o těchto starobylých funkčních žezlech, jejichž éra, jak se zdá, končila někdy na přechodu od feudalismu ke kapitalismu. To, co vytvořila v tomto ohledu doba pozdější, je už bez vnitřní náplně a sleduje toliko jediný účel — dodat lesku a formálně postavit nově vzniklé vysokoškolské instituce na úroveň se starými historickými universitami. V této souvislosti snad lze pokusit, že v pozdějším období tento už jen zcela formální symbol přejímaly jen

universitní a vysoké školy vzniknuvší ve sféře latinské vzdělanosti (ať katolické či protestantské), zatímco do oblasti řecko-pravoslavné žezlo jako symbol university vlastně nikdy neproniklo. (K tomu srov., co katalog uvádí pro Sofii a Varšavu.) Mohl by se tedy snad katalog zahrnující i materiál ze 60. let tohoto století zdát nadměrný. Nutno však uvážit, že je nepochybně důležitý pro studium uměleckohistorické, zejména však váží, že jen soustředění všech údajů umožní rozlišení funkčnosti a formálnosti těchto akademických symbolů. Teprve vyřešení tohoto klíčového problému dovolí nalézt odpověď na řadu otázek dalších. K zajímavým bude jistě patřit zjištění, kde — při dosti značné variabilitě v užívání žezel na středověkých universitách — hledat původ toho, že u jedné velké části universit se v zásadě setkáváme se žezlem universitním či rektorským a se žezly jednotlivých fakult, zatímco druhá velká část se spokojila dvojicí (mnohdy zcela totožných) žezel reprezentujících universitu jako celek. Rovněž poznání, že žezla jednotlivých universitních národů zůstala patrně vždy jen zvláštností francouzských universit a nepronikla na jiné university evropské, je při mimořádně silném působení pařížské Sorbony překvapující. Využití materiálu s neseného Vorbrodtovými snad naznačí i odlišnost ať už kvalitativní (po stránce obsahové) či jen chronologickou, žezla (sceptrum) a hole (virga, baculum, Stab, stave), která dosud není zcela zřejmá. Naopak je jen málo pravděpodobné, že by shromážděná data prokázala nějaký zásadnější rozdíl ve způsobu užívání žezel u universit katolických a protestantských, nebereme-li v úvahu odlišnost universit jesuitských od universitních korporací jiných. Odpovědi na tyto otázky a jistě i na mnohé další dá druhý svazek tohoto díla; vydarý katalog je nepochybně nutným předpokladem i postačujícím východiskem pro shrnující práci Paatzovu. *Hvr.*

M. N. Kuzmin, Škola i obrazování v Čechoslovenskii (konec XVIII–30-e gody XX v.), stran 260, Akademia nauk SSSR, Moskva 1971, Izdatelstvo „Nauka“.

Práce mladého sovětského historika M. N. Kuzmina je velmi milým překvapením, ale také tak trochu pro nás i zahanbením. Studie nikoliv rozsáhlá, ale zato obsažná se zabývá, vedle delšího celkem obecného úvodu, ve třech kapitolách problematikou vývoje vzdělání a rozvoje škol v bývalém Rakousko-Uhersku od dob Marie Terezie. Zvláště si všímá vývoje škol, školské organizace, vyučovacího systému a rozvoje gramotnosti v zemích českých (Čechy, Morava, Slezsko) a na Slovensku. Čtvrtá kapitola obsahuje vývoj školství v buržoazní ČSR. Krátký závěr ukončuje zmínkou o školském zákonu v r. 1948 a končí rokem 1950. Jmenný rejstřík zakončuje studii, která je velmi bohatá na dokumentaci, svědčící o hlubokých autorových znalostech nejen příslušné literatury a pramenů, ale i celé naší školské problematiky a jejího historického vývoje.

V úvodní části autor vedle známých historických faktů ukazuje na těsnou souvislost a vzájemnou spojitost systému vzdělání s různými sférami společenského života — s ekonomickou, sociální, státoprávní, kulturní. Studium vývoje úrovně vzdělání obyvatelstva země Československa v 19. a v první polovině 20. století ve specifických historických podmínkách i teritoriálních a národnostních — to vše vzbuzuje u autora zvláštní zájem. Jako studijní úkol si autor stanovil — jak sám uvádí — prostudovat vývoj úrovně vzdělání československých zemí v období kapitalismu a v sepětí s rozvojem buržoazního školského systému. Paralelně se tak i s rozvojem školské organizace ukazuje obecný vývoj celkové úrovně vzdělání obyvatelstva. A pokud se týká století 19., též tuto úroveň ukazuje na materiálu dokládajícím celkový proces rozšíření gramotnosti, jeho tempo, nerovnoměrnost a její příčiny. V úvodu autor uvádí též přehledně prame-

ny, jichž použil — a to zvláště četné statistiky rakouské i československé, týkající se zejména gramotnosti obyvatelstva, jejíž analýzou se zabývá v dalších kapitolách. Do souvislosti s gramotností uvádí též kulturní rozvoj jednotlivých národností, zvláště v bývalém Rakousko-Uhersku. Všimá si také soupisů obyvatelstva a sepětí s rozvojem vzdělání. Kriticky posuzuje příslušnou použitou literaturu, která se zvláště zabývá problematikou a historií školských systémů a rozvoje vzdělání společnosti. Kromě pedagogiky se jiný vědní obor těmito otázkami u nás nezabýval, jak autor konstatuje s politováním. Za základní dílo v tomto směru považuje teprve práci Otakara Kádnera „Vývoj a dnešní soustava školství“ z let 1929–1938. Nedostatečně podle autora byla studována národnostní politika v sepětí se školstvím. Autor je dobře obeznámen i s naší novější literaturou, tj. s literaturou po II. světové válce, zvláště po roce 1948 a též se k ní kriticky vyjadřuje. Např. uvádí, že je nedostatečně zkoumána národnostní problematika školy, ačkoliv má pro charakteristiku vývoje českých a slovenských škol prvořadý význam. Uvádí též některé ruské a sovětské autory, kteří se již částečně zabývali problematikou škol rakouských i škol československých.

Kapitola první pak obsahuje celkem obecné tendence vývoje školy a vzdělání za kapitalismu. Autor také uvádí základní znaky školy feudální, její tehdejší funkčnost, její formy a její církevní řády. V souvislosti s průmyslovou revolucí se proměňuje i cíl a charakter školy a vzdělání vůbec. Nové společensko-ekonomické vztahy a požadavky na pracovní síly ukazují nezbytnost přeměny školního vzdělání a školního systému vůbec. Školy mění svůj tradiční obsah, mění se školský systém a celá školská organizace. Buržoazní demokratizace společenských vztahů — jak říká

autor — zasahuje i školu. Ve srovnání uvádí, že škola za feudalismu neexistovala samostatně. Hlavním činitelem v rozvoji vzdělání od počátku kapitalismu jsou zájmy státní. Významným aspektem organizace nové školy buržoazní je též aspekt národnostní. Autor uvádí, že právě v zápase buržoazie proti feudálnímu řádu a jeho ideologii byl hlavním ideologickým politickým nástrojem nacionalismus. V souvislosti s proměnami ve školství, v souvislosti s proměnami buržoazního systému vzdělání uvádí autor jako hlavní faktor šíření gramotnosti. Rozvoj gramotnosti v Evropě v období kapitalismu představuje velmi pestrý obraz, říká autor. Pozornost vzbuzuje zejména značná nerovnoměrnost celého procesu i jeho složitost. Statistiky ukazují růst gramotnosti od jednoho pokolení k druhému.

Kapitola druhá, Škola a vzdělanost v českých zemích koncem 18. a poč. 20. století — tvoří těžiště studie. Autor začíná přehledem školských reforem počínaje od Marie Terezie a Josefa II., ukazuje celý tehdejší školský systém, typy škol, uvádí a cituje příslušné zákony týkající se vývoje školství. Celé toto základní přebudování školského systému paralelně vyžadovalo i novou organizaci a formování samostatné státní školské administrativy. Autor se zmiňuje též o germanizaci škol a cituje článek B. Riegra z čas. „Osvěta“. Tereziánské i josefínské reformy, přes úsilí germanizační, hodnotí autor jako velmi významné nejen v historii školství rakouského, ale zároveň i pro vývoj školství českého, neboť — jak říká — veškerá oblast vzdělání tím byla konsolidována a organizována na základě nových osnov podle jednotného základního plánu. Škola však byla tím zásahem též vyčleněna z vlivu církve a zapojena do sféry státně politické kompetence. Byl vytvořen základ trojstupeňové výuky základní jako vzdělání obecného pro všechny vrstvy. Ale zároveň tím vzniká hranice mezi elementárním vzděláním masovým a výběro-

vým vzděláním vyšším. Autor se též zabývá vznikajícími školami středními i školami vysokými; sleduje přitom vnikání češtiny do škol i do přípravy učitelstva. V souvislosti s úsilím o jazykovou rovnoprávnost ve vyšších a vysokých školách uvádí jako počáteční výsledky této snahy reorganizaci z roku 1864, týkající se pražského technického učení, které se tím přeměnilo z výhradně německého v dvojjazyčné vysoké učení. Dále autor uvádí, že přehled státní školské politiky od konce 20. let přes léta 40. a 60. v 19. století svědčí o složité rozpornosti procesů, které v té době prožívala česká škola. Tehdy pokračuje růst národních škol, zvyšuje se počet hlavních škol. V souvislosti s tímto rozvojem poukazuje autor i na tempo růstu generační gramotnosti. To vše autor dokládá přehlednými tabulkami i grafy sesazenými na základě prostudovaného četného pramenného materiálu. Celý vývoj českého školství tak ve své studii dovádí až do r. 1910. Kapitola uzavírá konstatováním dosaženého rozvoje gramotnosti v Rakousku k poč. 20. století. Autor říká, že nehledě na nerovnoměrnost kulturního vývoje jednotlivých oblastí, Rakousko jako celek v roce 1910 dosáhlo úrovně 81,3 proc. gramotnosti obyvatelstva a zaujalo tak jedenácté místo mezi evropskými státy (za Německem, Švýcarskem, Švédskem, Norskem, Dánskem, Holandskem, Anglií, Irskem, Francií a Belgií).

V kapitole III. se autor zabývá školou a vzdělaností na Slovensku koncem 18. až poč. 20. století. První pokus o reorganizaci rovněž spadá do doby Marie Terezie, vytváří se též speciální školský systém (Ratio educationis), kterým se reformovaly národní a střední školy. Učitelské vzdělání se získávalo v doplňujících učitelských kurzech (= preparandy — stejně jako v Čechách), organizovaných při normálních školách. Vláda si osvojila svrchované právo nad vedením a řízením školství. Celé Uhry byly tehdy rozděleny na 9 školských obvodů (distriktů) a v každém byl usta-

noven zvláštní direktor nad vedením škol a inspektor národních škol. Na Slovensku byly 3 distrikty: bratislavský, bansko-bystrický, košický. (Jeden distrikt zaujímal Zakarpatská Ukrajina.) Školský systém v Uhrách měl ovšem silný nacionální a náboženský charakter. Přitom v Uhrách bylo sedm národností s velkou náboženskou diferenciací. Slovinci a Ukrajinci však získali oprávnění zřizovat si národní školy s rodným jazykem vyučovacím. Tereziánská reforma z r. 1777 dovolovala jen školy katolické. Uhry však do té doby měly vlastní autonomní systém školský a vedle něho nová vládní nařízení nebyla povinná. Vláda však deklarovala právo svrchované kontroly nad všemi školami i nekatolickými. Autor se zabývá ještě dalšími stupni školského systému; jsou to školy latinské. Vyšším stupněm škol latinských byly dvouleté akademie. Na Slovensku byla akademie v Trnavě a v Košicích, Osvícenské reformy tereziánské i josefínské v oblasti uherské školy nemohly vše změnit, říká autor, tak jako se to podařilo v centrálních oblastech Rakouska. Přesto tereziánská školská reforma položila základy novému systému školského i v Uhrách.

V kapitole IV. se zabývá autor školstvím v buržoazní ČSR. Rovněž v této části sleduje přehled a vývoj gramotnosti, a sice od r. 1921. Ukazuje rozdíly v jednotlivých oblastech státu. Uvádí charakteristické znaky našeho škol-

ského systému po I. svět. válce, ukazuje na souvislosti se starými reformami školskými, ale zároveň uvádí i novější typické znaky čl. školství, např. nedostatek škol pro jednotlivé národnosti, buržoazní charakter školského systému aj. Zmiňuje se o prvním zákonu z října 1918 (který se týká školství), o vytvoření čl. ministerstva školství. Ústava z r. 1920 ve zvláštním článku zaručovala všem občanům právo na vzdělání. Druhým závažným zákonodárným aktem, který se týkal i škol, byl zákon o úpravě školského systému. Byl spjat s obecnou reformou místních vládních orgánů. Nebyl však uskutečněn, konstatuje autor, a projevil se ve školství jen částečně. Uvádí též sociální charakter nově vznikajících škol, zvláště středních. V závěru kapitoly se zabývá zejména údobím poválečným (po II. svět. válce), zejména padesátými lety a poválečnou školskou reformou.

Autor ve všech kapitolách dokládá svou studii četnými tabulkami, grafy s obsahem ukazujícím na vývoj jednak celkové gramotnosti obyvatelstva, jednak ukazujícím vývoj struktury školského systému zvláště v našich zemích.

Krátkým závěrem ukončuje studii, která je velmi zajímavá a poučná i pro naše nynější poměry. Zaslouhovávala by, aby jako závažná studie vývoje našeho školství byla přeložena do češtiny, neboť naše pedagogická a pedagogicko-historická literatura je poněkud chudá na podobné práce. *Dr. Marie Pravidová*

O. Kodedová — Zd. Uherek, Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890—1938), stran 159, SPN, Praha 1972, edice Dějiny školy a výchovy.

Práci autorů O. Kodedové a Zd. Uhereka lze sice zařadit k počátečním pracím tohoto druhu, tj. k pokusům sestavit solidní dějiny českého učitelstva ideově v marxistickém pojetí; ale je to celkem jen několik vybraných kapitol, svou formou a stylizací podání spíše beletrizujících než skutečně přesvědčivě historicky propracovaných. Snaha autorů po marxistickém pojetí práce

vede k používání četných otřelých frází, nesprávně použitých termínů a klišé nic neříkajících, nepřesvědčivých a celkem svou přemírou novinářského vyjadřování náročnějšího čtenáře spíše odrazující.

Celkem devět kapitol zahrnuje politický údobí do II. světové války. V úvodu autoři uvádějí, že se soustředí jen na nejpočetnější kategorii učitelstva, tj.

na učitele nižších stupňů škol (tento jednostranný, izolovaný pohled lze považovat za dialektickou chybu — tzv. středoškolská profesoři byli též učitelé a nelze jejich problematiku dost dobře izolovat bez porovnání s problematikou a činností učitelů nižších kategorií škol), že se zaměřují na objasnění některých stránek „vztahu učitele a společnosti“, na „pragmatické úsilí učitelstva v oblasti školství a kultury“ a na „politické řešení učitelských požadavků“ a celkově na „boj o společenské uznání a na prosazení pokrokových reforem v oblasti školství a kultury“. — V kapitole první (Společenské postavení učitelů a česká politika na přelomu 19. a 20. století) se snaží autoři ukázat společenské postavení učitelů v období před i po I. svět. válce, na problémy, s nimiž se učitelé pokoušeli vyrovnávat; uvádějí, že hlavními otázkami, kterými se učitelstvo zabývalo před I. svět. válkou, bylo sociální postavení, zvláště pak otázka platová, právní a společenské postavení, jehož základem byl školský zákon z r. 1869. Žádný z učitelských problémů té doby do r. 1918 nebyl vyřešen. Značnou úlohu hrály i různé učitelské kategorie podle typu škol i podle místa působení. Také národnostní problematika byla skryta v požadavcích učitelů. Od poč. 20. stol. a zvláště pak po r. 1918 si již učitelstvo uvědomovalo i svůj vztah k politice a k politickým stranám. Ideová vyspělost učitelstva i jeho politické názory nebyly samozřejmě jednotné. Také české politické strany ve svých programech věnovaly částečně pozornost učitelské problematice. — V kapitole II (Úsilí českého učitelstva o vytvoření vlastního kulturního a školského programu), jak již sám název uvádí, ukazují autoři na počátky učitelského hnutí, na formování požadavků, z nichž dva základní byly nejpalčivější: vyšší vzdělání a občanská svéprávnost a dávaly podnět k rozvinutí akce za reformu výchovy i za uskutečnění přestavby školství v duchu tehdy pokrokových

zásad pedagogických. To byl vlastně program, který zasahoval do celé národní výchovy. Vypracování učitelského programu mělo tak pro českého učitele velký význam a smysl. V obsahu kapitoly jsou vzpomenuy některé sjezdy učitelstva, pokus o vytvoření spolkové organizace učitelstva a také snahy učitelstva hledat spojení v politických stranách před I. svět. válkou. — Kapitola III. a IV. z období I. svět. války se zabývá životem učitelstva za války, válečným úpadkem české školy, postojem učitelstva k válce, a jejich perzekucí rakouskými úřady. V posledním roce války se znovu objevují úvahy o školské reformě po válce. — Další kapitoly sledují celkem periodicitu období první republiky. Kapitola V. obsahuje úsilí učitelstva o realizaci školského a kulturního programu v letech 1918—1920, kap. VI. sleduje první polovinu 20. let a tím i sociální boje učitelstva i perzekuční zásahy vlády a jejich důsledky. Kapitoly VII. a VIII. ukazují činnost učitelstva v období krize (tj. až do r. 1934), přípravu a uskutečnění zákona o reformě školské správy. Těžiště a význam práce je zejména v těchto kapitolách. Kapitola IX., závěrečná, se zabývá postojem učitelstva k fašismu, protifašistickou činností učitelstva, proti šíření fašismu v čsl. republice. — Co říci závěrem o práci. Není to rozhodně práce neužitečná. I když je dokumentací celkem chudě doložena, obsahuje dost materiálu, jehož bylo možno využít k práci mnohem závažnější a přesvědčivější. Zejména po stránce stylistické — jak i výše uvedeno — mohli autoři upustit od přehnaného, leckde novinářského způsobu vyjadřování, které nepřibližuje, ideově nepřesvědčuje, ale spíše odrazuje a rozhodně není marxistické. Ale je to práce počáteční, lze tedy doufat, že bude mít následovníky a pokračovatele; ovšem doufejme také, že ideově a historicky fundovanější, zkušenější a obratnější ve využívání a interpretaci historického materiálu.

Dr. Marie Pravdová

Druhá práce, která i když vyšla o něco dříve se nabízí v souvislosti s výše uvedenou je „Učitelé v práci a v boji“, sborník vzpomínek a studií, stran 363, Práce, Praha 1968, ed. Kroniky práce a bojů, sv. 40.

Práce je nepoměrně hodnotanější než výše zmíněná, byla vydána péčí Odborového svazu pracovníků školství a vědy — sekcí pro zpracování dějin českého a slovenského učitelstva s podporou ministerstva školství, pomocí redakčního kolektivu, O. Kodedová, D. Ledvinka, Z. Uherek. Svazek uspořádal a předmluvu napsal Josef Novotný, slovenské příspěvky revidoval L. Očenáš.

Kniha obsahuje výběr z příspěvků, které napsali příslušníci z řad učitelů a profesorů. Paměti a vzpomínky jsou doplněny též krátkými studiemi o některých významných osobnostech našeho politického a kulturního života (Jos. Haken, Zd. Nejedlý, Jos. Kocourek, Ján Nálepka, R. Stoklásková) původně učitelů nebo profesorů. Časově je sborník vymezen přibližně rokem 1914—1945.

KOPERNIKOVSKÉ JUBILEUM V POLSKÉ HISTORICKÉ LITERATUŘE

V roce 1973 oslavil celý kulturní svět pětisté výročí narození významného polského astronoma a myslitele Mikuláše Koperníka. Koperníkovské bádání má v historické literatuře dlouhou tradici. U příležitosti tohoto jubilea se koperníkovská literatura bohatě rozrostla o četné práce polské i zahraniční. Jednotliví autoři si všimají nejenom Koperníkovy převratné úlohy v astronomii a ostatních vědách, ale velkou pozornost věnují také Koperníkově lékařské a veřejné činnosti, právě tak jako jednotlivým kapitolám jeho života. Jednou z důležitých kapitol Koperníkova života bylo studium na domácí — krakovské — a na italských universitách. S universitami jako středisky tehdejší vzdělanosti pochopitelně také úzce souvisí další osudy a vývoj koperníkovské nauky, která v zpracování jeho pokračovatelů znamenala převrat ve výuce přírodních věd a filosofie. To je také jeden z důvodů, proč tuto problematiku

Úvodní část sestavená O. Kodedovou a Z. Uherkem svým obsahem odpovídá Kapitolám z dějin čs. učitelstva. Ostatní články jsou z velké části vzpomínky. Vzpomínky téměř jako dokumenty o činnosti a životě významných pokrokových postav učitelských z doby buržoazní čsl. republiky a z doby okupace. Autory-pamětníky je vzpomínáno jejich učitelského hrdinství, jejich odvaha a hrdinství za okupace, v koncentracích; ale i jejich práce s dětmi většinou na malotřídkách, i jejich ideologické práce mezi ostatním učitelstvem. Některé vzpomínky, i když třeba čistě osobní, jsou tak zajímavým svědectvím o činnosti a působení pokrokových učitelů před II. světovou válkou i za okupace. Kniha je skutečně zajímavá, čtivá i přitažlivá.

Dr. Marie Pravdová

nemůže opomenout časopis věnovaný dějinám universit.

Polská koperníkovská literatura, vydaná v posledních letech, zahrnuje jednak práce obecného biografického charakteru, jednak práce specializované, soustředěné do tematických řad, které mají buď povahu monografie nebo souboru studií.

Mezi nejvýznamnější obecné práce patří kniha K. Górského, Mikołaj Kopernik, środowisko społeczne i samotność.¹⁾ Tato studie je biografií Koperníka, přinášející zároveň obraz politických dějin Polska. Autor vychází z rozboru politických poměrů, od zachycení životní situace, v níž se rozvíjí Koperníkova rodina a v níž sám Koperník vyrůstá. Jednotlivé kapitoly, řazené chronologicky v soulase s Koperníko-

¹⁾ Karol Górski, Mikołaj Kopernik, Środowisko społeczne i samotność. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Ossolineum 1973, s. 230.

vým životem, věnují pozornost Koperníkovi studentu a vědci, Koperníkovi — kanovníku varmijské kapituly a veřejnému činiteli. Zároveň Górski hodnotí slavného astronoma jako ekonoma (Koperník je autorem tří traktátů o nutnosti reformy mince) a jako lékaře aktivně provozujícího praktickou činnost.

Podobný charakter má práce historičky M. Bogucké, *Ziemia i czasy Kopernika*.²⁾ Práce Bogucké je však v podstatě větší míře věnována problematice polských dějin. Konec patnáctého a začátek šestnáctého století označuje autorka za dobu velkého přelomu, majíc na mysli kulturní, společenský i hospodářský vývoj tehdejšího Polska. Rozzebírá situaci a změny v jednotlivých společenských vrstvách a v jednotlivých oblastech kulturního i hospodářského života země, v nichž vyrůstá a působí Koperníkovo vědecké dílo.

Také český čtenář má možnost seznámit se s jednou z polských prací věnovaných životu velkého astronoma. České nakladatelství Orbis se připojilo k oslavám pětistého výročí narození Koperníka vydáním překladu knihy *Świat Kopernika autorů Bietkowského a Zonna*.³⁾ Tato reprezentativní publikace, bohatě vybavená fotografickým materiálem, podává přehled o nejvýznamnějších událostech v životě Koperníka. V jednotlivých kapitolách, doprovázených mnoha reprodukcemi, se seznamujeme s městy, v nichž Koperník žil a pracoval.

Dalším monografickým dílem, které podává nejenom obraz Koperníkova života, ale i obraz světa, v němž vyrostl a působil, je výpravná kniha autorů E. Rybky a P. Rybky, *Kopernik, człowiek i myśl*,⁴⁾ přinášející ve srovnání s před-

chozími pracemi navíc ještě hlubší rozbor astronomických výzkumů a závěrů Koperníka.

Během svého dlouhého, čínorodého života Koperník mnoho cestoval nejen ve své zemi, ale při svých studiích navštívil i Itálii. J. Adamczewski vybral polská místa nejvíce spojená s Koperníkovou osobností (Toruň, Kraków, Lidzbark, Olsztyn a Frombork) a eseje o jejich vývoji doplnil fotografickým materiálem. Zároveň vyznačil lokality druhotně spojené s Koperníkovým životem a spojil tak cesty mezi pěti nejdůležitějšími městy Koperníkova pobytu. Kniha vyšla v nakladatelství Interpress v anglické, polské a německé verzi⁵⁾ jako součást publikační činnosti, kterou se toto nakladatelství připojilo k oslavám výročí.

Polská akademie věd vydala při této příležitosti v angličtině pro mezinárodní historickou veřejnost bohatě ilustrovaný sborník statí *Poland — the Land of Copernicus*, které tematicky pokrývají nejrůznější aspekty života Polska v 15. a 16. století. Skupina odborníků zde podává soubor specializovaných statí z politických, hospodářských i kulturních dějin Polska doby Koperníkovy⁶⁾.

Významnou ediční řadou, vydávanou rovněž Polskou akademií věd, je edice nazvaná *Studia Copernicana*, věnovaná v podstatě jen koperníkovskému bádání. Obsahuje vysoce odborné práce, týkající se nejenom Koperníka a jeho nauky, ale především dějin věd a myšlení od středověku až do doby obecného přijetí heliocentrického názoru.⁷⁾

⁵⁾ Jan Adamczewski, *The Towns of Copernicus*. Warszawa, Interpress Publishers 1972, s. 189.

⁶⁾ *Poland the Land of Copernicus*, ed. Bogdan Suchodołski. Wrocław, Warszawa, Gdańsk, Ossolineum 1973, s. 231.

⁷⁾ Edice *Studia Copernicana* obsahuje tyto práce:
I. Aleksander Birkenmajer, *Etudes d'Histoire des Sciences et de la Philosophie du Moyen Age*. Wrocław, Ossolineum 1970.

Všechny práce věnované Koperníkovi se ve větší či menší míře zabývají také krakovským obdobím Koperníkova života. Je to období důležité pro další zrání Koperníka člověka i Koperníka vědce, období, kdy poprvé vstupuje na univerzitní půdu jako právoplatný člen univerzitní obce. Krakovská akademie v devadesátých letech 15. století představuje skutečné centrum evropské vědy a vzdělanosti, hluboce zasažené italským humanismem. Tato universita neozdobila sice Koperníka akademickým gradem, ale vybavila ho pevným základem z celého systému tehdejšího vědění a zároveň v něm probudila hluboký zájem o matematiku a astronomii, jejichž vysokou úroveň Krakov tehdy předčil ostatní středoevropské university. K. Górski vyslovuje domněnku, že Koperník snad záměrně ani v Krakově o titul neusiloval, aby od varmijské kapituly, jejímž členem už tehdy prakticky byl, získal snadněji povolení k pobytu v Itálii.⁸⁾ Doktorát kanonického práva, důležitý pro církevní kariéru, na kterou jej chtěl připravit strýc Lukáš Watzenrode, získal Koperník na universitě ve Ferrare. Kromě toho je z italských

II. Mieczysław Markowski, *Burydanzim w Polsce w okresie przedkopernikańskim*. Studium z historii filozofii i nauk ścisłych na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku. Wrocław, Ossolineum 1971, s. 640.

III. Barbara Bieńkowska, *Kopernik i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej z końca XVII wieku*. Wrocław, Ossolineum 1971.

IV. Aleksander Birkenmajer, *Études d'Histoire des Sciences en Pologne*. Wrocław, Ossolineum 1972, s. 819.

V. *Colloquia Copernicana*, I. *Études sur l'Audience de la Théorie Héliocentrique*. Conférences du Symposium de l'UHPS, Toruń 1973, Wrocław, Ossolineum 1972, s. 367.

VIII. Marian Biskup, *Regesta Copernicana*. Wrocław, Ossolineum 1973, s. 241.

IX. Bronisław Biliński, *Najstarszy życiorys Mikołaja Kopernika z roku 1588 pióra Bernardina Baldiego*. Wrocław, Ossolineum 1973.

⁸⁾ viz pozn. 1).

ských universit hostila Bologna, Řím a Padova. Krakovskému studiu M. Koperníka byla v literatuře věnována velká pozornost. Je pochopitelné, že sama dnešní krakovská universita nezůstává v tomto bádání stranou. V edici *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* vyšly tři práce spjaté s Koperníkem.

V polské a francouzské verzi vyšla práce profesora dějin umění krakovské university Karola Estreichera, *Pamiętki Kopernikowskie w Uniwersytecie Jagiellońskim*.⁹⁾ Autor se zde zabývá hmotnými památkami vztahujícími se ke Koperníkovi, které jsou uloženy v muzeu krakovské university a kromě přímých památek, vztahujících se k jeho osobě, si všímá také předmětů a lokalit dokumentujících jeho dobu a vývoj „Koperníkovského kultu“ od 16. století. Autor dokazuje, že „koperníkovský kult“ měl v Polsku hlavní pramen v Krakově, odkud se šířil po celé zemi.

Další z koperníkovských publikací krakovské university je soubor biografií pěti astronomů, vydaný pod názvem *Krakovski krąg Kopernika*.¹⁰⁾ Marcin Biem z Olkusza, Bernard Wapowski, Wojciech z Brudzewa, Marcin Bylica z Olkusza a Jan z Glogowa jsou profesori krakovské university, učitelé i přátelé, kteří hráli v Koperníkově životě významnou roli. Prostřednictvím jejich životopisů seznamují autoři s podmínkami rozvoje talentu Koperníka a s prostředím krakovské university, z níž Koperník vyšel do světa.

Významu krakovské university v evropském měřítku jsou věnovány studie shromážděné pod titulem *Mędzynarodowe powiązania Uniwersytetu Krakowa*

⁹⁾ Karol Estreicher, *Les Souvenirs de Copernic à l'Université Jagellonne*. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* CCCVIII, Kraków 1973, s. 53.

¹⁰⁾ *Krakovski krąg Mikołaja Kopernika*. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* CCCIV, Kraków 1973, s. 131.

skiego w dobie Kopernika.¹¹⁾ Období let 1470—1510 bylo dobou největšího přílivu zahraničních studentů a učenců do Krakova. Tři rozpravy, shromážděné pod uvedeným názvem, analyzují příčiny a podmínky přitažlivosti krakovského obecného učení pro obyvatele Uher, Itálie a Německa a hodnotí kontakty Krakova se vzdělanci i kulturními centry těchto oblastí.

Towarzystwo Naukowe v Toruni, Koperníkově rodišti, nezůstává pozadu za Krakovem a vydává tematickou řadu publikací populárně vědeckého charakteru. Tyto práce se vztahují buď přímo k jeho osobě (rodině, životu a činnosti vědecké i veřejné) nebo k Toruni a k oblasti severního Polska, kde strávil větší část svého života. Řada obsahuje i studie o jeho nauce, srovnávající ji se starou astronomií a zkoumající její vliv na moderní kosmologii a astronomii. Tři rozpravy byly vydány i v cizojazyčných verzích.

Studie Bohdana Rymaszewského o Toruni v poslední čtvrtině 15. století¹²⁾ podává architektonický rozbor města, popisuje jeho atmosféru a nejzajímavější dochované gotické památky, které dokumentuje fotograficky. Autor charakterizuje Toruň jako jedinečný příklad města s půdorysným plánem středověkého původu a zdůrazňuje úlohu okolí, z něhož vzešel Koperník.

Koperníkovu rodné město navázalo na

11) *Mędzynarodowe powiązania Uniwersytetu Krakowskiego w dobie Kopernika. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CCCVII, Kraków 1973, s. 124.*

12) Bohdan Rymaszewski, *Toruń in the Days of Copernicus. Urban Development, Architecture, Art, Copernican Publications No. 2., Toruń, Towarzystwo Naukowe 1973, s. 70.*

jeho vědeckou tradici. Roku 1945 zde byla založena universita, která nese jeho jméno. Na universitě záhy vznikly dvě katedry astronomie. Historii astronomické observatoře Koperníkovy university je věnována samostatná studie.¹³⁾ Popisuje její těžké poválečné zážitky, vývoj i výzkumnou činnost.

Práce Mariana Biskupa¹⁴⁾ se zabývá oblastí Královských Prus a Varmie, kde Mikuláš Koperník strávil velkou část svého života a kde byl i veřejně činný. Autor nejprve popisuje stav tohoto území na počátku 16. století. Dále hodnotí aktivní účast Koperníka v životě pruských stavů, nejprve po boku jeho strýce Lukáše Watzenrode, biskupa varmijského. Později byl M. Koperník administrátorem pozemků varmijské kapituly. Jeho jméno se objevuje i ve spojitosti s bojem Poláků proti Řádu německých rytířů a s obranou Olštýna roku 1520—1521. Dále se autor zabývá jednak Koperníkovou účastí při realizaci mincovní reformy a posledními lety jeho veřejné činnosti.

Literatura ke Koperníkovu výročí, jak už vyplývá z podaného přehledu, je nesmírně bohatá. Pochopitelně nebylo možné podrobně rozebrat zcela všechny práce. Pokusili jsme se vybrat alespoň nejvýznamnější jednotlivá díla a nejdůležitější ediční řady a seznámit tak s jednou z mnoha částí polské historické produkce. M. Kb. — Kl.

13) *Astronomy in Toruń Nicholas Copernicus' Native Town, ed. Cecylia Iwaniszewska. Copernican Publications No. 1., Toruń, Towarzystwo Naukowe 1972, s. 72.*

14) Marian Biskup, *Nicolaus Copernicus im öffentlichen Leben Polens. Kopernikanische Bibliothek Nr. 3., Toruń, Towarzystwo Naukowe 1972, s. 101.*

Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae. Založili Antonín Truhlář a Karel Hrdina. Pokračovali Josef Hejnic a Jan Maršínek.

sv. 1 A—C, Praha 1966, Academia str. 530 + 16 str. repr., sv. 2 C—J, tamže 1966, str. 490 + 16 str. repr., sv. 3 K—M, tamže 1969, str. 404 + 16 str. repr. a sv. 4 N—Ř, tamže 1973 + 16 str. repr.

Po přečtení titulu by bylo možno konstatovat, že redakce v tomto případě buď zaspala, protože měla zaujmout stanovisko již k prvnímu svazku, nebo že si příliš pospíšila, protože mohla vyčkat vydání celého díla, které je předběžně rozpočítáno na šest svazků, z nichž poslední má mj. obsahovat dodatky k svazkům předchozím, latinská resumé životopisů významných autorů a komplexní rejstříky. Nechme úvodem položenou otázku raději bez odpovědi a zaměříme se přímo na citované dílo, které je pozoruhodné z několika hledisek. Za prvé je to jeho velký, obecně kulturněhistorický význam pro dobu od poslední čtvrti 15. století do r. 1618, tedy pro dobu vladislavskou až bělohorskou, přičemž se příležitostně překračuje horní mez, neboť osudy osob působících v předbělohorských Čechách nejsou samozřejmě zdaleka vždy těmito událostmi uzavřeny. Za druhé je to důležitost tohoto díla pro dějiny české vzdělanosti, v tom zejména vzdělanosti universitní, upustíme-li pro tento okamžik od významu práce pro specializované bádání literárně-historické. Z vnějších okolností, které však není možno podcenit, si zaslouží zmínky zejména dvě: za prvé, že je tu po více než půlstoleté přestávce naplňován vědecký odkaz zakladatele a prvního pokračovatele tohoto díla A. Truhláře a K. Hrdiny [jejichž svazek obsahující hesla A — Causalus je z r. 1908, příp. A — Collinus z r. 1918] a za druhé, že tento odkaz je už na první pohled po stránce kvantitativní naplňován způsobem, který budí podiv tím spíše, ví-li se, že celé dílo leží na bedrech pouze dvou badatelů, kteří se nadto věnují i jiným povinnostem. A vzbuzuje to i optimismus, protože se ukazuje, že zdaleka ne vždy

je možno a také nutno odvolávat se na objektivní i „objektivní“ potíže jako na překážku zpracování velkých děl, užitečných řadě vědeckých disciplín i širokému okruhu badatelů zahraničních; tu je ovšem předpokladem velká vnitřní kázeň, cílevědomost práce i jasný cíl. A to vše se tu zřejmě k obecnému prospěchu sdužilo srčovanou měrou a lze jen doufat, že celé dílo bude v dohledných letech ukončeno, i když je zcela nepochybné — a nejlíp jsou si toho vědomi jistě oba autoři sami — že tím nebude bádání uzavřeno, protože s novými nálezy lze při takovém tématu počítat vlastně stále, tím spíše — a tak přicházíme už k výkladu o vlastním způsobu zpracování recenzovaného díla — že zahraniční heuristika (kde je vlastně důležitá část unikátního materiálu, rozříštěná snad ve stovkách institucí řady států) byla značně omezena, a to především ve starších stadiích práce. Ale jistě i v domácích knihovnách a archivech je uloženo ještě leccos zajímavého, co uniklo pozornosti a co by měli mít na paměti správcové příslušných sbírek a upozornit na to zpracovatele. Ale lze se značnou pravděpodobností předpokládat, že nové nálezy budou spíše jen doplňkového charakteru a stěží podstatněji ovlivní naše současné názory o určitých osobách a jejich díle.

Název recenzovaného díla poněkud klame. I když podtitulek původního záměru Truhlářova a Hrdinova, hovořící o Rukověti k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI., je v díle Hejnicově a Maršínkově věcně omezen, je to do značné míry optický klam, protože autorův písničkův jen prózou nebylo ani u Truhláře příliš mnoho a ti, kteří psa-

li jak prózou, tak ve verších, jsou tu stejně zahrnutí i svým dílem prozaickým. Ale i tak se dovidáme z úvodu k 1. svazku nového zpracování, že se uvažuje o přípravě příručky humanistické prózy, jež by však měla nutně jinou koncepci, neboť by se kladl důraz na postižení vědeckého přínosu tvorby jednotlivých autorů.

Do příručky vcházejí osoby v podstatě trojího druhu. Především to jsou vlastní autoři teritoriálně českého a moravského původu, a to i takové osoby, jejichž tvorba byla jen zcela příležitostného, ba okrajového rázu a omezovala se jen na několik veršů (bez ohledu, zda takové verše byly tištěny nebo jsou dochovány jen rukopisně), vedle nich ale i takové osoby, které samy aktivně autorsky nevystupovaly, ale setkáváme se s nimi jako s mecenáši či přáteli básníků, nebo kterým bylo věnováno několik drobnějších skladeb či „aspoň jedno samostatně vydané dílo dvou nebo několika autorů“. Při takto formulovaném záběru je pochopitelné, že rozsah těchto hesel je velmi kolísavý: od dvouřádkových zmínek až po desítky stránek čítající podrobné výklady o některých významných činitelích. Další důležitou skupinu tvoří hesla o cizincích, „kteří v Čechách a na Moravě působili anebo měli k těmto zemím nebo k jejich rodákům výrazné vztahy“ [v této souvislosti by bylo možno vznést snad samozřejmou připomínku, aby totiž tyto osoby, především ty, které se zahrnují k těm, jež měly přímé kontakty k českým prostředím, byly v posledním svazku evidovány v samostatném, teritoriálně uspořádaném rejstříku, jenž by umožnil okamžitý a plastičtější obraz různých mezinárodních vazeb v jednotlivých obdobích. A když už jsme u rejstříků, bylo by možno uvést ještě další požadavek, totiž nutnost seznamu institucí, v nichž se pracovalo, s případným údajem kdy a v jakém rozsahu, aby se v budoucnu mohlo případně efektivně pokračovat]. Naopak nejsou jako samostatná hesla

vzata v úvahu jména málo významná či taková cizinci, jejichž vztahy k českému prostředí nejsou závažné a stejně tak jména napodobovaných autorů antických. Z rozsahu díla však plyne, že to, co je vynecháno, je opravdu efemérního významu, neboť i leccos z toho, co v Rukověti přichází, se může zdát nevýznamné. Nyní tedy jen několik málo přibližných čísel, aby bylo možno si učinit představu. Definitivní podrobné údaje pak nepochybně přinese svazek závěrečný. Tak jen u prvních dvou písmen abecedy přichází v rozsahu necelé poloviny prvního svazku na 360 samostatných autorských hesel (A zhruba 170, B zhruba 190), nepočítaje v to velmi početná a někdy skoro nadbytečná hesla odkazová. Hrubým odhadem je tedy možno říci, že celé dílo může obsáhnout dobře na 2 500—3 000 samostatných hesel osobních vedle jediné věcné skupiny (Carmina gratulatoria). Bez nadsázky to lze označit za jistou náhradu biografického slovníku naší kultury v uvedeném období, který stále ještě nemáme a asi dlouho mít nebudeme.

Je sice pochopitelné, že hlavní pozornost výzkumu byla zaměřena na dílo příslušných osob, ale je se třeba s uznáním vyslovit i o heuristice rázu biografického; tu se nám dostává často nových biografických údajů z matrik nejrozličnějšího charakteru, v tom také údajů o dráze vysokoškolské, kdy byly ve velkém rozsahu použity i archiválie Karlovy university, jež tak v rukověti získává velmi důležitou pomůcku nejen k svým vlastním dějinám (přichází tu mj. celá řada universitních mistrů a absolventů, jejich universitní teze ap.), ale zejména k dějinám uplatnění se jejich absolventů v českém kulturním životě; jinými slovy lze říci, že důkladným studiem tohoto díla by bylo možno téměř napsat práci o úloze Karlovy university v českém státě v této době. K tomu by byli ovšem nejspíše povoláni autoři Rukověti a lze jen doufat, že se k tomu někdy dostanou, tím

spíše, že značná část jejich další publikační vědecké činnosti je věnována různým speciálním otázkám, souvisejícím s tímto dílem (časopisecké stati se objevují především v Listech filologických, Zprávách Jednoty klasických filologů a v neposlední řadě i v tomto časopise). Vyrostl by tak mj. neobyčejně plastický obraz působení rektorů partikulárních škol i městských písařů, aby se uvedly alespoň oblasti nejvýraznějšího uplatnění pražské almae matris. Obdobně by získal hloubku i obraz pražského Klementina i některých významnějších škol partikulárních. Ale vraťme se k rozvrhu díla. Po údajích biografických se zaměřuje pozornost na dílo, které je rozděleno v podstatě na dvě části, jimž případně předchází evidence jim dedikovaných děl, která případně tvoří u některých osob hlavní náplň hesla.

V první jde o evidenci samostatných literárních děl, ve druhé o příspěvky autorovy v dílech kolektivních. V obou případech je řazení chronologické, doprovázené in margine datami, takže je snadná orientace. Každý takový údaj je doprovázen vyčerpávajícími bibliografickými údaji se signaturami, incipity a příp. i explicity, naznačením obsahu, případně i rozpisem celého díla. Závěrem pak přicházejí obecné údaje bibliografické, vztahující se k životopisu (citace archivních dokladů o životě toho kterého činitele) a pak ještě odkazy o životě a díle. Obojí jdou do velkých podrobností, cituje se tu i velmi speciální a lokální literatura, takže se opravdu zdá, že nic důležitějšího neuniklo (nasvědčují tomu i některé recenze, pohlížející na dílo z různých regionálních aspektů, které maximálně přinášejí nevýznamné doplňky). Je pochopitelné, že všechny tyto údaje přicházejí jen u plnohodnotných hesel; hesla méně významná jsou adekvátně zkracována. Stejně tak je třeba případného uživatele upozornit na to, aby si před prací s Rukověti přečetl hutný úvod 1. svazku, kde jsou uvedeny de-

tailní zásady uspořádání jednotlivých hesel, které tu není možno v plnosti parafrázovat. Snad lze jen dodat, že v podstatě bylo za základ vzato zpravidla přijetí příslušného činitele.

Zvlášť možno upozornit na ohromné množství materiálu, které bylo nashromážděno k některým významnějším osobám: Jiřímu Bartholdovi zv. Pontanus (přes 30 str.), Campanovi (přes 40 str.), Bohuslavu Hasištejnskému z Lobkovic (přes 30 str.), Tomáši Mitisovi (přes 20 str.), Veleslavínovi, Bacháčkovi, Pěčkovi z Radostic, Budovcovi a mnoha dalším. To jsou přímo prolegomena k podrobným životopisům, které by někdy mohly snadno vzniknout pouhým rozšířením příslušných hesel. Třeba však dodat, že v údajích v Rukověti se autoři zpravidla (a dle mého soudu správně) vyhýbají hodnocení příslušných děl i proudů, jichž byli ti kteří autoři představiteli. Snad je možno ještě v této souvislosti dodat, že většina materiálu odráží stav znalosti autorů z doby do pol. 60. let. Novější výzkumy, v tom zejména zahraniční, jsou včleňovány jenom do hesel připravovaných k tisku, jinak lze s nimi počítat až v dodatcích v posledním svazku.

Výslovně je třeba upozornit i na obrazové přílohy, jež přinášejí reprodukce trojího druhu: obrazy autorů, reprodukce některých tištěných děl a ukázky z děl dochovaných rukopisně. Jde pochopitelně o materiál povahy ilustrativní, ale už nyní je možno říci, že ukázky rukopisů tvoří a po vydání celku pak tím spíše budou významným materiálem pro dějiny české paleografie v důležité fázi jejího vývoje, tj. v období počátků a rozvoje písma humanistického a v době jeho soupeření s písmem gotickým.

Připomínek je možno mít, máme-li na mysli dílo jako celek, jen velmi málo; jde vesměs o drobnosti, které jsou spíše technického rázu. Tak se zřejmě měla graficky lépe vyřešit záhlaví jednotlivých hesel, která jsou nevýrazná, stejně tak autorský podíl zpra-

covatelů mohl být možná vyřešen šiframi přímo za hesly. Životopisy osob žijících a působících i po r. 1618 by měly být obecně dotaženy až do jejich smrti. Bylo by možno uvádět i některé diskusní jednotlivosti, to ovšem nemá v této souvislosti a v tomto rámcovém

referátu místa. Lze jen shrnout, že jde o dílo, které vítá každý pracovník v oblasti našich starších dějin s neobyčejným zájmem, protože se mu v něm dostává významné opory i pro vlastní každodenní práci.

Ivan Hlaváček

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1974

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Tomus XIV. Fasc. 1—2

Redakční rada:

V. Vaněček, předseda, J. Havránek, tajemník, I. Hlaváček, K. Litsch,
L. Nový, L. Sinkulová, A. Skýbová, J. Tříška

Grafická úprava Jaroslav Příbramský

Ediční referentka Zdeňka Vávrová-Rejšková

© Universita Karlova, Praha 1975

Náklad 500 výtisků, Vydání I.

Vytiskly Moravské tiskařské závody, závod 19, Opava

Cena Kčs 30,—